

HET TOONEEL.

HET TOONEEL

— KRONIEK EN KRITIEK —

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

Uitgegeven onder leiding van het Hoofdbestuur

Hoofdredacteur TACO H. DE BEER.

~~~~~  
Twaalfde Jaargang.  
~~~~~


UTRECHT — J. L. BEIJERS.

Uitgave van F. L. BEYERS te Utrecht.

HET TOONEEL.

— KRONIEK EN KRITIEK: —

Orgaan van het Nederlandsch Tooneelverbond.

UITGEGEVEN ONDER LEIDING VAN HET HOOFDBESTUUR.

Redacteur: TACO H. DE BEER.

Twaalfde Jaargang.

N° 1.

1 November 1882.

JAARVERSLAG

VAN HET

NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND.

(Uitgebracht in de Algemeene Vergadering te Rotterdam,

den 28sten October 1882.)

Het is ons een genoegen dit Jaarverslag te mogen aanvangen met de verklaring dat wij in de goede verwachting, waarmede wij het maatschappelijk jaar 1881/1882 ingingen, niet zijn teleurgesteld.

De stichting, waarin zich het grootste gedeelte van onzen arbeid concentreert, onze Tooneelschool bevindt zich, naar onze overtuiging, op den goeden weg.

Wil men dit jaar het proefjaar noemen van onzen nieuwen Directeur, den heer S. J. Bouberg Wilson, dan betuigen wij zonder aarzelen, dat de proef uitnemend geslaagd is. Bezadigd, maar met krachtige hand, ernstig, maar niettemin met opgewekten zin voerde de heer Wilson het bestuur over de school, en met tact wist hij, daarin gesteund door het personeel onderwijzers en onderwijzeressen, de eigenaardige moeilijkheden te overwinnen, welke aan de leiding eener instelling van zoo bijzonderen aard als de onze onafscheidelijk verbonden zijn.

Het schooljaar begon met 12 leerlingen (6 vrouwelijke en 6 mannelijke) voor het volledig onderwijs. Gedurende den cursus verlieten, wegens verandering van bestemming en om andere redenen, vijf leerlingen de school, en werden nog twee als leerling ingeschreven, zoodat op het eind van het jaar negen jongelieden het volledig onderwijs volgden. Bovendien woonden twee leerlingen enkel de lessen van Mevr. Kleine en Mej. Kuipers bij. De houding en het gedrag der leerlingen gaven, volgens den Directeur, reden tot tevredenheid; over gebrek aan vlijt viel niet te klagen; schoolverzuim kwam, buiten de gevallen van ongesteldheid, weinig voor. Tegenover die goede gezindheid der leerlingen stond echter hunne deels gebrekkige, deels ongelijke ontwikkeling, tengevolge waarvan over het algemeen minder groote vorderingen werden gemaakt, dan men, bij het degelijk onderwijs aan onze school gegeven, zou kunnen verwachten.

Meer en meer blijkt de noodzakelijkheid van eene splitsing der school in twee afdeelingen: eene als voorbereidingschool, waar de vakken van gewoon onderwijs hoofdzaak zijn, en eene als vakschool, waar het kunstonderricht meer op den voorgrond treedt.

Het meermalen uitgesproken gunstig oordeel over het onderwijs van Mevr. Kleine zullen wij zeker niet behoeven te herhalen. Naarmate wij dat onderwijs op hooger prijs stellen, betreuren wij het te meer dat de begaafde kunstnares, door hare vele en afmattende werkzaamheden in en buiten Amsterdam, vooral in het eerste kwartaal herhaaldelijk genoodzaakt was hare lessen te verzuimen, en dat zij er slechts met groote moeite en gedeeltelijk in slaagde het verzuimde in te halen. Over de leeraren en de leerares, die in het afgelopen jaar voor het eerst aan de school werden verbonden, kan het oordeel niet anders dan gunstig luiden. De heer Le Gras kweet zich van de voor hem geheel nieuwe en aanvankelijk weinig dankbare taak met ernst en nauwgezetheid. Aan de verst gevorderde leerlingen gaf hij, van Februari af, een cursus in grimeerkunst. Mej. Kuipers trachtte met groote opgewektheid hare methode van klankvorming dienstbaar te maken aan de ontwikkeling van het orgaan en het weren van dialectfouten. Ter bereiking van dit doel is het echter volstrekt noodig dat aan dit onderwijs voortaan meer uren dan tot dusver worden gewijd.

De heer De Beer stond ons weder geheel belangeloos ter zijde, en zag in de hoogste klasse zijne lessen over de techniek van het drama en die over de geschiedenis van het tooneel met vrucht gevolgd. De verschillende ongunstige omstandigheden, waaronder de leerlingen de lessen in het teekenen aan de Quellinusschool moesten volgen, waren oorzaak dat het resultaat van dit onderwijs beneden de verwachting bleef. Het schijnt wenschelijk de teekenlessen voortaan weder aan de Tooneelschool zelve te doen geven. Een afzonderlijke vermelding verdient de bereidwilligheid, waarmede mevr. Rennefeld herhaaldelijk de openvallende uren in de laagste klasse aanvulde door met de leerlingen een of ander Duitsch dramatisch schrijver of dichter te lezen.

De drie leerlingen der hoogste klasse, Mina Welman, Sophie Bos en Hermann Schwab, namen in Januari aan het voorloopig eindexamen deel en werden, na afgelegd eindexamen, in Juli eervol van de school ontslagen. Alle drie mochten een engagement verkrijgen bij de Amsterdamsche afdeeling der Koninklijke Vereeniging „Het Nederlandsch Tooneel." Terwijl de hr. Schwab de zilveren en de dames Welman en Bos de bronzen medaille namens den Koning ontvingen, gaf de commissie Z. M. in overweging aan mej. Chr. van Eijken, die reeds een vorig jaar de school verliet en aan de Rotterdamsche afdeeling van het „Nederlandsch Tooneel" werd verbonden, alsnog de gouden medaille toe te kennen. Aan dit voorstel werd door den Koning met de meeste welwillendheid gehoor gegeven.

De beide voorstellingen door de leerlingen voor de leden der Amsterdamsche en voor die der Haagsche afdeeling te Amsterdam en te Scheveningen gegeven, — te Scheveningen werd daarvoor, met groote welwillendheid, door Burgemeester en Wethouders van den Haag en de

Badhuiscommissie de kurzaal van het Badhuis met tooneel en toebehooren afgestaan, — lieten over het algemeen een gunstigen indruk achter.

Gaf alzoo de gang van het onderwijs op onze school reden tot tevredenheid, met weemoed vermelden wij hier het groote verlies dat onze Instelling leed door het overlijden van den Secretaris der commissie van toezicht, den heer J. L. Wertheim. De begaafde man, aan wiens groote verdiensten op letterkundig gebied elders terecht hulde is gebracht, behartigde de belangen onzer school met eene toewijding en eene nauwgezetheid, die zich tot op de laatste dagen van zijn leven geen oogenblik verloochenden. Hoe die school hem ter harte ging, bewijst het aanzienlijk legaat, ten bedrage van *f* 7500, dat hij haar achterliet met het doel om uit de rente daarvan te gemoet te komen in de opleiding van een of meer verdienstelijke leerlingen. Dankbaar gedenken wij den ijverigen medearbeider. Zijne nagedachtenis blijve in eere!

Opnieuw ontvingen wij een treffend bewijs van belangstelling in onze Tooneelschool van de Rotterdamsche Comedieclub *Fantasio*, die ook dit jaar weder ten voordeele der school eene voorstelling gaf, welke niet minder dan *f* 643 opracht. Dank zijn wij mede verschuldigd aan de Vereeniging „Het Nederlandsch Tooneel”, aan den heer A. van Lier, aan de directie van het Wallner Theater en aan mad. Agar, die allen de leerlingen onzer school in de gelegenheid stelden. verschillende tooneelvoorstellingen kosteloos bij te wonen

Eindelijk zij ten opzichte van onze Tooneelschool nog met groote ingenomenheid en erkentelijkheid melding gemaakt van het besluit der Provinciale Staten van Noordholland, waarbij opnieuw voor den tijd van 2 jaren eene subsidie van *f* 1000 aan onze Instelling werd verzekerd.

Tot den Minister van Binnenlandsche zaken werd door ons in Februari een adres gericht met het verzoek, dat op de Begrooting van 1883 eene subsidie ten behoeve van de Tooneelschool mocht worden uitgetrokken. Hoewel de Minister aanvankelijk genegen scheen aan dit verzoek te voldoen, moesten wij later, tot onze niet geringe teleurstelling, van Z. Excell. ten antwoord ontvangen, dat de toestand van 's Lands schatkist het verleenen van eene subsidie niet toelaat.

Het aantal leden onzer maatschappij klom dit jaar van 1497 tot 1559. Voornamelijk hebben wij dit te danken aan de oprichting eener Studentenafdeeling te Leiden, die thans reeds met een ledental van 24, de vijfde in de rij der afdeelingen is. Uwe vergadering zal het, hopen wij, billijken dat het Hoofdbestuur aan de oprichting dezer afdeeling, waardoor een hoog te waardeeren steun aan ons Verbond wordt geschonken, geene wettelijke bezwaren in den weg heeft gelegd. Moge Leidens voorbeeld aan de andere Universiteiten navolging vinden!

Van de afdeelingen gingen Rotterdam, Dordrecht en Tiel in ledental vooruit, achteruit daarentegen gingen Amsterdam, den Haag, Utrecht, Leeuwarden, Groningen en den Bosch; Haarlem, Gouda, Zaandijk en Gent bleven stationnair.

Gaan wij de werkzaamheden der verschillende afdeelingen na, gelijk ons die in hare verslagen worden medegedeeld, dan blijkt het ons, dat in enkele, evenals vorige jaren, voordrachten plaats hadden alsmede

tooneelvoorstellingen, kosteloos of tegen verminderden prijs voor de leden toegankelijk, en dat meerdere afdeelingen (Amsterdam, den Haag, Dordrecht Utrecht en gedurende een gedeelte van het jaar ook Rotterdam) door ondersteuning van de studien van leerlingen der Tooneelschool mede krachtig werkzaam zijn voor de algemeene belangen onzer maatschappij. Belangstelling verdient het besluit der jeugdige Leidsche Studentenafdeeling om de leden van het Leidsche Studentencorps en van Nederlandsche met het Leidsche bevriende corpsen, voor zoo ver zij leden van het Verbond zijn, uit te noodigen hunne krachten te beproeven aan het vervaardigen van een tooneelspel, geschikt ter opvoering.

In het Hoofdbestuur kwam geene verandering. De Secretaris, die in de laatste Algemeene Vergadering zijn voornemen mededeelde om zijne betrekking als lid van het Hoofdbestuur neder te leggen, o. a. op grond dat zijn daaraan verbonden lidmaatschap van de commissie voor de Tooneelschool te veel van zijn tijd in beslag nam, kwam, nadat het Hoofdbestuur uit zijn midden een ander als lid van genoemde Commissie had aangewezen, op zijn besluit terug.

Namens het Hoofdbestuur,
De Algemeene Secretaris:
J. N. VAN HALL.

12de ALGEMEENE VERGADERING

VAN HET

NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND,

gehouden op 28 October 1882, in de zaal Caledonia te Rotterdam.

Tegenwoordig van het Hoofdbestuur: Dr. A. Pierson (*Voorzitter*), Jos. Jacobson (*Penningmeester*). Dr. B. J. Stokvis, Mr. A. Bloembergen Ez., Lodewijk Mulder en Mr. J. N. van Hall (*Secretaris*).

Vertegenwoordigd zijn de afdeelingen:

Rotterdam... 10 stemmen door F. Ebeling en Mr. R. Macalester Loup.

Amsterdam... 10 » » M. J. Waller, F. vander Goes en Jhr. J. F. Backer.

Den Haag.. 10 » » Mr. A. Wm. Jacobson en Mr. A. M. Maas Geesteranus.

Utrecht..... 6 » » J. C. van Eelde.

Leeuwarden.. 5 » » S. Draisma van Valkenburg en Jhr. Mr. D. O. Engelen.

Leiden..... 5 » » J. A. Nederburgh.

Dordrecht.... 3 » » H. Vriesendorp Jr. en Dr. H. J. Kiewiet de Jonge.

<i>Haarlem</i>	3	stemmen	door Jhr. Q. Hoefft.
<i>den Bosch</i> ...	2	»	» Bn. R. A. L. J. Gansneb, gend. Tengnagel en J. N. Houba.
<i>Zaandijk</i> . . .	1	stem	» Jacob Vis Nz. en Corns. Vis.
<i>Gouda</i>	1	»	» J. Post van der Burg.
<i>Tiel</i>	1	»	» J. L. van Lidth de Jeude. J. A. Heuff Az.
<i>Gent</i>	1	»	» Mr. Julius Vuylsteke
Te samen uitbrengende 58 stemmen.			

1. De Voorzitter, de vergadering openende, zegt, dat, al mogen wij met voldoening terugzien op het afgelopen jaar, een jaar waarin voor het eerst aan de Tooneelschool een leiding in den waren zin en een volledig onderwijs kan worden verzekerd, het tweede jaar zal moeten bevestigen of wij goed hebben gezien door die school zóó in te richten. Wij mogen ons niet onveinzen, dat de toekomst niet geheel en al rooskleurig is. In deze vergadering zullen wij naar middelen tot verheldering van die toekomst moeten zoeken. Een ding zal daarbij echter op den voorgrond moeten staan, dat, wat wij ook besluiten, wij de eischen, welke wij aan de Tooneelschool stelden, niet mogen verminderen.

2. De Secretaris leest het Verslag over 1881/82 (Zie hiervoor blz. 1.)

3. De Rekening over 1881/82, wordt, na gunstig praeadvies van de Rotterdamsche afdeling, uitgebracht bij monde van den hr. Ebeling, onder dankzegging aan den Penningmeester goedgekeurd.

4. Bij de behandeling der Begrooting van 1882/1883 deelt de Voorzitter mede, dat wel, zooals in de toelichting wordt gezegd, de Minister zijne aanvankelijke toezegging tot subsidieering heeft ingetrokken, doch dat de wijze, waarop dit geschied is getuigde van den ernst, waarmede de Minister deze zaak opnam en van de belangstelling die hij voor de Tooneelschool koestert.

Ofschoon enkele afgevaardigden er op wijzen, dat het aantal leden in sommige afdelingen sedert de laatste opgaaf eenige wijziging heeft ondergaan, wordt besloten om, even als vroeger, als maatstaf te nemen het aantal leden zooals dit uit de rekening van het vorige jaar blijkt.

De Penningmeester draagt eene memorie voor, in hoofdzaak het volgende bevattende:

»Mij dunkt, de geldelijke bezwaren die ons drukken, zijn nergens anders aan toe te schrijven dan hieraan, dat onze bedoelingen nog altijd niet voldoende begrepen worden. Men denkt — althans velen denken nog steeds — dat ons hoofddoel alleen gelegen zou zijn in het verschaffen van het meest mogelijke genot, onverschillig op wat wijze aangeboden en van welken aard of strekking het zijn mocht. En nu aarzel ik geen oogenblik te verklaren dat wij iets geheel anders bedoelen. Wat wij wenschen is bovenal dat het Tooneel zooveel mogelijk worde dienstbaar gemaakt aan zedelijkheid, beschaving en ontwikkeling.

Het is een niet te ontkennen feit dat de groote meerderheid tegenwoordig veel meer uitgaat en veel meer verstrooijing zoekt dan vroeger.

Men moge dit afkeuren, of men moge daarover denken hoe men wil. het feit valt niet te loochenen. En nu staat het bij mij ook ten deze vast dat zij die rekenschap houden met dien bestaanden toestand, waarop zij misschien eenigen invloed kunnen uitoefenen doch dien zij onmogelijk geheel kunnen veranderen, oneindig beter doen dan die anderen die, omdat zij zich daarmede niet kunnen vereenigen, zich er eenvoudig van afkeeren, zoodoende alles aan zijn lot overlatende, zonder te letten op de veel ernstiger gevolgen die dit kan hebben. Alleen de zelfzuchtige meent dat hij genoeg gedaan heeft, wanneer hij zich en de zijnen buiten aanraking houdt met hetgeen hij verkeerd acht. Zij echter die leven midden in de wereld en niet willens en wetens blind willen zijn voor hetgeen rondom hen plaats vindt, zullen, indien zij een warm hart hebben en practisch zijn in hunne opvatting, steeds gaarne al hunne krachten aanwenden om het bestaande, onverschillig hoe zij daarover denken mogen, zooveel mogelijk ten goede te leiden.

En om nu op het tooneel terug te komen, welke uitspanningsplaats is eene zoo algemeene, en wordt zoo druk bezocht als de Schouwburg? Immers geene. En welke is te dien opzichte de kenmerkende geest van den tegenwoordigen tijd? Immers deze dat zoovelen daar liefst zien vertoonen datgene wat noch verheffend noch beschavend kan genoemd worden. En waarom zouden de tooneeldirectiën tot voor weinige jaren in de meeste gevallen ten deze zoo geheel den smaak van het groote publiek gevolgd hebben? Mij dunkt om geen andere reden dan omdat het tooneel ten onzent, behoudens loffelijke uitzonderingen, in verval was geraakt en de krachten ontbraken om zich boven het alledaagsche te verheffen; en ook emdat het meer ontwikkelde deel van het volk zich afwendde van hetgeen waarin het geen smaak vond, zonde. zich aan te gorden om te trachten daarin verbetering te brengen.

Met alle waardeering voor menig groot talent en van den ernstigen zin van menig tooneeldirecteur, valt het evenmin te ontkennen, dat gemis aan een voldoende aantal beschaafde en goed onderwezen tooneelspelers wederom de oorzaak is geweest van het ontbreken van zoodanig talentvolle schrijvers als het buitenland heeft opgeleverd en als te onzent evengoed zouden opgekomen zijn, indien zij waardige vertolkers voor hunne werken hadden kunnen vinden; terwijl op zijn beurt wederom het gemis van schrijvers en vertolkers mede een der voornaamste redenen was van de geringe mate van belangstelling die bij het meer beschaafde gedeelte van ons volk voor het tooneel werd aangetroffen

Daarin intusschen is in de laatste jaren aanmerkelijk verbetering gekomen. De oprichting van het Ned. Tooneelverbond met de Tooneel-school in het vaandel heeft achtereenvolgens meer dan 1500 landgenooten opgewekt om mede te werken ten einde doortastende verbetering in den toestand te brengen. Van hunne zijde sloten zich in meerdere en mindere mate de tooneelbesturen bij dit streven aan, en is door onvermoeide werkzaamheid eindelijk in de hoofdstad des Rijks eene school gevestigd en zóódanig ingericht dat daarvan de beste vruchten verwacht worden. Niet dat op die school het eerste vereischte, aanleg, zou te verkrijgen zijn,

Wie, die dit verwachten zon! Doch aanleg is daar tot ontwikkeling te brengen. En nu is het mijne vaste overtuiging dat door die school de geheele toestand van het tooneel langzamerhand van zelf moet veranderen. Men zal door haar krijgen: meer geoefende, meer beschaafde tooneelspelers, en daardoor ook betere stukken, en ten slotte, door beiden een geheel anderen smaak bij het publiek. Ook daarvan is het bewijs reeds geleverd.

Men wane daarom niet dat ik met den tegenwoordigen toestand tevreden zou zijn. Dit allerminst, en vooral niet wat betreft de stukken, meestal nog van vreemden bodem bij ons overgebracht. Doch wie zal het zeggen hoe het daarmee heden wel zou gesteld zijn indien wij nog niets in die richting gedaan hadden — indien wij nog stonden op het standpunt van vroeger; en wie gevoelt niet dat in deze niet alles o eens kan verlangd worden? Ik herhaal dat de geldelijke moeilijkheden alleen daaraan zijn toe te schrijven, dat de zaak die wij voorstaan nog niet voldoende begrepen wordt.

Hoe toch zou het anders mogelijk zijn dat de regeering achter bleef om bij te dragen tot de bevordering dezer nuttige, dezer echt nationale zaak, en dat in de hoofdzaak des rijks, het ledental nog betrekkelijk zoogering ware gebleven; dat in het geheele land nog zoovelen vreemd zijn gebleven aan ons streven.

Wij danken het aan den Koning allereerst, en aan de Provinciale Staten van Noord-Holland, het Stedelijk bestuur van Amsterdam en al onze leden en begunstigers, dat wij het standpunt hebben bereikt dat wij thans innemen; doch om ons daarop op waardige wijze te kunnen blijven handhaven, mogen wij niet vertsagen, en behoeven wij meer steun dan wij op dit oogenblik bezitten. Dien steun moesten wij overal om ons heen trachten te vinden, zoowel door het opwekken onzer landgenooten om onze pogingen te schragen, als door het inroepen van de medewerking van 's lands Regeering, van wie men verwachten mag dat zij, goed ingelicht omtrent onze bedoelingen, mee zal willen werken om de zaak, die wij voorstaan, voor ondergang te behoeden."

Den Haag had de school liever tot een zuivere vakschool beperkt willen zien; dit is echter op eene vorige vergadering anders besloten, en de afdeeling wil daarover thans niet napleiten, doch meent toch te moeten wijzen op het gevaar dat onze financiën dreigt door een dergelijke inrichting. Wij zullen, zooals reeds in het verslag werd aankondigd, er toe moeten komen onze school te verdubbelen. Deze Begrooting sluit, maar het Hoofdbestuur heeft met prijzenswaardige voorzichtigheid gewezen op de noodzakelijkheid van vermeerdering onzer middelen. In de eerste plaats mag wel de aandacht gevestigd worden op eene vermindering van de uitgaven: het onderwijzend personeel is wel wat heel talrijk, en de afdeeling is van oordeel, dat enkele vakken bijv. de mythologie met andere vereenigd zouden kunnen worden. De afdeeling vraagt voorts of *Rekenen* niet als afzonderlijk vak kan vervallen, evenals de post voor een toelage en de tegemoetkoming aan de Directrice voor hulp bij het onderwijs, (art. 3 en 17 der uitgaven Tooneelschool).

Eindelijk herhaalt de afdeeling den wensch, reeds ten vorigen jare uitgesproken, dat de posten van uitgaaf in het vervolg meer omschreven en meer gemotiveerd mogen worden.

De Voorzitter zegt, dat men bij de inrichting van het onderwijs aan onze school rekening moet houden met de leerlingen die tot ons komen; deze hebben in den regel slecht onderwijs genoten. Wij moeten ze of weigeren, of zoo onvoldoend voorbereid aannemen. Wij hebben het laatste gekozen, maar nu moet hun dan ook dat onderwijs gegeven worden, hetwelk eigenlijk op de Tooneelschool niet thuis hoort. Dat er veel leeraars zijn is het gevolg van het door ons aangenomen beginsel, dat elk vak gegeven wordt door hen die er speciale bevoegdheid toe heeft; daardoor wordt oneindig beter resultaat verkregen, dan wanneer men, gelijk vroeger, vele verschillende vakken aan eenzelfden leeraar opdraagt. Bij de beoordeeling van de vakken, die aan onze school onderwezen worden, vergete men niet, dat bij ons niet het verschaffen van een zeker aantal kundigheden op den voorgrond staat, maar de ontwikkeling en beschaving van den geest als voorbereiding voor de beoefening van de kunst van tooneelspelen. Het Rekenen wordt niet in de eerste plaats om het rekenen zelf onderwezen, maar wordt dienstbaar gemaakt aan de oefening van de hersens, die nog zoo weinig geopend zijn; de aardrijkskunde strekt om belangstelling te wekken in wat buiten den gewonen kring van de leerlingen ligt. Men beoordeele de onderwezen vakken niet naar de officieele termen op het programma; die termen krijgen eerst hunne beteekenis door de wijze waarop de vakken onderwezen worden.

De afgevaardigde van den Bosch deelt mede, dat hij de examens heeft bijgewoond, en dat het hem opgevallen is, dat de leerlingen, bij hunne komst, zelfs nog de eerste beginselen van het rekenen niet kenden; hij acht het dus zeer noodig, dat dit vak onderwezen worde, vooral voor den aankomenden tooneelspeler. Alleen wanneer men heeft leeren rekenen, zal men later leeren sparen.

De heer Stokvis wijst er op, dat de begrooting voor de Tooneelschool, zooals zij thans wordt voorgedragen, eigenlijk die is, zooals wij die ons bij de oprichting der school hebben voorgesteld. Combinatie van vakken heeft steeds nadeelig gewerkt, en wij zouden de school doen achteruitgaan, wanneer wij tot dien vroegeren toestand terug wilden keeren.

De Voorzitter doet nog opmerken, dat Mevr. Kleine niet steeds zóó geregeld kan les geven als zij zelve zou willen, en dat Mevr. Rennefeld alsdan steeds uit eigen beweging is ingesprongen. De Directrice is bij hare aanstelling alleen belast met de materieele zorg voor de school en voor de leerlingen, niet om hulp te verleenen bij het onderwijs. Wij kunnen de diensten, die zij geheel onverplicht en ongevraagd verleent, niet onvergolden laten.

Nadat nog op vragen van de heeren van Rijsewijk en Ramondt is geantwoord, dat de onderwijzer, onder *i* voorkomende, de heer Hofdijk is, die, daar er geen hoogste klasse is, dit jaar geen kostuumkunde geeft, maar Nederlandsche letterkunde in de 2e klasse, en dat de onderwijzeres, onder *d* vermeld, alleen in de laagste klasse de beginselen van

de Nederlandsche taal onderwijst; nadat de Voorzitter heeft medegedeeld, dat, ten behoeve van de Bibliotheek door de Dames Patronessen eene loterij zal worden georganiseerd, en den Haag verklaard heeft met de gegeven inlichtingen genoeg te nemen, — wordt de Begroting goedgekeurd.

De afgevaardigde van Gent verlaat de vergadering.

5. Bespreking van een plan tot verhooging der Contributie.

De Voorzitter doet opmerken dat het Hoofdbestuur geen voorstel heeft kunnen doen tot verhooging der contributie, daar een dergelijk voorstel vóór 1 Juli zou hebben moeten zijn ingediend, en eerst op het eind van Augustus gebleken is dat wij op geen subsidie van de Regeering zouden kunnen rekenen Thans hebben wij slechts van gedachten te wisselen over de beste wijze om een tekort te ontgaan.

Rotterdam meent het plan tot verhooging der contributie te moeten ontraden. De afdeling is overtuigd dat verhooging het bedanken van een groot aantal leden ten gevolge zou hebben, en dat dit het geval zou zijn te Rotterdam, maar zeker ook in de kleinere afdelingen, waar men voor zijne contributie toch reeds weinig geniet. Hoe in het aanstaand tekort te voorzien? In de eerste plaats door voortdurend bij de autoriteiten op subsidieering van de school aan te dringen, en voorts door zoo veel mogelijk de uitgaven te beperken. Op behoud van het Tijdschrift is Rotterdam niet bijzonder gesteld, maar zijn er die het Tijdschrift op prijs stellen, dat zij er dan ook wat voor over hebben en den kostenden prijs betalen. Dat zal reeds een aanzienlijke bezuiniging geven.

Amsterdam sluit zich in deze geheel bij Rotterdam aan.

den Haag is in beginsel niet tegen een geringe verhooging der contributie bijv met *f* 1., die dan geheel in de algemeene kas zou komen. Ook andere middelen kunnen wellicht helpen, bijv. wanneer de tooneelbesturen jaarlijks een voorstelling ten voordeele van de school wilden geven.

Leeuwarden zegt, dat, wanneer Amsterdam en Rotterdam reeds moeite hebben om hun leden te behouden, dat natuurlijk voor eene afdeling als die te Leeuwarden nog veel meer moeite oplevert. Hier zou algeheele opheffing van de afdeling van de verhooging der contributie het gevolg zijn. Het Tijdschrift heeft voor het Noorden een grootere beteekenis dan voor de afdelingen in het centrum van het land; het vindt daar hooge waardeering. Zal men zich dit tijdschrift echter voor den kostenden prijs moeten aanschaffen, dan is dat eene vermoede verhooging der contributie. Wat wij doen kunnen is voor de zaak te blijven werken, te trachten leden aan te werven, en mocht ondanks dat alles ons pogen niet slagen en het bestaan van de Tooneelschool op het spel staan, dan zal er in de Landsvergadering voor eene zoo nationale zaak als deze nog wel steun te vinden zijn.

De heer Bloembergen doet opmerken, dat het aantal van hen die voor het tijdschrift nog extra zullen betalen, waarschijnlijk klein zal zijn, en dat, naarmate dit kleiner is, de kostende prijs per exemplaar hooger wordt; het zou zoodoende voor de kleinere afdelingen een zeer onereuse belasting worden. Spr. heeft een ander voorstel: het is bekend

dat de Maatschappij tot nut van 't algemeen onze school gesteund heeft en hare inrichting heeft mogelijk gemaakt. Binnen weinige jaren viert die maatschappij haar 100 jarig bestaan. Zou het nu niet wat erg wezen, indien het feest van dit 100 jarig jubilé moest zamenvallen met de dood van een der spruiten waaraan die maatschappij het leven gaf. Zou het niet een ongezochte aanleiding zijn om bij die gelegenheid den steun van deze vermogende maatschappij voor onze school in te roepen.

Dordrecht, mede tegen verhooging gestemd, geeft het denkbeeld aan om te trachten het aantal afdeelingen te vermeerderen en op sommige plaatsen correspondenten aan te stellen.

Tiel stelt voor, tot de departementen van „het Nut” in plaatsten boven de 10,000 zielen eene circulaire te richten, waarin onder overlegging van rekening of begroting het doel van het Verbond wordt uiteengezet en op aanwerving van leden of vestiging eener afdeeling wordt aangedrongen. Dat het soms van een enkel persoon afhangt is te Dordrecht gebleken, waar eene lezing van den hr. Loffelt de stichting eener afdeeling ten gevolge heeft gehad.

Leiden raadt ook ernstig contributieverhoging af; men blijft nu uit sleur lid, al ontvangt men weinig voor zijn contributie, maar wordt men door een stoot van buiten opgewekt, bijv. door verhoging van contributie of afschaffing van het tijdschrift, dan komt men licht tot andere gedachten. De afdeeling wenscht dat het verbond zoo veel mogelijk worde gepopulariseerd, en op subsidieering worde aangedrongen.

Amsterdam brengt hier het middel ter sprake, door een ijverig lid der afdeeling aan de hand gedaan, om de leden de gelegenheid te geven als donateur direct voor de Tooneelschool bijdragen beschikbaar te stellen.

De Voorzitter wijst er op, dat een dergelijke gelegenheid reeds bestaat, men kan ingevolge art. 3. Donateur worden indien men jaarlijks f 10 betaalt.

Haarlem is tegen de verhoging van contributie en tegen afschaffing van het tijdschrift.

Rotterdam weet bij ondervinding hoe moeilijk het is de leden bij elkander te houden. De afdeeling heeft zulk een groot aantal leden, omdat de tooneeldirectie bijna elk jaar de welwillendheid heeft een voorstelling te geven, waar de leden met eene dame kosteloos toegang hebben, zij, die daarom lid blijven, noemt spr. zestienstuivers-leden. Zulk een voorstelling toch zou hun anders f 4.20 kosten, zoodat in werkelijkheid hun lidmaatschap hun slechts 16 stuivers kost. Zulke leden zal de afdeeling zeker verliezen, wanneer het tijdschrift vervalt.

Den Haag somt de verschillende plannen op, welke reeds aan de hand zijn gedaan en stelt zelve voor: de Vergadering verzoekt het Hoofdbestuur zich zoo spoedig mogelijk te wenden tot de Regeering met herhaling van de vraag — en wel namens de Algemeene Vergadering — om een rijkssubsidie aan de Tooneelschool; van dit verzoekschrift afdrukken te zenden aan de leden der beide Kamers, en uit te lokken de adhaesie aan dat verzoek door de Bondsleden en andere belanghebbenden.

De afgevaardigde belooft jaarlijks f 5 extra voor de Tooneelschool te zullen bijdragen en noodigt de andere leden uit dit voorbeeld te volgen.

Amsterdam wenscht het door den *Penningmeester* bij den aanvang der Vergadering gesprokene in ruimer kring verspreid te zien en verwacht hiervan veel succes.

De heer Haverkorn van Rijse wijk meent, dat het uit de begrooting blijkt dat de financiën wel voldoende zijn voor de Tooneelschool alleen, maar niet bovendien voor het Tijdschrift. Zullen, bij opheffing van het tijdschrift, de kleine afdelingen vervallen, dan zal de kas daardoor nog zooveel niet verliezen als thans het Tijdschrift kost. Vragen wij nu subsidie, dan vragen wij het tevens voor het Tijdschrift, en dan zal men de opmerking zeker niet kunnen ontgaan, dat de subsidie voor de School niet bepaald noodig is.

De heer Stokvis zegt dat, wanneer men de begrooting nagaat, het blijkt dat de subsidie $\frac{2}{3}$ uitmaakt en slechts $\frac{1}{3}$ door het verbond bekostigd wordt. Het Hoofdbestuur was daarom van oordeel, dat wij allereerst in eigen boezem moeten tasten, en zelven iets meer voor de school moeten doen, bijv. door verhooging van hetgeen uit de afdelingen in de algemeene kas vloeit. Het is zeker gemakkelijk om subsidie te vragen, maar indien de leden werkelijk sympathie hebben voor de zaak, dan moet toch op een of andere wijze van die belangstelling blijken.

Den Bosch verklaart zich bereid, in plaats van $\frac{3}{5}$, voortaan $\frac{4}{5}$ af te staan, indien in dien zin tot een wetsverandering wordt overgegaan. Dordrecht, Rotterdam en Leeuwarden achten dit niet mogelijk, de afdelingen hebben het $\frac{2}{5}$ zeer noodig.

De Voorzitter meent dat de verschillende voorstellen en denkbeelden hier ontwikkeld tot twee vragen teruggebracht kunnen worden: Zullen wij tot verbetering van den financieelen toestand in eigen boezem tasten, of wel verwachten wij die verbetering als gevolg van aanvraag om subsidie bij de Regeering of andere autoriteiten? Indien wij de hulp binnen den kring van het Tooneelverbond zullen inroepen, indien wij op eigen kracht zullen steunen, hetgeen de Voorzitter, evenals de heer Stokvis, verre het verkieslijkst vindt, zal het dan door verhooging van contributie geschieden of door verhooging van hetgeen de afdelingen aan de algemeene kas afstaan? In de eerste plaats wenscht de Voorzitter het voorstel den Haag aan de orde te stellen.

De heer van der Hoop stelt nog voor dat het Hoofdbestuur zich ook nog tot de *Prov. Staten van Zuid-Holland* en tot de *Gemeenteraden van Rotterdam* en van den Haag zal wenden met het verzoek om de Tooneelschool te subsidieeren.

De heer Bloembergen zou niet over een bepaald voorstel of over eenige motie de beslissing willen uitlokken. Daardoor wordt altijd iets geprejudiceerd. Wij hebben thans een indruk ontvangen van de wenschen der verschillende afdelingen, daarmede zal het Hoofdbestuur rekening hebben te houden bij het doen van nadere voorstellen ter voorcoming van het dreigend tekort.

De Voorzitter zegt in het bezit te zijn van een bepaald voorstel en dit aan de beslissing der vergadering te moeten onderwerpen. Door hier over de verschillende voorstellen te stemmen, voorkomt men dat het Hoofdbestuur op eene volgende vergadering kome met een voorstel, dat

door de vergadering zou worden verworpen. Op de opmerking van Rotterdam, dat de ontvangsten voor de school voldoende zijn, maar niet voor het Tijdschrift en men voor dat laatste geen subsidie kan verleen, antwoordt de Voorzitter dat het Tooneelverbond niet voor dit of dat onderdeel, maar voor het algemeene doel in Art. 1 der Wet omschreven subsidie vraagt.

Het voorstel — den Haag wordt aangenomen met algemeene stemmen.

Het voorstel — Tiel wordt aangenomen met 51 tegen 6 stemmen, nadat den Bosch er op heeft aangedrongen, dat in het Zuiden van het land, op plaatsen waar geen nutsdepartementen bestaan, de hulp van invloedrijke personen zal worden ingeroepen.

Het voorstel — van der Hoop, overgenomen door Gouda, wordt aangenomen met 47 tegen 10 stemmen.

6. Naar aanleiding van de door het Hoofdbestuur voorgestelde Wetsveranderingen, wordt, na korte gedachtenwisseling, besloten:

I. Art. 6 te lezen als volgt:

In iedere Gemeente kan slechts ééne afdeling van de Maatschappij worden opgericht. Er zijn minstens tien leden noodig voor de vorming van eene afdeling.

Studenten eener Universiteit en van de Polytechnische school kunnen, ook daar waar reeds eene afdeling gevestigd is, eene afzonderlijke Studentenafdeling vormen. De Studentenafdelingen hebben dezelfde rechten en verplichtingen als de andere afdelingen.

II. Art. 8 te lezen als volgt:

Zij die, in eene gemeente wonende waar geene afdeling bestaat, lid wenschen te worden van de Maatschappij, worden als Algemeene leden bij het Hoofdbestuur ingeschreven. Hetzelfde geldt voor niet-Studenten in eene Gemeente, waar alleen eene Studentenafdeling bestaat.

De jaarlijksche bijdrage of gift der Algemeene leden vloeit geheel in de Algemeene kas.

De Algemeene leden vormen te samen de Algemeene afdeling. De leden dezer Algemeene afdeling kunnen zich op de Algemeene Vergadering doen vertegenwoordigen. De bepaling van Art. 9, betreffende het aantal stemmen op de Algemeene Vergadering uit te brengen, geldt ook voor hen.

III. In Art. 14 achter de woorden „Amsterdamsche afdeling” te voegen de woorden: *twee leden van het Comité der Dames-patronessen.*

De Penningmeester deelt mede dat hem, staande de Vergadering, van verschillende leden reeds voor een bedrag van f 140.— aan extra bijdragen is toegezegd, waaronder f 25 van den heer Le Gras.

7. De heeren Dr A. Pierson, W. J. Hofdijk en Lodewijk Mulder worden met algemeene stemmen tot leden van het Hoofdbestuur herkozen.

8. Als plaats voor de 13e algemeene Vergadering wordt Leeuwarden aangewezen.

9. Aan de orde is het navolgende vraagpunt:

Is het noodig, dat een tooneelspeler om hartstochten met juistheid te kunnen weergeven, ze in werkelijkheid heeft doorleefd?

De hr. Mr. R. Macalester Loup, het vraagpunt inleidende, zegt dat het leven van den tooneelspeler vaak zeer afwijkt van dat van andere lieden. De uitlegging, die men daaraan soms hoort geven, is, dat tooneelspelers, om hartstochten te kunnen weergeven, die ook inderdaad moeten hebben doorleefd. Doch dan zou daarvan ook weer het noodzakelijk gevolg zijn, dat men den omgang met menschen, die zich zoo aan hun hartstochten moeten overgeven, zou behooren te vermijden. Het komt spr. echter voor dat men de gestelde vraag ontkennend moet beantwoorden. De tooneelspeelkunst is een zaak van studie, een vrucht van waarneming, en men kan een hartstocht zeker het slechtst bestudeeren, terwijl men er zich aan overgeeft. De ware weg om hartstochten te bestudeeren is rond te kijken in het werkelijk leven.

De heer P. Haverkorn van Rijsewijk zegt, dat de tooneelkunstenaar een mikrokosmos behoort te zijn. Hij moet de verschillende hartstochten kennen, maar behoeft ze daarom niet te hebben doorleefd. Waarneming brengt hem tot die kennis. Het spel van den tooneelspeeler moet rusten op de werkelijkheid, maar de tooneelspeler geeft niet de realiteit zelve, slechts den indruk daarvan.

De heer Prof. A. Pierson herinnert dat het vraagstuk niet nieuw is, o.a. wordt het in Diderot's *Paradoxe sur le comédien* behandeld, en tal van voorbeelden uit het leven van tooneelspelers leiden tot de ontkennende beantwoording der vraag. Rachel's eerste optreden in het Theatre Français was, gelijk bekend is, een *failure*. Zulk een jong kind moest in de uitdrukking van zulke hartstochten, als het klassieke fransche drama te zien geeft, te kort schieten, beweerde Janin. Maar de Directeur hield vol en Rachel zegevierde op het laatst. Spr. zou de tooneelspeelkunst gelijk willen stellen met de beeldende kunsten. Een schilder moet observeeren, de uitdrukking van karakters bestudeeren; daarbij kan hij geheel hartstochteloos blijven. Zoo ook de tooneelspelers. Hij heeft alleen waar te nemen en, als beeldend kunstenaar, de uitdrukking van hartstochten weer te geven.

De heer A. J. le Gras sluit zich aan bij hetgeen de heer Pierson gezegd heeft. De tooneelspeler moet de hartstocht hebben waargenomen bij anderen, niet zelf doorleefd. Een voorbeeld uit zijn tooneelspelersloopbaan moge dat bevestigen. Toen hij pas aan het tooneel kwam, moest hij in eene rol een dronken man voorstellen, hij wist niet hoe dat aan te leggen en besloot daarom zich dronken te maken, ten einde zodoende de verschijnselen van dronkenschap bij zich zelve te bestudeeren; maar, nadat hij dronken geweest was, wist hij niet meer hoe hij geweest was, toen hij dronken was, en het middel was mislukt.

De heer S. M. N. Calisch waagt het van den heer Pierson in gevoelen te verschillen. De hartstochteloosheid, door den heer Pierson aangeduid, is die van de klassieke fransche school, die door de fransche tooneelspelers wordt betracht. Maar de groote deutsche tooneelspelers hebben

wel degelijk de hartstochten doorleefd, zij hebben een diepen blik geslagen in het algemeene leven, en ook veel geleden. Spr. gaat verder en durft beweren, dat een eerbare vrouw geen *Dame aux Camélias* naar eisch kan spelen; Charlotte Frohn, Frederika Bognar, zijn in het weergeven van die rol ten eenenmale te kort geschoten.

De heer M. J. Waller meent, dat wanneer duitsche tooneelspeelsters zekere toestanden in de Fransche tooneelspelen niet kunnen weergeven, dit ligt in het verschil van ras en volk en niet in de meerdere of mindere eerbaarheid.

De heer Stokvis wijst op Adelaide Ristori, die een eerbare vrouw was bij uitnemendheid, en toch een rol als *Myrrha* meesterlijk vervulde. De tooneelspeler moet voor alles wezen kunstenaar, en als zoodanig dieper, juister, intensiever voelen dan anderen. Hij bezit als kunstenaar de gaaf om toestanden en hartstochten gemakkelijker als het ware te doorleven, zich daarin gemakkelijker te bewegen dan anderen, zonder dat hij daarom werkelijk in die toestanden verkeerd heeft of ze feitelijk heeft doorleefd.

De heer Pierson meent, dat het eigenaardig karakter van den kunstenaar niet ligt in het dieper en juister gevoelen; men kan de gevoeligheid zelve zijn en toch geen kunstenaar. De groote gaaf van den kunstenaar is zijn assimilatievermogen. Spr. herinnert aan de proeven door Marey, den uitvinder van de grafische methode, genomen met een galopeerend paard. Marey heeft door middel van photographiën de verschillende poses verkregen waarin een galopeerend paard successievelijk verkeert; het blijkt daar uit dat zulk een paard in de werkelijkheid de zotste bewegingen maakt, en een schilder zou uitgelachen worden, wanneer hij in een dergelijke pose een galopeerend paard op het doek bracht. Hieruit kan worden afgeleid, dat *waarnemen* op het gebied van kunst een andere beteekenis heeft dan op dat van wetenschap. Iedere kunst heeft iets conventioneels, iets symbolisch. De teekenaar, die een galopeerend paard moet afbeelden, geeft weer wat door de conventie als de houding van galopeeren is aangenomen. Zoo geeft ook de tooneelspeler alleen een zekere voorstelling van de wijze waarop hij hartstochten heeft waargenomen.

De heer Van Rijsewijk heeft opgemerkt, dat, wanneer een acteur een man uit het volk had voorgesteld, die ons treffend van waarheid scheen, de man uit het volk zich zelven daarin niet herkende, en omgekeerd dat de man uit het volk op het tooneel heusche personen van rang en beschaafde vormen bewonderde in personaadjes die voor ons al zeer weinig het type van distinctie nabij kwamen. Er is dus zeker in de kunst iets conventioneels. De kunstenaar voldoet aan de eischen der kunst, wanneer hij slechts in hoofdlijnen beantwoordt aan de werkelijkheid. Het is niet door het weergeven van de realiteit der hartstocht, dat de kunstenaar ons aangrijpt, maar door het weergeven van de hartstocht, alsof zij realiteit was.

De Voorzitter sluit de debatten over het vraagpunt.

Amsterdam leest een brief voor van den heer Rössing, waarbij deze als zijn gevoelen uitspreekt, dat de tooneelspeler Schulze aanspraak heeft op de uitkeering van het Hermann Lindfonds.

De Voorzitter zegt dat, volgens de voorwaarden van het fonds, de beslissing over deze zaak aan het Hoofdbestuur toekomt.

Nadat den Bosch de Afdeeling Rotterdam voor hare ontvangst en den Voorzitter voor zijn leiding heeft dank gezegd, waarbij zich de heer Van Rijsewijk aansluit — wordt de vergadering gesloten.

Namens het Hoofdbestuur,
De Algemeene Secretaris
 J. N. VAN HALL.

HOOFDBESTUUR.

Jaar van aftreding

- 1888 Dr. A. PIERSON, *Voorzitter*, Amsterdam.
 1884 Dr. B. J. STOKVIS, *Onder-Voorzitter*, Amsterdam.
 1886 JOS. JACOBSON, *Penningmeester*, Rotterdam.
 1886 Mr. J. N. VAN HALL, *Secretaris*, Amsterdam.
 1898 W. J. HOFDIJK, Amsterdam.
 1884 Mr. A. BLOEMBERGEN Ez., Leeuwarden.
 1888 LODEWIJK MULDER.

COMMISSIE VAN TOEZICHT EN BEHEER OVER DE TOONEELSCHOOL.

Dr. A. PIERSON, *Voorzitter*.
 Dr. B. J. STOKVIS, *Onder-Voorzitter*.
 F. VAN DER GOES, *Secretaris*.
 Mr. A. BLOEMBERGEN Ez.
 H. BINGER
 A. MOENS.
 C. TEN BRUMMELER.
 Mevr. M. E. A. WALLER, geb. SCHILL.
 Mevr. A. C. WERTHEIM, geb. BICKER.

COMITÉ VAN DAMES-PATRONESSEN VAN DE TOONEELSCHOOL.

Mevr. M. E. A. WALLER, geb. SCHILL.
 Mevr. A. C. WERTHEIM, geb. BICKER.
 Mevr. O. WÜSTE, geb. VON GÖTSCH.

AFDEELINGEN.

(Bestuur en aantal leden op 1° October 1882).

Rotterdam, (440 leden).
 F. EBELING, *Voorzitter*.
 Mr. R. MACALESTER LOUP, *Secretaris*.

C. M. F. KOLFF, *Penningmeester*.
 R. P. THOOFT.
 L. A. GLEICHMAN.

Amsterdam, (354 leden).

M. A. PERK, *Voorzitter*.
 Jhr. J. F. BACKER, *Secretaris*.
 W. J. HOFDIJK, *Onder-Voorzitter*.
 H. B. NGER, *Penningmeester*.
 M. J. WALLER.
 F. VAN DER GOES.
 Mr. J. A. LEVY.

's Gravenhage, (212 leden).

Mr. J. E. BANCK, *Voorzitter*.
 Mr. A. WM. JACOBSON, *Secretaris*.
 Mr. A. M. MAAS GEESTERANUS,
Penningmeester.

A. L. H. ISING.
 Dr. JAN TEN BRINK.

Utrecht, (112 leden).

J. C. VAN EELDE, *Voorzitter*.
 Dr. W. F. G. A. VAN SORGEN, *Secretaris*
en Penningmeester
 W. K. M. VROLIK.

Leiden, (83 leden).

J. A. NEDERBURGH *Voorzitter*.
 M. E. SEPP, *Secretaris*.
 C. F. A. MILDERS, *Penningmeester*.
 C. WINKLER PRINS.
 D. C. HESSELING.

Leeuwarden, (86 leden).

Mr. A. BLOEMBERGEN EZ. *Voorzitter*.
 Mr. W. A. VAN SLOTERDIJK,
Secret. en Penningm.
 Mr. W. J. BN. VAN WELDEREN RENGERS
 T. GRATAMA.
 S. DRAISMA VAN VALKENBURG.

Dordrecht, (54 leden).

H. VRIESENDORP JR., *Voorzitter*.
 Dr. H. J. KIEWIET DE JONGE, *Secretaris*.
 H. P. DE KAT VAN HARDINKFELD,
Penningmeester.
 PH. ZADOKS.
 J. H. VAN DER SANDE.

Groningen, (85 leden).

Jhr. Mr. W. C. A. ALBERDA VAN
 EKENSTEIN, *Voorzitter*.
 Jhr. Mr. W. J. QUINTUS, *Secretaris*.
 Jhr. A. A. J. M. VERHEIJEN, *Penningm.*
 Dr. T. J. HALBERTSMA.
 E. DULL

Haarlem, (84 leden).

J. H. KRELAGE, *Voorzitter*.
 Mr. TH. DE HAAN HUGENHOLTZ, *Secret.*
 Jhr. Q. HOBUFFT, *Penningmeester*.

's Hertogenbosch, (23 leden).

D. G. M. ROLDANUS, *Voorzitter*.
 Mr. F. PLEYTE, *Secret. en Penningm.*
 J. N. HOUBA.
 Baron R. A. L. J. GANSNEB, gen.
 TENGNAGEL.
 Mr. E. F. Baron VAN RIJCKEVORSEL
 VAN KESSEL.

Zaandijk, (19 leden).

J. DE JAGER Sz., *Voorzitter*.
 J. J. HONIG, *Secretaris*.
 M. C. HONIGH, *Penningmeester*.

Gouda, (16 leden).

H. W. G. KONING, *Voorzitter*.
 Mr. W. J. FORTUYN DROOGLEEVER, Jr.
Secretaris.
 J. POST VAN DER BURG, *Penningm.*

Tiel, (12 leden).

J. A. HEUFF AZ., *Voorzitter*.
 J. L. VAN LIDTH DE JEUDE, *Secretaris*.
 M. J. VERSTEEGH, *Penningmeester*.

Gent, (10 leden).

P. GEIREGAT, *Voorzitter*.
 B. BLOCK, *Secretaris*.
 Mr. J. O DE VIGNÉ.
 J. VAN HOORDE.
 Mr. AD. HOSTE.

Hierbij, als Bijlage, de vastgestelde REKENING en BEGROOTING.

BIJLAGE.

REKENING (goedgekeurd in de Alg. Vergadering van 28 October 1882.)

a. Algemeene Rekening.

Ontvangsten.

Art. 1. Saldo der vorige rekening..	f 3971.58
„ 2. Contributiën:	
Leden der afdelingen. 1514. f 4540 57	
Algemeene Leden. 45. » 223.75	
	„ 4764.32
„ Rente.....	„ 136.80 ⁵
	f 8872.70 ⁵

Uitgaven.

Art. 1. Bijdrage aan de Tooneel- school.....	f 6589.58 ⁵
„ 2. Tijdschrift:	
Drukkosten f 648.60	
Verzendingskosten » 267.93	
Redactiekosten » 200.—	
	„ 1216.53
terug: Verzendingskosten en verkochte exemplaren » 491.77	
	„ 724.76
„ 3. Reiskosten Hoofdbestuur..	„ —.—
„ 4. Drukwerk.....	„ 41.18
„ 5. Bureaukosten.....	„ —.—
„ 6. Onkosten Algemeene Ver- gadering.....	„ 20.—
„ 7. Onkosten inning v. gelden	„ 30.77
„ 8. Onvoorzene uitgaven.....	„ 10.50
„ 9. Saldo in kas.....	„ 1455.91
	f 8872.70 ⁵

b. Rekening Tooneelschool.

Ontvangsten.

Art. 1. Bijdrage van Z. M. den Ko- ning.....	f 5000.—
„ 2. Bijdrage van de Provincie Noord-Holland.....	„ 1000.
„ 3. Bijdrage van de Gemente Amsterdam.....	„ 2000.—
„ 4. Schoolgelden.....	„ 366.25
„ 5. Giften:	
Van den Heer Ch. Coucke Rotterdam, jaarlijks. f 10.—	
Van H. B. 5.—	
Van de Comedieclub »Fau- tasio" te Rotterdam, op- brengt eener uitvoering 25 Maart 1882 » 643.—	
Saldo vrijwillige bijdragen 1879—80 » 625.93	
	„ 1283.93
„ 6. Rente Fonds Hacke van Mijnden.....	„ 59.—
„ 7. Bijdrage uit de algemeene kas	„ 6589.58 ⁵
	f 16298.76 ⁵

Uitgaven.

Art. 1. Jaarwedde Directeur....	f 4000.—
„ 2. Jaarwedden onderwijzend personeel.....	„ 6790.—
„ 3. Jaarwedde inwonende Di- rectrice, met inbegrip van toelage voor belas- ting, vuur en licht....	„ 1000.—
„ 4. Erfpacht terrein.....	„ 246.—
„ 5. Rente der 4 pCt. Leening groot per resto f 11000.—	„ 440.—
„ 6. Aflossing van vijf Aan- deelen à f 500.—.....	„ 2500.—
„ 7. Schoolbehoeften en Bibli- otheek.....	„ 275.34 ⁵
„ 8. Bureaukosten.....	„ 40.—
„ 9. Stukadoorswerk en ander onderhoud Gebouw....	„ 249.94
„ 10. Amcublement.....	„ 88.69
„ 11. 4 ^{de} termijn Pijpgaz-com- pagnie.....	„ 84.26
„ 12. Assurantie.....	„ 47.—
„ 13. Pianohuur.....	„ 70.—
„ 14. Huur Gymnastieklokaal en kachels.....	„ 64.—
„ 15. Schermbenodigdheden . .	„ 54.24
„ 16. Aankoop costumes.....	„ 38.31
„ 17. Tegemoetkoming Direc- trice, wegens eene inwo- nende leerlinge.....	„ 125.—
„ 18. Verschillende uitgaven..	„ 185.98
	f 16298.76 ⁵

Memorie. Herman Linde-Fonds.. f 127.22

f 16298.76⁵

BEGROOTING (vastgesteld in de Alg. Vergadering van 28 Oct. 1882).

a. Algemeene Begrooting.

Ontvangsten:

Art. 1. Saldo Rekening 1881/1882..	f	1455.91	
„ 2. Contributiën van			
a. Afdelingen:			
Rotterdam	440 leden	f	1320.—
Amsterdam	354 „	„	1062.—
den Haag	212 „	„	636.—
Utrecht	115 „	„	345.—
Leeuwarden	95 „	„	288.—
Leiden (Studenten).	94 „	„	282.—
Dordrecht	47 „	„	141.—
Haarlem	43 „	„	129.—
Groningen.	30 „	„	90.—
' s Hertogenbosch	26 „	„	78.—
Zaandijk	19 „	„	57.—
Gouda.	17 „	„	51.—
Tiel.	11 „	„	33.—
Gent.	10 „	„	30.—
b. Algemeene leden	45 „	„	225.—
		f	4767.—
	1559		
		f	6222.91

Uitgaven:

Art. 1. Bijdrage aan de Tooneelschool	f	5272.91
„ 2. Tijdschrift:		
Drukkosten	f	650.—
Verzendingskosten	„	390.—
Redactiekosten	„	200.—
	f	1240.—
Terug:		
Verzendingskosten en verkochte exemplaren.	„	490.—
„ 3. Reiskosten Hoofdbestuur.	„	750.—
„ 4. Drukwerk	„	25.—
„ 5. Bureaukosten.	„	50.—
„ 6. Onkosten Algemeene Vergadering.	„	25.—
„ 7. Onkosten inning van gelden	„	25.—
„ 8. Onvoorziene uitgaven.	„	50.—
	f	6222.91

b. Begrooting Tooneelschool.

Ontvangsten:

Art. 1. Bijdrage van Z. M. den Koning.	f	5000.—
„ 2. Bijdrage van de Provincie Noord-Holland.	„	1000.—
„ 3. Bijdrage van de Gemeente Amsterdam.	„	2000.—
„ 4. Schoolgelden	„	500.—
„ 5. Giften.	„	10.—
„ 6. Rente Fonds Hacke van Mijnden.	„	60.—
„ 7. Bijdrage uit de Algemeene Kas.	„	5272.91
	f	13842.91

Uitgaven:

Art. 1. Jaarwedde Directeur.	f	4000.—
„ 2. Jaarwedden personeel:		
a. Onderwijzers in voordracht en spel op het tooneel	f	1000.—
b. Onderwijzer in voordracht en spel op het tooneel	„	1000.—
c. Onderwijzers in Fransch en Duitsch	„	1530.—
d. Onderwijzers in Nederlandsch, Engelsch en Vaderlandsche geschiedenis	„	850.—
e. Onderwijzer in aardrijkskunde	„	200.—
f. Onderwijzer in rekenen	„	300.—
g. Onderwijzer in mythologie	„	200.—
h. Onderwijzer in aethetica	„	100.—
i. Onderwijzer in Ned. letterkunde.	„	150.—
k. Onderwijzers in zang.	„	750.—
l. Onderwijzer in teekenen	„	150.—
m. Onderwijzer in hogere muziek	„	150.—
n. Onderwijzer in gymnastiek en schermen	„	150.—
o. Onderwijzer in dansen	„	150.—
	„	6650.—
„ 3. Jaarwedde inwonende Directrice	„	1000.—
„ 4. Toelage aan de Directrice voor hulp bij het onderwijs	„	100.—
„ 5. Erfpacht terrein	„	246.—
„ 6. Rente der 4 pCt. Leening	„	340.—
„ 7. Aflossing van een aandeel	„	500.—
„ 8. Schoolbeh. en Biblioth.	„	150.—
„ 9. Bureaukosten	„	40.—
„ 10. Stukadoorswerk enz.	„	150.—
„ 11. Ameublement	„	80.—
„ 12. 5e termijn Pijpgas-compagnie	„	84.26
„ 13. Assurantie voor 3½ jaar.	„	141.—
„ 14. Piano	„	70.—
„ 15. Huur Gymnastieklokaal en kachels.	„	62.—
„ 16. Aankoop Costumes	„	memorie
„ 17. Tegemoetkoming Directrice wegens meubilair voor inwonende leerlingen.	„	125.—
„ 18. Onvoorziene uitgaven.	„	104.65
	f	13842.91

Memorie. Herman Linde-fonds. f 131.18

Twaalfde Jaargang.

№ 2.

20 November 1882.

DE TOONEELSCHOOL.

Maandag 4 September werd het toelatingsexamen afgenomen van de leerlingen, die zich voor den cursus 1882/83 hadden aangemeld. Het aantal candidaten bedroeg dit jaar in het geheel 26, waaronder enkele voor vaklessen. Echter kon slechts de kleinste helft aan het examen deelnemen. Sommigen toch moesten reeds van tevoren als volkomen ongeschikt worden afgewezen, bij anderen deden zich onoverkomelijke bezwaren van finantiëlen aard, te hoogen leeftijd, e. d., tegen eene plaatsing op de School voor, enkelen ook waren verhinderd op den gestelden dag op te komen. Tien leerlingen werden toegelaten, waarvan drie, welke de vereischte jaren nog niet hadden bereikt, bij wijze van proef, voorloopig. Iets later meldde zich nog eene candidate aan, die eveneens werd aangenomen. Van de leerlingen, die den vorigen cursus hadden meegemaakt, bezoeken vier opnieuw de School, terwijl buitendien een tweetal leerlingen vaklessen volgen. Het geheele aantal bedraagt alzoo *zeventien*, in twee klassen verdeeld; — de hoogste ontbreekt dit jaar. De laagste klasse is gesplitst in twee afdeelingen, in de eene waarvan geplaatst zijn de drie bovenbedoelde leerlingen, die den leeftijd van 13 jaar nog niet bereikt hebben, nl. *Alida Klein, Jetje Van Gelder*, en *Willem Kremer*; terwijl tot de andere behooren: *Sophie Dusault, Anna Beukers, Betsy Van Gelder, Caspar Peek, Abraham Kremer* en *Barend Van Gorselen*. In kl. II bevinden zich: *Jetje Roos, Sophie Spoor, Reinoud Van der Hulst, Bertus Smith, Jan Holtrop* en *Adriaan Van der Horst*. — De ex-leerling *Schwab* volgt wederom de lessen van mej. Kuypers; mej. *Sophie Crooy* woont voor het eerst die van mevr. Kleine en den heer Le Gras bij.

In het onderwijzend personeel — ten getale van 18 — is geene verandering gekomen; alleen is de leeraar in het teekenen, omdat dit onderrecht niet meer aan de Quellinus-school wordt gegeven, maar in het gebouw der School zelve, door den heer Jac. Van Looy vervangen. Evenmin is in het onderwijs eenige ingrijpende wijziging gebracht, noch de inrichting der School anders geworden, zoodat zij tegenwoordig wèl „op een vaste leest geschoeid is;” wat sommigen ten onrechte schijnen te willen ontkennen. Zie b. v. het feuilleton van den heer Loffelt in „het Vaderland” van 2 November d. j. —

Waarom wordt er toch zoo dikwijls eene scheeve voorstelling van de Tooneelschool gegeven of een veroordeelend vonnis over haar uitgesproken door personen, wier doel niet is haar afbreuk te doen en die tevens ze beter konden, althans moesten kennen? Weet men niet, dat men door oppervlakkige aanmerkingen of ongegronde beschuldigingen haar ten zeerste benadeelt, en een wapen in de hand geeft aan de tegenstanders? Eerst

kennen, daarna oordeelen — zal ook wel hier gelden. Dat men dit meer in het oog hield! Wordt het oordeel dan nà het kennen eene *re*oordeeling: welnu, ze zal verdiend zijn. Strekt het zich echter niet zoover uit, geeft het alleen aanleiding tot het wijzen op bestaande feilen of opgemerkte leemten, die wenken zullen zeer zeker dankbaar ter harte worden genomen, en de Inrichting kan niet dan er bij winnen. Doch genoeg hierover, beschouwen wij de woorden des heeren Loffelt nader! In het belang der zaak vindt hij het jammer, dat volgens het verslag ter algemeene vergadering onlangs uitgebracht, de toestand der School niet in alle opzichten rooskleurig is. Dat er altijd op aan te merken valt, ik zal de laatste zijn, het tegen te spreken. Maar wat *ik* bejammer, is dat de heer L. zóó slecht op de hoogte is van de zaak, waarover hij schrijft, dat zijne voornaamste grief, uit dit verslag geput, volstrekt geene grief behoefde te zijn. Na een twaalfjarig bestaan zou onze Instelling nl., wat de wijze van inrichting aangaat, nog zóó weinig vastheid verkregen hebben, dat we nog immer in twijfel verkeerden over de vraag *»in hoever zij voorbereidingsschool, in hoever vakschool moet zijn.»* Die twijfel is sinds lang opgelost, en wel door de beste leermeesteres: de ervaring. Wil de school op den duur aan haar doel beantwoorden, dan moet zij, bij het gehalte der leerlingen, die zich aanbieden en steeds, op enkele uitzonderingen na, zullen aanbieden, in twee afdeelingen gescheiden zijn: ééne ter voorbereiding, »waar de vakken van gewoon onderwijs hoofdzaak zijn», en eene andere, »waar het kundonderricht meer op den voorgrond treedt.» Nu moge de heer Loffelt meenen, dat geene Tooneelschool deugt, tenzij „men er uitsluitend eene vakschool van make” ¹⁾ en „dat de voorbereidingsklassen alleen nut zullen stichten voor kinderen, die zouden gelukken ook wanneer zij eerst ouder aankwamen en alleen van de vakschool gebruik maakten,“ — hij vergunne ons met hem van gevoelen te verschillen. Men geloove het, konden we maar eenigszins alléén met eene vakschool volstaan, we zouden geen voorbereidenden cursus verlangen. Zooals het echter nu met de candidaten geschapen is, kan geen enkele dadelijk op de vakschool worden toegelaten. Wat dan? Ze alle onverbiddeijk afwijzen en wachten tot ze beter beslagen ten ijs kunnen komen? We zouden voortdurend moeten blijven wachten. Niet, als ze geregeld goed onderwijs dóór ontvingen, maar daar zit het juist. Die zich presentereen zijn doorgaans reeds een paar jaren van de lagere school af; hoe zullen ze dan ooit geschikt worden voor onze vakschool? Om dáár met vrucht te studeeren, moeten ze toch eene zekere mate van ontwikkeling verkregen hebben en zich eene zuiverheid van uitspraak en goeden leestoon eigen hebben gemaakt. Zonder behoorlijk lager onderwijs krijgen ze de eerste niet, en zelfs met dit onderricht blijven de beide laatste nog achterwege.

¹⁾ Als men hier te lande vooreerst de krachten niet vinden kan voor de eigenaardige vakken van onderwijs aan zulk eene Inrichting, borge men talent bij den vreemde, — raadt de heer L.!! Hoe dit practisch uitvoerbaar zou zijn, kan ik niet begripen.

Nu moge het waar zijn dat, als »de *gaaf* tot net en juist spreken bij de leerlingen der voorbereidings-school niet aanwezig" is, — »ze het op de school niet leeren (zullen)"; maar wie zal in alle gevallen bij het toelatingsexamen durven beslissen, of, waar niet zuiver gesproken en gelezen wordt, de *gaaf* daartoe ook ten eenenmale ontbreekt? Men zou dan de aspiranten, vóór zij ter schole kwamen, geruimen tijd moeten hebben gadeslagen. Neen, de Tooneelschool zelve geve, bij dezen stand van zaken, wil zij zijn wat van haar geeischt kan worden, en het eigenlijke schoolonderwijs en de gelegenheid tot aanleeren van eene zuivere uitspraak en een juisten leestoon. Daarom voorbereidingsklassen. Die zijn niet overbodig; en wat de leerlingen er »in twee uren aanleeren," leeren ze niet »weer in de vele uren der platte huiselijke omgeving" af. De heer Loffelt kome maar eens bij een pas aangevangen cursus luisteren, en dan opnieuw b. v. een half jaar later. Trouwens, zijne *twee* uren zijn fictief; de leerlingen zijn dagelijks zes uren aan de school en bij al hun spreken in de lessen wordt zooveel mogelijk op eene zuivere uitspraak gelet en aangedrongen, laat staan dat zij er ook expresselijk les in krijgen. Lang niet alle verkeerden daarenboven in eene »platte huiselijke omgeving"; om maar iets te noemen bestaat er in het Gebouw gelegenheid tot inwoning bij de directrice, waar steeds gebruik van wordt gemaakt.

Ik kom thans tot het punt, waaromtrent de geachte kunsteriticus van „het Vaderland" in dwaling verkeert. Er *moet* niet een voorbereidende cursus aan de Tooneelschool nog worden toegevoegd. Feitelijk bestaat die al. Als de heer Loffelt goed bekend was met het onderwijs en de toestanden aan deze Inrichting, zou hij het weten. Wanneer niettemin in het »Verslag" werd gezegd: „Meer en meer blijkt de noodzakelijkheid van eene splitsing der school" enz., dan was de bedoeling dezer woorden niet, aan te kondigen, dat eene nieuwe proef met de Tooneelschool staat gewaagd te worden, maar er op te wijzen, hoe het er waarschijnlijk eerlang toe zal moeten komen een *wettig* bestaan te geven aan eene metterdaad reeds aanwezige inrichting. Volgens het »Reglement" toch is de cursus driejarig, en het onderwijs zóó geregeld als meer en meer is gebleken onhoudbaar te zijn. Tot dusver werd nu van de uitvoering van menig artikel op dat onderwijs betrekking hebbende, waar dit in het belang der leerlingen noodig was, vrijstelling verleend. De vraag schijnt bij Commissie en Hoofdbestuur gerezen of men op den duur als uitzondering mag blijven beschouwen, wat langzamerhand regel geworden is? Verreweg de meeste leerlingen kunnen niet na drie jaren hun diploma verwerven; gemiddeld blijven zij er vier of vijf aan de School, de zeer weinigen niet medegerekend die bij hunne komst dadelijk in eene hoogere klasse geplaatst kunnen worden. Den zoogenaamden driejarigen cursus alzoo tot een vier- of vijfjarigen te *bestendigen*, dat is het doel, en wel zóó dat, gelijk reeds geschiedt, de laatste twee jaren meer uitsluitend aan het kunstonderricht gewijd worden en in de daaraan voorafgaande de vakken van gewoon onderwijs als hoofdzaak worden beschouwd. Een hoeveeljarige cursus aan de „Vorbereidings-school" moet worden doorloopen is niet bij reglement te bepalen, maar hangt

af van de ontwikkeling en de vorderingen der leerlingen, die niet tot de „Vakschool” verhoogd worden, tenzij ze blijken hebben gegeven de lessen dáár met vrucht te kunnen volgen. — Aan de jongste leerlingen wordt alleen onderricht gegeven in Lezen (5½ uur wekelijks), Kunstmatig Spreken (1 u.), Nederlandsche (5 u.) en Fransche Taal (5 u.), Geschiedenis (4 u.), Aardrijkskunde (1 u.), Rekenen (2 u.), Costuumnaaien (aan de vrouwelijke leerlingen, 2 u.), Gymnastiek en Schermen (aan de mannelijke leerlingen, 2 u.) en Dansen (1½ u.), in 't geheel dus 27 uur in de week, terwijl zij op vijf dagen in de gelegenheid worden gesteld telkens één uur onder toezicht op de School hun werk te maken of lessen te leeren, opdat ze zodoende aan de kunst van werken gewennen. Na verloop van korter of langer tijd worden deze vakken vermeerderd met Voordracht (2 u.), Hoogduitsche Taal (4 u.), Mythologie (1 u.) en Teekenen (1½ u.); aan de eerstgenoemde blijft evenveel tijd besteed, alleen vermindert het aantal uren Leesonderricht tot 2½. Zoodra nu de leerlingen — in den geest van het door den Voorzitter ter Algemeene Vergadering besprokene (zie blz. 8 v. afl. 1 van dit Tijdschrift) — in al deze vakken genoegzame vorderingen hebben gemaakt, — dat is voor sommige na twee jaren, voor anderen eerst na drie — gaan zij over tot de tweejarige Vakschool, waar, behalve Rekenen en Aardrijkskunde, al het genoemde onderwijs blijft aangehouden, doch in dier voege dat de drie Talen thans meer uit een letterkundig oogpunt worden beoefend en voor háár en Geschiedenis minder uren worden uitgetrokken, nl. voor ieder der beide jaren, voor Nederlandsch 3, voor Fransch gemiddeld 3½, voor Duitsch gemiddeld 2½ en voor Geschiedenis 2. Daarentegen vermeerderen Lezen en Voordracht, verbonden met de oefeningen in Spel, tot 7 uur wekelijks en Kunstmatig Spreken tot 3. Nieuw opgenomen worden Engelsch, met gemiddeld 3½ uren; Hoogere Mimiek en Costumeeren met 1 uur, telkens gedurende een half jaar; Grimeerkunde (waarin de oefeningen slechts nu en dan gehouden worden, wanneer de gelegenheid zich er toe aanbiedt); Costuumkennis met 1½ uur, alleen in het laatste jaar; Techniek van het Drama en Geschiedenis van het Tooneel met 1 uur, benevens Schoonheidsleer en Kunstgeschiedenis met 1 uur.

Ziedaar in hoofdtrekken het programma van ons onderwijs. Dat het sinds den cursus 1880/81 niet in *alle* opzichten zóó gegeven is, wie zal het wraken, die mèt ons overtuigd is, dat men de omstandigheden niet buiten rekening kan houden? En die waren, toen ondergeteekende het directoraat op zich nam, niet van dien aard, dat hij zijne plannen onmiddellijk geheel ten uitvoer kon brengen. In den geest ervan heeft hij echter van den aanvang af aan gewerkt, en, gesteund door Commissie en Hoofdbestuur, is het zijn vaste voornemen er voortaan *geheel* gevolg aan te geven, nu de leerlingen, die hij vond, de School verlaten hebben en hij uitsluitend nieuwe elementen ter bearbeiding heeft. — Of er dan, vergeleken met het vorig jaar, volstrekt geene wijzigingen noodzakelijk zijn gebleken? Natuurlijk wel; gelijk ik hierboven reeds heb aangeduid. Maar ze betreffen de *uitvoering* van het programma, niet het *wezen*. Enkele punten zal ik hier aanstippen; wie lust heeft zich op breeder wijze te overtuigen kan door vergelijking der programma's van den vorigen

en dezen cursus geheel op de hoogte komen. Exemplaren van beide staan, op aanvraag, aan ieder ten dienste. ¹⁾

In de laagste klasse, met het oog op de wet, die van het hier besproken systeem nog niets weet, in twee *helften* gesplitst, wordt dit jaar afzonderlijk Leesonderwijs gegeven, zoowel om den heer Le Gras in de gelegenheid te stellen een deel zijner lessen ook aan eene hoogere klasse ten goede te doen komen, als om het beter te verzorgen door er meer tijd aan te wijden. Genoemde leeraar krijgt zoodoende niet meer de allereerste beginselen te doceeren en kan er zich meer in het bijzonder op toelaggen de leerlingen van II te oefenen in de voordracht der Nederlandsche Classieken. Daartoe is reeds een begin gemaakt met de behandeling van den „Gijbsbrecht". Het aantal uren voor Kunstmatig Spreken is verdubbeld: van 2 op 4 gebracht, wat noodig bleek, wilde dit zeer gewichtig onderdeel van het onderwijs de gewenschte vrucht dragen. De Grimeerlessen staan wel van 'tjaar voor het eerst op het programma vermeld, maar worden toch reeds sinds Februari van den vorigen cursus verstrekt. Met Costuumkennis wordt voortaan niet meer in de eerste (laagste) tooneelklasse een aanvang gemaakt, maar het vak uitsluitend in de hoogste behandeld, hetgeen voldoende is voor zoover het op de School nut kan stichten. De derde cursus in Mythologie is nieuw (zal echter eerst toekomende jaar gegeven worden, als er eene hoogste klasse is). Het is nl. zeer gewenscht de verst gevorderde leerlingen beter dan tot dusver geschiedde, in kennis te stellen van het leven der Grieken en Romeinen en de openbaringen daarvan, vooral ten opzichte van hun tooneel en de dramatische literatuur, de beoefening van wel laatste bij de lessen in Nederlandsche letterkunde, door de lectuur van de nieuwste vertalingen, wel niet misplaatst zal geacht worden. Behandeld werd b. v. verleden jaar Sophocles' Antigone van prof. Opzoomer. Ten slotte nog iets over de wijze waarop thans, in verschil met den vorigen cursus, het onderwijs in Aesthetica wordt opgevat. Toen luidde het in het programma: algemeene grondbegrippen van het schoone in de beeldende kunsten; de geschiedenis der beeldende kunsten bij de voornaamste volken der Oudheid (voor kl. II). De Middeleeuwsche kunst, de Renaissance en de Moderne kunst was onderwerp voor kl. III. Nu leest men: „algemeene grondbeg. v. h. schoone in de beeld. k.; ontwikkeling van opmerkingsgave, oordeel en schoonheidszin door het beschouwen van verschillende kunstwerken, (waartoe geregeld de musea in de hoofdstad worden bezocht en photographieën, prenten, e. a. afbeeldingen als hulpmiddelen worden gebezigd); losse punten uit de kunstgeschiedenis". Was dus vroeger het historische hoofdzaak, meer volgens de opvatting van den leeraar in dit vak; nu heeft men van hem verkregen, dat hij zijn onderwijs voornamelijk zal dienstbaar maken aan het leeren *zien*, in de uitgebreidste betekenis van dit woord.

¹⁾ Ditmaal konden, om de hoge kosten, bij den finantiëlen toestand van het Verbond, niet als het vorig jaar de programma's aan alle leden worden toegezonden.

Mocht een of ander aan sommige lezers nog onduidelijk gebleven zijn, wenschen deze nadere inlichtingen, gaarne zal door ondergeteekende alles in het werk worden gesteld de Tooneelschool aan belangstellenden geheel te doen kennen. Ik vertrouw ten volle, dat onze Instelling daardoor meer en meer in sympathie zal winnen, en ook dit voordeel bereikt worden, dat zij eindelijk niet langer aan allerlei onjuiste aanmerkingen zal blootgesteld zijn van den kant van personen, die zich toch waarlijk niet onder hare tegenstanders willen scharen. Overigens zij hier herhaald: raadgevingen, op kennis van zaken gegrond, zullen steeds welkom zijn.

11 November 1882.

S. J. BOUBERG WILSON.

UIT ROTTERDAM.

I.

„In de beide schouwburgen is de wintercampagne begonnen.” Dat is zoo de geijkte term. Zoo ooit, dan is die term te Rotterdam van toepassing; want het mag inderdaad eene campagne heeten, waarvan het einddoel is: de verovering van de gunst van het publiek; en de belooning: een batig saldo in de kas.

Dit jaar belooft de wedstrijd zeer interessant te zijn. Beide gezelschappen zijn sterk, en hebben nieuwe krachten opgedaan. Zal het Rotterdamsche publiek dat waardeeren? — O zeker! maar of de schouwburgen dikwijls vol zullen zijn, dat is heel wat anders.

Men zegt: „de deftige stand te Rotterdam bezoekt weinig den schouwburg.” Zeer waar! maar waarom niet? Bezoeken de Rotterdamsche grooten niet geregeld de opera? Bestaat er bij hen geen liefde voor de kunst? Wie zou het durven beweren?

Neen, het deftige publiek is atgeschrikt door de tooneelen, die de dames dikwijls kregen te aanschouwen. Is het niet overbekend, dat het jarenlang gewoon is geweest over eene eerste opvoering het oordeel in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* af te wachten, alvorens er vrouw en kinderen aan te wagen? De scherpzinnige recensent, die dat oordeel uit sprak, heette toen „het orakel.” Van zekere zijde mocht men hem gansch niet lijden; hij was dan ook niet gewend zijne pillen te vergulden. Nu, dat had hij gerust mogen doen. Het is zelfs jammer, dat hij het niet deed.

Het publiek van dien afschrik te genezen, is niet zoo gemakkelijk. Het is tot heden niet volkomen mogen gelukken, noch aan het Nederlandsch Tooneel noch aan het Rotterdamsch gezelschap. Er blijft bij de meeste beschaafde Rotterdammers nog een zeker wantrouwen bestaan.

Zal die toestand veranderen, dan moeten beide gezelschappen bewijzen, dat men op hun goeden smaak mag vertrouwen. Dat bij de

keuze der stukken, die zullen worden ten tooneele gebracht, kuischheid en kunst beide in het oog worden gehouden.

In hoeverre is dat geschied bij de opening van het winterseizoen?

Donderdag 21 September opende de Heer W. van Zuylen het met: *Oude Vrijers*, eene vertaling van »*Les vieux Garçons* van *Victoriën Sardou*. Het Rotterdamsch Nieuwsblad zegt »dat ieder na dit stuk volkomen voldaan den schouwburg verlaat.” Neen, niet ieder! Niet ieder was voldaan over de tooneelen, die het stuk te aanschouwen gaf. Het moge eene moreele strekking hebben, het is voor Nederlandsche ooren en oogen te onkiesch, onkiesch tot walgens toe. Een man, een getrouwd man te zien, die zesendertig uren noodig had om zijn roes uit te slapen, na een braspertij bij een chanteuse van verdachte zeden; eene uitvoerige, zeer uitvoerige verklaring te hooren geven van de middelen, waardoor men eene getrouwde vrouw haar plichten kan doen vergeten; diezelfde middelen te zien aanwenden door een man, die zoo aanstonds een poging zal wagen om een jong meisje te verleiden; ziet, dat zijn dingen die niet iedereen volkomen voldaan den schouwburg doen verlaten.

Na het bovenstaande is het onnoodig eene analyse te geven van het geheele stuk. Het is alleen geschikt voor heeren liefhebbers van Parijsche zeden en toestanden. Al is de vorm ook nog zoo geestig, al is de inrichting ook nog zoo kunstig, dat is alles onvoldoende om het onkiesche kiesch te maken. Al zijn die toestanden nog zoo waar, zij zijn en blijven leelijk.

Waarom dan dit stuk gekozen? — Waarschijnlijk deed de heer van Zuylen het om de krachten van zijn gezelschap te kennen. Is dit werkelijk het geval geweest; dan is hij daarin volkomen geslaagd. Hij zelf had een van die rollen, die geen ander hem ooit zal verbeteren, en waarop de scherpste critiek geen vat zou kunnen vinden (om iets af te keuren). De heer Crispijn was uitstekend. Het is verwonderlijk met welke reuzenschreden deze heer in weinige jaren is vooruitgegaan. De heer Moor is te algemeen bekend dan dat zijn spel hier lof zou behoeven. Alleen die oogenblikken, waarin de heer Moor sentimenteel moet zijn, behaagden ons niet. Het doen verdwijnen van den oogappel maakt op eenigen afstand een allerzonderlingsten indruk, meer nog dan herhaaldelijk sluiten der oogen. De heer Moor kan dat in een spiegel niet gewaar worden. Hij beschouwe dit schrijven dus als de raad van een welwillenden spiegel, meer uit de verte gehouden. Mocht dit stuk onverhoopt nog eens worden opgevoerd, dan zij den heer Nieuwland aanbevolen zich zóó te grimeeren, dat de verlieftheid van eene vrouw op zijn persoon ook maar eenigzins minder ongerijmd schijne.

De rollen van het damespersoneel waren vrij onbeduidend. Alleen een woord van lof aan mejuffrouw H. Kley, die inderdaad veel belooft.

En nu Het Nederlandsch Tooneel.

Hier is het bordje verhangen. De keuze van het eerste stuk *Madoiselle de la Seiglière* was werkelijk keurig, maar het gaf slechts gelegenheid om enkele leden van het gezelschap te beoordeelen.

Ook hier is analyse van het stuk overbodig. Wie het niet gelezen heeft, moet het noodwendig gaan zien. Het is eene allerliefste episode uit de „*Restauration*” Elke hoofdpersoon bekleedt er een karakter in

een meesterlijk geteekend karakter. Gaf het Nederlandsch Tooneel met dit stuk de richting aan, waarin het wil voortgaan, het zou aller toejuiching verdienen.

Het beschaafde Rotterdamsche publiek (want het stuk is alleen voor beschaafde lieden ten volle genietbaar) zou behooren te toonen door trouwe opkomst dat het zulk streven waardeert, en dat te eerder daar de opvoering uitstekend was. De beide heeren Haspels overtroffen zichzelf; Mevr. Beersmans speelde uitmuntend; te opmerkelijker daar zij anders gewoonlijk meer in tragische rollen schittert. Verdienstelijk was ook het spel van mejuffrouw van Eyken, niet minder dan van alle medewerkers.

Niet ongepast is een woord van lof voor de goede zorgen, die onze beide directiën aan het orkest besteden. Hoorde men vroeger menige verzuchting over akelige schouwburgmuziek, en uitte menigeen den wensch geen muziek in de entr'actes te hooren, thans zal wel niemand in dat opzicht nog ontevreden zijn, en de directie heeft wezenlijk te zorgen, dat de wenschen nu niet juist omgekeerd worden.

Immers overigens valt er op de uitvoeringen van Het Nederlandsch Tooneel tot heden niet te roemen, wat de keus der stukken betreft. Na de schoone vertolking van *Mejonkvrouw de la Seiglière* hebben wij geen hoofdschotel zien opdisschen. *Citroenen* en dergelijke producten zijn immers slechts bijzaken. Een gezelschap als de Rotterdamsche afdeeling kan en moet beter, degelijker stukken opvoeren.

Daar is *De Zoon van Carolie?* alweder voor de liefhebbers van Parijsche zeden. Er zijn echter veel dames, die niet gaarne zoo ver doordringen in de geheimenissen van het leven eener. . . . Carolie; zal er dan nooit eene directie gevonden worden, die begrijpen wil, dat men, om voortdurend volle zalen te hebben, moet beginnen met er de dames heen te lokken? Maakt het de dames in uwe schouwburgen genoegelijk, gezellig, genotvol, en uwe zalen zullen te klein worden.

Over het spel niets dan lof. Eén figuur echter, die van Carolie, overheerscht alle andere personen. Hoe mevrouw Beersmans die figuur weergeeft behoeft niet gezegd te worden. Zij schittert hier in volle kracht.

Hoe de directie er toe kwam, het Zondagavondstuk »*Marie Antoinette*», ook op een Dinsdagavond op te voeren, is een raadsel. Haar repertoire is tot heden. . . . maar laat ons niet te ongeduldig zijn. Wie weet, welke verrassingen zij voor ons heeft. Er zijn misschien stukken in studie, en zij plaatst ons niet voor stukken, die niet degelijk zijn bestudeerd, en waarvan de acteurs hunne rollen nog niet kennen.

Dit laatste was zeer sterk het geval bij de eerste opvoering van »*Journalisten*» door het gezelschap van den heer van Zuylen. De souffleur moet het dien avond hard te verantwoorden hebben gehad; althans achter in het balcon was het soms duidelijk te hooren hoe »die goede geest uit de onderwereld» zijn best deed om de acteurs »aan de praat» te houden. Dit was niet het eenige hinderlijke in de opvoering. De heer van Zuylen heeft zich veroorloofd om een tooneelreferent, die in de zaal aanwezig was, daarin zoodanig te conterfeiten, dat hij voor iederen terstond herkenbaar was, en hem dingen toe te voegen, die hem

moesten kwetsen en hem in een bespottelijk daglicht stellen. Is dat fair play? Is dat voegzaam? Laat de heer van Zuylen eens doordenken waar het heen moet, wanneer die vrijheid geduld wordt. Het pad waarop hij zich waagt, voert regelrecht tot »de Millioenenjuffrouw» of »Onstee & Co.» zaliger gedachtenis.

De heer van Zuylen heeft zeker in een oogenblik van opgewondenheid gehandeld. Wij zijn van hem, »den lieveling van het Rotterdamsch publiek,» betere dingen gewend.

Het was een zeer gelukkig denkbeeld van den heer van Zuylen een stuk als *Michael Strogoff* op te voeren. Het is ja, een spektakelstuk, maar waarin deugd, eer en vaderlandsliefde worden verheerlijkt. Telkens als Strogoff uitroept: »voor God, den Czaar en 't Vaderland» fonkelen de oogen onzer vaderlandsche jongens van sympathie en geestdrift. Wil het publiek spektakelstukken — en dat het die nog bij voorkeur wil, blijkt ten duidelijkste uit de geringe opkomst bij de opvoering van het voortreffelijke stuk van Jules Sardou door het Nederlandsch tooneel — wil het publiek spektakelstukken, welnu, men geve dan stukken als *Michael Strogoff*.

De opvoering liet weinig te wenschen over. De heer Moor speelde de titelrol met vuur en kunst.

De heeren Crispijn en Nieuwland, de Fransche en de Engelsche reporter, hadden blijkbaar zelf schik in hun rol. Zij speelden die dan ook meesterlijk. Beider costuum ware echter bij 't begin van den winter, beter geschikt geweest voor het oorlogstooneel in Egypte dan in het hartje van Siberië, Hetzelfde was het geval ook met andere personen, vooral bij de Zigeunerin. Zij kon gerust in hetzelfde prachtige costuum onder den hemel van Italië verschijnen.

Van de »*Twee Weezen*», hoe drakerig ook, genoten we, door het voortreffelijke spel van mevrouw van Offel-Kley: vooral haar stil spel in de scène, waarin hare beide zoons met het bewuste »grootte mes» gewapend, tegenover elkander staan.

Zondag 16 October trad zij op in „*Don Cesar de Bazan*», als Maritana. Haar spel was schoon, en toch in sommige oogenblikken eenigszins mat, althans niet hartstochtelijk genoeg, vooral niet in de scène, waarin zij, met een dolk gewapend, gereed staat haar eer door haren dood te redden. Voor den heer Moor was de rol van Don Cesar een ware triomf. Zijn uitstekend spel redde het stuk, dat zijn tijd gehad heeft.

Onze wedijverende tooneelgezelschappen blijven met afwisselend succes den strijd voortzetten. Even aanlokkend zijn de pennevruchten niet altijd. 's Zondags avonds vliegen er nog steeds draken. Bij het Nederlandsch Tooneel: *de Voddensraper van Parijs*; bij den heer van Zuylen: *De Man met de Wassen Beelden*. Het eerste werd eenigszins gered door de familie Faassen, vader, moeder en zoon; het ander door de heer W. van Zuylen als Vaubaron, en de heer Alex. Faassen als Rodille, terwijl mejuffrouw Kley als Blanche Faubaron zeer goede oogenblikken had en mejuffrouw E. Kapper als de Somnambule zichzelf overtrof.

Gelukkig heeft het Nederlandsch Tooneel ons vergast op Legouvè's:

Par droit de conquête, goed in het Nederlandsch vertaald door Hollandina. Hoe de verslaggever van het *Rotterdamsch Nieuwsblad* er toe komen kon een vergelijking te maken tusschen „*Talent en Geboorte*” en de „*Zoon van Coralie*” is volkomen onbegrijpelijk. Even walgelijk als de rol van Coralie, even wegslepend is die van vrouw Georges. Wat is er in de *Zoon van Coralie* dat „liefelijk is en wel luidt”, vergeleken bij *Talent en Geboorte*? Alleen de rol van den vicomte de Gontran had in dit laatste stuk wel wat gewijzigd kunnen worden. Het is een leelijk figuur te midden van al die schoone typen. Het is evenwel volkomen *le grotesque*, dat de Fransche romantiek uit Shakespeare heeft overgenomen en steeds naast het schoone geplaatst wil zien.

Het spel getuigde van degelijke studie, en gaf ons de gelegenheid mejuffrouw Jeanne de Groot in de rol van Alice te zien, gracieuser dan wij haar ooit gezien hadden.

In den schouwburg van den heer van Zuylen trad het Amsterdamsche Tooneelgezelschap van den heer A. van Lier ten tweeden male op met *Marguerite Gauthier*. Het stuk is en blijft een meesterstuk. De strijd, dien Marguerite Gauthier met zichzelf te strijden heeft, is ontzettend, en het schijnt onmogelijk, die hevige worsteling waar en natuurlijk voor te stellen. Mevrouw Frenkel heeft weer voldoende bewezen een kunstenaarstalent te hebben en mede te gevoelen, wat de persoon in de titelrol doorleeft.

Was het door het spel van mevrouw Frenkel, dat het overige gezelschap op den achtergrond geraakte, en het goede hier middelmatig moest schijnen, of verheffen de meeste leden zich in werkelijkheid niet boven het middelmatige? Alleen de heer van Kuyk maakte hierop van tijd tot tijd eene uitzondering, vooral in de scène, waarin hij Margaretha de bankbiljetten toewerpt en zijn medeminnaar in het aangezicht wil slaan. Maar in het laatste bedrijf was zijn wanhoop weinig anders merkbaar dan door het voortdurend verbergen van zijn gelaat aan Margaretha's boezem. Wij hadden liever van tijd tot tijd zijne trekken die wanhoop zien wedergeven.

Het overige gedeelte van het gezelschap deed denken aan schoolkinderen, die, om te toonen hoe goed zij hun versje kennen, het oprammelen met eene snelheid, die aan het ongeloofelijke grenst. In tegenstelling daarmede sprak vader Duval, de heer K. Vos, als een dorpspredikant, wien de „staale Kaanaaäns” in merg en been is gedrongen. Wij Rotterdammers zijn, wat het spel der artisten, ook van den tweeden rang betreft, wel eenigszins verwend. De heeren le Gras, van Zuylen en Haspels hebben zich, wat de leiding der jongere artisten betreft, zeer verdienstelijk gemaakt, en in beide gezelschappen is hun vroegere, en ook hun tegenwoordige, invloed zeer goed merkbaar.

PETRUS.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Richard Vosz heeft weder twee drama's voltooid. Het eene is getiteld: „Der Mohr Peter's des Groszen”, bewerkt naar het fragment, door Puschkin nagelaten. Het tweede is een treurspel in 5 bedrijven en heet: „Sampiero”. De handeling hiervan heeft plaats op Korsika en in Genua. Beide drama's zullen spoedig in druk verschijnen.

Het nieuwe blijspel van Julius Wolff, „der Fiskus”, werd in het Hof-theater te Brunswijk met zeer veel bijval ontvangen. Hetzelfde kan gemeld worden van Ernst Wichert's laatste tooneelstuk: „Peter Munk”, dat te Koningsbergen met veel succes werd opgevoerd.

Victor Hugo's drama „Torquemada”, is in het Duitsch overgebracht door Wittmann en zal binnenkort in het Carl-Theater te Weenen opgevoerd worden.

De eerste opvoering van Octave Feuillet's tooneelspel „Un Roman Parisien”, had den 29sten October plaats in het Gymnase voor eene volle zaal, waar de élite der Fransche hoofdstad vergaderd was.

Ofschoon in het stuk allerlei verwickelingen voorkomen, waardoor voor het volgen der intrige veel oplettenheid vereischt wordt, was het publiek na afloop der voorstelling zeer voldaan.

Von Moser's laatste blijspel: „Glück bei Frauen”, werd in het Thalia-Theater te Hamburg levendig toegejuicht.

Van Paul Heyse is een nieuw tooneelstuk verschenen, getiteld: „das Recht des Stärkern”.

In het Hof-Theater te München werd in het laatst der vorige maand opgevoerd: „Perikles, Fürst von Tyrus”, van Shakespeare, door Ernst Possart voor het tooneel bewerkt.

Dr. Wilhelm Jordan hield den 28sten October in den Salon-Ehrbar te Weenen eene voordracht over zijne bewerking der Nibelungensage, en wel over de scènen van het feestmaal bij Koning Etzel tot Volker's dood. Deze voordracht zal door andere dergelijke gevolgd worden.

Te Darmstadt is in de vorige maand overleden in den ouderdom van 98 jaren de eenmaal zoo gevierde tooneelspeelster Marianne Schönberger-Marconi, de mededingster van Angelica Catalani. Vooral ten tijde van het Weener Congres oogstte zij vele lauweren in. Goethe getuigde van haar »die Anwesenheit der Madame Schönberger veranlaszte die erfreulichsten Darstellungen.»

A L L E R L E I.

De »Berliner Courier» deelt eenige bijzonderheden mede aangaande den vroegeren levensloop van bekende tooneelspelers vóór zij de planken betraden. Wij zien uit dit artikel, dat Adolph Sonnenthal, voor hij in het Weener Burgthéater zijne schitterende loopbaan begon, als eenvoudig kleermaker den kost verdiende. De jongste en meest geliefde komiek van Weenen, de heer Girardi, was eertijds slotenmakersleerling en in zijne vrije uren houdt hij zich nog dikwijls met dit ambacht bezig. Ludwig Barnay was vroeger architect en geruimen tijd ook als journalist werkzaam. Ernst Possart zat, voor hij zich aan het tooneel wijdde, vele jaren voor den lessenaar op een kantoor te Berlijn. Maximilian Ludwig van het Hofthéater te Berlijn had vroeger een winkel te Breslau, tot dat hij in het huwelijk trad met de tooneelspeelster Anna Zipfer, die weldra zijn talent en zijne geschiktheid voor het tooneel ontdekte. Richard Kahle was voor het leeraarsambt bestemd, doch verliet de hoogeschool voor het tooneel. De heeren Deetz en Schott waren vroeger artillerie-officieren, terwijl de heer Klein, eerst te Berlijn en thans verbonden aan het Weener Burgtheater, candidaat in de theologie was.

C O R R E S P O N D E N T I E.

Aan de Redactie!

Daar uit het verslag van het door mij gesprokene op de Vergadering van het Tooneelverbond (zie vorige afl. pag. 13), zou kunnen worden opgemaakt, dat ik de gestelde vraag bevestigend heb beantwoord, wensch ik te herinneren, dat dit niet het geval is. Ook ik stelde de ontkenning voorop, en trachtte alleen duidelijk te maken, dat de groote duitsche tooneelspelers allen door bittere levenservaring veel gelegenheid hadden waar te nemen en zelf te gevoelen, wat ze later moesten vertolken.

S. M. N. CALISCH.

B I J D R A G E N
TOT DE KENNIS VAN
S H A K E S P E A R E.

I N L E I D I N G.

De geachte redakteur van dit tijdschrift wenscht ons orgaan mede dienstbaar te maken aan de verbreiding van de kennis van Shakespeare, den veel geroemden, maar, gelijk het pleegt te gaan, niet altijd even veel gelezen dichter. Aan beschouwingen over Shakespeare, is, zoo als men weet, geen gebrek. Minder overvloedig zijn de werken, die de kennis van den dichter niet onderstellen, maar in waarheid bevorderen. De redakteur is daarom van oordeel, en naar mijne overtuiging te recht, dat *bijdragen tot de kennis von Shakespeare* den lezers van ons orgaan welkom zouden wezen. Hij heeft die *bijdragen* van mij verlangd, en ik acht mij gelukkig, naar vermogen aan zijn verlangen te mogen voldoen, althans daarmede een aanvang te mogen maken. Hoe ik die *bijdragen* wensch in te richten, kan in een paar woorden medegedeeld worden.

Shakespeare is een wereld op zichzelf, die men, gelijk de wereld in eigenlijken zin, op twee wijzen beschouwen kan: of zoó, dat het ons om streeling van ons schoonheidsgevoel, of zoo, dat het ons om onpartijdige en zoo volledig mogelijke kennisneming te doen is. Het eerste doel plegen wij na te jagen, wanneer wij uitsluitend voor ons genoegen den schouwburg bezoeken of tooneelstukken lezen. Met dat doel kan men ook Shakespeare lezen en dan wordt in het welbekende: „'t is fraai of 't is niet fraai" al de vrucht geplukt, waarop men gerekend had. Naast dit volkomen wettige doel staat nog een ander. Stelt men het zich voor oogen, dan bekomert men zich weinig of niet om die zuiver esthetische kritiek; dan merkt men het al of niet bevredigd worden van eigen schoonheidsgevoel als iets geheel bijkomstigs aan, en is het er in de eerste plaats om te doen, te weten, altijd vollediger en grondiger te weten, wat Shakespeare heeft gewrocht.

Aan deze kennis komt men niet op eens, zelfs niet in korten tijd. Talrijke vragen dienen gesteld en met zorg overwogen te worden. Voor eerst: wat heeft Shakespeare geschreven? Welk is de inhoud van zijne stukken. Hoe heeft hij de stof, die hij gekozen had, bewerkt? Hoe zijne dramaas verdeeld? Is er een logische gang te ontdekken in de opvolging der bedrijven niet alleen, maar ook der tooneelen? Heeft hij de stof gevonden door zijn verbeelding? Zoo niet, hoe heeft hij uit zijne bronnen geput? Welke mate van oorspronkelijkheid bleef daarbij zijn deel? Blijkt hij in zijne bewerking van een reeds bestaande, reeds bewerkte stof boven zijn tijd te staan, op de hoogte van zijn tijd zich te bevinden, of daar beneden te blijven? Gaan wij dan over tot de karak-

ters, die in zijne stukken voorkomen, dan wordt weder in de eerste plaats niet aan bewonderen of laken, maar aan opmerken en opteekenen gedacht; al de karaktertrekken worden in het oog gevat, met elkander in verband gebracht. In één woord: wij stellen ons geheel als leerlingen aan de voeten van den dichter, op dezelfde wijze, waarop de natuurkundige zich als leerling nederzet aan de voeten van de natuur; hij heeft nog geen oordeel, maar hij tracht er een te vormen, en wel zoo, dat het oordeel geheel op het waargenomene rust, daaruit van zelf en dus met groote kans van waarheid voortvloeit.

Zou het niet de moeite loonen, dit ten aanzien van Shakespeare te beproeven? Kan men beweren, dat het reeds voldoende beproefd werd?

De moed tot die bewering ontzinkt, wanneer men acht geeft op de zonderlinge oordeelvellingen, die zelfs in beschaafde kringen nog omtrent Shakespeare kunnen worden vernomen. Shakespeare heeft ook dit met de natuur gemeen, dat hij, oppervlakkig beschouwd, verrukt en verbaast, betooft en ergert; voorts dat hij, bij nader onderzoek, in menig opzicht anders is dan men het zich had voorgesteld. Lang heeft het geduurd eer de vaste aarde voor allen draaide; lang zal het nog duren, eer in het bewustzijn van allen de scherp gescheiden soorten van planten en dieren niets dan verscheidenheden zijn. Op zulke verrassingen kan men zich ook bij de studie van Shakespeare voorbereiden. Wat men onmogelijk achtte, wordt mogelijk bevonden. Het onwaarschijnlijke blijkt waarheid te zijn. Het komt er slechts, gelijk bij elk wetenschappelijk onderzoek, zoo ook hier op aan, te willen uit de oogen zien, zich te ontdoen van vooraf opgevatte meeningen, zich te onttrekken aan den invloed van indrukken, die reeds ontvangen werden en die zelfs bij en na het onderzoek, niet hun werkelijkheid, maar wel hun bewijskracht verliezen.

Ik vlei mij natuurlijk niet met de hoop, dat ik op de hierboven gestelde vragen ten aanzien van Shakespeare's kunstwerk een volledig antwoord zal geven. Niemand verwacht, maar ook niemand begeert het. Ten slotte moet ieder zelf eigen oogen en eigen opmerkingsgaaf gebruiken. De beste gids bij elk onderzoek is hij, die zich gaandeweg altijd meer ontbeerlijk maakt. Zoo is het einddoel van deze studiën, den lezer tot gelijke en betere werkzaamheid op te wekken. Hem, bij wien dat einddoel bereikt wordt, zal een rijke bron van genot ontsloten zijn. In Shakespeare tehuis te komen; Shakespeare na te gaan in al zijn eigenaardigheden; het duistere in hem gewaar te worden en te baden in zijn licht; de rotsen te beklimmen, waaruit die stroom ontspringt en straks getuige te zijn van de frissche, oorspronkelijke kracht, waarmee diezelfde stroom opbruischt, voortstuwt, nieuw leven in het aanzijn roept; met Shakespeare de menschen te hekelen en lief te hebben; elken schijn te zien wegvallen en zich aan de teederste droomen over te geven; onder zijn betooft te luisteren naar de stormen van den hartstocht, naar het grijzen van den menschenhaat, naar het murmelen der eerste liefde, naar de diepste tonen van schuldgevoel en berouw, van het verbroken hart dat in de bitterste ontgoocheling, door het leven der zonde berokkend, plotseling de balsem voelt druppelen van een oneindige hoop; dat en zooveel

meer is een voorrecht, waarmede nauwelijks eenige andere geestelijke weelde vergeleken kan worden.

Niet te vroeg evenwel mag men naar deze weelde staan. Elk onderzoek is en moet zijn een dorre weg, waarop Geduld en Bezadigheid ons als goede engelen begeleiden.

CORIO LANUS.

DE INHOUD.

Het tooneel van dit drama is gedeeltelijk in Rome, gedeeltelijk op het grondgebied der Volskers en van Antium.

In een der straten van Rome geven op allerlei wijze gewapende burgers lucht aan hunne ontevredenheid jegens de patriciërs in het algemeen en inzonderheid tegen den romeinschen edele, Caius Marcius, later bijgenaamd Coriolanus, aan wiens hoogmoedige onderdrukking van het volk zij hun hongerlijden wijten en naar wiens leven zij uit dien hoofde staan. Zijn verdediging wordt door een der burgers, kort daarop door Coriolanus' vriend, Menenius Agrippa, beproefd. Weldra treedt Coriolanus zelf op, die den toon van verdediging versmaadt, de muiters op hun plaats stelt, het toegeven aan de volkseischen wraakt en met ingenomenheid een nieuwen inval der Volskers begroet, waarvan hem het bericht wordt gebracht door een bode. De nieuwe oorlog zal opruiming maken onder de morrende burgers. Coriolanus zal dien voeren onder Titus Lartius en Cominius. De volkstribunen, Brutus en Sicinius, na zijn vertrek achtergebleven met het volk, schrijven zijne bereidwilligheid om onder de genoemde veldheeren te dienen, aan sluwe berekening toe.

Terwijl het tweede taterel ons een Senaatsvergadering te Corioli doet bijwonen, waarin aan Aufidius het bevelhebberschap in den krijg tegen Rome opgedragen wordt, verplaatst ons het derde in de woning van Coriolanus, die zijne moeder Volumnia en zijne vrouw Virginia vroolijker tracht te stemmen. Hij slaagt daarin niet, en laat de beide vrouwen achter met hare sombere voor gevoelens. Zelf ijlt hij naar Corioli: binnen gelijk buiten de muren van die vijandige stad onderscheidt Coriolanus zich door ongewonen heldenmoed, die aan de Romeinen de overwinning verzekert en hem van de zijde van Cominius den vleienden bijnaam van Coriolanus doet verwerven. Een laatste tafereel van dit bedrijf doet ons getuige zijn van het diepe spijtgevoel van Aufidius, thans reeds voor de vijfde keer door Coriolanus verslagen.

Op de herhaalde beschuldiging van hoogmoed door de volkstribunen tegen Coriolanus ingebracht, brengt Menenius Agrippa hun op humoristischen trant hun eigen trots en nietswaardigheid onder het oog. Onmiddellijk daarna treedt Menenius in gesprek met Volumnia en Virginia; een gesprek, waarin Menenius zijne hartelijke ingenomenheid met Coriolanus, de moeder haar trots en bewondering, de vrouw hare teedere liefde voor hem doet kennen.

Men begeeft zich naar 't kapitaal. Brutus en Sicinius, die Coriolanus reeds consul zien, besluiten zijn hooghartigheid te prikkelen, opdat hij, door die ondeugd bot te vieren, het volk tegen zich inneme. Op het kapitaal wordt zijn lof verkondigd en hij zelf door den Senaat tot

consul benoemd. Maar nog zal hij de stemmen moeten werven van het volk, waartoe hij eerst op het aandringen van Menenius, en met grooten weerzin, overgaat. Hoewel zijn houding en toon het volk op het sterkst mishagen, geven, onder den indruk van zijne persoonlijke tegenwoordigheid, allen aan hem hunne stem. Nauwlijks is hij heengegaan of Brutus en Sicinius halen het volk over om op de uitgebrachte stem terug te komen, maar tevens te verklaren, dat dit in weerwil van hen, de volkstribunen, geschiedt.

Zelf bederft Coriolanus volkomen zijn zaak bij het volk door zijn hevig uitvaren tegen de democratie. Men wil hem gevangen nemen; er ontstaat een gevecht, waarin evenwel Coriolanus en zijne partij de overhand behouden. Menenius poogt andermaal, maar ook nu te vergeefs, zijn vriend te verdedigen. Deze, gehoor gevende aan de vermaningen zijner moeder, spreekt in den aanvang het volk met eenige zachtheid toe; maar op een woord van Sicinius, die hem van verraad beschuldigt, vat hij vuur, en valt hij uit tegen het volk, dat hem ten slotte veroordeelt om in ballingschap te gaan. Coriolanus neemt afscheid van zijne moeder, van zijne vrouw en van Menenius. De beide vrouwen hadden hem een eind weegs vergezeld. In de stad terugkeerende, ontmoeten zij Sicinius en Brutus. De moeder, zooveen nog pleitbezorgster der zachtheid en der toegevendheid, doet thans de volkstribunen de hardste waarheden hooren.

Coriolanus heeft zich inmiddels naar Antium begeven en wel in het huis van Aufidius aan wien hij zich bekend maakt en met wien hij overeenkomt, te zamen tegen Rome te zullen strijden.

Sicinius en Brutus achten zich reeds veilig voor hun verbannen tegenstander, als zich het gerucht in Rome verspreid dat twee Volkskische legerafdeelingen onder aanvoering van Coriolanus en Aufidius oprukken tegen de stad. Zij trachten dat gerucht op rekening te stellen van de partij, die 's ballings terugkeer wenscht, maar weldra valt de waarheid niet meer te loochenen. Een gesprek tusschen Aufidius en zijn luitenant doet ons den snellen voortgang van Coriolanus' wapenen kennen. In den loop van dat gesprek kenschetst Aufidius het samengesteld karakter van zijn nieuwen bondgenoot.

Cominius is afgezonden om met Coriolanus te onderhandelen. Onverrichter zake keert hij weder. Menenius gaat op zijn beurt en bereikt niets, dan dat Coriolanus hem een stuk voor Rome overhandigt, waarin zulke voorwaarden zijn gesteld, als, naar Coriolanus' eigen verzekering, nooit door de Romeinen kunnen worden aangenomen. Eindelijk begeven zich Volunna en Virginia met den jongen zoon van Coriolanus naar het legerkamp. Nu bezwijkt de held, in zoover hij zich bereid verklaart, vrede met Rome te sluiten. Zelf zal hij evenwel de stad niet binnengaan, maar met Aufidius terugkeeren naar Antium. Hij doet het tot zijn ongeluk. Nauwlijks is hij in Antium teruggekeerd of hij bezwijkt onder de handen der moordenaars. Nadat Aufidius zijn woede heeft gekoeld, brengt hij hulde aan het karakter van zijn tegenstander.

A. PIERSON.

SHAKESPEARE'S CORIOLANUS.

II.

DE SAMENSTELLING.

Dit drama bestaat uit vijf bedrijven. Het eerste schildert Caius Marcius als den hooghartigen aristokraat en onversaagden held. Caius Marcius wordt Coriolanus.

Het tweede brengt hem, dien de Senaat tot consul heeft benoemd, in strijd met het volk en de eischen der democratie.

Het derde laat hem de vruchten plukken van zijn hooghartigheid, en in ballingschap gaan.

Het vierde vertoont zijn wraakneming over het Rome, dat hem verstooten heeft.

Het vijfde, het opkomen van zijn zachter gevoel, maar ook zijn ondergang.

Het hoofdonderwerp van dit drama is derhalve niet de strijd van twee staatkundige partijen, maar de ontvouwing van een menschelijk karakter onder de vereenigde werking van persoonlijken aanleg en staatkundige richting.

In het algemeen volgt Shakespeare het verhaal van Plutarchus. Hij heeft zich evenwel eenige afwijkingen veroorloofd. Bij Shakespeare breekt de volksopstand uit in een van de straten van Rome. De volkswoede richt zich in de allereerste plaats tegen Coriolanus, niet om luiheid of hebzucht, die men hem verwijt, maar om zijn ondragelijken hoogmoed en andere ondeugden. Menenius brengt niettemin dien opstand tot bedaren door zijn parabel van de maag, die de overige leden van het menschelijk lichaam juist van luiheid en hebzucht beschuldigen. Hij toont aan, dat de maag de voorraadschuur is, waaruit aller behoefte verzadigd wordt. Deze parabel, volkomen op zijn plaats in het verhaal van Plutarchus, dat slechts van verbittering des volks tegen de aristocratie in het gemeen gewaagt, slaat niet even onmiddellijk terug op een verbittering, die zoo goed als uitsluitend tegen Coriolanus is gericht. Hem wil men enkel straffen voor zijn hoogmoed, voor de verkeerde eigenschappen van zijn persoon. Hij is een hond voor het volk (I, 1); niet wat hij doet, maar de wijze, waarop hij het doet, is de oorzaak van de verbittering. Kan Menenius Agrippa ooit verwacht hebben door een parabel als de zijne deze bepaalde soort van verbittering te zullen overwinnen?

Bij Plutarchus spreekt Menenius tot armen, buiten de stad, die zich aan geen enkele oproerige handeling schuldig maken en zich tot het

uiten van hunne klachten bepalen; bij Shakespeare daarentegen doet Menenius zijn verhaal aan een gewapende, binnen de muren der stad saamgeschoolde menigte van burgers, besloten om zich te wreken: „Let us revenge this with our pikes, ere we become rakes.” Hij onderscheidt deze menigte op het nadrukkelijkst van de anderen, die slechts klaagden. De wraaklust van zulk een menigte moet van een goedaardige soort zijn, wanneer zij zich door een parabel laat bevredigen, en nog wel door een parabel, die met den voornaamsten, den persoonlijken grief, in geenerlei verband staat.

Bij Plutarchus brengt de parabel slechts toenadering te weeg, en wordt de weigering van het volk, om tegen de Volskers ten strijde te trekken, eerst overwonnen door de groote concessie van het volkstribunaat. »Toen was de eenheid van het volk hersteld, toen werd naar de wapenen gegrepen.” Shakespeare maakt van deze concessie in het geheel geen gebruik om de strijdvaardigheid der burgers te verklaren. Hoe de muitelingen van daareven straks gehoorzame soldaten worden, blijft bij Shakespeare een raadsel; te meer, omdat Menenius' parabel, zoo zij al eenige uitwerking heeft gehad, bij hem volkomen krachteloos wordt door de daarop volgende rede van Coriolanus. Zijn taal, geschikt om de rustigste bevolking te krenken, moet, bij de reeds bestaande spanning der gemoederen, elke poging tot bevrediging verijdelen. Hij noemt de muiters „dissentious rogues, curs, hares, geese, quartered slaves, the rabble;” spreekt van „their vulgar wisdoms”, ja, doet alles om de geestdrift voor den oorlog, zoo zij bestaat, te blusschen. door van dien oorlog te verklaren: (I, 1):

„I am glad on 't: then we shall have means to vent
Our musty 'superfluity.”

en er bij te voegen: »laat hen medegaan als ratten naar de korenzolders de Volskers hebben koren in overvloed”:

„Nay, let them follow:
The Volscers have much corn, take these rats thither,
To gnaw their garners.”

Men vraagt zich verder af, wien Shakespeare in Coriolanus heeft: willen schilderen: den aristokraat in den staatkundigen, of den aristokraat in den algemeenen zin des woords, in welken laatsten zin men aristokraat kan zijn ook zonder voor een bepaalden regeeringsvorm partij te trekken. Wel zegt in den aanvang een der burgers in het voorbijgaan, dat het Coriolanus is, die het volk belet, koren te koop en tegen den prijs, die het volk behaagt, maar weldra treedt deze grief geheel op den achtergrond; hij is een hond voor het volk, hij is trotsch, zijn ingenomenheid met zich zelf laat voor anderer waardeeren van zijne heldendaden geen plaats; dat zijn de grieven, de niet staatkundige, de louter persoonlijke grieven. Zoodra Coriolanus zelf optreedt, vernemen wij dan ook uit zijn eigen mond de taal der meest ongeveinsde minachting. Moed noch gematigdheid, verzekert hij, is het deel der volks-

menigte. Men kan geen staat op haar maken. Zij haat alle grootheid. Hare wenschen zijn de wenschen van het onverstand. Ongestadigheid is haar wezen, domheid haar verzet tegen den Senaat, de eenige macht die het volk tegen eigen moedwil beveeligt. Elke bijzondere staatkundige kwestie is hier zoo volkomen vergeten, dat Coriolanus, na aan het volk al deze vriendelikheden te hebben gezegd, nog vragen moet :

„What is their seeking?”

en hij, als iets nieuws, van Menenius heeft te hooren, dat zij vragen : „corn at their own rates;” welke mededeeling de verzekering geheel in het begin: „Let us kill (Coriolanus) and we'll have corn at our own price” vrij onbegrijpelijk maakt. Wist het volk dit reeds, hoe kon Coriolanus dan zelf nog onkundig zijn van „their seeking;” van het geschilpunt tusschen de menigte en hem? Hoe het zij, hij schijnt hier het verzoek voor het eerst te vernemen, het brengt hem tot een woedend :

„Let me use my sword.”

Daarbij treft het, dat Coriolanus bij Shakespeare dit verzoek volstrekt niet opvat van de politieke zijde. Niet dat zij zelf den prijs willen bepalen, ergert hem, maar dat zij pretendeeren te weten hoe groot de overvloed van koren is in de stad. Zij zitten aan hun hoekje van den haard „and presume to know what is done in the capitol.”

Wat bij Shakespeare dus bijzaak is, ja geheel gemist kon worden zonder dat zijn Coriolanus ons dientengevolge minder begrijpelijker wierd, is bij Plutarchus, die den staatkundigen aristokraat schildert, juist hoofdzak. Wat dat koren beteekent, bij den hongersnood van het volk, laat Shakespeare in het duister. Plutarchus begint met ons te zeggen, dat eene aanzienlijke hoeveelheid gekocht en een niet mindere hoeveelheid uit Syracuse ten geschenke was ontvangen.

Honger en oneenigheid, men hoopte het algemeen, zouden nu met ééne slag wijken. De Senaat komt bijeen; het volk verzamelt zich om het gebouw, en rekent er op, dat het gekochte koren zal worden afgeleverd tegen een billijken prijs, het overige hun om niet zal worden verstrekt. Eenige Senatoren zijn van oordeel, dat het zoo behoort te geschieden. Coriolanus evenwel staat op en noemt damagogen en verraders van den adel elk, die de zaak op die wijze behandelen wil. Waar moet het heen? Het volk mag niet in alles zijn zin hebben. Het tribunaat is reeds toegestaan. Regeeringloosheid staat voor de deur. Uitdeelingen van koren te houden, past in een democratie als die van Griekenland. Het volk heeft het er buitendien niet naar gemaakt: en het heeft geen aanspraak op belooning. Vleit men de volksmenigte, weldra zal er aan hare oproerigheid geen einde komen. Men vernietige veeleer het tribunaat! — IJverige volkstribunen, die de Senaatsvergadering hadden mogen bijwonen, gaan uit het gebouw waar het volk wacht, en doen verslag van deze rede. De opstand breekt uit, Marcius wordt bijna gegrepen; maar de nacht brengt rust en, den volgenden dag, verzoening door de toegevendheid van den Senaat. Over den prijs van het koren zou men niet langer twisten.

Het gratis uitdeelen van het koren is bij den Coriolanus van Plutarchus te recht het hoofdpunt. Plutarchus wil hem schilderen als politiek aristokraat. Bij Shakespeare is van dit uitdeelen geen sprake; slechts van het verkoopen tegen den prijs, door het volk bepaald, en van dit slechts geheel in het voorbijgaan, dientengevolge op eenigszins onbegrijpelijke wijze. Wat met die kwestie van het koren bedoeld wordt, men kan het gissen, maar het wordt niet met zoovele woorden gezegd.

Uit dit een en ander vloeit voort, dat er een leemte is in de expositie van dit drama. Het drama had beslist moeten kiezen tusschen de schildering van den aristokraat uit trots en den aristokraat uit politieke overtuiging. Het had zich veel meer van Plutarchus moeten losmaken, of Plutarchus getrouwer behooren te volgen. Nu schemert Plutarchus telkens door, terwijl toch het logisch verband der gebeurtenissen, gelijk Plutarchus dat geeft, verbroken wordt. Licht men uit den aanvang elke toespeling op den verkoop van het koren, en dus ook de geheele parabel van Menenius, en laat men Coriolanus optreden tegenover de verbitterde volksmenigte, die hij tot zwijgen brengt door diezelfde hooghartigheid in geheel zijn persoon, die juist de oorzaak was van de ontstemming des volks, dan weten wij terstond, waar wij ons aan te houden hebben; dan zien wij aanstonds voor ons den man, in wiens oog het uitnemende op welk gebied dan ook, niet geschapen is voor het gepeupel. Met de parabel van Menenius zou in dit drama niets verloren gaan. Menenius poogt later voortdurend de vreedstichter te zijn, maar nooit door eenige staatkundige theorie te bepleiten. Deze parabel niet medegerekend, past al, wat Menenius verder zegt, volkomen in het kader van een drama dat niet van staatkundigen maar van zedelijken aard is. Hij is de vriend, die het karakter van een vriend in het rechte licht tracht te stellen. Uit eigen beweging zou Shakespeare hem zeker nooit deze politieke fabel in den mond hebben gelegd. Dat hij het deed, is enkel het gevolg van een zeker gebrek aan zelfstandigheid tegenover Plutarchus.

Dit gebrek wreekt zich nog op een andere wijze. Wie alleen Shakespeare en niet Plutarchus kent, zal moeielijk kunnen vatten, wat de figuur van Valeria in dit drama te beteekenen heeft. In het eerste bedrijf komt zij een bezoek brengen bij Volumnia en Virgilia ¹⁾ en de beide vrouwen uitnoodigen tot een wandeling. Virgilia weigert en daarop gaat Valeria, zonder iets van beteekenis voor den gang van dit drama te hebben gezegd, weer heen om niet weer ten tooneele te treden dan in het tweede bedrijf (sc. 1), waar zij verzekert, dat iets zeer waar is, en, straks, dat men van Coriolanus wonderen verhaalt, — verzekeringen, die men natuurlijk zeer wel zou kunnen missen, — en in het vijfde bedrijf (sc. 3), waar zij enkel aanwezig schijnt te zijn om uit den mond van Coriolanus (die haar reeds vroeger (2. 1) met onderscheiding had toegesproken), het meest uitgelezen woord over hare zedigheid te vernemen. Hoe kan aan een figuur, die zulk een uitgelezen woord verdient, zulk een volkomen onbeteekenende rol zijn gegeven?

¹⁾ In het vorig Nummer is hier en daar Virginia blijven staan, hetgeen men gelieve te verbeteren:

Shakespeare vond haar bij Plutarchus, bij wien zij een groote beeteekenis heeft. Coriolanus nadert Rome aan het hoofd der Volkskers, Alle middelen om zijn toorn te verzoenen, zijn uitgeput. In de stad heerscht de grootste verslagenheid. De romeinsche vrouwen verdringen zich in de tempels: de meesten en de edelsten liggen smeekend aan den voet van het altaar van Jupiter Capitolinus. In haar midden bevindt zich Valeria, de zuster van Publicola, van den man, die in vrede en in oorlogstijd zulke belangrijke diensten aan het volk had bewezen. Publicola zelf was niet meer, maar Valeria, zijne zuster, genoot te Rome de achting van alle kringen der maatschappij en zij verdiende het ten volle door hare aanzienlijke geboorte zoowel als door hare deugden. Plotseling aan den voet van dat hoogheilig altaar, maakt de goddelijke bezieling zich van haar meester, en aangegrepen door die bezieling, ziet zij wat haar te doen staat. Zij rijst op van den grond, doet de andere vrouwen opstaan, en allen te zamen begeben zij zich naar de woning van Volumnia, Coriolanus' moeder. Valeria vindt haar, naast Virgilia gezeten, en de armen geslagen om haar kleinzoon. Op Valeria's woord scharen de andere vrouwen zich in het ronde, en nu deelt de eerwaardige vrouw het goddelijk bevel mede. Met haar en de vrouwen, die haar hebben vergezeld, moeten Volumnia en Virgilia, in het gewaad van smeekelingen, tot Coriolanus gaan en hem zeggen, dat Rome, voor al het leed der stad berokkend, zich niet gewroken heeft op zijn moeder, zijn vrouw of zijn kind.

Dat Shakespeare dit tafereel niet gebruiken kon, ligt voor de hand; dat hij dit tafereel, al ware het bruikbaar geweest, nooit had willen opnemen, is alleszins waarschijnlijk. Onbruikbaar was het, omdat Volumnia bij Shakespeare niet op het beslissend oogenblik een ondergeschikte rol kon vervullen; onaannemelijk wegens het romeinsch-theatrale van deze episode en omdat den dichter de daad van Volumnia liever moest zijn als vrucht van de ingeving van moederliefde en patriotisme dan als vrucht van goddelijke tusschenkomst. Over de afwezigheid van dit tafereel bij Shakespeare beklagen wij ons dus in geen deele. Maar nu dit tafereel niet te gebruiken was, had ook de geheele figuur van Valeria achterwege moeten blijven. Zij had nu alle reden van bestaan verloren. De tegenwoordigheid van Valeria bij de laatste ontmoeting van Coriolanus met zijne vrouw en zijn moeder, kan, te oordeelen naar hetgeen wij uit dit drama zelf te weten zijn gekomen, op den held geen invloed hoegenaamd hebben geoefend,

De overige tooneelen in het eerste bedrijf bekleeden alle hare natuurlijke plaats, met uitzondering wellicht van scène 2, die ons een senaatsvergadering te Corioli, een gesprek tusschen Aufidius en Senatoren, doet bijwonen. Zij kan niet onmisbaar heeten, en werd zij gemist, dan ware ons althans één verplaatsing van Rome naar Corioli bespaard gebleven. Maar de overigen bereiken uitnemend haar doel. Zij toonen ons Coriolanus in zijn leeuwenmoed; zij doordringen ons op het levendigst van het indrukwekkende zijner persoonlijkheid, van zijne onmisbaarheid voor het leger, van zijn trots, warsch van alle praalzucht, van de achting die zijne tijdgenooten hem toedragen, van zijne edelmoedigheid. Toch

kon het eerste bedrijf daarmede niet eindigen. Het moest, waar het Coriolanus teekent in zijn kracht, een vingerwijzing bevelzen, die de mogelijkheid van zijn val doet inzien. Het laatste tooneel schildert het diepgaand spijtgevoel van Aufidius, Coriolanus' grooten, thans tijdelijk overwonnen tegenstander. Dreigend klinkt het uit zijn mond (I,10):

»By the elements

If e'er again I meet him beard to beard,
He's mine, or I am his; mine emulation
Has not that honour in 't it had; for where
I thought to crush him in an equal force,
True sword to sword, I'll potch at him some way,
Or wrath or craft may get him."

En te dreigender, naarmate Aufidius, nadat een soldaat van Coriolanus heeft gezegd: »He's the devil' met meer recht er bij kan voegen: »Bolder, though not so subtle."

In het tweede bedrijf zijn al de tafereelen er op aangelegd, om ons met den aard van 't konflikt tusschen Coriolanus en het volk bekend te maken. Eerst zien wij in Menenius' omgang met de beide volks-tribunen, hoe men de plebeïsche partij en zelfs hare officiële vertegenwoordigers harde waarheden kan zeggen, zonder zich van haar te vervreemden; hoe derhalve de stemming, waarin die openhartigheid het volk zal brengen, ten slotte geheel afhangt van de persoonlijkheid, die de harde waarheden zegt. Menenius denkt over het volk niet gunstiger dan Coriolanus; evenmin als Coriolanus maakt hij van zijn gedachte een geheim. Toch komt het tusschen Menenius en het volk nooit tot een botsing. Voor zoover het vermijden van die botsing in Menenius' persoonlijkheid is gelegen, is dit te danken aan Menenius' *bonhomie* en daaraan, dat zij geenerlei meerderheid heeft, die anderen drukt en tot opstand prikkelt. Het is niet wel mogelijk, Menenius in zijne betrekking tot de volkspartij gade te slaan, zonder aan Coriolanus in diezelfde betrekking te denken, en door vergelijking en tegenstelling in te zien, waaraan het bij dezen laatste hapert.

Coriolanus' persoonlijkheid leeren wij in dit bedrijf verder kennen uit Menenius' hartelijke ingenomenheid met zijn vriend, uit de gezindheid, die zijne moeder en zijne vrouw hem toedragen, uit de belangstelling en nieuwsgierigheid van het groote publiek ten zijnen aanzien, eindelijk, en niet het minst, uit de zekerheid, waarmede de volks-tribunen voerspellen, dat Coriolanus zijne nieuwe waardigheid niet zal kunnen dragen zonder de vijandschap van het volk op te wekken en het slachtoffer te worden van die vijandschap.

Dit alles geeft ons het eerste tafereel van het tweede bedrijf; in de tweede of laatste scène zien wij hem dan, tot het ambt van consul verheven, op zulk een wijze de stemmen werven van de burgers, dat zij terstond na zijn vertrek door Brutus en Sicinius kunnen worden overgehaald om op de verkiezing van Coriolanus terug te komen. Het volk gaapt hem aan, loopt hem na; het heeft hem niet lief, hecht zich aan hem niet of laat hem in elk geval spoedig los. Aan het eind van het tweede

bedrijf roepen de burgers, door de volkstribunen in een oogwenk overreed: «almost all repent in their election,»

In het derde bedrijf ontwikkelt de crisis zich, om zoo te spreken, in twee tempo's. In het eerste tafereel schijnt reeds alles zich te zullen beslissen. Door de ongestadigheid des volks verbitterd, laat Corolianus zich vervoeren tot de aldaar ter plaatse en op dat oogenblik geheel overbodige verklaring, dat het tribunaat het volk ontnomen moet worden. Men wil hem te lijt. Een gevecht, waarin zijne aanhangers de overhand behouden, redt hem, en hij kan zich ongedeerd verwijderen. Andermaal heeft hij zijn lot in handen. Schoon en indrukwekkend is dit «retarderend moment» in de handeling, en de uitwerking wordt verhoogd, omdat in deze stilte tusschen de beide stormen Volumnia, de moeder, (begin van het tweede tafereel,) haren verzachtenden invloed doet gevoelen; een invloed, waaraan Corolianus zich overgeeft. Hij zal overeenkomstig haar wensch zijne verontschuldigungen aanbieden: de groote held zal zich bedwingen. Daar werpt het eene woord „verrader”, in den mond van Sicinius, al de schoone verwachtingen in duigen, en nu is de catastrofe onvermijdelijk; Corolianus gaat in ballingschap.

Het eigenlijke tragische dezer tragedie ligt in het vierde bedrijf. Coriolanus mag tot dusver te beschuldigen zijn van trots en hevigheid gelijk van het gemis van allen takt in den omgang met hen, die hij mede geroepen is te regeeren, er rust geen vlek op hem. Hij is de fiere miskende; men waagt het nauwlijks hem te veroordeelen, den man in wien het volk, ter wille van geheel eenige verdiensten, veel had behooren te dragen. De aanvang van het vierde bedrijf stelt dit in het volle licht. Hij neemt (eerste tafereel) op de waardigste wijze afscheid van moeder, echtgenoot en vrienden. Zijne moeder kan (tweede tafereel) den volkstribunen de waarheid zeggen op een wijze, die hen doet verstommen. Heeft Coriolanus naar het uitwendige het onderspit gedolven, de laagheid, die hij in anderen veroordeelt, heeft hem niet aangestoken. En als (derde tafereel) het gesprek tusschen Adriaan en Nicanor van een nieuwen aanval der Volskers op Rome gewaagt, dan voorzien wij reeds het oogenblik, waarop Rome in zijn nood den balling terug zal roepen, wat al de oude veeten uitwisschen zal. Want dan zal Coriolanus de ondankbare burgerij grootmoedig te hulp snellen, en in een nieuwe heldendaad, gevolgd door te dieper waardeering van zijne landgenooten, de volle bevrediging zijner eerezucht vinden.

Maar daarvoor is grooter zelfbeheersching noodig, dan waarover hij te beschikken heeft. Hij bezwijkt voor de verleiding om met behulp van den vijand zich te wreken. Coriolanus in het huis, aan den disch van Aufidius (vierde en vijfde tafereel); Aufidius' bondgenoot tegen Rome! Welk een zedelijke val! Is dat het einde van zooveel fierhied, als waarmede hij het woord «verrader» had ontvangen. Balling, naar hijzelf gelooft, als slachtoffer van hen, die Rome te gronde richten, wordt hij degeen, van wien Rome ondergang dreigt. Zoo meent Rome zelf (zesde tooneel) Maar Aufidius voorziet, dat Coriolanus met het zwaard, tegen Rome opgeheven, zichzelf zal wonden (zevende tafereel).

Coriolanus' felste tegenstander heeft Coriolanus karakter doorzien. Comi-

nus, Menenius mogen hem onwrikbaar vinden (eerste en tweede tooneel van het vijfde bedrijf), voor de beden der vrouw bezwijkt die geest, minder zelfstandig inderdaad dan hij zich inbeeldt te zijn (derde tooneel). De moeder alleen blijft groot. Voorafgegaan door het gerucht van het slagen harer pogingen (vierde tooneel), moge zij, uit het legerkamp teruggekeerd, met de diepste eerbewijzen in Rome ontvangen worden (vijfde tooneel), het kan haar niet ontgaan, dat zij het lijfsbehoud van haren zoon voor het behoud van Rome in de waagschaal heeft gesteld. Wat kan hem bij zijn wederkomst in Antium anders wachten dan de dood? Maar eer hij zijn lot ondergaat, eer een vertoornde menigte haar drift aan hem koelt, zal Coriolanus nog eens dat woord: verrader en dat verachtelijke »boy of tears!» moeten hooren. Evenwel, is die drift gekoeld, dan zal der nagedachtenis van den man met groote fouten maar met koninklijken aanleg de hulde zijner vijanden niet onthouden worden (zesde tooneel). Het besluit, waaraan ons hart behoefte heeft, wordt geheel aan het einde der tragedie uitgesproken door Aufidius:

. . . My rage is gone;
 And I am struck with sorrow. — Take him up.
 Help three a'th' chiefest soldiers; I'll be one. —
 Beat thou the drum, that it speak mournfully:
 Trail your steel pikes. — Though in this city he
 Has widowed and unchilded many a one,
 Which to this hour bewail the injury
 Yet he shall have a noble memory.—”

Laat men het geheel dezer aangrijpende kompositie voor zijn geest voorbijgaan, dan begrijpt men Swinburne's geestdrift, waar hij schrijft: „A loftier or a more perfect piece of man's work was never done in all the world than this tragedy of Coriolanus.”

A. PIERSON.

HET TIJDSCHRIFT.

„Wil men, of zegt men alleen, te willen?” Als zestienhonderd personen, meerendeels letterkundigen of althans letterkundig gevormden zich nauw aaneensluiten en de verheffing en veredeling van het tooneel *willen*, dan *moet* die „verheffing en veredeling” in korten tijd een vol-dongen feit wezen; althans als men alle eerlijke middelen wil aangrijpen, die daartoe kunnen voeren, alle bijoogmerken en persoonlijke anti-pathieën en sympathieën laat rusten en in plaats in de verbloemde frasen van parlementaire algemeenheden recht op den man af de zaken bij den waren naam noemt. Dat alles moge niet diplomatiek, niet voorzichtig, niet beleefd zijn of schijnen, het is in allen gevalle consequent en 't toont karakter.

De Spaansche staatsgevangene stiert er niettemin om, toen de scherp-rechter hem met een kostbaar zijden koord worgde en hem intusschen

toesprak: „Uwe genade gelieve mij te vergeven, zoo ik u soms mocht knellen.”

In korte woorden klinkt dus het oordeel van een niet onbelangrijk gedeelte der leden: „Maak de Tooneelschool zoo goedkoop mogelijk en schaf het tijdschrift af!”

Tegenover het eerste neem ik de vrijheid, na eene ondervinding van vijftienvintig jaar (of zelfs iets langer 1855—1882) te verklaren. *Goed onderwijs van welken aard ook, MOET kostbaar zijn, kan niet anders dan ZEER kostbaar zijn.* De conclusie kan dus niet anders zijn dan: „Hef de school op of laat ze zoo kostbaar zijn, als de omstandigheden vereischen.”

Wat het tijdschrift aangaat, is de zaak niet anders.

Indien de tooneelbeweging in ons land niet uitgewerkt heeft, wat men er met alle billijkheid van mocht verwachten, het was hoofdzakelijk door de onwetendheid, die veelal aan het woord was en die voor alle dingen tot zwijgen moest gebracht worden, eer men rustig kon doorwerken. Het gaat met het *tooneel* juist als met de beide andere leden van het drietal *kerk* en *school*, ieder acht zich bevoegd en geroepen als hoogste autoriteit optetreden, onverschillig of zijne werkzaamheden en zijne studie hem in de gelegenheid stelden ook zelfs iets van de zaak te begrijpen. Vandaar dat allerlei dikke woorden als naturalisme, traditie, historische juistheid, zuiverheid van opvatting, dramatische waarheid, zedelijke strekking en derg. met eentonig gegons om ons heen klinken, terwijl men telkens geneigd zou zijn den spreker te vragen, of hij bij het uitspreken dier woorden inderdaad ook iets gedacht heeft of alleen zulk een stopwoord gebruikt, om zijn toehoorder den mond te stoppen!

De zeer uiteenlopende meening der verschillende »autoriteiten” moest den meest oppervlakkigen waarnemer sinds lang overtuigd hebben, dat alles niet zoo juist is, als velen willen doen gelooven en tevens, dat — om ook eens een groot woord te gebruiken — »persoonlijke consideratien” niet altijd vreemd zijn aan veler beweren.

In dien toestand kan alleen verandering komen door de uitgave van een tijdschrift door het Tooneelverbond uitgegeven, en door flinke medewerkers gesteund, dat niet afhankelijk was van den lust der koopers, dat niet om exemplaren te slijten of advertentiën te ontvangen deze of gene zaak *wel*, eene andere *niet*, eene derde op zeer bijzondere wijze zou moeten bespreken, maar dat door aangenamen vorm en belangwekkenden inhoud de leden geheel en al kon inlichten over personen, zaken en theorieën.

In den aanvang was het tijdschrift op weg om er *zoo één* te worden! — Vooral bij onze hedendaagsche wet op den letterkundigen eigendom, was het eene schoone zaak, dat de beste en inderdaad voor het tooneel geschikte stukken in het tijdschrift werden opgenomen en dat schouwburgdirectiën zich voor de opvoering met de schrijvers verstonden, nadat zestienhonderd beminnaars van het tooneel er kennis mede hadden gemaakt en de opneming in het tijdschrift op gezag eener Commissie van deskundige letterkundigen en tooneelspelers — het stuk als verdienstelijk had gestempeld.

Maar men vond het tijdschrift ook alweer *te duur* en voor tooneelstukken was geen plaats meer.

Ter beoordeeling van onzen tegenwoordigen toestand zou ook volledige kennis van buitenlandsche toestanden noodzakelijk zijn, alsook grondige behandeling van stukken, *die de bespreking waard zijn*. Waaron Engeland zich verheffen mag op de rijkste letterkunde en den grootsten dramatisist van de wereld en toch geen tooneelliteratuur en een zeer kwijnend tooneelven vertoont; waarom Frankrijk sedert twee eeuwen zich ver boven alle andere landen verheft in tooneelzaken, terwijl toch de geleerde Duitscher, de critische Engelschman, de muzikale Italiaan, en de tot tooneelspel en dans geschapen Spanjaard dat alles bewonderen en van verre blijven staan; waarom de stukken van het onzedelijke Fransche hof tot op den huidigen dag over heel de wereld kunnen gespeeld worden, terwijl die van het hoogst zedelijk Nederland der zeventiende eeuw volstrekt ongeschikt zijn voor negentiende eeuwsche ooren; waarom ons eigen blijspel eenmaal bloeide en hoogst populair was, terwijl het nu bij ons niet zou bestaan, als Justus van Maurik Jr. niet de goedheid had in onze dagen te leven... en te werken; waarom de kiesche Franschman bij voorkeur de meest onkiesche toestanden op het tooneel ter sprake brengt en de preutsche Hollander ze bewondert, terwijl hij in zijn eigen land de meest natuurlijke zaken, in het openbaar althans, niet ter sprake gebracht wil zien; waarom de vaudeville en het ballet verdwenen en de operette en de opera bouffe steeds meer veld winnen: waarom Duitschland zijnen Lessing heeft en erkent en toch zijn hoogsten roem vindt in kluchten; waarom in het devote Engeland de hoogste geestelijkheid het tooneel steunt en er zelfs over preekt in de kerken; waarom België zijn satirische blijspelen heeft en die bewondert, terwijl bij ons elke toespeling wordt gewraakt ofschoon we ze genieten in den nieuwjaarswensch van Thomasvaer en Pieternel; — ¹⁾ ziedaar zaken, die goed bekend moeten zijn, zal men oorzaak en gevolg kunnen scheiden, den toestand kunnen beoordeelen en verbeteringen aanbrengen.

Van hen, die in het tooneel belang stellen, kan men niet eischen dat zij de tooneelliteratuur van alle landen bijhouden en de historie bovendien, maar één tijdschrift zou hun in staat moeten stellen van dat alles, zonder zoo groote inspanning, op de hoogte te blijven.

Van deze waarheden is men niet doordrongen geweest toen men het tijdschrift tot 12 vel in het jaar beperkte en zelfs op een stukje omslagpapier bezuinigde omdat het . . . toch maar voor het tijdschrift was. Als de zaak goed werd begrepen, overal en ernstig aangevat, zou het tijdschrift de groote kracht van het verbond zijn en dan zou er dus een middel zijn om de groote vraagstukken, die het tooneel beheerschen te bespreken en ter kennis te brengen van hen, die er in de eerste plaats kennis van moeten nemen.

Over de meest voorkomende zaken betrekkelijk de samenstelling van

¹⁾ Intusschen zagen we *Fijne Beschuiten* van Van Maurik, dat door zijne toespeling op enkele algemeen bekende zaken, nu en dan aan de Belgische *renues* doet denken.

een stuk of de wijze van opvoering hoort men oordeelen, als gold ook voor de kritiek de spreuk „willen is kunnen”.

Wanneer is een *changement à vue* te rechtvaardigen? Wanneer kan uit den aard van een stuk volgen, dat het eindige met den zelfmoord van den hoofdpersoon? Is een goed drama in zeven bedrijven (tafreelen) mogelijk? In hoeverre heeft het lyrisch en het episch fragment recht van bestaan in het drama of het treurspel? In vele stukken (*Dahlila*, *la Fille de Roland* e. a.) verhalen de personen op 't tooneel elkander, wat er buiten het tooneel voor hunne oogen voorvalt; in welk geval is dit bestaanbaar met de mogelijkheid? Is het wenschelijk, dat moord, duel en derg. op het tooneel voorvallen, of is het beter dit achter de schermen te doen plaats hebben?

Ziedaar eenige vragen, waarover men eene gemotiveerde meening dient te hebben, zal men niet het stuk beoordeelen naar den voorbijgaanden indruk van een enkele voorstelling. Men zou ver moeten zoeken om daarover iets te vinden in onze letterkunde der laatste tien of meer jaren. Het is niet meer dan natuurlijk, dat aan de behandeling dier zaken eenige bladzijden in het tijdschrift worden gewijd.

In geen enkel beschaafd land van Europa wordt minder degelijks over het tooneel geschreven dan in Nederland, in geen enkel ontbreekt geheel en al de bespreking van tooneelzaken in het publiek, gelijk dat hier te lande het geval is.

In Molière, Lessing, Shakspeare, begroeten Frankrijk, Duitschland en Engeland hunne tooneelgoden; vereenigingen en tijdschriften wedijveren om bij te dragen en op te wekken tot kennis van hunne werken. In Nederland waar men herinneringsfeesten houdt, standbeelden opricht, gedenksteeenen plaatst, is zelfs de naam nog niet genoemd van een man, wiens werken zooveel studie waard geacht zouden worden.

Indien het den leden van het Tooneelverbond dus inderdaad *ernst* is met de zaak, indien zij zich eens willen afvragen, wat het verbond zich eigenlijk ten taak stelde en welke middelen daartoe kunnen leiden, dan zal het hun duidelijk worden, dat daartoe nog heel veel, ja nog zoowat alles zal moeten gedaan worden, wat niet door eene algemeene vergadering van afgevaardigden kan bereikt worden en waarop de Tooneelschool zonder invloed blijft.

T. H. DE BEER.

Amsterdam, 1 Dec. '82.

UIT AMSTERDAM.

I.

De »Vereeniging: Het Nederlandsch Tooneel” heeft als »Koninklijke Vereeniging” haar intocht weder in den Stadsschouwburg gedaan en we zien de loges en stalletjes zich weer vullen, als voor drie jaar.

Het gezelschap Van Ollefen Moor en Veltman beschikte niet over voldoende krachten om zich staande te houden en bij de ontbinding kon de keuze van den aanstaanden pachter van den Stadsschouwburg niet twijfelachtig zijn. Het gezelschap voldoet aan den eisch van volledigheid al zou de toevoeging van een jeune premier van grootere kracht dan de tegenwoordige; het behoud van den heer Moor en de toevoeging van eene jonge ernstige rol inderdaad als hoogst gewenscht moeten beschouwd worden. Dit laatste bleek vooral bij de opvoering van de *Charlotte Corday* van Ponsard, een stuk met voor onzen tijd zeer groote gebreken, maar dat in de titelrol eene tragedienne vordert, gelijk mej. van Biene niet in staat is, ons te vervangen. Haar spel was hoogst verdienstelijk en getuigde van allerernstigste voorbereiding, maar hare gestalte en vooral hare stemmiddelen — oorzaken, die zij niet kan veranderen — stonden de juiste vertolking in den weg.

Er was op veel goeds te wijzen — maar we wenschen niet bij alle rollen afzonderlijk stil te staan. De beperkte ruimte in ons Tijdschrift schrijft ons een anderen weg voor. Is het voor onze lezers niet vervelend en eentonig telkens de namen der vertooners te hooren opsommen, met een paar woorden, die allermint geschikt zijn om den lezer te doen verstaan *hoe* er gespeeld werd? We wenschen ons voorloopig te bepalen tot de letterkundige kritiek van stukken, die voor eene ernstige bespreking geschikt zijn of waarvan de opvoering zelve merkwaardig genoemd worden. Behalve de algemeene beschouwing over de gezelschappen zullen we alleen het spel beoordeelen, wanneer een bijzonder op den voorgrond tredend karakter, eene meer uitvoerige bespreking wettigt of een of andere eigenaardigheid in het spel de groote vraagstukken raakt, die de tooneelspeelkunst beheerschen of beheerschen moeten. Daarom noemen we den heer Louis Bouwmeester in 't bijzonder, naar aanleiding van de badkuip-scène, die naar men meent, tot onaangename, maar gelukkig op bevredigende wijze geeindigde handelingen aanleiding gaf.

Ook de grootste schilders, dichters en dramatisten hebben fouten gemaakt. Paul Veronese schilderde de Egyptische Prinses, die Mozes laat redden in het costuum eener Fransche prinses onder Lodewijk XIV, Raphael schilderde een engel met zes vingers aan ééne hand, Shakespere laat eene vloot in Boheme stranden en laat Hamlet te Wittenberg studeeren honderd jaar voor dat er eene universiteit was, gelijk Julia om haar rijtuig roept, toen er nog geen rijtuigen, Macbeth over geweren spreekt toen er geen geweren waren en Vondel in den Gijbsrecht laat vechten op eene plaats, die toen nog niet bestond. Zullen we de kunstwerken, dier groote mannen zoo oppervlakkig bewonderen, dat we die gebreken *niet* zien? Of zullen we die gebreken noemen, opdat niet de onwetende er schoonheden in ontdekke en ze trachte natevolgen?

Bouwmeester is, wat Coppée hem noemde „un grand Comédien” en zijn invloed is zeer groot op onze jongere spelers. De een bootst zijn stem, de ander zijn gang, de derde zijn oogslag na — als wilden ze met eene eigenschap toegerust, zich de zekerheid van hun succes geven.

Maar juist daarom rust op den heer Bouwmeester eene groote ver-

antwoordelijkheid, te grooter, waar zijn spel door dezen en gene commentarieerd, het uitvloeisel wordt genoemd van eene welgegronde meening in eene of andere richting.

Als Charlotte Corday den doodelijken stoot heeft toegebracht, waaraan Marat in het volgend oogenblik zal bezwijken, zien we (of althans zagen we bij de eerste voorstelling) Marat geheel ontkleed (d. i. in maillot) tot aan zijn middel ruggelings over de badkuip heen buigen en velen hebben dit spel verklaard als het gevolg van Bouwmeester's realistische opvatting. *Realisme* is een woord even als een ander, waarmede men nu noemt wat vroeger anders heette en wat later onder een nieuwen naam zal opduiken; 't is een woord als orthodox, revolutionnair, vrijdenkend enz. waarvan het jaartal de beteekenis bepaalt, hoewel niet altijd, als bij den wijn, de waarde. In den tegenwoordigen tijd beweren de realisten of naturalisten, dat ze willen geven „de waarheid, de geheele waarheid en niets dan de waarheid.” Is dat zoo, dan is het oprijzen uit het bad *niet* realistisch, want het is eenvoudig onwaar en onmogelijk.

Wanneer eenig lichaamsdeel gewond, getroffen wordt zal ieder levend wezen, 't zij mensch of dier het lichaam samentrekken naar de gewonde plaats, het getroffen lichaamsdeel tot zich trekken, het verwijderen van de plaats van waar de oorzaak der verwonding komt. Bij Marat zagen we het tegenovergestelde, het bovenlijf werd bewogen in de richting der wond-aanbrengende hand en verwijderde zich van de toegebrachte wonde. In het midden der vorige eeuw was de geste in dien zin gebruikelijk en Joh. Jacob Engel acht het ook noodzakelijk, met nadruk aantetoonen, dat men den voet moet terugtrekken, die door een adder wordt gestoken, het been, waaraan de wonde wordt toegebracht. Een verkeerd gebruik uit die dagen merkten we ook op 27 Nov. op, waar Shylock voor den Doge verschijnt. Shakespere heeft zeker den Doge wel goediger en handelbaarder vooral meer „familliaar” voorgesteld, dan past bij den rang van den Grootwaardigheids-bekleeder in de republiek aan de Adriatische Zee, op wiens wenk honderd koppen vielen; maar zelfs de zoetsappigste Doge, zou niet geduld hebben, dat de aanklager, zijne rede uitsprak, gelijk hier, met den rug naar de achtbare vergadering en geheel alleen het publiek in de zaal aansprekende. Dat is *geen* realisme — maar wat is het wèl? Evenmin kan Shylock altijd met den rug naar den raad, de scherpte van zijn mes aan 't publiek moeten toonen, door 't afsnijden van randjes van nagels tegen het licht opgestoken. We hebben in een vroegeren jaargang hulde gebracht aan het spel van Bouwmeester als Shylock, we nemen daarvan niets terug, maar wenschen de jongeren te waarschuwen tegen navolging van *deze* trekken. Wilde men in de afgelopen maanden Bouwmeester bewonderenswaardig en onnavolgbaar zien, men moest hem bestudeeren in *de Honderdjarige*, een stuk van zeer weinig letterkundige waarde, maar waarin Bouwmeester den kloeken grijsaard in kracht en zwakheid, in opstuivende drift, in ongekende zelfbeheersching uitmuntend weërgaf.

We genoten van eene meerendeels zeer goed geslaagde hervatting van *Heeren en Dames uit Pont-Arcy* en zagen met weinig genoegen *Logés* een vervolg op *Inkwartiering*.

Van eenige beteekenis is echter de opvoering van *Lady Tartuffe* van Mad, de Girardin, een stuk, waarvan de vertoening ons vragen op de lippen legt, die nergens beantwoord werden, maar waarvan de *ernstige* leden van het Tooneelverbond de beantwoording in het Tijdschrift mogen eischen.

We kennen allen *La joie fait peur* (*Niemand sterft van blijdschap*) en mogen aannemen, dat een zoo geestige, fijngevoelige schrijfster met het illustre voorbeeld van Molière's *Tartuffe* voor oog, niet anders dan een meesterstuk kon scheppen, waar zij een stuk schrijft met een vrouwelijke *Tartuffe* als hoofdrol. En toch, wat met dit stuk minder dan met eenig ander moest geschieden, is gebeurd en is dertig jaar lang blijven gebeuren: het is bij elke *reprise* weer gevallen.

De eerste voorstelling had plaats op 10 Februari 1853 met Rachel in de titelrol; verder met Regnier, Samson, Maubant enz. Het stuk beleefde, dank zij de uitstekende bezetting en de merkwaardigheid, dat *Rachel voor de eerste en eenige maal optrad in modern toilet*, 35 voorstellingen, maar maakte overigens zóó weinig indruk, dat Jules Janin het in zijn werk »*Rachel et la Tragédie*» niet eens noemt.

Toen het stuk in 1857 met de begaafde *grande coquette* Mll. Plessy werd gegeven, beleefde het niet meer dan 6 voorstellingen; eene latere *reprise* slaagde niet beter.

Het stuk werd op 8 November 1882 op het Leidscheplein vertoond en beleefde minstens een half dozijn opvoeringen, en hoezeer men om strijd de vertooners bewonderde, die inderdaad voor ons leefden en handelden, de indruk was bij geen der toeschouwers, die wij spraken, bevredigend geweest. Wat nu mag de reden zijn, dat dit goede stuk, goed gespeeld een onbevredigenden indruk maakt.

Tartufferie is een woord van zeer afwisselende beteekenis, dat de handelende persoon en zijne vrienden naar tijdsomstandigheden vertalen door voorzichtigheid, handigheid, listigheid, zaakkennis, handelskennis, doortastendheid, diplomatie, esprit de corps en tal van andere woorden. Het slachtoffer noemt het alleen *tartufferie*.

Elk tooneelstuk vertoont een strijd: het treurspel een strijd om de hoogste belangen der menschheid, het ernstig drama om de belangen van enkele individuen, eene bepaalde menschenklasse of bijzondere personen; het blijspel om de vraag of de aanvaller of de aangevallene belachelijk zal worden gemaakt, eene kwestie die een hogere uiting vindt in de moderne Fransche *Comédie*, waarin de oneer belachelijk maakt, gelijk de overwonnen ridders in de middeleeuwen verklaard werden.

Bij Molière nu, is de *kerk* de oppermachtige, maar hier en daar verheft zich een stoutmoedige, die het waagt aan hare onfeilbaarheid te twijfelen en *Tartuffe* vertoont den strijd tusschen ware en valsche vroomheid; een strijd, die bestaat zoolang er menschen leven en die bestaan zal zoolang de kerk zal bestaan, tot aan het einde der eeuwen.

Angier de trouwe zoon van Molière vertoont in de *Avanturière* een dergelijken strijd. De geboorteadel heeft de alleenheerschappij verloren, maar neemt toch nog een verheven standpunt in tegenover den geld-

adel en het stuk vertoont nu den strijd tusschen waren en valschen adel. De Aventurière is de vrouwelijke Tartuffe, die door geboorteadel voor te wenden en daardoor hooger te schijnen dan de mannen van den geldadel, er bijna in slaagt zich onder hen te laten opnemen. De strijd tusschen geboorte of erfgoed en verdiend geld zal ten eeuwige dage bestaan. ¹⁾ Daarom zal Augier's stuk ook belang blijven inboezemen aan allen, die van den tijd der handeling voldoende kennis hebben opgedaan om het leven dier dagen te begrijpen.

Bij *Lady Tartuffe* hebben we echter met geen strijd van beginselen te doen. Virginie de Blossac speelt comédie, dat is alles. Zij is de hoogst-bezorgde en liefhebbende vriendin bij den maarschalk, wiens vrouw zij hoopt te worden, zij is de hartstochtelijk verliefde bij Hector de Renneville, dien ze misschien liefheeft, maar zeer zeker vreest en wil laten zwijgen, zij is de goede zachtzinnige vrouw bij de Gravin de Clairmont en bij Jeanne, de eenige personen, die haar de schatten van den maarschalk kunnen betwisten en die zij onschadelijk tracht te maken in de eerste plaats door nauwkeurig op de hoogte te blijven van de plannen van den maarschalk en door lasterlijke praatjes betreffende Jeanne; ze is de vrome liefdadigheidskwezel tegenover de Saint-Iriex (onverbeterlijke grime van den heer van Schoonhoven) en de dames-medeleden van het genootschap van wier invloed zij een roep van deugd verwacht.

Door dit gebrek aan strijd, of beter nog door het onbeduidende voorwerp van den strijd — zoo Virginie inderdaad met de Gravin strijdt, wat, met het oog op het edele karakter der laatste moeielijk aan te nemen is — het vermogen van den maarschalk; mist het drama den eerste karaktertrek *het wekt geen belangstelling* en het eenige, wat de toeschouwer bezighoudt, is *nieuwsgierigheid* n.l. om te weten: „hoe Jeanne in 't holst van den nacht, met een jongmensch gezien kan zijn, hem streeplende (en kussende zelfs naar we meenen) en toch volmaakt onschuldig wezen.”

Nieuwsgierigheid als naar de oplossing van een raadsel mag betekenis hebben voor een kinderpartij maar niet voor een schouwburgpubliek.

De bevrediging dier nieuwsgierigheid verschafte ons echter een kunstgenot, eenig in de historie van ons Nederlandsch tooneel en onmogelijk zonder de tooneelschool, waar Mevr. Rössing-Sablairolles vertelt, hoe

¹⁾ Dat die strijd een zeer dramatische karakter-ontwikkeling mogelijk maakt, bewijzen o. a. *le Gendre de Monsieur Poirier*, *Les doigts de fée*, *Par droit de conquête* en niet het minst *Serge Panine* van Ohnet, te Amsterdam door de Vereeniging vaak en zeer goed gespeeld. Men beoordeelde het stuk gelijk men wil, maar het karakter der gewezen bakkersvrouw zoo vorstelijk in haar rijke burgerlijkheid, zoo onbuigzaam in haar geldtrots, zoo edel en onvermoed in haar moederlijke bezorgdheid, is een in waarheid eenig voorbeeld van een scherp en uitvoerig geteekend karakter. Mevr. Kleine heeft het in vollen rijkdom en hooge waarheid weergegeven en de heer Schoonhoven vertoonde *Serge Panine* in al zijn laaghartigheid en volhardende karakterloosheid en vulde haar spel hoogst verdienstelijk door tegenspel aan.

haar mama ziek was en zij den door de verschijning van den gewaanden minnaar gewekten hond, tot zwijgen wilde brengen door te bewijzen, dat het „goed volk” was. Zulk een eenvoudig verhaal, zóo natuurlijk en daardoor treffend gegeven, heeft zelden of nooit van onze tooneelen weerklonken.

We hebben bij de vertooning een hoogst gunstigen indruk van den heer Spoormans als premier amoureux gekregen en moeten verder onzen dank betuigen aan mevr. de Vries voor zoo menig toetsje, wat door geen „traditie” werd aangewezen. Heeft de auteur bijv. heel het philanthropische goochelspel van „Virginie” gekarakteriseerd door haar een rokje — rood met goud — te laten maken voor den aap van een Savoiaard, Mevr. de Vries laat niet na, aan den klassieken Tartuffe een tegenbeeld te ontleenen, dat ons tevens doet aarzelen aan hare „liefde” voor Hektor te gelooven. Tartuffe, de wellusteling, wenscht, dat Dorine haar boezem zal bedekken en weigert haar aan te zien, voor dat de doek gespreid is; Lady Tartuffe, die van reine, verheffende liefde voor Hector spreekt en de kracht dier liefde bezweert, zoekt op het oogenblik, dat over haar lot zal beslissen, aan haar betuigingen meer kracht bij te zetten door de sjaal af te werpen, die een deel harer bekoorlijkheden verbergt.

Over de vertaling der stukken kunnen we kort zijn — oorspronkelijke stukken zagen we hier niet — die is in een woord uitmuntend, gelijk nagenoeg elke vertaling in den laatsten tijd door de Vereeniging ten tooneele gevoerd.

Over de andere schouwburgen en over *Fijne Beschuiten* van Justus van Maurik Jr., in N°. 5.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Het nieuwe bestuur der Leidsche afdeeling bestaat uit de Heeren:

- J. A. NEDERBURGH, *Voorzitter*.
 C. F. A. MILDERS, *Thesaurier en Onder-Voorzitter*.
 ED. JACOBSON, *Secretaris*.
 F. C. A. PANTEKOEK, *Vice-Thesaurier*.
 D. C. HESSELING, *Vice-Secretaris*.
-

In het Weener Hofburgtheater werd Shakespeare's Antonius und Cleopatra met veel succes opgevoerd. Het treurspel „Sulamith” van van Keim ondervond ondanks de onberispelijke opvoering weinig belangstelling.

In den prijskamp voor de vereeniging „Concordia” te Praag uitgeschreven voor het beste blijspel, werd dezer dagen door de jury bekroond met den 1sten prijs (20 ducaten), het blijspel „die Burg-Ruine”, ingezonden door den heer Dr. Carl Caro te Weenen.

SHAKESPEARE'S CORIOLANUS

III.

DE KARAKTERS.

C o r i o l a n u s .

De ontwikkeling van dit samengesteld karakter geschiedt het veiligst; wanneer men achtereenvolgens let op hetgeen in dit drama over Coriolanus geoordeeld wordt en op hetgeen hij zelf zegt.

De oordeelen in dit drama over hem uitgesproken, komen van tegenstanderen en van vrienden. Onder de eersten zijn er, die hem noemen den voornamen vijand van het volk; ongevoelig, snoevend, handelende uit hoogmoed of uit de zucht om zijn moeder te behagen; behept met allerlei gebreken; niets of niemand, zelfs niet de goden, sparende in zijn bitteren spot; niet bestand tegen de bedwelmung van het goed geluk, niet in staat hooge waardigheden op den duur met gematigheid te dragen; diplomaat genoeg om de lauweren te plukken in een onderneeming, waarvan hij nogtans niet de volle verantwoordelijkheid draagt. Zijn voornaamste tegenstander acht hem onoverwinnelijk, stoutmoediger dan de duivel, ofschoon minder slim; een ander is verplicht te erkennen, welk een indruk zijne tegenwoordigheid maakt op menschen van allerlei rang, op mannen en vrouwen (2, 1); maar even waar is het, dat hij het niet verstaat dien indruk blijvend te doen zijn; de volksgunst kan zich niet tot hem keeren zonder dat hij haar terstond verspeelt; niets is lichter dan zijn hooghartigheid te prikkelen, aan te hitsen, tot dat zij zich op het beleedigendst uit en de hartstochten in vlam zet als het vuur het stroo, want in weerwil van al hetgeen hij voor Rome doet, en dat men verre is van te miskennen, is het besef algemeen, dat hij zijn volk niet lief heeft, slechts voor zijn kaste iets gevoelt, op al de overigen uit de hoogte nederziet met een sarkastischen lach, en zich in geenerlei ga-reel wil laten spannen. Hij spreekt van het volk als ware hij een God, die zich met het volk inlaat om het te tuchtigen, en niet als een man van hetzelfde maaksel als degenen, tot wien hij spreekt. Van daar dat hij op het oorlogsveld wonderen verricht. Hij oefent een toovermacht zelfs op de soldaten der Volskers (4, 7). Zij spreken van niets of niemand dan van hem. Hun eigen legerhoofd, Aufidius, wordt in hun oog door hem overschaduwd. Deze zijn groote tegenstander, bijna zijn evenknie, geeft van hem de uitvoerigste karakteristiek, te nauwkeuriger naar mate zij achter meer bijeengevoegde trekken een vraagteeken weet te plaatsen. Vast staat de soevereiniteit van zijn natuur. Maar hij

heeft, bij de verbazende triumpfen door hem gevierd, haar zedelijk evenwicht niet kunnen bewaren. Was het zijn hoogmoed? Was het gebrek aan een gezond oordeel, dat van gunstige voorwaarden partij weet te trekken? Was het een zekere eenzijdigheid in zijne ontwikkeling, die hem, den veldheer, den afgod zijner krijgslieden, niet vergunde staatsman, de geliefde magistraat van zijn volk te zijn, en manieren, in oorlogstijd op hunne plaats, te wijzigen naar de behoefte van den vrede? Al deze gebreken heeft hij niet ten volle, maar kiemen van al deze gebreken zijn bij hem aanwezig, en wat hem het grootste kwaad doet, het is het eigenhandig verduisteren van zijn verdiensten, door ze zelf op een voetstuk te plaatsen. Op die wijze verduistert hij ze evenwel alleen voor de menigte, niet voor een man als Aufidius, die hem ten slotte niet kan zien vallen, zonder te moeten uitspreken, dat een man bezwiken is, wien men een edel aandenken wijdt.

Zoo de tegenstander. Wat oordeelen zij, die hem liefhebben, of hem althans genegen zijn? De ondeugden, die hem ontsieren, — zeggen de minst welwillenden, — hangen niet met eenig boos opzet samen, maar zijn onveranderlijke eigenschappen van zijne natuur. Men kan hem vragen niet te zijn, maar niet een ander te zijn dan die hij is. Wat men hem ook nageve, van hebzucht kan hij niet beschuldigd worden. Tot dit negatieve bepalen zich de minst welwillenden. Hooren wij zijn vriend Menenius en zijn moeder van hem spreken, dan zien wij, welk een liefde en vereering Coriolanus kon inboezemen. Hij is Volumnia's trots, maar niet om hetgeen hij voor haar of voor zichzelf, alleen om hetgeen hij voor het vaderland is. Hij heeft zich reeds vroeg een man getoond in den krijg. Het bloed zijner wonden is zijn waarachtig sieraad. De klank van zijn stem meldt Cominius den adel van zijn geest. Geheel Rome moet de Goden danken, dat het zulk een oorlogsheld bezit, en verdiensten verkondigen, die Coriolanus geneigd is te verbergen of te verkleinen door al te groote bescheidenheid. Naar het uiterlijk te oordeelen moge hij, volgens Menenius (2. 1.), ruw zijn als een beer, zijn besaan is inderdaad dat van een lam. Keert Coriolanus als overwinnaar uit den krijg, dan kent Menenius' vreugde geen grenzen; de grijsaard is geheel verjongd, een brief van Coriolanus' hand voegt zeven jaren toe aan het leven van den oude. Hoe goed staan den held zijne wonden! Menenius verheugt zich bijna het meest in Coriolanus' overwinningen, omdat zij een nieuwe rechtvaardiging zijn van zijn trots. Te midden van de juichkreten, die den held begroeten, bewaart Virgilia zijne vrouw een stilzwijgen, dat wel-sprekender dan eenig woord van haar innig gevoel en diepe ontroering spreekt, gelijk van den eerbied, die haar vervult. Menenius kan evenmin de hem zelf bevredigende taal vinden voor zijne aandoeningen. Hij zou kunnen lachen en hij zou kunnen weenen. Hij verwenscht een ieder die niet gelukkig is in het aanschouwen van Coriolanus. Rome moest verzet zijn op Coriolanus. Menenius kan geheel vergeten, dat zijn held niet de beminnelijkheid is in persoon; ja, houdt zelfs staande, dat hij het volk liefheeft al wil hij nu juist niet de kameraad zijn van iedereen. Maar anderen, ofschoon zij meenen, dat zijne verdiensten hem recht schenken op de hoogste dankbaarheid, geven toe, dat hij eenig ver-

toon maakt van zijne minachting voor het volk en geene gelegenheid laat voorbijgaan om zijn haat voor het volk te openbaren. In de senaatsvergadering evenwel schaadt hem dit niet. De senatoren koesteren den hoogsten dunk van Coriolanus en rekenen hunne middelen niet toereikend om hem naar eisch te beloonen. Menenius acht het bovendien niet te verwonderen, dat hij het volk niet vleit, aangezien hij even afkeerig is van vleitaal, wanneer deze zich tot hemzelf richt. Neen, Coriolanus is te edel voor het leven in een wereld, waarin wederkeerige ophemeling de voorwaarde is van wederkeurig dienstbetoon. Coriolanus zou Neptunus niet vleien om zijn drietand en Jupiter niet om zijn donderslagen. Hij draagt het hart op de tong. Wat in zijn borst opwelt, zijn mond moet het uitspreken; en is dat drift, dan vergeet hij, dat er iets bestaat waaraan de naam gegeven wordt van dood. Keurt Menenius dit goed? Naarmate de tegenstand feller wordt, stemt hij het openhartiger toe, dat Coriolanus gebreken heeft, maar het komt er op aan, die gebreken in het rechte licht te beschouwen, en dat kan alleen hij, Menenius, doen, die ze beter dan iemand kent. Coriolanus is in zijn oog een onmisbaar lid van het lichaam van den staat; dat lid is krank, men moet het genezen, maar het af te snijden, ware de dood van het lichaam. Coriolanus is opgevoed in den krijg, sedert hij een degen kan dragen: waar zou hij de zachte taal van den stedeling hebben geleerd, die nooit het slagveld heeft gezien? Meer licht dan dit geeft Menenius evenwel niet. Dieper peilt Volumnia de wonde. Voorbarigheid; stijfhoofdigheid; een gevoeligheid, die de rede niet tot haar heerschappij laat komen, dat is het wat zij haren zoon te laste legt. »You are too absolute,» is haar kenmerkend woord. Indien de krijgseer het gebruik van overleg niet buitensluit, dan is het de fout van haar zoon, dat hij eergevoel en een diplomatisch te werk gaan in de betrekkingen van het burgerlijk leven onvereinigbaar acht. Wat bij het innemen van een stad vaak geeischt wordt, kan niet ongeoorloofd zijn, waar harten moeten worden ingenomen, en ingenomen, niet met een zelfzuchtig oogmerk, maar ter wille van het algemeen belang. Hiermede raakt zij het hoofdpunt. Al spreekt zij het woord niet uit, zij beschuldigt haar zoon van egoïsme:

»I am in this,
Your wife, your son, these senators, the nobles;
And you will rather show our general louts
How you can frown, than spend a fawn upon 'em
For the inheritance of their loves, and *safeguard*
Of what that that want might run,»

En andermaal ligt er een ingewikkelde beschuldiging in den raad die zij hem aanstonds geeft: »Go, and be ruled:» laat u raden en overtuigen; een vermaning, beantwoordende aan haar reeds vermelde uitpraak: »You are too absolute» en aan het gezegde, waarmede zij aanstonds het karakter van haar zoon van haar eigen karakter zal onderscheiden:

»Do as thou list.
Thy valiantness was mine, thou suck'dst it from me;
But owe thy pride thyself.»

Zoo spreekt zij in zijn tegenwoordigheid en tot hem, maar na zijne verbanning blijkt het, dat het inzicht in zijne fouten niets ontuomen heeft aan haar besef van zijne ontzagwekkende meerderheid. Dan heet het omtrent Coriolanus tot Brutus en Sicinius (4. 2.):

«Ere you go, hear this:
As far as doth the Capitol exceed
The meanest house in Rome, so far my son
. does exceed you all”.

Zoo wordt, naar een wijze van doen, niet ongewoon bij Shakespeare maar nergens in sterker mate gevolgd dan hier, het karakter van den hoofdpersoon van het drama geteekend door de andere personen, die er een plaats in bekleeden. Van hoe onderscheidene zijden het karakter van Coriolanus nu ook is toegelicht, het ontslaat ons natuurlijk niet van de verplichting om het ook zelfstandig als op te bouwen uit hetgeen wij in dit stuk van hem waarnemen.

Coriolanus is allereerst de prototype van Molière's *Misanthrope*. Gelijk deze zal beginnen met te zeggen (I:1):

»Je veux qu'on soit sincère, et qu'en homme d'honneur
On ne lâche aucun mot qui ne parte du cœur”.

zoo is ook het eerste woord van Coriolanus bij zijn optreden voor het volk (I:1)

„He that will give good words to thee will flatter
Beneath abhorring.”

Beiden verwarren oprechtheid en volkomen openhartigheid met elk-ander en wanen, dat iemand niet vleien, gelijk staat met hem allerlei onaangename dingen te zeggen. Beiden beweren en gelooven een groot gedeelte van de menschheid te haten en te verachten, terwijl zij nogtans over de voorwerpen van hun haat en verachting spreken met een harts-tochtelijkheid, die al den schijn heeft van het gevolg te zijn van een teleurstelling. Het is alsof zij de behoefte hadden gevoeld lief te hebben en te vereeren, ja de mogelijkheid daartoe hadden aanschouwd, en nu verbitterd zijn. omdat die gebiedende behoefte niet werd bevredigd, die mogelijkheid niet werd vervuld. Een menschheid, die het verdient, met zooveel hartstocht beoordeeld te worden, is een menschheid, waarop men, ondanks alles, nog een band gevoelt. Zoo kan alleen haten, wie sterk kan liefhebben; zoo alleen hij verachten, die het ideaal van den mensch heilig houdt.

Coriolanus is evenals de *Misanthrope* verheven boven die ijdelheid, die niets zoozeer vreest als zich wegens te sterke uitdrukking van gevoelens en aandoeningen belachelijk te maken. Die aandoeningen hebben bij hen de overhand, en belachelijk vinde dit wien het lust Coriolanus ver-geet blijkbaar zichzelf, de figuur die hij maakt. Hij stelt zich aan als een razende. In de wijze waarop hij, de aristokraat, zich uit, is niets

aristokratisch: geen Jupiterachtig fronzen van den wenkbrauw, dat klein en groot doet beven, maar razen en tieren en schelden en veel meer zeggen dan hij bedoelt. Hij wil van het geheele romeinsche plebs

» make a quarry
 as high
 As I could pick my lance.”

Het is een woede, die zichzelf voorbijloopt; van den aanvang reeds haar toppunt heeft bereikt, bij geenerlei berekening van hare uitwerking zich ophoudt, voor geen uitdrukking, hoe overdreven ook, terugdeinst. Zij vindt hare verklaring in een zeker idealisme, dat een natuur als die van Coriolanus pleegt te onderscheiden. Wat hij voor zich ziet, wat al zijn woede gaande maakt, het zijn niet zoozeer de wezens van vleesch en bloed, die daar in levende lijve voor hem staan, maar veeleer de verpersoonlijking van een afgetrokken beginsel, waarvan hij doorziet, welke gevolgen er in opgesloten liggen. Eén woord verraaft dit. Sprekende over het toestaan van de instelling der volkstribunen door den Senaat, zegt hij (I, 1):

»The rabble should have first unroof'd the city,
 Ere so prevail'd with me: it will in time
 Win upon power, and throw forth greater themes
 For insurrection's arguing.”

Het is de redeneering, de logika van de revolutie, die hij als een spooksel voor zich ziet die zijn verbeelding in vlam zet. Hier is dus inderdaad nog iets anders dan een politieke overtuiging in het spel. Coriolanus verkeert blijkbaar in een pathologischen toestand. Hij verkeert zoo goed als lijdelijk onder zijne eigene gewaarwordingen, bijna gelijk een stier bij het zien van een roode kleur. Tegen Aufidius gordt hij zich niet aan ten strijde, omdat deze de veiligheid, de rust van Rome bedreigt, maar zooals een jachthond jaagt. Het prikkelt hem, dezen leeuw te jagen; hij kan het niet laten. Als hij toevallig met Aufidius aan dezelfde zijde stond, zou hij, wat ook die zijde ware, haar zeker verlaten, om Aufidius tot tegenstander te kunnen hebben. De bewegingen van zijn gemoed gaan met verschijnselen in zijn lichamelijk leven op niet buitengewone wijze gepaard. Ziet hij, hoe de inwoners van Corioli de belegerende Romeinen minachten en onder zijn oogen een uitval wagen, dan doet het hem »zweeten van toorn (1. 4)”. Hij is niet de man om krachtens verstandelijke motieven te handelen; van daar, dat zoodra een gevoel, sterker dan zijn begeerte om zich met Aufidius te meten, zijn bloed verhit, hij even goed met, als vroeger tegen, Aufidius kan strijden. In Corioli waagt hij zich op een wijze, die een zijner soldaten »Foolhardiness” (louter overmoed!) doet uitroepen. Wat hij zoekt in den strijd, is minder het voor Rome heilzame doel dan wel de opwekking, die het krijgsgewoel kan schenken; zoo hij zijn bloed vergiet, het is vooral om zich zelf, zijn inwendig gloeien, lucht te geven. Na zijn moedig binnendringen in Corioli, zegt Lartius (1, 5):

»... Worthy Sir, thou bleedest;
Thy exercise has been too violent
For a second course of fight”

Maar Coriolanus antwoordt:

»Sir, praise me not;
My work has not yet warmed me; fare you well;
The blood I drop is rather physical (*geneesmiddel*)
Than dangerous to me.”

Aanstands snelt hij Cominius¹⁾ te hulp, maar eer hij het zwaard trekt, moet hij Cominius, aan zijn borst drukken (1, 6) alsof het zijn bruid ware, gelijk hij zelf betuigt met zijn gewone overdrachtelijkheid en behoefte aan een fysiche uitdrukking van zijn gevoel. Om een dubbele reden is hij eerst in den krijg geheel zichzelf. De oorlog verhoogt zijn evensbewustzijn (*animal spirits*) en stelt hem tevens in staat, zich te goed te doen aan de lafheid van het plebs. Bijna is zij hem welkom, de gelegenheid, die de oorlog hem biedt, om proefondervindelijk de gemeenschap van den soldaat uit het volk, zijn roofzucht, zijn kinderachtige angst wegens lijfsbehoud te bevestigen. Ha! de soldaten loopen weg voor den vijand als de muizen voor de katten. Zoo ziet men toch van welke stof zij gemaakt zijn, aan wie men een aandeel wil geven in de regeering.

Dezen zijn pathologischen toestand is hij zich evenwel niet bewust. Hij is de laatste man om door zelfkennis uit te munten. Volgens hemzelf is de beweegreden van zijn gedrag vaderlandsliefde. (2. 9.) Dit is geen geveinsdheid, maar gebrek aan doorzicht, kenschetsend voor zijn karakter. Van daar dat hij èn telkens loftuitingen kan weigeren, èn telkens van snoeverij kan beschuldigd worden en van hoogmoed. Hij doet wat hij doet, omdat hij is die hij is, en het niet kan laten; hij begrijpt dus niet wat men in hem prijst; even goed zou men hem kunnen prijzen omdat hij flink adem haalt; maar tevens is zijn levenskracht te opbruischend, te overvloeierend, dan dat hij zou kunnen zwijgen van hetgeen hij doet; groote ontwikkeling van aangeboren kracht pleegt woordenrijkheid over hetgeen men deed te wekken. Men begrijpt dus, dat Coriolanus èn het graf èn de moordenaar van zijne eigene verdiensten kan worden genoemd. Dat hij zijn eigene verdiensten als verdiensten op den achtergrond stelt, zoo als Cominius en Volumnia beweren, is volkomen waar, maar het is niet minder waar, dat, gelijk burgers in het begin en Aufidius tegen het slot doen opmerken, het zelfgevoel, waarmede hij over zijne daden spreekt, anderen volkomen den lust beent om over zijne zeldzame wapenfeiten uit te wijden.

In een geheel bijzonder licht treedt het karakter van Coriolanus, zoodra wij hem gadeslaan in zijne betrekking tot Volumnia, Virgilia en Valeria, zijne moeder, zijne vrouw en de eerbiedwaardige zuster van Publicola. Tegenover deze vrouwen is hij een ander mensch: de ruwe krijgsheld wordt de teederheid zelve; de man van de forsche wordt de man van de

¹⁾ Die later (2, 2) van hem zegt: „he did run reeking o'er the lives of men.”

uitgezochtste taal. In wat verborgen schatkamer van zachtheid, kiescheid, poësie, in wat schatkamer van zijn gemoed, vindt hij telkens, zoo dikwerf hij in de tegenwoordigheid dezer vrouwen is, de rechte beweging, het rechte woord. Hij keert terug uit den strijd met de Volkers, hij ziet zijne moeder (2. 1.): «Van u,» het is zijn eerste woord tot haar, „van u weet ik dat gij voor mij gebeden hebt,» en eer zij hem nog heeft kunnen omarmen, ligt hij reeds geknield voor haar. Aan Virgilia, zijne vrouw, de ingetogene, de stille die geheel opgaat in hare liefde; in dit drama nog nauwlijks iets, en zeker niets van beteekenis heeft gezegd, en toch reeds ons diep medegevoel heeft gewekt; aan Virgilia geeft hij een onvergelykbaar schoonen naam als hij haar noemt: «My gracious silence», met dezen eenen naam geheel haar beminnelijk wezen, van droeve voor gevoelens vervuld, tooverende voor onzen geest. Hij moet naar het kapitoel, maar laat de beide vrouwen niet staan, waar zij zich bevinden. Hij neemt de moeder bij de eene, de vrouw bij de andere hand en wandelt in het midden, niet krijgsheld in de eerste plaats, maar zoon en echtgenoot, zoon bovenal; en dit drama oefent juist inzonderheid daarom een zoo aangrijpende werking, omdat deze liefhebbende zoon onder de macht van voor hem onwederstaanbare gewaarwordingen zal komen, die hem dwingen tot een daad waardoor zijn moeder in de grootste droefheid zal worden gedompeld.

Eerst schijnt het of de stedewinger zich zelf bedwingen kan. Wel heeft hij verklaard, dat hij zich nooit kandidaat zal kunnen stellen voor de konsulaire waardigheid zonder over zich zelf te blozen, maar hij stelt zich toch kandidaat, hij werft de stemmen van het volk. Evenwel met kwalijk verscholen weerzin.

Hij schaamt zich de gunst van het volk te hebben gewonnen. Hij herkent zichzelf niet meer in den persoon, die aan een openbare verkiezing een waardigheid te danken heeft. Andermaal doet hij ons denken aan Molière's *Misanthrope*. Een senator en Menenius ontraden hem op een oogenblik tot het volk te spreken, waarop zijn drift hem alle zelfbeheersching onmogelijk maakt(3, 1):

Men. Not now, not now
1 Senat. Not in this heat, sir, now”.

Maar het onwederstaanbaar antwoord van Coriolanus luidt: «Now, as I live I will’. Onwillekeurig valt ons het woord van den *Misanthrope* in: «Moi, je veux me fâcher et ne veux point entendre”.

Eerst bij die gelegenheid komen zijne politieke grieven met eenige uitvoerigheid voor den dag. Een enkel woord van Sicinius, dat met die grieven in geen onmiddelijk verband staat, brengt ze op de lippen van Coriolanus, die deze aanleiding blijkbaar aangrijpt om al den toorn van zijn gemoed te kunnen luchten. Zoo even heeft hij zich in eigen oog vernederd voor het volk en dit moet thans op het volk gewroken worden. En nu stelt hij roekeloos alles in de waagschaal. Hij eischt dat men het volk zijne tribunen ontneme; hij wil en hij zal het woord *verrader* aan zijne tegenstanderen ontlokken. Voór dien tijd is hij niet tevreden. Welnu, daar is het; Sicinius spreekt het uit, en de politieke verhandeling van den aristokraat eindigt in een niet zeer aristokratisch straatgevecht.

Dat deze troebelen tot niets kunnen leiden, schijnt niet bij hem op te komen, evenmin als dat zij de waardigheid van het gezag moeten verminderen. Integendeel, hij beeldt zich in, dat hij in weerwil van de onlusten en moeilijkheden waartoe zijn onvoorzichtigheid en uittartende houding aanleiding geven, voor het romeinsche volk zal kunnen blijven die hij is (3. 2.). Hij is zoozeer overtuigd van zijn goed recht, dat hij zich verwondert over het uitblijven van de volle goedkeuring zijner moeder: een nieuw bewijs van zijne zeer gebrekkige zelfkennis. Zijne moeder heeft geen hooger dunk van het volk dan hij zelf, dus, meent hij, moet zij haar zegel hechten aan zijn gedrag, als of dat gedrag uit dien dunk van zelf voortvloeide. In het betoonen van grootere zachtheid, — men lette op dit eufemisme, — ziet hij een ontrouw worden aan zijn natuur. Toch is het overwicht dat zijne moeder op hem heeft zoo groot, dat hij ook daartoe besluit; hij wil berouwen toonen en de volkswoede doen bedaren. Maar hij doet het alleen om haar te believen, zonder eenige innerlijke overtuiging; in eigen oog zal hij eenvoudig een kwakzalver zijn, en dientengevolge wederkeeren als de afgod van Rome; zoo zeer staat het bij hem vast dat men het laatste alleen kan worden door het eerste.

Maar hij is niet in staat, wat hij ter wille zijner moeder ondernomen heeft, ten einde toe te volvoeren. Wegens zijn voorslag omtrent het volkstribunaat van verrad beschuldigd, denkt hij er niet aan, enig argument te geven, dat de aanklacht zou kunnen ontzenuwen. Hij beschuldigt zijne aanklagers van te liegen en verwenscht het geheele volk. Dat is geheel zijn antwoord. Hij weet volkomen wat hem wacht, maar kon hij met een enkel *goeden dag* het dreigend gevaar afwenden, men zal het hem niet afpersen, zoo verzekert hij, met deze betuiging al zijne zwakheid verradende en tevens zijn hoogmoed, die dus daarin bestaat, dat hij zich uitsluitend bekommert om de meening, die hij van zich zelf kan hebben zonder deze zijne meening ooit aan die van anderen te toetsen. Voor dien onbuigzamen trots vindt hij evenwel een woord van onvergelykelijke fierheid. Op het oogenblik zelf, waarop hij gebannen wordt, zegt hij tot het in schijn triumfeerende en nu oppermachtig volk: „Ik ben het die u verbant. Blijft hier met uwe besluiteloosheid. Ik keer u den rug toe; de wereld eindigt niet met Rome.” Zijne zelfverblindings steunt zijne fierheid. Had zijn moeder hem vroeger gezegd, dat de uiterste tegenspoed de toetsteen is der grootte zielen, vergetende, dat grootte zielen zich niet vrijwillig storten in het uiterste van tegenspoed, acht hij deze spreuk van toepassing op zich zelf. Bovendien laat hij zich verleiden tot een rekening maken op zijne onmisbaarheid. Men zal mij liefhebben, daarmede poogt hij Volumnia te troosten, wanneer men hem niet meer vinden zal. Ja zijne zelfverblindings gaat zoo ver, dat hij zel getuigt:

„’t Is fond to wail inevitable strokes
As ’t is to laugh at them,”

alsof de slagen van het lot, die hem treffen, onvermijdelijk mochten heeten, en alsof hij iets anders had gedaan, dan hetgeen hij hier in de tweede plaats veroordeelt.

Maar nog, — dit is althans waarschijnlijk, — voorziet hij niet, waar hij toe komen zal. Gereed, Rome te verlaten roept hij den dierbaren, die hij achterlaat toe:

„Come my sweet wife, my dearest mother, and
My friends of noble touch. When I am forth,
Bid me farewell and smile. I pray you, come.
While I remain above the ground, you shall
Hear from me still, *and never of me aught*
But what is like me formerly;”

welke woorden toch moeilijk een anderen zin kunnen hebben, dan dat hij zijn vroeger patriotisme of althans zijn ongeschonden krijgsmanseer nooit ontrouw zou worden. Hoe en wanneer de overgang heeft plaats gegrepen, wordt niet vermeld. Maar wel doet zijn alleenspraak (4, 4) vermoeden, hoe Coriolanus voor zich zelf het laaghartige van zijn daad bedekt heeft. Hij, die zeker niet gewoon was, zich aan bespiegelingen over te geven, houdt in Antium voor het huis van Aufidius een algemeene beschouwing over het wisselvallige der aardse betrekkingen, waarschijnlijk om het karakterlooze van zijn eigen persoonlijke daad voor te stellen als een natuurlijk gevolg van de wet, waaraan de ondermaansche dingen onderworpen zijn. Hier herinnert Coriolanus aan Schillers Wallenstein, die in de sterren de vergoelijking zocht voor zijne daad. Zijn zelfmisleiding doet hem verder aan Aufidius mededeelen (4,5), dat hij een slachtoffer is van de wreedheid en den nijd des volks, die de laffe patriciërs hebben geduld, maar doet hem verzwijgen, wat hij in zijn lot zichzelf en zichzelf alleen te wijten had. Toch geeft hij toe, dat hij voor Aufidius staat »in mere spite, to be full quit of those my banishers,” en spreekt hij van zijn »revengeful services” die hij den Volskischen veldheer aanbiedt, een aanbod niet te versmaden, omdat hij »vechten zal tegen zijn vaderland met al de woede van helsche demonen.” Het is noodig, van deze verklaringen aanteekening te houden, omdat zij de mogelijkheid uitsluiten, dat Coriolanus de hulp der Volskers zou hebben ingeroepen, ten einde aan de partij der Patriciërs de overwinning te verzekeren tegenover het plebs. Aanstonds, als Menenius tot hem komt, zegt Coriolanus nog eens en voor ons ten overvloede: »I owe my revenge properly.” Wraak is dus zijn eenige drijfveer.

Wat verhindert die wraak zich te koelen? Zij heeft plaats gelaten in zijn hart voor andere gevoelens. Medegevoel voor het lijden, dat zijn daad Menenius veroorzaakt, zou bij hem kunnen opkomen.

«. That we have been familiar,
Ingrate forgetful men shall poison, rather
Than *pity* note now much.”

Maar hij onderdrukt het. Te machtig is evenwel de aandoening, die Volumnia en Virgilia en hun kind bij hem opwekken; zij is even plotseling als overweldigend. Hij staat verlegen, als een tooneelspeler, die zijn rol niet kent. Eerst hoopt hij nog, dat hij haar zijne gezindheid tegenover Rome niet zal behoeven ten offer te brengen. IJdel hopen! Zijn kracht breekt. Wat er bij hem is omgegaan, zegt hij zelf:

»Not of a woman's tenderness to be,
Requires nor child nor woman's face to see."

Het zijn geen argumenten, die hem overwinnen. Het eene gevoel verdringt, overstemt bij hem het ander: de wrok tegen Rome, het haten van Aufidius, de aandoening, door moeder, vrouw en kind gewekt, den wrok tegen Rome Hij blijft in zijne wisselingen zichzelf gelijk; bestendig in zijne ongestadigheid; altijd gevoelsmensch; een man van machtige, onwederstaanbare, maar snel voorbijgaande indrukken, die evenmin weifeling kent als volharding, het liefst zich overgevende aan die stemming, waarin hij niet zal kunnen handelen zonder zichzelf te benadeelen, omdat hij dan het minst van diplomatische berekening zal kunnen worden verdacht. Toen het luisteren naar zijne moeder zijne positie te Rome kon redden, sloeg hij haren raad in den wind; als het luisteren naar zijne moeder(5,3) hem zoo goed als ontwijfelbaar in het ongeluk, in den dood moet storten, geeft hij er gehoor aan:

« o my mother, O!
You have won a happy victory to Rome;
But for your son, believe it, o believe it, —
Most dangerously you have with him prevailed,
If not most mortal to him! But, let it come.

Ach, eer het komt, eer de dood voor hem komt als een vurig begeerde verlossing, zal hij de diepste vernedering moeten ondervinden. Hij, in eigen schatting een man, fier, krachtig als weinigen, wellicht als niemand, zal door den eenige, op wiens achting hij gesteld is, een »boy" worden genocnd, »a boy of tears." En toch ligt ten slotte zijn eenige grootheid daarin, dat hij tegenover zijn moeder een »boy" heeft kunnen worden, gelijk de tragedie van zijn leven daarin ligt, dat hij deze grootheid niet heeft kunnen bezitten zonder juist dientengevolge op het smadelijkst om te komen.

Niemand kan Coriolanus prijzen, niemand kan hem sympathie onthouden. Menigeen is veel minder berispelijk, en toch veel minder beminne'lijk. Want ten slotte zullen de menschen altijd hun liefde schenken aan hen, die vatbaar zijn voor edele opwekkingen en die met hunne gebreken geen voordeel behalen.

A. PIERSON.

LE ROI S'AMUSE.

22 Nov. 1832 — 22 Nov. 1882.

De tweede voorstelling van Victor Hugo's „Le Roi s'amuse," welke op 22 November 1882, in tegenwoordigheid van den grijzen dichter plaats vond, juist vijftig jaren nadat het stuk voor de eerste maal werd opgevoerd, is eene zoo merkwaardige, ja misschien eenige gebeurtenis in de geschiedenis der letterkuude, dat wij gaarne de ons aangeboden gelegenheid hebben aangegrepen, om in korte trekken het een en ander

omtrent de lotgevallen van het bekende drama in dit tijdschrift mede te deelen.

Gelijk bekend is, had de eerste voorstelling plaats den twee en twintigsten November 1832, en gaf zij aanleiding tot zeer onstuinige tooneelen.

Reeds in den vroegen morgen van den volgenden dag ontving Jouslin de La Salle, directeur van het Théâtre-Français, bericht, dat, op hoog bevel, het stuk tot nader orde niet weder mocht worden opgevoerd. Groote verontwaardiging bij directeur, dichter en publiek, die eenstemmig beweerden dat het verbod door niets was gerechtvaardigd en dat de »charto" de censuur had afgeschaft. Hun protest mocht echter niet baten, evenmin als later de welsprekendheid van Hugo's advocaat Odilon Barrot of het bezielde woord van den dertigjarigen dichter zelf. In zeker opzicht kan ons, bij eene onpartijdige beschouwing van den toenmaligen toestand, het verbod niet bevreemden. Louis-Philippe, de koning der Juli-revolutie, was te goed bekend met de vele gevaren, welke zijn nog jeugdigen troon bedreigden, dan dat hij eenen zoo geduchten aanval op de waardigheid van het koningsschap, als in »Le Roi s'amuse" bevat was, niet had trachten af te slaan. Bovendien scheen die aanval te gevaarlijker, omdat de begaafde dichter, zoon eener Vendeesche moeder, tot nu toe zijn talent niet zelden aan den roem der oude koningsgeslachten had dienstbaar gemaakt, en zelfs nog onlangs in »Hernani" aan het vorstelijk oppergezag bijna afgodische eer had bewezen.

Hoe het zij, het verbod werd gehandhaafd. Na den val van Louis-Philippe schijnt aan eene nieuwe opvoering niet te zijn gedacht. Trouwens, de veel bewogen jaren, welke den Coup d'état vooraf gingen en het werkzaam aandeel, dat Victor Hugo aan de gebeurtenissen dier dagen nam; vroegen zijne onverdeelde aandacht voor geheel andere zaken. Ook de eerste jaren van het Keizerrijk waren zeker niet geschikt om aan den dichter van »Napoléon le Petit" en der »Châtiments," die zijne overtuiging met ballingschap boette, op nieuw eene plaats op het répertoire te bezorgen, terwijl, toen eindelijk een omkeer in de napoléontische staatkunde (1867) de wederopvoering van „Ruy-Blas" en „Hernani" mogelijk maakte, en de aandacht op nieuw op „Le Roi s'amuse" vestigde, de weigering van den schrijver zelf het stuk van het tooneel verwijderd hield. Jaren lang bleven alle pogingen om aan Victor Hugo zijn toestemming te ontlokken vruchteloos, tot dat het eindelijk aan de volharding van Mr. Perrin, den ijverigen directeur der Comédie Française gelukte, de zoo vurig begeerde vergunning meester te worden. Het voorstel om de tweede opvoering te doen plaats hebben op den vijftigsten verjaardag der eerste, bekoorde den grijsaard, die nu hij eenmaal zijne bezwaren had ter zijde gezet, zich haastte zelf bij het hachelijk werk der rolverdeling behulpzaam te zijn. Op zijn verlangen werd aan Got de zware rol van Triboulet opgedragen, terwijl Mlle. Bartet, wier keurig spel in „Les Rantzau" den meesten in verrukking had gebracht, het karakter der ongelukkige Blanche te vertolken werd gegeven.

Nauwelijks was het plan der opvoering bekend geworden, of alle krachten werden ingespannen ten einde aan de voorstelling den meesten luister bij te zetten. Duvignaud en Gabin, de bekwame schilders der

comédie Française, ontzagen moeite noch kosten om de denkbeelden des dichters met de meeste juistheid terug te geven, en bezochten de kasteelen van Blois, Chambord en Fontainebleau ten einde de belangrijkste voortbrengselen der renaissance voor hunnen arbeid te bestudeeren. Lavastre jeune leverde de keurige decoratie van het tweede bedrijf, terwijl Rubé en Chaperon met historische getrouwheid een gezicht op het Parijs der zestiende eeuw in de nabijheid der oude poort Barbette, voor het vierde en vijfde bedrijf bezorgden. Aan de costumes, vervaardigd naar de teekeningen van Thomas, werd de uiterste zorg besteed, en de belangstelling van het publiek openbaarde zich reeds nu, door de toezending van zeldzame gravures en plaatwerken op het tijdvak der handeling betrekking hebbende. Na drie maanden van voortdurende inspanning en onafgebroken repetitiën brak eindelijk de 22ste November aan. Op het gewone uur vertoonde de zaal van het Théâtre-Français een inderdaad indrukwekkend schouwspel. Een publiek samengesteld uit de eerste waardigheidsbekleeders van den staat, de naamdragers van Frankrijk's edelste geslachten en de schitterendste vertegenwoordigers van elk gebied der kunsten en wetenschappen, was in het huis van Molière bijeengekomen, om hulde te brengen aan den man, wiens genie, zijnen naam onafscheidelijk aan den roem van zijn land verbonden heeft. Niet toch alleen nieuwsgierigheid naar de opvoering van een drama, aan allen, die hier bijeen waren sedert lang bekend, had hen te zamen gebracht, maar veeleer was de tweede voorstelling van Hugo's schepping, nu vijftig jaren van gedwongen rust, hun eene welkome gelegenheid geweest, om door hunne vereering van den grijzen dichter getuigenis af te leggen van hunne rechtmatige vreugde over den bloei en den roem der Fransche letterkunde. En het is bovenal deze getuigenis, welke volgens het gevoelen van Arnold Mortier, den bekenden „monsieur de l'orchestre,” den avond van 22 November 1882 aan het Fransche volk onvergetelijk doet zijn. Wat „le Roi s'amuse” betreft, zelfs het voortreffelijk spel van de artisten der Comédie Française is er niet in geslaagd, om het tegenwoordige geslacht met het vele onwaarschijnlijke en afschuw wekkende van dit onvervalschte voortbrengsel der romantische school te verzoenen. Doch wij onthouden ons van kritiek. Misschien vinden wij later gelegenheid tot eene nadere beschouwing. Voor heden, meenen wij aan het plan, dat wij ons hadden voorgesteld, te hebben voldaan.

W. BEEKKERK.

L. 28/11 '82.

SALVINI.

De groote Italiaansche tooneelspeler Tomaso Salvini heeft, voor zoover mij bekend, nooit Nederland bezocht; daarom zullen wellicht eenige mededeelingen over zijn spel, gelijk ik hem ll. winter in eene reeks voorstellingen te Petersburg zag optreden, den lezers van dit tijdschrift aangenaam zijn.

Salvini is omstreeks vijftig jaar oud, van meer dan middelbare lengte en gebouwd als een atleet, wat de ontwikkeling van borst en armen betreft, zonder dat daardoor schade toegebracht wordt aan den adel zijner gestalte. Hij draagt den knevel, zonder baard, heeft schoone trekken en bezit het groote voordeel van een hoogst bewegelijk gelaat en sprekende oogen. De groote gemakkelijkheid, waarmede hij de harts-tochten van den mensch weergeeft, gelijk de natuur hem heeft gevormd, schijnen hem eene voorliefde in te boezemen voor eenvoudige stukken, waarin hij deze eigenschap kan ontwikkelen, stukken, die echter geene fijn bewerkte, belangrijke karakters teekenen, en voor een deel den letterkundigen smaak der volken van het Noorden weinig bevredigen. Het publiek was teleurgesteld, toen het de eerste weken van zijn verblijf alhier meestal *La Sonatrice d'Arpa*, *la Morte civile* en *il Gladiatore*, moderne Italiaansche stukken van geringe waarde, op het affiche zag. Salvini nam de wenken der kritiek ter harte en gaf in de laatste weken meestal Shakespeare.

Evenals de rol van den *Gladiatore*, die gedeeltelijk haren indruk moest ontleenen aan de buitengewone decoratie eener Romeinsche arena, was ook die van den »Zoon der Wildernis« van Halm, voortreffelijk voor het uiterlijk voorkomen van Salvini berekend. In het eerste bedrijf waarin de held van het stuk nog in het woud leeft als hoofdman eener rooverbende, loopt Salvini met half gekromden nek en heeft bewegingen als van een wild dier; naarmate de vrouwelijke bevalligheid haren invloed op hem uitoeft, verliezen zijn gebaren een deel harer ruwheid tot hij eindelijk in het laatste bedrijf de opgerichte honding van een Griek heeft aangenomen, en zijn gebaren waardig geworden zijn.

Grooter talent vorderen de rollen van *Othello*, *Macbeth* en *Hamlet*; slechts in deze kon Salvini zijn talent ten volle toonen. Telkens wordt men bewogen vergelijkingen te maken tusschen zijn spel en dat van zijn grooten Italiaanschen kunstbroeder Ernesto Rossi. Mijn totaalindruk is deze, dat Rossi vele detailschoonheden beter aan het licht brengt, maar Salvini dieper in den geest der Shakespearsche stukken indringt en hunne helden edeler weergeeft. Dit verschil komt krachtig uit in hunne opvattingen van *Othello*: door Rossi voorgesteld als neger, door Salvini als Arabier, door Rossi als tijger, door Salvini als mensch. Hij spreekt het verhaal van den Raad zoo eenvoudig, dat alle schijn van een kunstmatige voordracht verdwijnt en de natuurlijkheid volkomen is. Verre van, gelijk andere tooneelspelers doen, bij de eerste inblazingen van Jago reeds met de oogen te rollen, geeft hij de werking der eerste druppels gif slechts door wenkbrauwfronsen weder, zoodat eene voortdurende steigerung mogelijk is, zonder tot zenuwtoevallen de toevlucht te nemen. Geweldig is het tooneel, waarin *Othello* Jago bij den strot grijpt en neerwerpt. Hij drukt en trapt hem, maar bij een blik op den ter aarde liggenden man bedekt een wolk van schaamte over zijne ruwheid het van woede vlammend gelaat, en met de vingertoppen zijner uitgestrekte hand hem oprichtend, vertoonen zijne trekken eene uitdrukking van verachtenden afkeer als in geene woorden weder te geven is. De vermoording van Desdemona heeft achter de gordijnen van haar

slaapvertrek plaats en Othello snijdt zich niet den hals af maar doorsteekt zich.

Een geniaal jeu de scène, gelijk in het tooneel tusschen Othello en Jago, lascht Salvini ook in dat van Macbeth met de moordenaars in. Het verdrag is beklonken, de moordenaars kunnen vertrekken en Macbeth keert zich van hen af. Eer zij echter het vertrek verlaten, naderen zij hem sluipend, om ten afscheid den zoom van zijn koninklijk kleed te kussen. Eerst bemerkt de koning hen niet, maar als zij vlak bij hem zijn, keert hij zich om, als naderde een giftige slang, rukt den mantel weg en ziet hen aan met een blik van verachting, die hen doet ineenkrimpen. Dat ééne gebaar teekent als een lichtstraal den geheelen afstand tusschen den gekroonden en den gehuurden moordenaar. Bij Salvini heeft men ten volle den indruk, dat de tooneelspeler niet slechts vertolker maar medeschepper van den dichter is. Hij maakt van dezen rang ook gebruik, en volgens velen zeker misbruik, door sommige passages van een drama weg te laten, die hij niet vereenigen kan met zijne totaal-opvatting.

Lewes in zijn *Actors and Acting* maakt opmerkzaam bij het beoordeelen van Salvini's spel, op de waarheid zijner opvatting der nawerking eener gemoedsaandoening op de gelaatspieren. Bizonder komt dit uit in de banketscène van den *Macbeth*. De overgangen van den verschrikkelijken angst van den koning bij het aanschouwen van Banco's geest tot de gerustheid en kunstmatige vroolijkheid, wanneer hij verdwenen is, waren niet plotseling, maar met zorg geschakeerd. De tooneelschikking bevorderde bij de voorstelling alhier zeer den indruk van de scène. De koninklijke zetel met hooge rugleuning stond tegenover den toeschouwer aan het midden van de prachtige tafel; Macbeth ging de rij der gasten langs en stilhoudend achter zijn zetel, vraagt hij waar een plaats onbezet is, en bemerkt dan, nader tredend, dat de gestalte, dien hij had zien zitten, Banco is. Een oogenblik later zinkt de verschijning door een valluik weg, om later in een ander deel der zaal weêr te voorschijn te treden. In geen tooneel van zijn repertoire maakte Salvini grooter indruk dan in dit.

Is zijne gestalte voor Othello en Macbeth zeer geschikt, zij leent zich minder voor Hamlet. Salvini scheen te oud en teforsch voor den Deenschen prins, maar zijn heerlijk spel doet dit gebrek vergeten. De Hamlet van Salvini is eene edele, ridderlijke figuur, geen jammerend, zenuwachtig schepsel gelijk de Hamlet van Barnay, geen hartstochtelijke Italiaan gelijk de Hamlet van Rossi en minst van alle een waanzinnige. Diepe zedelijke ernst en smart en ontzag voor de geestenwereld vormen de hoofdtonen, en niettegenstaande deze verhevene opvatting blijft de figuur geheel natuurlijk. Verschillende deelen zijner rol zijn te belangwekkend om er niet een oogenblik bij stil te staan.

Op het terras van Elseneur stond Hamlet links op den achtergrond, terwijl de geest rechts op den voorgrond verscheen; door deze tooneelschikking bleef het gelaat van Hamlet volkomen zichtbaar, toen de geweldige indruk, door de verschijning gevormd, zich daarop afspiegelde. Terwijl Rossi, hoogst onnatuurlijk, niet toelaat dat Horatio en Marcellus

hem aanraken, rukt Salvini, even als Devrient het deed, zich na een hevige worsteling los en volgt den geest met stappen, waarvan elk den inwendigen strijd verraaft bij de overweging of de geest een gezant des hemels of der helle is. Na een snelle tooneelverandering zag men op een ander deel van het terras den geest links stand houden, terwijl Hamlet de breede trappen rechts afdalend op één knie nederzinkt en hem bezweert te spreken. Er zijn weinig tooneelen, die zulke eischen aan het stil spel van den acteur stellen als het verhaal van den geest. Salvini doorstaat deze proef meesterlijk en toont zijne hooge kunst door het verschil in gelaatsuitdrukking tusschen Macbeth en Hamlet; bij het aanschouwen van den geest angst en gewetenswroeging bij den een, huivering en eerbied bij den ander.

De Hamlet van Salvini valt na de laatste woorden van den geest bezwijmd neder, terwijl het opteekenen en het roepen van den geest onder de aarde wegvallen; teekenen van geestverstoordheid, die bij zijne opvatting der rol niet passen. Als na de bekende alleenspraak Ophelia binnengetreten en voor een bidstoel nedergezonken is, treedt Hamlet haar eerst met vriendelijkheid nader, maar gelaat en stem veranderen plotseling, wanneer hij het kistje gezien heeft, dat Ophelia hem teruggeven wil. De opvatting van Salvini schijnt deze te zijn, dat de Prins, zijnde, dat Ophelia hem zijne brieven terugbrengt, eensklaps van hare valsheid overtuigd wordt. Het tooneel met de Koningin kwam veel minder uit dan bij Rossi, gedeeltelijk door te groote bekorting. In het schermgevecht met Laertes geeft Salvini een gelukkige oplossing aan de moeielijkheid met het verwisselen der degenen. De beide kampvechters slaan elkander de wapens uit de hand, die gekruist op den grond vallen. Hamlet bukt zich het eerst, raapt den bovensten degen op, biedt hem Laertes aan en neemt den anderen voor zichzelf. In overeenstemming met de geheele gematigde opvatting der rol steekt Hamlet den koning alleen, zonder hem het overschot van den beker in te gieten.

Verschillende bijzonderheden der rollen van Salvini kan men anders of meer uitgewerkt wenschen, maar waardiger, edeler, natuurlijker vertolking is moeielijk denkbaar. Het is zeer te hopen, dat het Nederlandsch publiek in dit of een volgend seizoen in staat gesteld worde den grooten tooneelspeler te bewonderen. De eerste voorstellingen, die Salvini hier gaf, waren vrij slecht bezocht, maar later bleef geen plaats ledig in den grooten Maria-schouwburg. Zijn gezelschap was zeer middelmatig, maar telde eene tooneelspeelster van talent, die de waanzin-scène van Ophelia tot een genot maakte door hare bevallige voordracht; allen waren door Salvini genotvermd. De heksen- en banketscènes van Macbeth, de tooneelen op het terras van Elseneur en vele anderen, werden zeer in werking verhoogd door prachtige decoraties en verlichtingen, wier hulp bijna onontbeerlijk is om ons negentiende-eeuwers de geheimnisvolle wereld van Shakespeare als werkelijkheid te doen voorkomen.

Petersburg, October 1882.

P. H. de C.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Het streven van een elftal letterlievende Vereenigingen hier ter stede om door middel van eene tooneeluitvoering gelden bijeen te brengen voor een blijvend gedenkteeken ter eere van den overleden dichter J. L. Wertheim, is met den gunstigsten uitslag be kroond geworden. Een uitgelezen publiek woonde Donderdag 30 November de voorstelling bij, die door de bereidwilligheid van de Kon. Ver. het Ned. Tooneel in den Stadsschouwburg gehouden kon worden en de herhaalde, luide bijvalsbetuigingen die den vertolkers van „het Jurkje,” „de Werkstaking,” den optredenden in „de Afwezige,” „Jean Marie” ten deel vielen, bewijzen, dat men met de uitvoering ten zeerste ingenomen was.

Het zou onbillijk zijn, critiek op deze voorstelling door Rederijkers te willen toepassen, wier eenig doel ditmaal was, de nagedachtenis van een dierbaren overledene te eeren. We kunnen volstaan met te zeggen, dat alle partijen even voldaan huiswaarts keerden.

A. Lindner, de schrijver der „Bluthochzeit” heeft een nieuw drama „Luther” geschreven, dat onlangs in den Lessing-Verein door hem werd voorgedragen en aldaar met veel belangstelling werd ontvangen.

Van het ten vorige jare verschenen en gunstig beoordeeld werk van Richard Mahrenholtz, Molière's Leben und Werke, verscheen eene beknopte en goedkoope editie van slechts 4 mark, getiteld: „Molière, Einführung in das Leben und die Werke des Dichters.”

Van Heinrich Kruse is een treurspel in 5 bedrijven ter perse, getiteld „Alexei.”

Adolph l'Arronge heeft een nieuw blijspel in 3 bedrijven geschreven onder den titel „die Sorglosen”.

De opvoering van van Wildenbruch's tooneelstuk „die Karolinger” in het Duitsch theater te St. Petersburg is door de Russische censuur verboden.

Te Dresden is bij Wilhelm Streit eene geillustreerde geschiedenis van het tooneel in Deutschland verschenen onder den titel: „die Deutsche Bühne”, in groot 4o formaat, met meer dan 100 houtsneden en afbeeldingen in lichtdruk voorzien. (Geb. 12 mark). De naam des schrijvers wordt in het prospectus, dat ons toegezonden werd, niet vermeld.

Directeur Emile Hahn, de tegenwoordige bestuurder van het Ostend-theater te Berlijn, heeft aldaar eene tooneelschool opgericht. Het programma laten we in hoofdzaak hier volgen:

Organbildung (Prosa lesen und sprechen); Rollenstudium (Plastik, Schminken); Ensembleproben auf der Bühne (aller Eleven) und Anleitung zur Regieführung; Gesamtaufführungen der Eleven vor dem Publikum.

SHAKESPEARE'S CORIOLANUS

IV.

(Slot.)

DE KARAKTERS.

V o l u m n i a.

De moeder, voor wie een Coriolanus nederknielt, verdient een aandachtige beschouwing. Zij wordt allereerst gekend in onderscheiding van de zachtgevoelige Virgilia, wier liefde beeft bij de gevaren, waaraan de oorlog Coriolanus blootstelt. Ware Coriolanus Volumnia's echtgenoot, zij zou zich in zijne afwezigheid meer verheugen dan in zijne teederste liefkozingsen, wanneer die afwezigheid hem vergunde nieuwe krijgseer te behalen. Met dat doel heeft de moeder zich van haar zoon reeds in de prilste jeugd gescheiden. Het uur waarop zij moeder werd, deed haar hart van geen hooger vreugde trillen dan het oogenblik, waarop hij zich voor het eerst een man, een held had betoond. Ware hij omgekomen, zijn naroem zou de plaats van haar kind hebben vervuld. Van twaalf teeder beminde zonen had zij liever elf zien sterven voor het vaderland dan één het bestaan te zien rekken in werkeloosheid. Naar het land der Volksers volgt zij met hare verbeelding den krijgsman. Zij ziet wat hij doet, zij hoort wat hij zegt, alles uit de verte, met de verscherpte waarneming van de innigste samenstemming. (1. 3). Is Virgilia ontsteld bij de gedachte, dat wonden Coriolanus kunnen bedekken, Volumnia acht bloed het schoonste sieraad van den man; Hecuba's moederboezem niet schooner dan het bebloede voorhoofd van Hektor. Volumnia is de romeinsche matrone in haar stoïsche kracht.

De driftige opwellingen van Coriolanus mishagen haar in den aanvang niet al te zeer; met zeker welgevallen vindt zij ze weder bij Coriolanus' jongen zoon. Kortom, in den aanvang lacht haar alles toe. Als Coriolanus den oorlog met de Volksers heeft begonnen, is zij vroolijk gestemd, en verdraagt ter nauwernood Virgilia's droefgeestigheid. Weigert Virgilia met haar uit te gaan, welnu, des te beter; Valeria moet haar niet langer daartoe opwekken (1, 3): as she is now, she will but disease our better mirth." Zoo is zij voór den uitslag van den krijg. Na de overwinning stijgt hare verrukking ten top. „o He is wounded," roept zij Menenius vol geestdrift toe, „he is wounded; I thank the Gods for 't." Zij detailleert, zij telt zijne wonden; hij had er al vijfentwintig; hij heeft er nog zoo en zooveel bij gekregen. Hoeveel lidteekenen, oman het volk te toonen, wanneer hij dingen zal naar het konsulaat. Want daar gaat haar eerezucht reeds naar uit! Haar geheele ziel vloeit over van trots en bewondering. Zij kan hem niet zien knielen aan hare voeten, zij weet niet wat naam hem te geven, wat te zeggen of te doen.

Al wat zij in hare stoutste droomen voor hem gewenscht heeft, is vervuld. Slechts één ding ontbreekt, het ambt van konsul, en daarmede, zij twijfelt er niet aan, zal Rome hem aanstonds bekleeden.

Coriolanus maakt het zelf onmogelijk. Treffend is de betrekkelijke kalmte, waarmede zij de zware teleurstelling draagt (3, 2). Geheel afvallen kan zij hem niet. Hij had minder voorbarig kunnen zijn; eer hij zijn gezag liet gelden, had hij voor het minst kunnen afwachten dat hij het bezat; in haar oog had hij onstaatkundig gehandeld, meer niet, en als Coriolanus van het volk zegt: „Let them hang”, antwoordt zij nog van harte: „Ay, and burn too.” Eerst als een der Senatoren hem op den ondergang van Rome heeft gewezen als op het noodzakelijk gevolg van zijn onbuigzaamheid, wordt haar vermanen ernstiger. Ook nu begrijpt zij volkomen zijne hevigheid, zij is even hevig als hij, maar zij heeft „a brain that leads (the) use af anger to better vantage.” Zij kan wat hij niet vermag: hare gemoedsbewegingen ondergeschikt maken aan het najagen van het voorgestelde doel. Wat het hoogste, het kostelijkste is, verliest zij niet uit het oog; zij laat het oog niet eens benevelen door den hartstocht. Haar vermanen wordt vragen; zij weet hem en zich zelve te verjongen, om hem het toegeven gemakkelijker te maken. Andermaal is hij een kind en zij de moeder van een knaap (3, 2); zij doet hem voor wat hij bij het volk doen moet: zoó moet hij de muts houden, zoo de knie buigen, zoo het hoofd bewegen, niet uit lafheid, maar omdat de menigte beter begrijpt wat zij ziet dan wat zij hoort. Gevoelt zij niet, wat het haar zoon moet kosten, haar raad gehoor te geven? Beter dan iemand. „I know thou hadst rather follow thine enemy in a fiery gulf, than flatter him in a bower.” Maar dat hij het doe om harentwil, alleen om harentwil (3, 2):

„I pray thee now, sweet son, as thou hast said,
My praises made thee first a soldier, so,
To have my praise for this, perform a part
Thou hast not done before.”

Blijft hij weigeren, of weet hij zijne nieuwe rol niet ten einde toe te vervullen, in één woord: ontgaat haar wat Coriolanus' moeder voor hem had gewenscht, dan is er weder zooveel in haar binnenste dat haar vergunt de hooghartigheid van haren zoon te begrijpen, dat zij, zoodra het vonnis der verbanning is uitgesproken, onmiddelijk en zonder voorbehoud zijn partij kiest. Hij moge in haar oog verkeerd gehandeld hebben, wie zijn de dwergen, die daarvoor hem, dezen reus; hebben durven straffen? Coriolanus is in ballingschap gegaan. Eerst staan haar de oogen vol tranen en kan zij niet spreken; maar hare verontwaardiging barst los. Het doet goed haar te hooren. Het is of zij de taak van haren zoon overneemt. Bitterheid, minachting, diep besef van de meerderheid van haren zoon, alles geeft zich lucht slag op slag, elk woord treft. Sicinius en Brutus kunnen evenmin de verdiensten van Coriolanus beoordeelen als zij zelve de mysteriën des hemels. Dat de Goden niets anders te doen hadden, dan hare verwenschingen van Rome in vervulling te doen overgaan. «They say, she's

mad," zegt Sicinius van haar. Laat het zoo zijn; dit oogenblik van waanzin komt haar moedersmart toe.

Want, is straks Rome door Coriolanus in gevaar, dan zal zij tusschenbeide treden en al haar wrok en verwenschingen vergeten. Wat Cominius en Menenius niet vermogen, vermag zij. Eer zij nog een woord heeft gezegd, ligt hij aan hare knieën. In 't eerst geen vermaning, geen bede zelfs, maar dat onvergelykelijke: »Thou art my warrior; I help to frame thee." Niet op zich zelve vestigt zij de aandacht van Coriolanus, maar op zijn vrouw, op zijn kind... Toen zij Coriolanus wilde overhalen, om op behoorlijke wijze naar het Consulaat te staan, is het in de verte niet tot *zulk* smeeken gekomen als waartoe het op dit beslissend oogenblik komt, nu het heil van Rome op het spel staat (5 3). Zij is de moeder van smarten omdat haar zoon de ingewanden openrijt van zijn vaderland, en omdat zijn gedrag haar eenigen troost rooft: het gebed tot de Goden. Bad zij voor zijn overwinnen, het gebed zou niet venhoord kunnen worden dan Rome ten verderve; bad zij voor Rome, zij zou haar wensch niet kunnen verkrijgen dan ten koste van haren zoon. Nog hooger stijgt haar taal. Geen smeeken langer, geen beroep op haar smart. Zij werpt zich tusschen Rome en haar zoon. Wil hij de stad binnendringen, hij zal haar onder de voeten hebben te treden. Tegelijk doet zij alles om zijn eergevoel te sparen tegenover zijne nieuwe bondgenooten, die hij niet zal behoeven op te offeren. Andermaal slaat zij een toon van grooter teederheid aan. Zij put al hare hulpmiddelen uit, nu met een geestig beeld herinnerende aan de vreugd, die zij in zijn triumpfen heeft geschept, dan aan de gehoorzaamheid, die hij in alle rechtvaardige dingen haar verschuldigd is.

Hij geeft zich over, en Sicinius heeft van te voren de verklaring reeds gegeven. Nadat hij gevraagd heeft (5. 4): »Is 't possible that so short a time can alter the condition of a man," antwoordt hijzelf: »He loved his mother dearly." Had hij haar dan vroeger niet lief gehad? Het ware verband tusschen den Coriolanus van vroeger en dien van dit laatste beslissende oogenblik kan worden uitgedrukt met de woorden van Menenius, al bedoelde hij ze in een anderen zin (5, 4): hij was een rups, hij is een vlinder geworden; hij heeft vleugelen, hij is meer dan een kruipend wezen »(he has wings: he's more than a creeping thing)'. De vlinder die in hem schuilde was de liefhebbende zoon. In de moeder belichaamt zich voor hem dat goede, welks op den duur onwederstaanbare aantrekkelijkheid onder allerlei vormen tot het hart des menschen nadert om het eindelijk geheel in te nemen.

De Coriolanus van Shakespeare is een van de belangrijkste menschkundige tooneelstukken, die de letterkunde heeft aan te wijzen. Veel edels en groots kenmerkt de stof, waaruit de held oorspronkelijk is geweven. Hoogmoed en zelfzucht dreigen dat weefsel aan flarden te scheuren. Maar de liefde redt, de liefde tot een moeder, die zelve door lijden heeft geleerd, en zelve voorgaat, als zij haar zoon het pijnlijk offer vraagt van zijn trots.

A. PIERSON.

HET FRANSCH TOONEEL.

I.

Naar wij hopen zal het den lezers van ons tijdschrift niet onwelkom zijn, wanneer wij van de gastvrijheid, ons door den geachten redacteur verleend, gebruik wenschen te maken, om een en ander voor het belangrijkste, dat het Fransch Tooneel gedurende de winter campagne oplevert, in dit tijdschrift te bespreken. Lachte ons aanvankelijk het denkbeeld toe, een meer volledig overzicht te geven dan wij thans op het oog hebben, weldra bleek het, dat er redenen te over waren om ons niet aan een' zoo uitgebreiden arbeid te wagen, ook al had de ruimte, waarover wij konden beschikken, niet reeds iedere gedachte aan zulk een veel omvattend plan verwijderd gehouden. Liever dus dan tal van namen en data in een beknopt bestek samen te voegen, volgden wij het voorbeeld van hen, die ons in vroegere jaargangen voorgingen, en bepaalden ons tot hetgeen het meest belangrijk scheen te zijn.

Het zal wel geen verwondering wekken, zoo de gedenkwaardige reprimade van „Le Roi s'amuse" op 22 November l. l. ons in de eerste plaats bezig houdt.

Voor een kort overzicht van de geschiedenis van het veelbesproken drama naar eene vorige aflevering verwijzende, houden wij ons dadelijk met het stuk zelf onledig.

Gelijk bekend is, was de langverwachte tweede opvoering in menig opzicht eene teleurstelling. Hoe welwillend het uitgezochte publiek dat de zaal der Comédie-Française vulde ook gestemd was, viel het niet te ontkennen dat de indruk door de sombre lotgevallen van Triboulet te weeggebracht gering was, en dat de toejuichingen, welke zich nu en dan verhieven, meer Victor Hugo zelf dan zijn werk golden. De uitspraak der critiek was bijna eenstemmig. Mannen als Sarcey, Vitu, Henry Fouquier en Louis Ganderax verborgen, bij al hunne vereering van den dichter, hunne teleurstelling niet, en de overeenstemming van hunne beschouwingen is inderdaad verrassend.

't Schijnt ons niet onbelangrijk allereerst den loop der handelingen eenigzins nader na te gaan.

In het eerste bedrijf vertoont het tooneel eene prachtig versierde zaal in het Louvre, gevuld met de feestvierende hovelingen van François Premier. De koning zelf is aanwezig, maar zijne gedachten verwijlen verre van het feest bij de bevallige jonge vrouw, die in de kerk van Saint-Germain-des-Près zijne aandacht tot zich trok. Aan Mr. de La Tour Landry verhaalt hij, hoe hij haar gevolgd heeft en er in geslaagd is hare woning te ontdekken. Doch hun gesprek wordt gestoord door de komst van andere edelen. Onder hen bevindt zich Triboulet, de gebochelde nar, die als naar gewoonte zijne kwinkslagen ten beste geeft. Onder een

lachend uiterlijk verbergt de ongelukkige man een hart vol wrok en wrevel. Maar al te goed is hij zich bewust hoe zeer de natuur hem misdeeld heeft, en hoe zijn beroep hem tot een speeltuig der aanzienlijken verlaagt. Het ongeluk heeft hem slecht en boosaardig gemaakt. Met alle middelen die hem ten dienste staan, wreekt hij zich over zijne eigene rampen, door leed over anderen te brengen. Niet alleen scheidt hij er vermaak in, de trotsche hovelingen, die minachtend op hem neerzien, met fijnen spot te kwellen, maar hij tracht hen tevens in hunne eer te treffen, door de aandacht van zijnen lichtzinnigen meester op hunne schoone vrouwen en dochters te vestigen.

Ook nu beijvert hij zich, om den hartstocht, dien de vorst voor de echtgenoot van Mr. de Cossé heeft opgevat, aan te vuren, terwijl hij terzelfder tijd den laatsten met zijne boosaardige plagerijen vervolgt. Een oogenblik zelfs gaat hij zoo ver, dat de tusschenkomst des konings noodzakelijk is. Doch het geduld der hovelingen is uitgeput. De overmoed van den nar verdient gestraft te worden, en het toeval schijnt eene gelegenheid aan te bieden om eene schitterende wraak te nemen. Mr. de Pienne toch brengt het bericht, door zijne toehoorders met schaterend gelach ontvangen, dat men ontdekt heeft, hoe Triboulet zich iederen avond, zorgvuldig vermomd, naar een huis in de nabijheid van het hotel de Cossé begeeft. Geen twijfel of men heeft met eene liefdesgeschiedenis te doen, en het besluit aan den nar het voorwerp zijner genegenheid te ontvoeren, is weldra genomen. Nog denzelfden avond zal men de zaak beproeven.

Her feest spoedt inmiddels ten einde, wanneer plotseling een grijsaard in zwart gewaad, de zaal binnendringt. Het is Mr. de Saint-Vallier, die den koning met bittere woorden verwijt, dat de eer zijner dochter, Diana de Poitiers, de losprijs is geweest voor de genade, die hem van het schavot gered heeft. Ontzet luisteren de hovelingen naar de fiere taal van den ouden man, en wagen het niet, hem tegen te houden. Slechts Triboulet blijft onbewogen, en wil zijne spotzieke tong den vrijen teugel vieren, wanneer de vloek, dien de Saint-Vallier over hem uitspreekt, ook hem doet verstormen. Terwijl de koning, die zich inmiddels hersteld heeft, beveelt den grijsaard weg te voeren, valt de gordijn.

Het tweede bedrijf verplaatst ons naar de woning van Triboulet. Het tooneel vertoont rechts van den toeschouwer het huis van den nar, met eenen kleinen tuin omringd, die door eenen muur van den openbaren weg is afgesloten. Links verheffen zich de hooge muren van het hôtel de Cossé. De avond is gevallen. Triboulet verschijnt, als eenvoudig burger vermond en in eenen ruimen mantel gewikkeld. Op het punt de deur in den tuinmuur te openen, houdt eene zonderlinge gedaante hem staande. Het is Saltabadil, „le gardien de l'honneur des dames”, gelijk hij zich zelf noemt. Zijn niet alledaagsch handwerk bestaat hierin dat hij bereid is, om tegen eene billijke vergoeding, bezorgde echtgenooten van alle vrees voor belagers der huwelijkstrouw te ontslaan. Met zwaard of dolk ruimt hij elken lastigen indringer uit den weg. Het biedt Triboulet, dien hij wegens zijn geheimzinnig rondsluipen voor een begunstiger aanziet, zijne diensten aan. Maar deze wijst hem af.

Weinig vermoedt hij, hoe hij weldra zelf zijne hulp zal inroepen. Nauwelijks van zijnen bezoeker ontslagen, treedt Triboulet den tuin binnen. Werkelijk bevat het afgelegen huis een wezen, dat hem dierbaar is, doch niet, gelijk de wraakzuchtige hovelingen vermoeden, eene minnares, maar zijn eenig kind, zijne dochter Blanche, is met zorg in de sombere woning verborgen. De liefde, welke hij haar toedraagt, en de herinnering aan de gestorvene vrouw, die hem, den mismaakten, door de menschen verachten man eenmaal beminde, zijn de eenige, zachtere aandoeningen, waarvoor zijn verbitterd hart nog vatbaar is. In de tegenwoordigheid van zijne dochter vergeet hij het leed, waarmede de wereld hem vervolgt, en zijne eigene onheilbrengende plannen. Na het feest van den vorigen nacht heeft hij meer dan ooit behoefte, om in de reine omgeving vaa zijn kind troost te zoeken. De vloek van de Saint-Vallier heeft hem vrees aangejaagd. Treffend schoon is in de nu volgende ontmoeting tusschen vader en dochter de liefde geschilderd, waarmede Triboulet Blanche bemint. Van den kwaadaardigen nar van het eerste bedrijf is geen spoor overgebleven. Wij zien nog slechts den zorgvollen vader, die zijn kind bezweert het beschermend huis, dat haar tegen de gevaren van het zedeloos Parijs beveiligd, ook voor geen oogenblik te verlaten. Welke voorzorgen hij evenwel moge nemen, hij zal het ongeluk dat hem bedreigt niet kunnen afwenden.

Terwijl Triboulet vertrekt, sluipt de koning den tuin binnen. Tot zijn verbazing ontdekt hij, dat de jonge vrouw uit de kerk van Saint-Germain-des-Prés de dochter van zijnen nar is, maar dit belet hem niet zijn plan door te zetten. Hij is zorgvuldig vermond en niets verraadt zijne hooge waardigheid. Dame Bérardé, de ontrouwe bewaakster van Blanche weet hij door zijne vrijgevigheid voor zich te winnen en weldra ligt hij aan de voeten van het onervaren meisje. Onder den naam van Gaucher Mahiet, een arm student, verklaart hij haar zijne liefde en het gelukt hem maar al te spoedig met zijne vurige woorden aan Blanche de bekentenis van hare wederliefde te ontlokken. Een gerucht aan de tuindeur doet den koning ijlings vertrekken. Het zijn de hovelingen, die aan Triboulet, zijne minnares, naar zij meenen, komen ontvoeren. Allen zijn gemaskerd, en een bediende, die een ladder draagt, volgt hen. Gereed den muur te beklimmen, worden zij gestoord door de komst van Triboulet. Naar het schijnt, zal men het plan moeten opgeven. Maar Clémont Marot weet raad. Hij verhaalt aan Triboulet, dat de ontvoering van de echtgenoot van Mr. de Corsé, — wiens huis zich aan de overzijde van Blanche's schuilplaats bevindt — het doel van hunne nachtelijken tocht is. Onmiddelijk biedt de nar, die gaarne gelooft aan hetgeen hij wensch, hun zijne hulp aan. Gewilligneemt hij het masker, dat men noodzakelijk acht, en waarover Marot behendig een blinddoek vastmaakt. Hij zelf houdt de ladder, die evenwel niet tot het huis van Mr. de Corsé maar tot zijne eigene woning toegang zal geven. Op deze wijze gelukt de snoode onderneming slechts al te goed. Te laat ontdekt Triboulet, tot zijnen onuitsprekelijken schrik, hoe hij zelf heeft medegewerkt om zijne dochter in het ongeluk te storten. Onder den uitroep: „de vloek van den Saint-Vallier!,” valt hij bezwijmd ter aarde

Het derde bedrijf brengt ons weder naar het Louvre. De hovelingen hebben hunne schoone gevangene tot den koning gebracht, in wien Blanche verbaasd den gewaanden Gaucher Mahiet herkent. Een oogblik hoopt zij, dat deze omstandigheid haar zal redden, maar als zij uit de lichtzinnige taal van den verliefden vorst de geheele verschrikkelijke werkelijkheid begrijpt, vlucht zij radeloos naar een aangrenzend vertrek, 's konings slaapkamer. Lachend volgt de koning haar en gelijk Clément Marot het pathetisch uitdrukt, »le lion a trainé la brebis dans son antre." Terwijl de hovelingen zich over den goeden uitslag van hunne wraak verheugen, treedt Triboulet binnen. Voor het uiterlijke kalm, wordt hij evenwel door den vreeselijksten angst gefolterd. Hij vermoedt, dat zijne dochter in het paleis is, maar begrijpt te moeten veinzen ten einde zekerheid te bekomen. Hij schertst en lacht dus, en kiest als gewoonlijk Mr. de Cossé tot het mikpunt zijner spotternijen, maar ter zelfde tijd doet hij al wat in zijn vermogen is, om op het spoor zijner dochter te komen. Eensklaps ontdekt Triboulet, dat Blanche zich in de kamer des konings bevindt. In een oogwenk werpt hij het masker zijner geveinsde vroolijkheid af en eischt van de ontstelde hovelingen zijne dochter terug. Met al de wanhoop van eenen vader, dien men zijn eenig kind ontstal, smeekt en dreigt hij beurtelings, en wil in zijne radeloos smart zelfs de kamer des koning binnen dringen. Maar de hovelingen verdedigen den toegang en houden hem terug. In stomme vertwijfeling, beproeft Triboulet voor de laatste maal het medelijden van zijn pijnigers op teweekken, wanneer Blanche doodelijk ontsteld het noodlottige vertrek verlaat, en zich weenende in zijne armen werpt. Reeds hare eerste woorden verraden den ongelukkigen man de schande, welke zijn arm kind trof. Doch hoe zwaar deze nieuwe slag hem ter neer drukt, hij begrijpt dat zijne dochter in de eerste plaats zijne hulp behoeft. Met bijna bovenmenschenlijke inspanning beheerscht hij zich, en gebiedt den hovelingen, die voor den aanblik van zoo groote smart ontsteld terugdeinzen, het vertrek te verlaten. Als hij met Blanche alleen is, zoekt hij haar met al de teederheid, die in hem is te troosten maar ter zelfder tijd zweert hij eene bloedige wraak aan den koning, die hem zijn grootsten schat, de eer van zijn kind ontroofd heeft.

In het vierde en vijfde bedrijf worden wij verplaatst naar een eenzaam gedeelte van den Seine-oever, in de nabijheid van „la Tournelle" eene oude poort van Parijs) waar zich de armoedige woning van Saltabadil bevindt. Ter wille der handeling is het tooneel zoodanig ingericht, dat ook het inwendige van het vervallen huis, een soort van herberg, duidelijk zichtbaar is. Bijna eene maand is sedert de droevige gebeurtenis van het vorig bedrijf voorbijgegaan. Het is een stormachtige avond. Blanche en Triboulet bevinden zich aan den eenzamen oever. Sedert lang heeft de nar alles voorbereid voor zijne verschrikkelijke wraak, maar de voorbede zijner dochter heeft tot nu de uitvoering van zijn plan tegengehouden. In weerwil van alles wat gebeurd is, bemint Blanche den koning, en weigert te gelooven, dat deze haar reeds bij eene andere vrouw vergeten heeft. Doch hetgeen zij thans moet bijwonen, maakt haar duidelijk, hoe zeer zij zich bedroog. Triboulet wijst

haar het vervallen huis, en tot hare ontzetting bemerkt zij, hoe de koning, als eenvoudig officier vermomd, eene liefdesbetrekking heeft aangeknoopt met Maguelonne, de weinig eerbare, maar schoone zuster van Saltabadil. Geen twijfel is langer mogelijk, en diep gegriefd, wil zij, ofschoon met de wanhoop in het hart, haren vader niet langer belletten, den verrader te straffen. Triboulet juicht. Hij zelf heeft de aandacht des konings op Maguelonne gevestigd, ten einde den tegenstand van zijne dochter te overwinnen. Haren broeder, den man, die hem in den noodlottigen nacht zijne zonderlinge diensten aanbood, heeft hij tot het werktuig van zijne wraak gekozen. Nu de toestemming van Blanche verkregen is, besluit Triboulet nog denzelfden avond te handelen. Hij beveelt aan zijne dochter om haastig hare kostbaarheden bijeen te pakken, en als man vermomd, naar Evreux te vluchten. Zoodra zijn plan gelukt is, zal hij haar volgen. Nauwelijks is zij vertrokken, of hij wenkt Saltabadil tot zich om het verdere te regelen. Met behulp van Maguelonne zal de koning, die door den bandiet voor een eenvoudig officier wordt gehouden, worden overgehaald den nacht in de herberg door te brengen, en in zijn slaap zal men hem dooden. Een deel van het bloedgeld wordt dadelijk uitbetaald, terwijl Triboulet het overige met zich zal brengen, wanneer hij te middernacht terugkomt om zelf het lijk in de Seine te werpen. Triboulet vertrekt en de handeling verplaatst zich in het huis van Saltabadil. Naar het schijnt, werkt alles mede om het moordplan te doen gelukken. De koning verzoekt zelf om nachtverblijf, te meer daar een geweldig onweder losbreekt. Weinige oogenblikken later ziet men, hoe hij zich naar een ander vertrek begeeft en weldra in een diepen slaapt verzinkt. Broeder en zuster blijven te samen achter en Saltabadil beveelt koelbloedig eenen zak gereed te maken waarin het lijk straks gewikkeld zal worden. Maar Maguelonne heeft medelijden opgevat voor den schoonen jongen man en smeekt haren broeder hem te sparen. Saltabadil, is echter, naar hij beweert, een man van eer. Hij is betaald en moet dus het lijk leveren. Maar Maguelonne houdt aan, en terwijl beide twisten nadert van de straatzijde Blanche. Zij is als man vermomd, gelijk haar vader bevolen heeft. Een onbestemd gevoel van angst drijft haar nog een maal naar de plaats waar de ontrouw des konings haar duidelijk werd. Als zij stemmen binnen het huis verneemt, luistert zij vol onrust aan de deur. Met ontzetting bespeurt zij het gevaar, dat den koning bedreigt, en begriipt nu eerst den geheelen omvang van haar vaders wraak. Vruchteloos peinst zij op middelen om den man, dien zij nog altijd lief heeft te redden. Daar verneemt zij, hoe Saltabadil zijne zuster belooft den jongen man te sparen, wanneer voor middernacht een ander reiziger aanklopt. Zij kan dus door zich zelve op te offeren haren minnaar redden. Een korte maar bange strijd wordt gestreden en dan verzoekt zij met vaste stem toegang in het huis, waar zij weet, dat de dood haar wacht.

In het vijfde bedrijf volgt thans de tragische ontkenning. In den donkeren nacht en terwijl slechts nu en dan schitterende bliksemstralen het tooneel voor een oogenblik verlichten, nadert Triboulet om, volgens afspraak, het lijk in ontvangst te nemen. Met moeite

sleept Saltabadi eenen zwaren zak naar de rivierzijde en verwijderd zich, na zijn belooning ontvangen te hebben. De wraak van den nar is volbracht. Met duivelachtige blijdschap beschouwt hij den zak. Nog een oogenblik, en de Seine zal in haren schoot het lijk ontvangen van den roover, die hem de eer van zijn kind ontstal, van den machtigen, gevreesden koning, die door de hand van hem den geringen verachten nar gevallen is. Doch plotseling wekt een vroolijk lied hem uit zijne overpeizingen. Tot zijne ontzetting herkent hij de stem des konings. Men heeft hem dus bedrogen en de vorst is aan zijne wraak ontsnapt. Met koortsachtig ongeduld opent Triboulet den zak en ontdekt het lijk . . zijner dochter. Radeloos staart hij op de bleeke trekken van zijn eenig kind. De zaak schijnt hem te vreeselijk toe om waar te zijn. Maar slechts voor een oogenblik. Maar al te spoedig is geen twijfel aan het bloedig feit meer mogelijk. Hij heeft zijn eigen kind gedood.

Aan het einde van ons overzicht gekomen en nog onder den indruk van de schoone verzen, die wij lazen en herlazen, stellen wij ons bijna ongeloovig de vraag; welke zijn de oorzaken geweest, die de tweede opvoering van »Le Roi s'amuse» tot eene teleurstelling hebben geraakt?

. Het is ons bijkans een raadsel hoe de verheven taal die ons verrukte, en de boeiende handeling, die ons medesleepte, niet een storm van toejuichingen bij het publiek der Comedie-Française hebben opgewekt

Maar het genie van Victor Hugo heeft ons doen vergeten, dat het tooneel zijne eigenaardige eischen heeft, en dat veel van hetgeen ons bij de lezing het meest in verrukking heeft gebracht, juist de oorzaak is geweest, dat het beroemde drama bij de opvoering niet heeft mogen slagen.

Want welk onschatbare schoonheden »Le Roi s'amuse» als poëtisch kunstwerk ook bezit; tegen de regelen door het tooneel met onverbidelijke gestrengheid gesteld, is maar al te dikwijls gezondigd. Waarschijnlijkheid en de logische noodzakelijkheid welke de daden, die wij zien gebeuren verklaart, zijn herhaaldelijk uit het oog verloren.

Met het oog op de ruimte, waarover wij kunnen beschikken, is het ons onmogelijk in bijzonderheden te treden Ter verklaring van onze meening wijzen we daarom slechts op het optreden van Saint-Vallier in het eerste bedrijf en op het tooneel waar Triboulet de ladder houdt in het tweede. Beide tooneelen, die ons bij de lezing in vervoering hebben gebracht of met medelijden vervuld, kunnen bij de opvoering onmogelijk voldoen. De vorst, die zich te midden der feestvreugde, en omringd van zijne hovelingen, rustig laat beleedigen zonder den indringer te verwijderen, en de wantrouwende nar die zich bedaard laat blinddoeken en den toeleg zijner vijanden niet ontdekt, vergen al te veel van onze goed geloovigheid

't Zou ons niet moeilijk vallen tal van soortgelijke vergrijpen tegen de waarschijnlijkheid aan te voeren, en eveneens zouden wij in het breede kunnen uitweiden over den slechten indruk door de voor het tooneel al te lange alleenspraken, en het telkens afbreken der handeling te weeg gebracht. Maar wij onthouden ons van verdere bespreking.

Ook al moeten wij erkennen dat, na vijftigjarige rust, de tweede opvoering het bewijs heeft geleverd, dat Le Roi s'amuse niet kan beantwoorden aan de eischen van het tooneel, zoo belet zulks niet dat Hugo's wonderschoone schepping door de heerlijke schildering van den strijd der menschelijke hattstochten welke zij bevat, steeds bevat, een rijke bron van geestelijk genot zal blijven opleveren.

W. BEEKKERK.

UIT AMSTERDAM.

II.

Het wordt langzamerhand een zeer inspannende bezigheid de tooneeluitvoeringen in de hoofdstad bij te houden of zich ook maar eenigszins op de hoogte te stellen, van hetgeen er op dat gebied voorvalt.

Buiten eenige minder bekende schouwburgen of liever tooneelspeelkamers in verschillende deelen der stad, hebben we behalve aan den stadschouwburg beurtelings onze aandacht aan andere inrichtingen te schenken.

Frascati waar de heeren Prot. en Zoon voortgaan ons met allerkeurigst decoratief en hoogst smaakvolle costumes de operette en de opera-bouffe te geven met de heeren Kelly, Kreeft en Doré en de dames Bouwmeester en Cohen, welke laatste goede verwachting opwekt. Het spel is bij de hoofdpersonen niet onverdienstejjk, vaak zeer goed te noemen en de koren worden steeds beter, De opvoeringen dragen alle bewijzen, dat er een goede regie is en dat alles met veel zorg wordt bewerkt. Dat men geen *hoog* kunstgenot smaakt, wijst het genre aan, maar als alle genres goed zijn behalve het vervelende, dan is dit het zeker, want moge de inhoud soms een beetje twijfelachtig wezen ook de zwartgalligste blijft niet vrij van den aanstekelijken lach, dien menige allerdolste scène ons ontlokt.

Na eene zeer goede uitvoering van de *Musketiërs* volgde *Boccaccio* welk stuk in drie bedrijven op alleraardigste wijze eenige der schoonste liefdesverhalen uit de Decamerone tot een geheel verwerkt. Het gaf ons op nieuw gelegenheid de nauwkeurigheid te bewonderen, waarmede hier voor historische juistheid bij 't costuum en decoratief gezorgd wordt. Tot in kleinigheden toe, was aan alles gedacht. Het derde bedrijf gaf ons een paleis te aanschouwen, zoo keurig geschilderd en smaakvol verlicht, dat door de geheele zaal een daverend applaussement uitbarstte, terwijl men den heer Prat ten tooneele riep.

We maakten hier kennis met een nieuwen Vlaamschen zanger, den heer Willemsen, die een zeer schoone en krachtige stem heeft en nu nog maar wat beter acteur moet worden, om het gezelschap geheel en al tot sieraad te zijn.

Bij de Groot en Co. in den *Salon des Variétés* blijft het melodrama aan de orde en veel ouds en eenig nieuws komt er bij. Blijkbaar

geeft men zich veel moeite en de hh. de Groot, van Westerhoven, Kiehl en de dames van Westerhoven, Götz-Scheps en enkele anderen geven met tamelijk groote juistheid de niet altijd even natuurlijk geteekende karakters weer. We wenschen enkele artisten eerlang nader te bespreken.

In het *Grand Theater* handhaaft zich de heer van Lier, thans door zijne zonen bijgestaan, met onverflauwden ijver en bewonderenswaardige volharding en — men moet het erkennen — niet zonder verblijdend succes. Het gezelschap bestaat uit leden van het vroegere gezelschap Van Ollefen, Moor en Veltman aangevuld met eenige van het gezelschap de Groot en Co.

De heer Veltman en mevr. Ellenberger vinden hier niet altijd de rollen waarin zij het meest kunnen partij trekken van hunne talenten maar spelen toch steeds gelijk wij van hen gewoon waren, de heer Van Kuik toont zich een zorgvuldig en ijverig kunstenaar en mevr. Coelingh — Vorderman hebben wij herhaaldelijk met zeer veel genoegen gezien, zij onderscheidt zich door beschaafd spel en vrij zuivere uitspraak Dit laatste laat bij velen nog al te wenschen over, iets wat we het allermeest betreuren bij de artiste, die dit seizoen in dien schouwburg de bijzondere opmerksaamheid der bezoekers verdient: mevr. Théo Frenkel — Bouwmeester. Herhaaldelijk hebben wij op haar spel gewezen maar haar nooit gekend, gelijk zij zich teekende in Marguerite Gautier. In weerwil der minder dan middelmatige vertaling en in weerwil van het plat Amsterdamsch accent, moest haar spel inderdaad treffen. Men moge over hare opvatting strijden, maar dat is eene echte tooneelspeelster en hare opvatting is blijkbaar *haar eigen* — nergens imitatie: waar Sarah Bernhardt in het tooneel met den vader een verbazend effect te weeg brengt door haar snikken en jammeren, terwijl zij voor de tafel zit, blijft mevr. Frenkel staan en weet alles door haar stil spel, door enkele gelaatsuitdrukking te vertolken. Nergens ook niet in de stervensscene een zweem van jacht op effect. Aan het slot van de 1^e acte als zij, na het gesprek met Armand, een oogenblik alleen is en zich zelve afvraagt: »Pourquoi pas? — A quoi bon?» heeft zij een geste, die, als zij de beide vrienden weer zingend hoort aankomen, in een cancanneerende beweging overgaat; — als zij dit zelf bedacht heeft, is 't een trekje dat alleen genoeg is om te doen zien, dat men hier met een buitengewoon talent te doen heeft.

In *Frou-Frou* was haar spel eveneens alleszins geschikt haar talent te doen uitkomen. Men moest getroffen zijn door zooveel waarheid en dat nog wel met de levendigste herinnering aan Sarah Bernhardt, die we in dit stuk even als in la Dame aux Camélias zagen.

De heer Van Lier schijnt zich terecht voor te stellen zijn Schouwburg nuttig te doen zijn door den steun der letterkundigen met den zijnen aan het tooneel dienstbaar te maken. Reeds bracht van Lier Jr. een *oorspronkelijk* stuk *Door tantes opgevoed* voor het voetlicht, reeds werd eene nieuwe hoogst verdienstelijke vertaling van *Doctor Wespe* door M. A. Mendes da Costa met goed gevolg opgevoerd, reeds gaf er Mr. A. D. de Vries een zeer goed geslaagde vertaling van *Les Corbeaux* waarover we straks breedvoerig spreken en reeds zijn onderhandelingen over

oorspronkelijke stukken in vollen gang. Tevens zij gemeld, dat *De Schuld van Mendes da Costa* en de Vos in het Duitsch vertaald en reeds op reis is naar Duitschland, om daar voor het voetlicht te komen. Dat Duitschland in den tegenwoordigen tijd tooneelstukken aan onze armoede zou ontleenen, hadden we zelf nauwelijks voor mogelijk gehouden. Aangaande *de Raven* wenschen we wat breedvoeriger te handelen.

't Was een waagstuk, een stout waagstuk van den Heer van Lier in Amsterdam een tooneelwerk te doen opvoeren, dat te Parijs, alhoewel gespeeld door de »comédie française» bij publiek en critiek een allerongunstigst onthaal vond; de schrijver van *Les Corbeaux*, Henri Becque is geen nieuweling meer op het gebied der tooneelletterkunde, — een aantal jaren geleden schreef hij een drama (*Michel Pauper*) dat gunstig ontvangen werd, en eenige kleinere werkjes van zijne hand werden eveneens goed opgenomen, des te meer moet het ons verwonderen, dat een geroutineerd tooneelschrijver als hij, een stuk de wereld in kon zenden, dat in geen enkel opzicht genot, geen oogenblik eenige voldoening kan schenken. Ziehier den inhoud:

Vigneran is een gelukkig sterveling; alles is hem meêgeloopen, was hij vroeger een klein en onbeduidend industrieel. zijn associatie met Teissier een vermogend bankier stelde hem in staat een groote fabriek over te nemen, die zoo voorspoedig werkte, dat hij in betrekkelijk korten tijd een vermogend man geworden is. Ook in zijn huiselijk leven is Vigneran gelukkig, zijne gade bemint hem boven alles en zijn kinderen zijn de vreugde zijns levens. Een zijner dochters zal in den echt treden met een telg van een oud adelijk, maar onbemiddeld geslacht; de dag der bruiloft is reeds aangebroken, de aanteekening zal plaats vinden, het geluk in Vignerans gezin bereikt zijn toppunt; reeds zijn alle gasten bijeen en maakt men zich gereed de plechtigheid te voltrekken. daar vernielt een verpletterende tijding alle hoop, alle vreugde, alle verwachtingen, Vigneran werd op straat door een beroerte getroffen. . . . ontzield draagt men hem zijn woning binnen. Wie beschrijft het verdriet, de wanhoop, dier voor eenige oogenblikken nog zoo gelukkige familie, wie zal haar thans bijstaan, nu het hoofd des huizes niet meer is; wie? de aanstaande schoonzoon? neen! want zijn moeder, die het huwelijk alleen om geldelijke redenen toeliet, wenscht eerst den staat van het vermogen der Vigneran's te kennen vóór en alear zij besluit of het huwelijk wel plaats zal vinden. Maar wie dan?

De compagnon en de notaris van den overledene, tot hen neemt de weduwe haar toevlucht, in hunne handen ligt hare toekomst. Zij houdt die twee heeren voor eerlijke lieden, die hare belangen als de hunne zullen behartigen, maar helaas! maar al te snel moet zij inzien, dat Teissier en Bourdon, de notaris, schurken zijn, die van het overlijden van Vigneran slechts trachten partij te trekken te hunnen voordeele. Volgens hun zeggen is de staat van het vermogen van den overledene volstrekt niet gelijk aan den voet, waarop hij leefde, ja na eenige wijfeling bekennen zij zelfs, dat Vigneran eigenlijk arm was, de fabriek moet verkocht; want ze rendeert niet, de gronden door Vigneran als

bouwgronden gekocht, moeten van de hand gedaan worden omdat er zware hypotheken op rusten, die op de aflossing wachten.

In een woord, wanneer alles afgelopen is, de schulden betaald, de nalatenschap geregeld zal zijn, blijft der weduwe, altijd volgens Teissier en Bourdon, — Vijftigduizend franc rente, niet waar? vraagt de van zaken volkomen onkundige weduwe. Vijftigduizend francs in 't geheel luidt het antwoord. Dit is te veel voor de arme vrouw, zij begrijpt dat ze bedrogen wordt, en beschuldigt Teissier, die haar naar Bourdon den notaris, zendt. Haar oudste dochter Marie tracht eene verzoening te bemiddelen, zij begrijpt alles, maar zij begrijpt ook, dat een twist den toestand eerder verergeren dan verbeteren kan. De weduwe zwicht, zij neemt alles aan op voorstel van Bourdon, die haar vertrouwen bezit, maar die haar in overleg met Teissier raadt om de fabriek, de bouwgronden à tout prix weg te doen; Teissier zal ze dan zoo goedkoop mogelijk koopen en de zaak is afgedaan.

Wat is het gevolg hiervan? het huwelijk van de Saint Genis met Blanche, de tweede dochter van Mevrouw V. wordt verbroken. Mevr. de Saint Genis ziet geen heil in dat huwelijk onder haar stand en dan nog zonder geld. De arme Blanche wordt krankzinnig?

Vervolgd door hare schuldeischers, die als uit den grond opgroeien, betreft Mevr. V. eene kleine, schamele woning. De zorg heeft haar doen vergrijzen, haar geestkracht verlamd. »Wat zou uw vader zeggen,» roept ze uit, »zoo hij ons in dezen toestand zag"! Hare dochters doen alle pogingen om haar leed te verzachten; — te vergeefs? Daar biedt zich een uitkomst aan; Teissier, de oude afgeleefde grijsaard, gaf reeds gedurende de regeling der zaken van wijlen V. blijken van belangstelling in Marie, de oudste dochter der weduwe; ja, nadat hij hen bijna aan den bedelstaf gebracht heeft, drijft hij de brutaliteit zoover, door Bourdon een formeel aanzoek te laten doen. Wat zal Marie antwoorden; ze voorziet, dat haar levensgeluk voor altijd vernield zal zijn, maar het verdriet harer moeder, de deerniswaardige toestand harer zuster Blanche, noopt haar, zich zelve op te offeren om hen gelukkig te maken door een huwelijk met den rijken Teissier. Zij offert zich op, en geeft hem het jawoord. Als door een tooverslag verandert nu Teissier. Hij geeft voor dat Bourdon de raaf was, die hem op den kwaden weg gebracht had maar hij heeft zich van hem los gemaakt, want hij, zelf tothiertoe een raaf, wil voortaan het kwaad de hand niet meer reiken.

Te vergeefs hebben we ons herhaaldelijk afgevraagd, welk doel dit stuk beoogt, wat het wil bewijzen, en telkens zijn we ons het antwoord schuldig gebleven.

Wil het stuk het notariaat verdacht maken, wil het bewijzen, dat het verkeerd is van een echtgenoot zijne gade geheel en al in onwetenschap te laten omtrent den toestand van zijn vermogen en van zijn zaken, wil het aantoonen, dat men geen onbepert vertrouwen in zijn compagnon mag stellen? Ronduit gezegd, we weten het niet. Gesteld dat één notaris en één compagnon onder zoovelen een schurk zij, zou dit dan voldoende zijn om al hunne beroepsgenooten in een slecht daglicht te kunnen stellen? 't Is mogelijk dat de schrijver die strekking

heeft *willen* vervolgen, maar o.i. is hij zijn doel voorbij gestreefd, en daardoor reeds is „de Raven” een tooneelstuk geworden, dat den toeschouwer mishaagt.

Was nu de intrige maar handig aangelegd, de handeling ingewikkeld, de samspraak pittig, maar niets van dat alles, niets; reeds in het tweede bedrijf, kent men 't geheele stuk, de belangstelling, die in 't eerste nog eenigzins werd wakker gehouden, omdat men de personen nog niet kent, nog niet volkomen zeker is, wat er gebeuren zal — al merkt men dat de notaris en Teissier bedoelingen hebben, sluimert in, om in het derde bedrijf als verving weer te ontwaken; geen enkel werkelijk geestig woord kruidt de dialoog, wèl daarentegen vallen de personen telkens in herhalingen. Vier maal vertelt Blanche b. v. in 't derde bedrijf, dat zij voor God reeds de gemalin van de Saint-Genis is, en in het tweede bedrijf begroet Mevr. Vigneran Teissier, Bourdon en Mevr. Saint-Genis met *dezelfde* klaagliederen over den dood van haar man. Het karakter van Teissier is goed geteekend, elk woord, elke handeling verraadt den schurk, den huichelaar; maar in 't vierde wordt hij belachelijk door zijn plotselinge bekeering. Hoe is 't mogelijk, roept men onwillekeurig uit, dat iemand, die zoeven nog door een schurk een huwelijksaanzoek laat doen, waardoor hij aan al zijn misdrijven de kroon opzet, een kwartier later als een bekeerd zondaar voor de oogen zijner aanstaande kan treden. Was hij tot aan het einde een schurk gebleven, had hij Marie als een schurk gehuwd, welnu men zou dan ten minste gezegd kunnen hebben, het stuk bevalt niet, want de inhoud is af te keuren, maar het hoofdkarakter is goed geteekend, terwijl nu slechts een medelijdend glimlachje over de geringe menschenkennis van den schrijver ons op de lippen kan komen.

Beter slaagde de figuur van Mevr. Vigneran, maar ook zij, de liefderijke gade, dreigt belachelijk te worden in haar smart, als ze, zooals wij reeds zeiden, drie personen met *dezelfde* overdreven phrase ontvangt.

In Vigneran schetst de schrijver op verdienstelijke wijze een gelukkig huisvader, maar hij laat hem aan zijn zoon een vraag stellen, die een Hollandsche vader nooit zou doen en die we hier liever niet herhalen. Drie hoofdpersonen zijn in het stuk goed geteekend Mevr. de Saint-Genis, Marie Vigneran en Bourdon, de eerste toont ons een sluwe, fijn berekende in alle opzicht verstandige, maar daarentegen harteloze moeder, de tweede een eveneens verstandige, doch teerbeminnende dochter, die alles over heeft voor hare moeder en zuster. Bourdon is een schurk van begin tot einde en we moeten erkennen, al is ons die persoon hoogst onsympatisch, dat de schrijver er in geslaagd is, zijn karakter gedurende het geheele stuk hetzelfde te doen blijven. Blanche Vigneran is o. i. een al te sentimenteel persoon en ze wordt waarschijnlijk slechts krankzinnig om het sombere stuk nog somberder te maken.

Somber, ziedaar in een enkel woord ons oordeel over dit stuk, somber is de handeling, somber de dialoog, somber de gedachten, die de schrijver er in heeft uitgedrukt.

De opvoering was met zorg voorbereid, dit bleek zoowel door de keurige tooneelschikking, als door de buitengewone rolvastheid van alle

optredenden. Mevr. Ellenberger als Mevr. Vigneran kunnen wij onverdelden lof toezwaaien; zij begreep hare rol en wist die zeer voldoende te vertolken; naast haar noemen we mevr Frenkel, wier gevoelvol spel eveneens er toe bijdroeg om het stuk op te houden en den heer Bigot, die het karakter van Teissier juist en treffend wist te veraanschouwelijken. De uitspraak der Fransche namen liet zeer veel te wenschen over; de naam Teissier werd b. v. op zes verschillende wijzen uitgesproken en mevr. Vigneran werd telkens Vigneron genoemd.

We waarden het streven van den heer van Lier ons met de nieuwste producten van het buitenlandsch tooneel in kennis te stellen, we koesteren de innigste hoogachting voor den ijver en het talent van den heer Mr. A. D. de Vries die „les Corbeaux” in een sierlijk Hollandsch wist te vertalen maar het doet ons leed te moeten verklaren, dat hunne pogingen niet den gewenschten uitslag mochten en konden verdienen.

't Is waar, onze tooneelletterkunde is helaas, zoo schaarsch, dat wij genoodzaakt zijn het repertoire onzer schouwburgen met uitheemsche werken aan te vullen, maar hoe gering het aantal en het gehalte onzer oorspronkelijk tooneelstukken ook zijn moge, toch kunnen verreweg de meesten gerust den strijd met dit tooneelstuk doorstaan, dat te Parijs het levenslicht zag, te Parijs stierf en in zijne geboorteplaats begraven had moeten worden. ¹⁾

Aangaande *Lady Tartuffe* hebben we nog een verzuim te herstellen, wat aangaat de opvoeringen hier te lande. Het stuk werd het eerst te Amsterdam gebracht door Mad. Laurent, die hier gastrollen kwam geven, in den *ouden* Franschen Schouwburg (Erwtenmarkt); zij was een uitstekende vrouw en het stuk voldeed in alle opzichten, door de prachtige uitvoering. Daarna bracht Peters het in den Haag met mevr. van Ollefen da Silva, maar toen viel het; alleen mej. Suze Sablairolles toen nog zeer jong, behaalde enorm succes met de rol van het meisje. Vele jaren later, geëngageerd bij het gezelschap van Boas en Judels, bracht zij daar de *Lady Tartuffe* zelf en speelde die rol prachtig; schoon kenners betreurden, dat zij daar in het stuk *alleen* stond, heeft het stuk toen *achtentwintig* achtereenvolgende opvoeringen beleefd en is naderhand nog herhaaldelijk opgevoerd.

En dan... een *oorspronkelijk* stuk bij de Vereeniging, natuurlijk van Justus van Maurik Jr. een blijspel in vijf bedrijven *Fijne beschuiten*. Het publiek is dadelijk de dupe geweest van den titel, het heeft gedacht aan „fijne beschuiten” in de beteekenis van „femelaars, dweepers, zemelknoopers” en heeft niet aan zeer verwante beteekenissen gedacht, waardoor de naam gegeven wordt aan allen, die in uiterlijkheden bijzonder fijn en kieskeurig zijn, hun heil zoeken in eene stijve deffigheid, belachelijke voornaamheid en dergelijke ook al is er op den bodem huns harten heel wat anders dan edelmoedigheid of geestesadel te ontdek-

¹⁾ Hebben wij niet ook onze „Raven,” hebben we niet de „Roofvogels” van H. G. Roodhuyzen, een stuk, dat wat er ook tegen gezegd moge worden, in ieder geval meer voldoening schenkt dan de „Raven,” want de schrijver heeft in „Roofvogels” een grondgedachte gelegd, die begrepen wordt en die een *raison d'être* heeft; helaas, *nul n'est prophète dans son pays!*

ken. Indien de schrijver dus ook al een ruime plaats geeft aan de godsdienstige fijne beschuiten, die God op de lippen hebben en den Duivel in het hart, omdat ze de ellendigste zijn, die vooral aan de kaak gesteld moeten worden, toch heeft dit stuk in geen enkel opzicht de bedoeling, ware vroomheid belachelijk of den godsdienst bespottelijk te maken.

De hedendaagsche Fransche *Comédie* stelt ons nog altijd in het eerste bedrijf personen voor, in wier lot en leven wij belang leeren stellen, en betrekkelijk wier lotgevallen we uitsluitel begeeren; daarbij is één vraagstuk betrokken waarvan de oplossing samenhangt met de ontkenning van het stuk.

Het hedendaagsche Deutsche *Iustspiel* gelijk we dat van Moser, l'Arronge en anderen kennen, vertoont ons eene reeks tafereelen van grooter of kleiner omvang en meer of minder komische kracht, terwijl het eenige snoer dat de echte of valsche steenen samenhoudt, is gevlochten uit draadjes, „uit Phillis haar gekabast." Dit is hier eveneens het geval en vandaar, dat we *Fijne beschuiten* rekenen moeten tot de stukken naar de Deutsche school bewerkt. Daarmee is tevens gezegd, dat het niet wel mogelijk is den geheelen inhoud in eenigszins beknopten vorm na te vertellen. Daar als hier de knecht, die belachelijk wordt door zijn overdrijving, hier Abraham Blom de bode van het „Patagonisch heidenenbkleedingsgenootschap" de personificatie van Jacqs. de Boer. 't zij als Lubowski of Peperman; als daar den hier te lande *onbekenden* candidaat in de theologie, den man nl. die als in de Bibliothecaris en andere stukken, zoo vroom, goed, zacht, verlegen en groen is, dat het ongewone van het natuurverschijnsel ons doet lachen. Dergelijke individuen komen hoogstwaarschijnlijk *niet* aan onze universiteiten voor; daar als hier den — ook uit *de Schuld* van Mendes da Costa en de Vos — bekenden fatterigen jonker, die onuitstaanbaar gemaakt en verwijfd is en alle meisjes jong of oud, mooi of leelijk, met zijn kussen achtervolgt, een type, dat de heer Tourniaire thans als in *Janus Tulp* voor ons doet leven. In het laatste stuk heeft hij echter meer fermeit, althans zooveel, dat hij er een oplichter bij is. We begrijpen niet, waarom dit individu juist een *jonkheer* of *baron* moet zijn. We vinden dat soort menschen te Amsterdam en elders genoeg onder de niet-adellijken, maar de type is niet algemeen genoeg bekend om belachelijk gevonden te worden, men vindt hem eenvoudig onuitstaanbaar. Hij is hier juist en uitvoerig geteekend. A propos van dezen *jonker* komen we terug op eene vroeger herhaaldelijk besproken kwestie: waartoe toch die adellijke titels gegeven aan personen, geteekend door niet-adellijken en gespeeld door niet-adellijken? Den schrijver kon zoo licht een onmisbaar toetsje ontgaan, bij het teekenen van personen buiten zijn gewone omgeving; en onze tooneelspelers en speelsters, die *niet* de gelegenheid hebben in het Café Riche of Café Anglais, bij Brébant of de Trois Frères Provençaux de manieren der hoog adellijke personen waar te nemen, maken zichzelve belachelijk en leveren een karikatuur van den persoon, dien ze heeten voor te stellen. Hier bijv. wordt *Freule* Stephanie Hagenbeek van Stamvoort aan Willem Bosch voorgesteld en nog daargelaten, dat zij met den sleep van haar japon geen raad weet (gelijk ook Frou-

frou, die hem eenvoudig wegtrapt alsof het een hond was) maakt ze eenige buigingen, die ieder ander zouden doen denken of aan een arme waanzinnige, of aan iemand, die ons voor den gek houdt. Dat de toon der stem, de uitspraak (vooral die van de letter *r*) bij de meesten steeds zeer on-gedistingeerd klinken, kan als algemeen bekend worden aangenomen. Laat alleen worden geteekend en voorgesteld wat geheel en al in het veld van waarneming valt. Hooft, Huyghens, Brandt en Breero kwamen genoeg met aanzienlijke personen in aanraking, maar in hunne tooneelstukken komen ze niet voor. Al hadden zij ze goed geteekend, het publiek had de juistheid der teekening toch niet kunnen waardeeren. Van de overige personen is niets dan goeds te zeggen. Ze waren goed geteekend en werden goed weergegeven. In de eerste plaats Willem Bosch den Amerikaanschen nabob, met een goed hart, wat ruw, maar eerlijk en degelijk en Mathilde van Stralen de lieve, goede en overbescheidene arme bloedverwant, gouvernante bij haar neef Van Stralen. De Heer Morin en juff. Van Biene gaven deze twee karakters onberispelijk weer. Ook Frits Van Balen de flinke jongman, vol levenskracht en levenslust was zeer goed geteekend en de heer De Jong gaf hem in zijn een beetje koppige teruggetrokkenheid niet onverdienstelijk weer.

In zijn karakter is de verhouding tot Mathilde niet duidelijk genoeg aangegeven. »Ze hebben elkaar lief als broer en zuster» is op dien leeftijd wel een beetje heel vreemd, al is de jongman wat jonger dan het meisje of zelfs juist om die reden.

Over de overige personen kunnen we kort zijn; daar is het echtpaar Klingelman (de heer Spoor en Mevr. Stoetz) die zich verbeeldten vroom te zijn en het iedereen doen gelooven, maar die azen op het rijkgewaande nichtje voor hun zoon, den candidaat (in al zijn linkscheit volmaakt door den heer Schultz voorgesteld) die de kas der liefdadigheid bestelen en haat, nijd en kwaadsprekendheid aan vuig eigenbelang paren, eigenschappen door Mevr. van Balen vooral niet minder tentoongespreid. De laatste voegt er nog hardheid en onuitstaanbaren trots bij en 't is een trek uit 't leven gegrepen, dat ze zich laat bedanken voor het werk, dat haar gouvernante in haar vrije uren doet en niet durft weigeren. Daar is Mr. van Balen, 't slachtoffer van de verkwisting zijner vrouw en daardoor hoogst insoliede, alle te samen *fijne beschuuten*, in duizend opzichten in woord en uiterlijkheid beschaafd, fijngevoelig en deugdzaam, maar inderdaad verachtelijk. Daar is Abraham Blom (een echte type van Jacqs. de Boer, hoewel waarschijnlijk meer gechargeerd dan de schrijver bedoelde) en Aaffe (Mej. Gartman) de eerste de bode van 't genootschap, de oefeninghouder, die later met de kas en met de gelden voor de nieuwe kerk vlucht, als eenig adres achterlatende: „Broeder Blom in Patagonië”, de laatste de domme eenvoud, die haar spaarpenningen aan den „broeder” toevertrouwde en graag zijn echtelijke liefde hier op aarde genoot, in afwachting, dat zijne preeken haar voor den hemel zouden voorbereid hebben.

Blijven over drie uitmuntend geteekende kinderrollen: de bijna volwasen Marie (Marie Lorié, zelden in haar rol en ijverig knikkend en lachend

als ging het stuk haar niet aan) en Henriette (jongej. Spoor) en Carolientje Klingelman (juff. S. Bos) eenvoudig en waar. Geen tooneel was beter geslaagd dan dat, waar de fijnbeschaafde kleine Henriette met de brutale feeks Carolientje op de kanapé over het mogelijke van een huwelijk van Mathilde spreken, een tooneel steeds daverend toegejuicht. Het doodonschuldig kindje tegenover de onopgevoede berekenende kwade meid, de laatste uitmuntend aangekondigd bij haar eerste optreden, waar zij in de vreemde omgeving alles aangrijpt, bloemen plukt, in boeken bladert en met inspanning alles afuistert. Vergeten we daarbij de scène niet, waar Mevr. v. Hagen haar uithoort en haar dan met allerlei bedreigingen het stilzwijgen oplegt.

En nu nog een woord over de strekking en bedoeling van het stuk.

De schrijver heeft 't schijnschoon in de maatschappij willen ontdoen van al het vernis dat valsche beschaving er op legt.

Daartoe drijft hij den spot met hen, die hemel en aarde bewegen om (noodelooze) weldaden te bewijzen aan menschen in verre streken, die daarbij nijd en afgunst voeden in hun jacht op eeretitels, terwijl zij (gelijk freule Stephanie zelve erkent) niet eens weten welke ellende in hun eigen omgeving wordt geleden. Niet weldoen door vergaderingen, circulaire, loterijen en lange reeksen van gedrukte namen *zonder* dat men met open hart en open hand de achterbuurten der woonplaats heeft doorzocht, niet om het geld weg te werpen, maar om het na rijp beraad goed te besteden en met woord en raad nog meer goed te doen zelfs dan de gave vermocht.

Daartoe drijft hij den spot met *valsche* vroomheid zooals we dit boven aanduidden.

Daartoe drijft hij den spot met hen, die de ongelukkige slachtoffers zijn van hun zucht om rijk te schijnen (eene ziekte, die onder bijna *alle* standen van menschen wordt aangetroffen).

Voegt men hierbij een alleraardigste voorstelling van de op ministerieel bevel en waarschijnlijk omdat het staatsbelang het eischte, met groot misbaar tegengehouden duivenschietery of liever van een daardoor tegengehouden kuivenschietery en tevens eene zinspeling op den bouw der nieuwe kerk »in het westelijk gedeelte der stad" en wel »wegens de toenemende ongodsdienstigheid in de nieuwe wijken," dan zal men moeten erkennen, dat Goethe's les is opgevolgd:

„Besonder aber lass genug geschehen"

en zelfs ook de andere

„Gebt ihr ein Stück, so gebt es gleich in Stücken

Solch ein Ragout, es muss euch glücken."

Met het laatste heeft de heer van Maurik tevens het gebied der Bruselsche *revues* betreden, die wij bijzonder in zijne aandacht aanbevelen. Werd de Nieuwjaarswensch van Thomasvaer tot een blijspel uitgewerkt, waarin de voornaamste gebeurtenissen en de daarbij betrokken personen aan ons oog voorbijtrokken, dan zou de schrijver een dankbaar werk verrichten en tevens gelegenheid hebben voor menige nuttige wenk, eene geoorloofde zaak, want

Tooneelspel kwam in 't licht tot leerzaam tijdverdrijf.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

In den loop der maand December werd door dr. Jan ten Brink in de Tielsche afdeeling een voordracht gehouden over „Het hedendaagsch Tooneel.” Na een korte inleiding over het oude tooneel in Nederland, schetste spreker de verschillende Scholen en Kunsttijdperken van het begin van deze eeuw af tot op onze dagen. Met zijn bekend talent gaf hij eenige kenmerkende trekken uit een aantal drama's. Vooral de voordracht van épisodes uit een paar moderne Fransche blijspelen, die de spreker over 't algemeen zeer in bescherming nam, hield de aandacht alleraangenaamst bezig. Natuurlijk werd ook over ontstaan, doel en werking van het Tooneelverbond gesproken.

Indien zij, die geen lid van het Tooneelverbond zijn tot dergelijke conférences uitgenoodigd of toegelaten worden, zou het aantal leden van het Verbond zeer kunnen vermeederen. (*)

Octave Feuillet's tooneelstuk „Un roman Parisien” zal in het Weener Stadtheater worden opgevoerd, alwaar het blijspel „Eine Perle” van Crisafulli en Bocage in het begin dezer maand veel bijval ondervond.

In den „Verein für Literaturfreunde” te Weenen las Heinrich Laube den 29sten November eenige hoofdstukken zijner „Jugend-Erinnerungen” voor, die door het talrijk aanwezige publiek met zeer veel belangstelling werden aangehoord.

Het bekende blijspel „der lustige Krieg” heeft, naar de Neue Illustrirte Zeitung mededeelt, den directeur van het Friedrich-Wilhelm Stadtheater te Berlijn den heer Fritzsche, reeds een netto winst van 150,000 mark bezorgd.

David Popper, die tegenwoordig een Kunstreis onderneemt door Spanje en Portugal, heeft van de Koningen van deze landen de orde van Karel III en het officierskruis van de Christus orde ontvangen.

Wilhelm Grohmann, koninklijk tooneelspeler, heeft onlangs te Berlijn een werk uitgegeven onder den titel: „Lehre der Deklamation ein Lehr- und Hilfsbuch für Lehrer und Lernende der Deklamation speziell Schauspieler und Schauspielerinnen.

(*) Indien dergelijke voordrachten, liefst door onderlinge besprekingen gevolgd en vooral bespreking van nieuwe dramas geregeld van wege de afdeelingen plaats had, zou de belangstelling in goede stukken toenemen en de kritiek aanmerkelijk verbeteren. Het aantal leden zou — zag men algemeen, dat er *gewerkt* werd — zeker toenemen.

Edwin Booth, de eerste treurspeler van het Amerikaansche tooneel zal in het begin van het volgende jaar een Kunstreis door Deutschland en Oostenrijk ondernemen. Den 12den Januari zal hij te Berlijn en achtereenvolgens in 12 der grootste steden van Deutschland optreden en in het laatst van Maart te Weenen zijne afscheidsvoorstelling geven. Een Duitsch sprekend gezelschap zal hem ter zijde staan.

Het 2e deel van Heinrich Bulthaupt's „Dramaturgie der Classiker," handelende over Shakespeare en zijne werken, is zooeven verschenen.

In Europa bestaan tegenwoordig 1457 schouwburgen, die volgenderwijze over de verschillende landen verdeeld zijn Italië met 348, Frankrijk 337, Deutschland 194, Spanje 160, Groot-Brittange 150, Oostenrijk-Hongarije 132, Rusland 44, België, 34. Holland 22, Zwitserland 20, Portugal 16, Zweden 10, Denemarken 10, Noorwegen 8, Griekenland 4, Turkije 4, Rumenië 3 en Servië met 1 schouwburg.

Adolf Wilbrandt heeft een nieuw tooneelspel geschreven „Assiunta Leoni," waarvan de 1e opvoering in het begin van 1883 in het Weener Burgtheater zal plaats hebben.

De Directie van het Theater te Carlsruhe heeft onlangs in de nieuwsbladen veel spot moeten verduren, wegens de volgende bemerking voorkomende op de overal in de stad aangeplakte biljetten van het ballet „Prometheus," luidende: „Man bittet die Rückseite zu beachten." Aan de achter zijde was namelijk de inhoud van het ballet afgedrukt.

In het jaar 1880 werd de schouwburg te Temesvar door brand vernield. Thans is op de zelfde plaats een nieuw gebouw verezen, dat den 10den December feestelijk werd geopend.

De eenmaal zoo gevierde tooneelspeelster van het Hoftheater te Berlijn, Auguste von Hagn is aldaar overleden.

Eene Chineesche Schouwburg verordering, die in den laatsten tijd weder ter sprake kwam, is wel het vermelden waardig. In het begin der 70 jaren waren eenige notabelen der stad Kanton zeer ontstemd over de opvoering van eenige tooneelstukken van onzedelijke strekking in de schouwburgen aldaar. Zij dienden hierover eene klacht in bij den Provincialen Schatmeester Wong, die daarop in de stad de volgende verordening aanplakten. „Ja' de provinciale Schatmeester Wong, weet bij ondervinding, dat het volk van Kanton dramatische tooneelstukken garne ziet opvoeren. Waarom? omdat als men de goden aanbidt het

noodzakelijk is hen door theater voorstellingen op bijzondere wijze te vereeren. Het tooneel is daarom voor het Chineesche volk een bron van genot. Het is echter eene eerste vereischte, dat de tooneelstukken die opgevoerd zullen worden, de strekking hebben de toehoorders tot godsvrucht, tot liefde voor het Vorstenhuis en tot ouderliefde aantesporen. De opvoering van onzedelijke stukken is niet alleen stootend voor velen, maar brengt de goede zeden in gevaar, vooral als jonge tooncelspelsters zooals meestal gebeurt, niet aarzelen in die stukken optetreden. Men heeft mij daarom verzocht deze onbetamelijkheden met kracht tegen te gaan, Van nu af aan beveel ik allen schouwburg-directeuren te zorgen, dat voortaan op hun tooneel alleen die stukken opgevoerd worden, die aan de gestelde eischen beantwoorden:

Met nadruk verklaar ik, dat zij, die dit bevel niet nakomen, in de gevangenis geworpen en zeer gestreng bestraft zullen worden.

Aldus geschreven op den 7^{den} dag der 10^{en} maand van het 8^e jaar der regeering van Tungtchis.'

WONG.

Over het brandgevaar in Schouwburgen schreef Heinrich Laube 10 jaren geleden het volgende in zijn „Norddeutsches Theater“:

„Ich halte es überhaupt für einen Irrenweg bei uns, die Schauspielhäuser durchaus monumental bauen zu wollen. Vielleicht ist auch dieser Irrthum entstanden aus übertriebener Nachahmung der Antike. Sie brennen ja alle ab, die Schauspielhäuser. Wer wird denn die groszen Kosten eines monumentalen Baues auf einen Gegenstand verwenden, welcher so sehr ja fast sicher der Zerstörung durch Feuer ausgesetzt ist, wegen seiner inneren Beschaffenheit und Verwendung! Voll Leinwandfetzen, „an denen die Flamme geschäftsmäszig herumlecken muss, tragen sie ja ihre Brandsignatur auf der Stirne“ . . . Ook Goethe sprak hierover reeds zijn oordeel uit in het volgende versje:

„Wie ist denn wohl ein Theaterbau?“

Ich weisz es wirklich sehr genau :

Man pfercht das Brennlichste zusammen,
Da stehts denn alsobald in Flammen.

NIEUWE UITGAVEN.

A. O. Brachvogel, Dramat. Schriften	ƒ	1.95
A. Baerckel, Gutenberg, hist. Drama	„	0.65
Mahrenholtz, Voltaire-Studien	„	3.90
F. Bodenstedt, Alexander in Korinth Bühnenbearbeitung	„	1.95

C. Meruell, Anna von Cleve, Drama	f	1.—
C. Meruell, Otto der Grosse, Drama	„	1.—
Goethe, Goetz von Berlichingen, ausg. in dreif. Gestaltung v. J. Baechtold	„	3.65
G von Moser, Reif-Reifingen, Schwank	„	2.60
E. Mauerhof, Ueber Hamlet	„	1.95
E. Mauerhof, Messalina, Trauerspiel	„	1.95
J. Slowacki, Balladina, Tragödie übersetzt v. L. Gennan	„	1.30
A. l' Arronge, Haus Lonei, Lustspiel	„	2.60
J. Fastenrath, Im Schoosze des Todes. Drama n. d. Sp von Eschegaray	„	1.—
R. Becher, der altheimische Minnesang	„	3.90
H. Burger, Gabriele, Schauspiel	„	2.60
A. Jordan, Brandenburge in Turin, Drama	„	1.—
E. Mentzel, Geschichte der Schauspielkunst in Frankfurta/d Main	„	6.50
A. Baumgärtner, Goethe's Lehr- und Wanderjahre in Weimar u. Italien	„	3.15
R. Vosz, Luigia San-Felice, Trauerspiel	„	1.30
J. Karsten, der Prinzenraub, Schauspiel	„	1.60
E. von Wildenbruch, Vater und Söhne, Schauspiel	„	1.30
Krause, System der Aestetik	„	5.55
M. Waldstein, Bekenntnisse eines Hoftheater Direktors 2 Bde.	„	3.25
R. Prölsz, Geschichte des neueren Dramas Bd. III (das neuere Drama der Deutschen bis Lessing)	„	8.80
Die Deutsche Bühne, mit 100 Illustr. in Holzschnitt. geb.	„	7.80
—		
F. A. Kember, Notes upon some of Shakespeare's Plays	f	4.90
W. Archer, English Dramatists of today	„	5.55
S. Ferguson, Shakesperian Breviates.	„	1.65
C. J. Hasnell, Tasso	„	1.65
Flowers of Shakespeare, depicted by Viola	„	3.25
K. Bloomsfield, the Horkey, a Ballad with illustrations by Cruikshank	„	3.25
J. Larwood, Theatrical anecdotes.	„	1.65
Lord Lytton, Dramatic works, vol II.	„	2.30
S. Guest, History of English Rhythm a new edition	„	11.70
—		
M. S. Franel, le Théâtre en famille Proverbes et Comédies	f	1.40
Ch. Legrand, Virginité, Histoire d'une comédienne	„	1.90
A. Baschet, les comédiens Italiens à la cour de France sous Charles XI	„	3.30
E. Chavette, les Bêtises vraies. 3e et dernière série des Petites comédies du vice avec eau-forte et dessins	„	2.75
E. M. de Lijden, le Théâtre d'autrefois et d'aujourd'hui. Canta- trices et Comédiens 1532-1882.	„	1.65
P. Chenevier, la question du jeu dans les théâtres	„	1.65

Dufresny, Théâtre, publié avec notes par Georges d'Heylli, avec portrait	f 3.30
Judith Gautier, Richard Wagner et son oeuvre poétique, depuis Rienzi jusqu'à Parsifal.	„ 1.65
Duval, Théâtre mystique de Pierre Duval et des libertins spirituels de Rouen au 16e siècle.	„ 2.75
Jean Racine, Théâtre complet. Ed. nouv. par M. Bernardin. 4 vol. „	6.60
C. Coquelin, l'Arnolphe de Molière ,	„ 1.10
Henry Becque, les Corbeaux, pièce en 4 actes	„ 2.20
A. Belot, la Femme de feu, drama en 5 actes	„ 1.10
C. Grandmougens, Orphée, Drama antique en 4 actes	„ 1.10
H. E. Chevalier, les Drames de l'Amérique du nord. Nouvelle Ed. „	0.55
Théâtre de Goethe, traduction nouvelle par Jacques Porckat t. 2. „	3.30
L. de Vieil-Castel, Essai sur le théâtre Espagnol 2 tomes.	„ 3.85
Les Comédiens, par un journaliste (Octave Mirabeau) avec la réponse de M. Coquelin (ainé)	„ 1.10
la Cravoche, Journal satirique, théâtral et littéraire. six mois	„ 1.65
R. Garnier, les Tragédies, herausg von W. Foerster Bd. III	„ 1.85
A. Baschet, les Comédiens Italiens à la cour de France sous Charles IX, Henri III et Louis XIII.	„ 3.30
E. About, l'Assassin, comédie en un acte	„ 0.80
Almanach des spectacles, publié par A. Soubies année 1881.	„ 2.75
A. Dura et H. Chivot, le Truc d'Arthur comédie en trois actes. „	1.00
Quatre-vingt-treize, drama-roman de Victor Hugo mis à la scène, par Paul Meurice.	„ 1.10
J. B. Poquelin de Molière, Théâtre complet publié par D. Joudust t. 3 et 4 à	„ 1.65
M. Montégut, Drames, avec une lettre de G Flaubert	„ 1.90
Nouveau Théâtre Classique, accompagné de notes, remarques et appréciations par A. Dubois, Geoffroy, Lebohe, Lefranc, Trouillet „	1.65
Grangeneuve, Amhra, Drame (représenté sur le Théâtre de l'Odéon) „	2.20
M. H. Buquet, la Renaissance, Foyers et Coulisses	„ 0.85
P. Terrier et Vast-Ricouard, la Rue Bouleau, comédie	„ 1.10
Henry Becque, les Corbeaux, pièce en 4 actes	„ 2.20
M. S. Franel, le Théâtre en famille.	„ 1.40
Ch. Legrand, Virginité, Histoire d'un comédienne.	„ 1.90
F. R. v. Radetsky, Benedict, Schauspiel	„ 1.65
M. Blandarts, Adolf von Nassau, Trauerspiel	„ 0.65
W. Flaum, Liebesränke, Lustspiel	„ 0.35
J. J. Bodmer, Karl von Burgund e. Trauerspiel	„ 0.35
R. Mahrenholz, Molière. Einführung in das Leben und die Werke d. Dichters kleinere Ausgabe	„ 2.60
H. Kruse, Alexei, Trauerspiel	„ 1.30
W. Jordan, sein Zwillingsbrüder Lustspiel	„ 1.30
R. Vosz, der Mohr des Zaren, Schauspiel	„ 1.30
Deutscher Bühnen-Almanach für 1883 mit den Portraits von L. Barnay und H. Conried	„ 3.25

CORRESPONDENTIE.

Men zendt ons vaak vele en velerlei vragen. o. a. om opgaaf van titels van stukken voor bruiloften en partijen, stukken over bepaalde onderwerpen enz. Deze worden al sinds lang niet meer beantwoord, zelfs met geen afwijzing van één regel. Nog erger is het met aanvraag om plaatsing, alsof we een soort tooneel-besteedsters-affaire hadden. Vooral heldenrollen en komieken werden ons in menigte aangeboden.

Eene andere vraag van ernstiger aard en waarop men *hier* antwoord verlangde, is de volgende :

»Weet ge ook waarom, de »Koninklijke» de rolverdeeling niet meer op de aanplakbiljetten vermeldt! Wat beduidt die innovatie, die voor velen, die gaarne weten wie er in een stuk speelt, en of de verdeeling iets goeds belooft, zeer lastig is.»

Wij zijn niet in de geheimen, maar de aankondiging, »het auteursrecht van de rolverdeelingen der tooneelwerken, door bovengenoemde vereeniging op te voeren, is volgens de wet van 28 Juni 1881, Staatsblad 124, voorbehouden,» die verscheen kort, nadat hier twee onhandige pogingen om een tooneelcourant uit te geven deerlijk mislukt waren, doet ons gelooven, dat de Vereeniging de uitsluitende beschikking over hare programmas wil houden, die als advertentiebladen geen onwaardige winst zullen afwerpen. Kan men de rolverdeeling buiten lezen, dan valt zeker de rolverdeeling niet binnen het bereik der gemelde wet, maar we betwijfelen of de wet inderdaad ook van de »rolverdeeling» auteursrecht erkent; aan de bepalingen van Art. 11 kan in dezen niet worden voldaan en Art. 7 geeft een ieder o. i. het *recht* de rolverdeeling over te nemen. Ook zou verschillende groepeerings, aanvulling van titels, namen en voorletters de »rolverdeeling» tot geheel iets anders maken, dan de affiches geven.

Het zal ons aangenaam zijn als de Vereeniging ons inlicht, maar vooral zal 't ons aangenaam zijn, als de rolverdeeling weer op de aanplakbiljetten te lezen staat. Zeer zeker is het *geen* compliment aan de artisten eenvoudig te verkondigen, het publiek gaat alleen om het stuk en *wie* er speelt en dus *hoe* het stuk gespeeld wordt, is den schouwburgbezoekers onverschillig.

Van andere correspondentiën en klachten deelen wij het volgende mede :

1. Dat de meeste leden van het gezelschap van Lier heftig klaagden over de vele reizen en dat thans inderdaad een algemeene wedstrijd in het reizen van dit gezelschap met de beide andere is ontstaan. Van de Vereeniging bijv. speelde een zelfde gezelschap den 19 Dec. in den Haag, den 20 te Leeuwarden, den 21 te Groningen, en den 22 weer in den Haag.

2. Dat de entractes nog altijd veel te lang duren, maar vooral dat de stukken te veel gerekte worden. Een bewegelijk huisvader klaagt, dat hij bij de opvoering van *zwarte Griet* eerst na drie uur „pauze kreeg.” Hij vreest, dat weldra de halve Schouwburg in de entractes de loges zal verlaten, tot voordeel van den kastelein maar tot groot verdriet van hen, die blijven zitten of zorgen te zitten als 't scherm weer opgaat.

3. Dat het wenschelijk is, dat de groote glazendeuren in den Stads-schouwburg worden vastgezet als het stuk uit is, opdat de bezoekers geen gevaar loopen zwaar door de toeslaande deuren getroffen te worden.

VOORHEEN EN THANS.

HERINNERINGEN UIT HET TOONEELLEVEN.

Terwijl eene bekwame hand zich bezig hield, eene beschrijving van het vroegere *Rotterdamsche tooneel* te geven, achtte ik het niet overbodig, in het kort het *Amsterdamsch tooneel* te bespreken en te doen zien, welke veranderingen het in een zestigtal jaren heeft ondergaan.

In dit opstel zal ik mij nl. niet met toestanden van een eeuw geleden en vroeger bezig houden, maar mij slechts tot den tijd mijner jongelingsjaren bepalen, een tijdperk, waarin ik heb bijgewoond, hoe de meeste der destijds in den smaak zijnde *treurspelen*, zoo schoon en waardig, zoo onnavolgbaar, door onze meest uitstekende talenten als *Snoek*, *Wattier*, *Jelgerhuis*, *Grevelink*, *Everts*, het echtpaar *Kamphuizen*, *Vroombroek* en vele anderen, werden vertolkt; terwijl de *tooneel-* en *blijspelen* door andere beroemde en talentvolle tooneelisten als: het echtpaar *Majofski*, *Rombach*, *Adams*, *Rozenveld*, *Stoete* e. a. werden vertegenwoordigd. Voegen wij nu het geheele »tableau de la troupe» van dit tooneelgezelschap te zamen, dan zien wij welk een *keurkorps* de hoofdstad bezat. — Ook waren in dien tijd ons aller oogen gevestigd op de keurige tooneeluitvoeringen van het beroemde Haagsche gezelschap onder directie der heeren *Hoedt* en *Bingley*, dat onze hoofdstad van tijd tot tijd bezocht in het toenmalige *Duitsche Theater* in de Amstelstraat speelde, en zich door een schoon, geacheveerd spel, hoofdzakelijk in de stukken van *Iffland* onderscheidde.

En wat was nu het resultaat, van al het schoone, dat men genieten kon? Welke was de belooning van het grillige publiek aan het uitmuntende gezelschap van den stadsschouwburg. 't welk bij zijne schoone tooneeluitvoeringen nog de prachtigste *balletten* voegde?

Met uitzondering van de vrij goede opkomst van 't publiek bij de voorstellingen van 't Haagsche gezelschap gedurende de Amsterdamsche kermis, bleven de voorstellingen in den stadsschouwburg meestijds onbezet.

Aan de samenstelling van het gezelschap lag het waarlijk niet! De namen zoo even genoemd, staan ons daarvoor borg. Men zou veeleer de opmerking kunnen maken, dat het treurspel niet meer als vroeger boeide en in het algemeen de smaak hiervoor verdwenen was.

Zóó geraakte het *treurspel* van lieverlede in 't vergeetboek; te meer toen de hoofdkrachten van het gezelschap ons langzamerhand door den dood werden ontrukkt.

Bracht het afsterven van zooveel talenten een groot verlies aan het Nederl. tooneel, er kwamen zachtjes aan weder nieuwe krachten te

voorschijn, die de opengevallen plaatsen moesten aanvullen. — Het waren onder anderen het echtpaar *Engelman—Bia*, het echtpaar *van Ollefen—da Sylva, Peters, Naret—Koning, Stoetz—Majofski* e. a. Ook met deze samenstelling van het gezelschap had men alle redenen tot tevredenheid. Dat die tevredenheid echter een beter financieel succes opleverde, kan ik helaas niet zeggen; doch wel acht ik het gepast, hier te herinneren, dat ook de namen der laatstgenoemde talentvolle tooneelisten nog in 't geheugen liggen.

De stadsschouwburg, voorheen door het stadsbestuur zelf geëxploiteerd, werd aan den meestbiedende verhuurd of verpacht, hetgeen ten gevolge had, dat de schouwburgdirectie later in handen kwam van de voornaamste der genoemde tooneelkunstenaars, onder de benaming van »het Zevenhoofdig bestuur», waarbij *Jan Eduard de Vries* als directeur en chef fungeerde.

Uit welke flinke bestanddeelen dit tooneelgezelschap ook was samengesteld, toch begreep men reeds toenmaals, dat een dergelijk veelhoofdig bestuur, *onhoudbaar* is; temeer wanneer het schoone geslacht ruimschoots gelegenheid heeft, zijn invloed op dat bestuur te laten gelden.

Volgens mijne meening kan een directeur slechts dan zijn zaak goed beheren, wanneer hij als zoodanig alléén staat, bekwaam en onafhankelijk is, *niet* tot de medespelende personen behoort en zich vooral niet door *tooneelintrigues* laat influëncieren.

Ook het tenietgaan dezer zaak kunnen wij niet aan onvoldoende krachten van het tooneelgezelschap wijten, noch aan het repertoire, dat uit de beste stukken van dien tijd samengesteld was; maar aan het *onhoudbare* eener véélhoofdige tooneeldirectie; terwijl bovendien noch de zucht tot uitgaan, noch het aantal der tooneelbezoekers *voorheen* zoo groot was als *thans*.

In 't voorbijgaan herinner ik hier aan het vroegere *Hollandsch Opera-gezelschap* in den stadsschouwburg, waarbij de heeren *Majofski* (vader en zoon), *Feillinger, Voet, Joseph de Boer, Hamburg Neitz*, benevens de dames *Stoetz - Majofski, Bia, Naret—Koning* e. a. medewerkten.

Te gelijktijd bestonden er vier zoogenaamde *volkstheaters* en wel de schouwburg in de Elandstraat, onder directie van *Jan Gras*; het schouwburglokaal van *Weddelooper* op het Roeterseiland, de schouwburg van *A. Cohen* in de Kerkstraat en een lokaal genaamd »de Harmonie» van *Dessauer* en *Franschman*, zonder te gewagen van de vele lokalen van minderen rang, die *klompenschouwburgen* werden genoemd.

Bovengenoemde tooneeldirectiën, die over betrekkelijk goede gezelschappen konden beschikken, vielen eenigszins in den geest van den burger- en werkmansstand. Zij moesten hun bestaan hoofdzakelijk zoeken in de zondags-voorstellingen, die het meest bezocht werden; te meer daar de stadsschouwburg destijds des zondags gesloten bleef. Echter moesten ook de zondags-voorstellingen dikwerf in alle schouwburgen, gestaakt worden, als het den burgemeester behaagde het daartoe noodige verlof te weigeren. De onzekerheid, waarin dientengevolge de directeuren verkeerden, gaf aanleiding den stedelijken *keur* (zegge *willekeur*) te ontduiken door des zondags bij wijze van *Societeit* te spelen met introductie. Van deze

voorstellingen werden voornamelijk die in den schouwburg *het huis ten Bosch* (Kerkstraat) met den heer *Kortenberg* aan 't hoofd, het meest bezocht, doch zij geraakten later even als de anderen in verval.

Ook bestonden er eenige *ambulante* tooneeldirectiën, als: *Obelt Kuy en Koning, mej. Van Kruchten, Glazenap, Stalknecht, Rozenveld, Hempel* enz., onder wier sujetten men reeds op jeugdigen leeftijd de later zoo gevierde *Janus Vink, August Morin, Judels, Albrecht, Van Biene, mej. Gartmann* (thans *mevr. Kleine*) e. a. telde, van welke men toen al voorspellen kon, dat zij éénmaal tot Neerlands *eerste* tooneelsten zouden behooren.

Doch hoewel het tooneelgezelschap van den stadsschouwburg uitmuntend was; hoewel de zoogenaamde *Volkstheaters* van hunne zijde eenige verdienstelijke leden bezaten en het vermaarde zanggezelschap van *de Harmonie* (Zwanenburgerstraat) de meest geliefde *Opera's* ten gehoor bracht, en best met verscheidene *Duitsche* gezelschappen kon wedijveren, leden de tooneeldirectiën in 't algemeen aan verval van financieele krachten, zoodat de meeste schouwburgzalen achtereenvolgens werden gesupprimeerd en tot andere doeleinden bestemd.

De schouwburgen der heeren *Gras* en *Weddelooper* werden tot woonhuizen verbouwd, *De Harmonie* werd in een diamantslijperij; de Salon des Variétés des heeren *Duport* (die ik later bespreken zal) werd even als het Fransche Vaudeville-theatre (Singel), en de Fransche Comedie (Erwtenmarkt) verbouwd; het eerste en derde lokaal (in de Nes en Erwtenmarkt) voor godsdienstige samenkomsten en het vaudeville-theatre tot kantoorlokalen bestemd.

Het schouwburglokaal *het huis ten Bosch* een allerliefst ruim gebouw, gelijkstaande met het Duitse en Fransche theatre van *voorheen*, dat eveneens met afbraak was bedreigd, werd echter eerst gerestaureerd en verfraaid.

Wat was de reden dezer uitzondering?

Onze stadgenoot de heer *D. L. Bamberg*, de welbekende hofmechanicus, vormde het plan om *kinderen* voor het tooneel op te leiden; voor welk plan hij jeugdige krachten vond, die werkelijk grooten aanleg voor het tooneel hadden, hetgeen zij later bewezen hebben.

Want wie waren de hoofdpersonen van dit veel belovende kindergezelschap?

Het waren de jongeheeren *Judels, Eduard* en *Tobias Bamberg*, de jonge juffrouwen *Lamé* en *Meldola* en verscheidene andere kinderen, waarvan eenigen later een andere loopbaan hebben gekozen.

Voor al in de eerste tijden van het bestaan van dit miniatuur-tooneelgezelschap, werd hiervoor veel sympathie aan den dag gelegd; de kinderen deden hun best, de voorstellingen werden in den regel vrij goed bezocht en verschaften den bezoekers, even als het groot aantal kinderen, dat door hunne ouders werd medegebracht, vele genoegelijke avonden.

Deze voorstellingen, die ik ook dikwerf zelf heb bijgewoond, waren, zoowel wat de decoratiën als costumes en requisiten enz. betreft, zorgvuldig voorbereid. Ook had de Heer *Bamberg* zorg gedragen voor twee goede leermeesters en regisseurs. de heeren *Hempel* en *Pareira*, beide bekwame onderwijzers in de *techniek* en het verdere onderricht in de

tooneelspeelkunst. Zooals het echter gewoonlijk met alle nieuwtjes gaat, begon ook deze onderneming na verloop van tijd te verflauwen en werd na een paar jaren ontbonden. Tervolgens bleef de Heer *Kaspers*, die intusschen eigenaar van het gebouw was geworden, de zaak exploiteeren, tot dat op zekeren nacht het gebouw door *brand* in den asch werd gelegd, tot eene *diamantslijperij* herbouwd en later bij de terreinen van de *Fransche Manege* werd getrokken.

Eenigen tijd later werd door den heer *Verwoert* een tweede kindergezelschap in 't leven geroepen, waarbij wij toen, onder andere, aantroffen de jongejuffrouw *Verwoert*, thans *Mevr. Burlage* en den jongenheer *Willem van Zuylen*. Ook deze onderneming ging later teniet.

Intusschen gingen de financiën der verschillende tooneeldirectien in 't algemeen erg achteruit, de talenten der tooneelisten werden niet gewaardeerd; terwijl de minachting des publieks voor hunne personen steeds grooter werd.

Een beter tijdperk brak aan. — De heer *Duport* (vader), vroeger hotelhouder op den Nieuwendijk, wiens huis was afgebrand, huurde daarna van den heer *Benjamin* het lokaal *de Grand Salon* (toenmaals *in- en uitgang* hebbende in de *Kalverstraat* en op het *Rokin*) dat, met het voormalige hotel *Het wapen van Utrecht*, stond op de plaats waar thans *Arti en Amicitia* is gevestigd.

Bedoeld lokaal werd toen door den heer *J. Duport*, in navolging van de toenmalige *Milles Colones* in den geest der tegenwoordige *Café's chantants* geëxploiteerd met bijvoeging der uitvoering van vroolijke Hollandsche zangstukjes, onder directie des heeren *J. Keesing*.

Deze zaak maakte opgang; doch toen het huurcontract vernieuwd moest worden, deed de eigenaar zulke hooge eischen, dat de heer *Duport* omzag naar een ander lokaal, waarin hij naar wensch slaagde.

Een suikerfabriek in *de Nes* kwam te koop. Voor het doel was dit een zeer goede gelegenheid; daar *de Nes* in dien tijd als het middelpunt der stad werd beschouwd en ook het middelpunt voor het uitgaande publiek was.

De Heer *J. Duport*, die een welopgevoed mensch en man van zaken was, wist zich bij het publiek bemind te maken en kreeg vele vrienden waaronder verscheidene waren, die niets liever wenschten, dan in de gelegenheid te komen, hem van dienst te zijn. — Deze vrienden, met de heeren *Brak* en *Hoelen* aan het hoofd, vereenigden zich om hem voort te helpen en kochten het gebouw.

Genoemde heer *Hoelen*, makelaar en timmerman, deed in betrekkelijk korten tijd het allerliefste lokaal: *Salon des Variétés* verrijzen.

Dit lokaal bracht een nieuw leven in de *tooneelwereld*. *Het spectacle coupé*, bestaande in de opvoering van vroolijke stukjes met of zonder zang; viel in den geest van het nette publiek, dat voor een geringen (uniform) entreeprijs, in consumptie die voorstellingen in massa bijwoonde.

Het rooken in een schouwburg, hier voor het eerst ingevoerd, waarbij zelfs de *lange goudsche pijp* niet ontbrak, schrikte de dames van den rijken- noch van den burgerstand (die hier gemeleerd bij elkander zaten) niet af, hunne echtgenooten of andere familieleden te vergezellen.

De zaak marcheerde en rendeerde gedurende het leven des heeren *J. Duport* uitmuntend, hetgeen bij zijn overlijden uit de nalatenschap bleek. Ik kan dit van nabij weten, aangezien ik *administrateur* der zaak was.

Deze vooruitgang van het *financiële* laat zich zeer licht verklaren door de voortdurende talrijke opkomst van het publiek; terwijl het budget minstens een *derde* lager was, dan dat van andere groote ondernemingen. Het goed gelukken dezer opvoeringen was een bewijs, dat zij in den smaak vielen van het dikwijls grillige publiek. Ook speelde misschien de mode hierin haar rol.

Wij hebben een tijd beleefd voor *kluchtspelen*; evenzoo voor het *treur-*, *tooneel-* en *blijspel*, en vervielen thans tot de zoogenaamde *vaudevilles* van het Palais Royal en de *Duitsche Possen* van de Variétés. De opgang, die deze maakten, toe te schrijven aan meerdere bekwaamheid der artisten, zou onzinnig zijn. Want wie zou dwaas genoeg zijn om de talenten van *voorheen* achter te stellen bij de tooneelisten van de Variétés? Dit zij gezegd, behoudens allen eerbied voor hunne bekwaamheid.

Na het overlijden des heeren *J. Duport* trad zijn zoon, de heer *Eugène Duport*, in zijn plaats. Deze liet zich door allerlei *intrigues*, hoofdzakelijk door den heer *Ameling* (regisseur) beproefd, medeslepen, hetgeen de oprichting van een *tweeden Salon* des Variétés in de *Amstelstraat*, onder directie der heeren *Boas en Judels* ten gevolge had. In weerwil van de hierdoor ontstane concurrentie, bleef de toeloop aanhouden en bleek voldoende om *beide* ondernemingen staande te houden.

De Heer *J. Duport* had zijn gezelschap niet zooals bij andere directien geschiedde, per jaar, maar telkens slechts voor den duur van een speelsaizoen — *September* tot *Mei* — geëngageerd. Meestal werd het op 24 Augustus, den verjaardag van koning Willem I, geopend.

Van de vier zomermaanden *Mei-September* maakte genoemde heer *Duport* gebruik voor *uitspanning* en reizen in *Belgie, Frankrijk* of *Zwitserland*.

Eenige hoofdpersonen van 't gezelschap stelden den heer *Duport* voor, om gedurende de zomermaanden de voornaamste kermessen van ons land te bezoeken, even als door andere tooneelgezelschappen werd gedaan. Voor het welslagen rekende men op den goeden naam, dien de Variétés niet alleen te *Amsterdam* maar door het geheele land hadden verworven.

De heer *Duport* begreep, dat dit voorstel billijk en uitvoerbaar was, doch wenschte zich liever van deze zomeronderneming te ontlasten. Evenwel verklaarde hij zich bereid, het zomerreizen van zijn kant zooveel mogelijk te begunstigen, door het afstaan van brochures, muziek, costumes en verdere tooneelbenodigdheden, mits de *exploitatie* hiervan aan de hoofdsujetten werde overgelaten, onder de firma *Boas en Judels*, waarvan de heer *P. Boas* de hoofdbestuurder en administrateur zou zijn.

Door de goede vooruitzichten aangespoord, werd dit voorstel gretig aangenomen en met succes bekroond; want deze zomerreizen werden het voornaamste middel van bestaan voor de *sujetten*, omdat de gewone appointementen des winters destijds zeer sober waren.

Het was bovendien van groot belang voor den heer *Duport* zelf, dat het geheele gezelschap des zomers onder toezicht des heeren *Boas* bij elkander bleef, die dus gedurende dien tijd moest zorg dragen, dat bij de heropening van het winterseizoen met de opvoering van een nieuw stuk kon worden begonnen.

Na eenige jaren onder directie des heeren *J. Duport* (vader) op dezelfde wijze te zijn doorgestaan, begreep de Heer *Eugène Duport* bij het aanvaarden der directie, dat het beter ware de geheele exploitatie der zomerreizen voor zijn eigen rekening te nemen, zonder eenige tegemoetkoming of geringe verhooging der sobere appointementen, waartegen de vroegere exploitanten ten sterkste opponeerden; doch te vergeefs. De heer *Eugène Duport* was tot geen minnelijke schikking te bewegen en het gevolg was, dat de hoofdpersonen van 't gezelschap, die van de stichting der *Variétés* hechte steunpilaren dier onderneming waren, het plan vormden een *tweede* Theatre des *Variétés*, onder hun eigen directie op te richten. Zoo werd de *Variétés* in de *Amstelstraat*, firma *Boas en Judels*, in 't jaar 1844 in 't leven geroepen.

Met den geest des tijds medegaande, beijverden beide directien zich op het aanwerven der beste elementen en het opvoeren der fraaiste stukken. Tal van uitstekende tooneelisten, waarvan de meesten nog in leven zijn, anderen ons helaas te vroeg door den dood werden ontrukkt, verwierven te dien tijde een welverdienden naam op tooneelgebied. Ten bewijze hiervan noem ik slechts de heeren *Judels*, *Vink*, *Morin*, *Van Biene*, *Bamberg*, *Bouwmeester*, *Van Ollefen*, *Vroombroek*, *Barbiërs* en de dames *Kleine*, *Sablairolles*, *Kiehl*, *Kamphuizen*, *Vink*, *Moor*, *Frenkel*, *Lamé*, *Roos*, *Gartman*, *Corijn*, *Tormijn*, en anderen.

Voegen wij hierbij, dat de heer *A. van Lier*, die destijds in het *Grand Theatre* (*Amstelstraat*) bij zijn Hoogduitsch tooneelgezelschap, *Hollandsche volksvoorstellingen* gaf, ook zijn contingent leverde, als: de heeren *Faassen*, *Spoor*, *mevr. Van Lier—de Jong*, en anderen.

Sedert de stichting der *beide* *Variétés* heeft in alle opzichten eene belangrijke wending ten goede gehad. Niet alleen, dat de salarissen van tijd tot tijd aanmerkelijk werden verhoogd, maar ook de tooneelisten zelve zijn in de achting des publieks gestegen.

Het is geen wonder, dat de *tooneelstand* vroeger in het algemeen werd geschuwd en veracht. Niet alleen het zotte *vooroordeel* was hiervan de oorzaak, maar ook het liederlijk gedrag van sommige tooneelisten, vooral *kermisreizigers*, waarvan de meesten zich werkelijk als echte *saltimbanques* gedroegen, zich het grootste gedeelte van den dag aan dronkenschap schuldig maakten, overal schulden achterlieten enz.; wat ten gevolge had, dat zij dikwijls, vooral in de dorpen en kleine provinciesteden, geen *logies* konden krijgen, en hun de deuren voor den neus werden dicht geslagen of zij bij de gratie Gods in de eene of andere *schuur* of op een *hooizolder* werden gehuisvest. Wie echter dit voorrecht niet genieten mocht, kon in een *bedelaarsdoelen* een plaats vinden onder *bedelaars*, *apenen* *berenleiders*, *orgeldraaiers* enz. lieden, in wier omgang zij van kwaad tot erger vervielen. Doch ook in *Amsterdam* zelf bleven doorgaans nog genoeg *pracht-exemplaren* over, die der maatschappij tot schande strek-

ten! Er ontstond onder verscheiden anderen het welbekende *liederlijke klaverblad*:

(a) *Toon V...g*, een man van zekeren leeftijd, die wel is waar van goeden huize was, zelfs eenige geschiktheid voor het tooneel bezat; doch zich er toe verlaagde, om in de kleinste kroegen een alleen-spraak uit het een en ander stuk op te dreunen voor een glas *jenever*.

(b) *Jan R...t*, aanspreker van beroep, die ten gevolge van de zoo-genaamde *wijnzootjes* bij dag *genoeg* had om des avonds hier of daar in zijn *ambtskostuum* of in 't karakter van *Mevrouw Angot de vischvrouw van Fortuin*, uit zijn lievelingsrol allerhande zotheden met zijn hondje *Filax* al *zwaaiende* uit te schreeuwen.

(c) En eindelijk *Koen B...s*, een jongeling met een buitengewoon goeden aanleg voor het tooneel, die bij een goed voorkomen, alle gegevens bezat om een der beste tooneelspelers van zijn tijd te worden, voornamelijk als *jeune premier* (een vak waaraan bijkans ieder tooneel de grootste behoefte heeft), ware hij niet zoozeer aan den drank geraakt, dat zijn geheele toekomst werd vernietigd. Ik zou meer dergelijke schandalen der maatschappij kunnen opnoemen; doch uit den afschuw van dergelijke wezens, zal ik mij slechts bij genoemd *liederlijk klaverblad* blijven bepalen.

Dergelijke beoefenaren der verheven tooneelspeelkunst stijfden het bestaande *voóroordeel*, en maakten de positie van hun collegaas moeilijker, zoodat ook *hier* de goeden het met de kwaden moesten ontgelden.

Is het met 'leedwezen, dat ik thans zulk een ongunstig verslag van *voorheen* geef, des te aangenamer is het mij, dat ik van het *thans* zoo-veel te *gunstiger* kan gewagen.

Niet alleen, dat de toestand der tooneelspelers vooral *financieel* véél is verbeterd, maar ook zagen wij met voldoening, dat het *voordeel* en de afschuw voor het tooneel van lieverlede verdwijnt. »Andere tijden, andere zeden." Dit is ook, hetzij gezegd zonder de goeden onder de tooneelisten van *voorheen* te willen krenken, toepasselijk op het verschil in leefwijze van de tooneelspelers van vroeger en thans.

De aangeduide verbeteringen, waartoe de oprichting der beide »Variétés" den stoot had gegeven, werden bevorderd door:

1o. De *Maatschappij Apollo*, in 1849 door de heeren *P. Barbiers* en *C. J. Mienikus* gesticht, waardoor niet alleen eene verbroedering van artisten werd bevorderd, maar ook een *Weduwen- en Weezenfonds*, benevens een pensioenfonds in 't leven werd geroepen, 't welk thans, gelijk uit het Jaarverslag 1881/82 bleek, een kapitaal van *f* 62.500 nominaal, Inschrijving Grootboek Nat. Schuld bezit, terwijl het saldo in kas, na aftrek der uitkeering aan 28 trekkenden, *f* 1182 bedroeg.

2o. De stichting in 1870 van het Nederl. Tooneelverbond, ten doel hebbende, de oprichting der *Tooneelschool* en de *verheffing* en *veredeling* van het tooneel in 't algemeen.

3o. De oprichting der Vereeniging „het Nederl. tooneel", waarvan het gevolg was samenwerking der beste krachten, die op dat gebied te krijgen zijn, met vernieuwde aanzienlijke verhooging der appointe-

menten, welke vereeniging, even als het Tooneelverbond, door den Koning, wiens beschermende belangstelling in het nationaal tooneel van algemeene bekendheid is, wordt ondersteund.

Het staat *thans* aan de tooneelisten zelve, hun verbeterd standpunt voor 't vervolg te handhaven. Mocht dit verslag strekken, tot betere waardeering van de voorrechten, die het tegenwoordige geslacht boven het vorige geniet, dan acht ik mijne moeite ruimschoots beloond.

Amsterdam, Januari 1883.

P. BOAS.

HET FRANSCH TOONEEL.

II.

Getrouw aan het voornemen om bij onze mededeelingen omtrent het fransch tooneel slechts hier en daar een' greep uit de rijke stof te doen, bespreken wij heden de voorstelling, waarmede het Ambigu-Comique de wintercampagne opende.

Met niet geringe belangstelling werd de heropening van dit bekende theater te gemoet gezien. Velerlei oorzaken werkten hiertoe mede, en zeker niet het minst de omstandigheid, dat de directie bij den aanvang van het seizoen in andere handen was overgegaan.

Gelijk bekend is werd het Ambigu aangekocht door Sarah Bernhardt, of wil men liever, door Mme Damala, en was het beheer door haar opgedragen aan haren zoon, den negentienjarigen Maurice. Ofschoon de jeugdige directeur in zijne zware taak werd bijgestaan door Mr. Simon, een man van rijpe ondervinding in alles wat het tooneel betreft, verspreide zich evenwel spoedig het gerucht, dat niemand anders dan Sara Bernhardt zelve de hoofdleiding der nieuwe onderneming op zich had genomen. Weldra bleek het, dat dit gerucht waarheid bevatte, en zag men met verbazing, hoe deze hoogstbegaafde vrouw bij hare veelvuldige werkzaamheden nog tijd en lust had weten te vinden voor de talloze bemoeiingen, welke eene theater-directie medebrengt. Wat bovendien de zaak nog moeilijker maakte was, dat het door haar aangekochte theater in elk opzicht eene geheele hervorming behoefde. Onder het bestuur der vorige directie toch was zoowel het getal als het gehalte der bezoekers aanmerkelijk minder geworden, en was de aard der opgevoerde stukken oorzaak geweest, dat het meer ontwikkeld en kunstlievend gedeelte van het publiek, niet langer geneigd, om telkens weder de minder behagelijke gestalten van »Gervaise" en »Nana" op het tooneel te zien, langzamerhand aan het Ambigu den rug had toegekeerd.

In de eerste plaats moest dus alles in het werk worden gesteld om den goeden naam, welke gevoelig geleden had, weder in den ouden luister te herstellen.

Met al de geestkracht en voortvarendheid, welke haar eigen zijn, aanvaardde Sarah Bernhardt moedig hare nieuwe en lang niet gemakkelijke

taak. Voor de opening van haar tooneel koos zij »Les mères ennemies," een drama van den heer Catulle Mendès, dat door de verbazende kosten, welke tot de opvoering werden vereischt, tot nu toe elke theaterdirectie had afgeschrikt. Doch juist hetgeen anderen terughield, trok de even ondernemende als excentrieke directrice aan, die bovendien tot het bereiken van haar doel geenszins de hulp van prachtige decoraties en schitterende costumes versmaadde. Kosten noch moeite werden gespaard, en lang vóór de eerste voorstelling brachten de dagbladen reeds uitvoerige berichten omtrent de voortreffelijke wijze, waarop de montering plaats vond, en de onbekrompenheid, waarmede voor rijke en trouw historische costumes werd zorg gedragen. Sarah Bernhardt zelve legde eene werkzaamheid aan den dag, die zelfs bij haar, over wie men zich overigens niet spoedig zal verwonderen, verbazing afdwingt. Terwijl hare ochtenden geheel in beslag werden genomen door hare eigene repetitiën van »Fedora" voor het Vaudeville, spoedde zij zich iederen avond, na een haastig middagmaal, naar het Ambigu, teneinde ten behoeve van haren zoon »Les mères ennemies" te doen instudeeren. Bovendien leverde zij, met behulp van mr. Thomas, zelve de teekeningen voor de costumes, regelde den inkoop der benoodigde stoffen, confereerde met decoratieschilders en machinisten, kortom: droeg in persoon tot in de kleinste bijzonderheden zorg voor alles, wat slechts eenigszins kon bijdragen om het welslagen der eerste voorstelling te verzekeren.

Was de nieuwsgierigheid groot naar den uitslag dezer eerste proeve van de talentvolle actrice op een gebied der kunst, dat haar tot nu toe vreemd was gebleven, eene andere omstandigheid droeg in niet geringe mate bij om de belangstelling van het publiek op te wekken.

Het was namelijk bekend, dat Damala, de man, die door zijn romanesk huwelijk zoo veel van zich had doen spreken, de belangrijke rol van André Boleski in het nieuwe stuk zoude vervullen. Geheel Parijs brandde van verlangen om den echtgenoot der vermaarde directrice op het tooneel te zien, en zulks te meer, daar men tot nu slechts eene enkele maal, en wel bij de opvoering van „La dame aux camélias" voor een weldadig doel, in de gelegenheid was geweest in beperkten kring zijn talent als tooneelspeler te leeren kennen.

Geen wonder dus, dat een talrijk en uitgezocht publiek zich bij de eerste voorstelling in de zaal van het Ambigu verdrong, en dat de directie bij lange na niet in staat was om aan allen, die toegang verzochten, ter wille te zijn.

Wat de critiek en het oordeel van het publiek betreft, is er geen twijfel mogelijk, dat de opvoering van „Les mères ennemies," in vele opzichten een waar succes is geweest. Evenwel kan niet ontkend worden, dat aan de zorgvuldigheid, waarmede de mise en scène was geregeld, aan de onbekrompenheid, waarmede men al het mogelijke had aangewend om aan de voorstelling luister bij te zetten, en aan het uitnemend spel van hen, die de hoofdrollen in handen hadden, ongetwijfeld het grootste deel van den kwistig geschonken lof toekomt. Het drama van den heer Catulle Mendès toch heeft slechts gedeeltelijk aan de misschien wel een weinig te hoog gespannen verwachting beantwoord.

Bij het overzicht van den inhoud, waartoe wij thans overgaan, zal naar wij meenen, de oorzaak van de ondervonden teleurstelling van zelve in het oog vallen.

»Les méres ennemies» is een drama in drie afdelingen en tien tafereelen. Gelijk in de meeste zoogenaamd historische stukken, is ook hier eene familiegeschiedenis samengeweven met eene min of meer naar waarheid voorgestelde geschiedkundige gebeurtenis. De handeling heeft plaats in Polen, omstreeks het jaar 1773. Bij het opgaan van de gordijn vertoont de smaakvolle decoratie van mr. Duran een binnenhof in het kasteel Mikalina, het verblijf van graaf André Boleski; den aanvoerder van de partij der ontevredene poolsche edelen. Ter gelegenheid van den gedenkdag van eenen veldslag tegen de russische overheerschers, een dag van rouw voor het poolsche volk, begeven de afgevaardigden van adel en lijfeigenen, alsook de rabbijn der joden zich naar het kasteel, ten einde getuigenis af te leggen van hunne trouw aan de goede zaak. Maar nog eene andere reden heeft hen bijeengeroepen. Graaf Boleski is reeds sedert geruimen tijd van zijne goederen afwezig, en men weet, dat hij zich aan het hof te Petersburg bevindt. Onder de bestaande omstandigheden schijnt zijn gedrag in hooge mate verdacht en men wenscht bij de gravin, die met haren achtjarigen zoon op het kasteel is achtergebleven, op zijne terugkomst aan te dringen. Maar Elisabeth Boieska wordt zelve door bange vrees gekweld. De lange afwezigheid van den graaf heeft bij haar een somber voorgevoel opgewekt, dat haar echtgenoot voor de verleiding van het zedeloos hofleven bezwiken en haar en zijn vaderland ontrouw is geworden. Wel verklaart zij op fieren toon aan hare bezoekers, die aan hunne ontevredenheid lucht geven, dat Boleski zonder twijfel spoedig terug zal keeren, maar wanneer zij alleen is gelaten, barst zij in tranen uit. Zij gelooft zelve niet, hetgeen zij gezegd heeft. Plotseling verschijnt de graaf. Zonder iemand van zijne komst onderricht te hebben is hij teruggekeerd, en een schandelijk plan dreef hem huiswaarts. Te Petersburg toch heeft hij liefde opgevat voor eene aanzienlijke vrouw Sonjir Ivanowna, en om hare te kunnen huwen, heeft hij het katholiek geloof, waarin hij is opgevoed, afgezworen en zonder aarzelen de russische kerkleer omhelsd. Maar allereerst heeft hij nog de toestemming van zijne vrouw tot eene echtscheiding noodig en om deze te verwerven, is hij tot haar gekomen. Met verontwaardiging luistert Elisabeth naar zijne woorden, doch terzelfder tijd weigert zij hem vastberaden zijn verzoek. Hoe diep zij ook in haren trots als vrouw gewond is, zij vergeet eigen leed voor het heil van haar vaderland. Polen behoeft den steun en den naam van Boleski in de worsteling tegen Rusland, en door aan haren echtgenoot zijne vrijheid te weigeren, hoopt zij hem voor de nationale zaak te kunnen behouden. Toornig, hoewel getroffen door de zelfverloochening van zijne vrouw, wil de graaf weder even geheimzinnig als hij gekomen is vertrekken, wanneer zijn zoon, de achtjarige Etienne, hem met kinderlijke vreugde begroet. Bij het zien van zijn kind, den eenigen erfgenaam van zijnen naam, ontwaken betere gevoelens in het hart van Boleski. Hij ziet plotseling al het verfoeilijke van zijn gedrag in, smeekt zijne

vrouw om vergiffenis en zweert, als vroeger voor zijn huisgezin en vaderland te zullen leven. Ongelukkig is Boleski's bekeering van korten duur. Rodztho, de intendant van het kasteel, eene raadselachtige verschijning, die op onverklaarbare wijze in elke intrige van het stuk is gewikkeld, heeft aan prinses Sonja Ivanowna, de verzoening der echtgenooten bericht. IJlings snelt deze toe om den verloren invloed door de macht harer schoonheid te herwinnen, en slechts al te spoedig is haar dit bij den zwakken graaf gelukt. Elisabeth Boleska verrast in hare eigene woning haren echtgenoot in de armen der schoone verleiderster. Ook nu evenwel is zij nogmaals bereid vergiffenis te schenken, doch wanneer Boleski, door zijn hartstocht verblind, wederom op scheidings aandringt en zelfs dreigt, haren zoon te ontvoeren, geeft zij eindelijk toe. Maar zij besluit tevens den verrader en zijne medeplichtige te straffen. De echtscheiding heeft haar onbeperkt meesters van het kasteel en onderhoorigheden gemaakt, en zij gebruikt onmiddellijk hare macht om Boleski en Sonja in hechtenis te nemen. Daarop roept zij de afgevaardigden van adel en lijfeigenen, die nog op het kasteel vertoeven bijeen, en levert hun den graaf over, om hem als afvallige van zijn geloof en verrader zijns vaderlands volgens de aloude landsgebruiken te straffen. Aan haren wensch wordt voldaan. Het opperhoofd der edelen ontruikt aan Boleski zijn zwaard en eereteekens, de rabbijn bezoedelt het voorhoofd van den graaf met asch ten teeken van schande en de eerste der lijfeigenen doet den schuldigen vader door zijn eigen zoon vervloeken.

Met het verjagen van Boleski en Sonja eindigt de eerste afdeling.

Na het hier medegedeelde, dat het voorspel van het eigentlijke drama vormt, en waarover wij eenigszins uitvoerig waren, daar het, naar wij meenen, het bewijs levert van het dramatisch talent van den heer Catulle Mendès, wacht ons eene bittere teleurstelling. In plaats toch van ons, gelijk de voortreffelijk geschreven expositie deed verwachten, het drama in een afgerond geheel te geven, heeft de schrijver de lotgevallen der Boleskis in tal van korte tafereelen geschilderd, die wel is waar menig schoon tooneel bevatten en eene uitstekende gelegenheid aanbieden voor eene schitterende mise en scène, maar die te onafhankelijk zijn, en te veel afwijkingen der handeling bevatten, om onze telkens weder afgeleide aandacht te kunnen bevredigen.

Vele bijzonderheden ter zijde zettende, die, hoewel zij op het tooneel door bijbehorend decoratief en fraaie groepeerings, waarin zich de meesterhand van Sarah Bernhardt verried, eenen grooten indruk hebben gemaakt, maar die ons weinig licht omtrent de handeling verschaffen, laten wij hier den verderen inhoud, zoo kort mogelijk volgen.

Twintig jaren zijn sedert het vorige tafereel verloop. Boleski is met Sonja gehuwd en een zoon Ivan is hem uit dit huwelijk geboren. Door de russische regeering, in wier dienst hij is overgegaan, wordt hem opgedragen eene oproerige provincie, dezelfde waar zijne vroegere bezittingen gelegen zijn, tot rust te brengen. Aan het hoofd der opstandelingen staat Etienne, de zoon uit zijn eerste huwelijk. Ivan, zijn tweede zoon, dient onder zijne eigene bevelen. In een bloedig gevecht worden de opstandelingen door de Russen geheel verslagen, en Etienne, nadat

zijn vader te vergeefs en zelfs met verzaking van zijnen plicht als bevelhebber, gepoogd heeft hem te redden, door Ivan gevangen genomen. Heeft de staatkunde beide broeders reeds tegen over elkander geplaatst, nog eene andere oorzaak maakt hen tot verbitterde vijanden. Beide beminnen Hélijonne, de dochter van een poolsch edelman, doch slechts de genegenheid van Etienne wordt beantwoord. Zonderling genoeg heeft deze liefdesgeschiedenis, waarop niets ons had voorbereid, aan den schrijver een tooneel in de pen gegeven, dat ons ten minste weder eens aan den titel „Les mères ennemies” herinnert. Sonja n.l. brengt — op welke wijze dit mogelijk of noodzakelijk is, hebben wij niet kunnen ontdekken — een bezoek aan gravin Elisabeth, en biedt haar de vrijheid van Etienne, die als opstandeling den dood verdiend heeft, aan, wanneer hij Hélijonne aan Ivan afstaat. Maar Elisabeth wijst haar voorstel met verachting af. Zij acht het levensgeluk van een onschuldig meisje eenen te hoogen prijs voor de vrijheid van haren zoon. Daar zijne moeder hem niet op eene schandelijke wijze wil bevrijden, en Boleski, die hem in de gevangenis bezoekt, ook nu weder er niet in slaagt hem te redden, ziet Etienne den dood voor oogen, wanneer Ivan plotseling verschijnt. Hij wil zijnen broeder aan de handen van den beul ontrukken, om hem zelf in een tweegevecht te kunnen doodden. Slechts de tegenwoordigheid van Boleski weerhoudt voor een oogblik den broedermoord. Maar reeds in het volgende tafereel, het laatste van het stuk, vernemen wij, dat het noodlottige duel heeft plaats gehad en dat Etienne is omgekomen. Dit laatste tafereel besluit op even zonderlinge als onwaarschijnlijke wijze de steeds meer verwarde handeling, en is blijkbaar slechts geschreven om door een buitengewoon kunstig samenstel van decoraties eenen geweldigen einddruk op de toeschouwers te maken. Graaf Boleski en Sonja vieren ter eere van de behaalde overwinning een feest in een soort van paleis, dat op russische wijze uit ijs is opgebouwd. Ook gravin Elisabeth — hoe en waarom blijft een raadsel — is tegenwoordig. Als deze verneemt dat haar zoon Etienne door de hand van Ivan is omgekomen, roept zij uit, dat hun aller dood hem zal wreken, en onmiddellijk daar op stort, op een door haar gegeven teeken, het ijspaleis, dat ondermijnd is, in elkander, en komen allen in de rivier om.

Met het oog op dit ongerijmde einde en den weinigen samenhang der laatste tafereelen, waarin slechts met moeite de loop der handeling kan gevolgd worden, moeten de over het algemeen zeer gunstige beschouwingen omtrent „Les mères ennemies” zeker eenigszins bevreemding wekken. Het welwillend oordeel der critiek, die zich echter ook niet weinig vroolijk maakt over menige ongerijmde situatie, is in de eerste plaats te verklaren uit de vele schoonheden welke het voorspel bevat, en die eveneens in sommige tooneelen van het laatste gedeelte voorkomen.

Wij herinneren hier slechts aan de ontmoeting der beide moeders, waar het Etienne's bevrijding geldt. In de tweede plaats is het drama van den heer Catulle Mendés in eenen stijl geschreven, die een waar meesterschap over de taal verraadt. Wat het publiek aangaat komen nog andere oorzaken in aanmerking, en heeft de prachtige monteering zeker tot de gunstige beoordeeling krachtig medegewerkt. Maar ook

de uitnemende vertolking heeft tot het behaalde succes niet weinig gewicht in de schaal gelegd. Madame Agar, ook ten onzent zoo hoog aangeschreven, gaf op meesterlijke wijze de fiere en ongelukkige Elisabeth Boleska terug, en wist ook in de zwakke gedeelten van het drama, door haar voortreffelijk spel de belangstelling gaande te houden. Mr. Damala, wiens optreden met zooveel verlangen was te gemoet gezien, bleek al dadelijk door zijne schoone gestalte en sober spel eene aanwinst voor het tooneel te zijn, en debuteerde als Boleski, volgens het oordeel van den zaakkundigen Sarcey, op eene wijze, die hem tot eer verstrekt en veel voor de toekomst belooft.

In weerwil dus van de gebreken die »*Les mères ennemies*» als drama aankleven, mag de heropening van het Ambigu een nieuwe triumpf genoemd worden, dien Sarah Bernhardt, de ziel van het theater, dat zij aan haren zoon schonk, aan hare vele overwinningen heeft toegevoegd.

In een volgend artikel hopen wij haar op een ander terrein terug te vinden, wanneer wij »*Fedora*», de jongste schepping van Victorien Sardou zullen bespreken.

W. BEEKKERK.

HET TOONEEL IN DE HOOFDSTAD.

De Stadsschouwburg gaf ons eenige zeer goed verzorgde en welvertoonde *reprises* te aanschouwen, alle overheerscht door *Zwarte Griet* van de Rotterd. afdeling, een stuk, waarvan het succes alleen geëvenaard wordt door dat van *Fijne Beschuiten*.

Merkwaardig boven alle, is die van Lodewijk XI van Casimir de la Vigne vertaald door H. J. Schimmel.

Wel zeer verschillend is het standpunt dat het publiek tegenover den schouwburg innam, en de eischen, die men stelde, toen de eerste der thans levende romanschrijvers, de waardige leerling en opvolger van den grooten van Lennep, door zijn historische studie geleid, en door zorgvuldig bewerkte verzen aangetrokken, den *Louis XI* vertaalde en voor het voetlicht zag komen. Inderdaad het oordeel, dat men toen over het stuk velde, en dat wat er nu over wordt uitgesproken, is zeer verschillend, en was het eerste veel gunstiger dan het laatste, de jongste ontvangst van dit stuk was oneindig warmer dan de eerste. Deze inconsequentie geheel te verklaren gaat boven ons vermogen, maar zeker is het, dat *thans* alleen geconstateerd kan worden, dat een stuk met groote gebreken, goed vertaald, door een goed, ja door een uitmuntend spel is gered, en aan het publiek veel genoegen heeft gedaan. Het bewijst wellicht, dat het tegenwoordig talrijker schouwburgpubliek minder leest dan vroeger, dat de kritiek daar nog altijd met hare eischen alleen staat, en dat men — bij de inderdaad *niet* toenemende belangstelling in de letteren — hoofdzakelijk naar den schouwburg gaat om te *zien spelen*, een reden te meer voor den Raad van Beheer om ons niet langer de namen der spelers op de affiches te onthouden, te zon-

derlinger, dewijl we die bij de Rotterdamsche afdeeling *niet* missen. Ja we gelooven, dat bij eene flinke rolbezetting Kotzebue en Iffland weer hun roemvollen intocht in den schouwburg konden houden, en door honderden daverend toegejuicht worden.

Men houde ons niet voor al te doctrinair, wanneer we in elk tooneelstuk eene compleete compositie willen zien, die door eenheid van samenhang boeit en indruk maakt; noch met een standbeeld, noch met een prentenboek is een tooneelstuk te vergelijken en de stelling van Aristoteles, dat *handeling* in een drama de eerste eisch is, en *karacteriseering* eerst de tweede, heeft op den huidigen dag nog niets aan kracht verloren. Maar die handeling besta dan uit eenige uit elkander voortvloeiende en door de omstandigheden gebiedend voorgeschreven handelingen niet uit eenige meer of minder uitvoerig bewerkte vertooningen, die alleen moeten dienen om een enkel feit te doen kennen, een enkele waarheid zichtbaar voor te stellen.

We veroorloven ons hier de uitspraak van Gustav Freitag uit zijn *Technik des Dramas* aan te halen.

Vollends wir Modernen, welche am häufigsten durch das Reizvolle historischer Stoffe angezogen werden, haben dringende Veranlassung, an dem Satze festzuhalten, dass die Personalunion allein nicht genüge, die Begebenheiten in eine Einheit zu schliessen.

Noch immer geschieht es, dass ein Dichter unternimmt, das Leben eines heldenhaften Fürsten vorzuführen, wie dieser sich mit seinen Vasallen entzweit, mit seinen Nachbarn und der Kirche herumschlägt und versöhnt, zuletzt in einem solchen Kampfe untergeht; der Dichter disponirt die Hauptmomente des historischen Lebens in die fünf Akte und drei Stunden eines Bühnendramas, setzt in Reden und Gegenreden politische Standpunkte und Parteistandpunkte auseinander, flicht wohl oder übel eine Liebesepisode ein, und meint das geschichtliche Bild in ein poetisches verwandelt zu haben. Er ist zuverlässig nur ein matherziger Verderber der Geschichte, kein Priester seiner stolzen Göttin. Was er geschaffen, ist nicht Geschichte, nicht Drama.

Denn er hat allerdings einigen Forderungen seiner Kunst nachgegeben, er hat wichtige Ereignisse weggelassen, die ihm nicht passten, hat den Character des Helden sich einfach und kunstgemäss zugerichtet, ist mit kleiner und grosser Zuthat nicht sparsam gewesen, hat auch dem complicirten Zusammenhang der historischen Begebenheiten hier und da einen erfundenen untergeschoben. Aber er hat durch allesdies eine Totalwirkung erreicht, welche in gutem Falle ein schwacher Abglanz jener erhabenen Wirkung ist, die das Leben des Helden bei guter Darstellung durch den Historiker hervorgebracht hätte."

Dat ook is de fout in Lodewijk XI. We zien den Vorst onder zoo verschillende omstandigheden, dat we zijn karakter leeren begrijpen, uitvoerig en toch misschien niet uitvoerig genoeg, geteekend. Immers mogen we niet ten minste éene *goede* eigenschap in den vorst onderstellen? En deze ontbreekt geheel en al. De schrijver heeft niets ontzien om, al ware het maar éen trek van dat karakter te doen kennen en heeft daarvoor veel ongemotiveerds gegeven.

De schouwburgbezoeker ziet gaarne bonte tafereelen, waarbij eene woelende menigte samenschuolt en zingt of praat of danst, en daarom hebben we hier ook het landelijk feest. Maar is het verdedigbaar, dat een half bedrijf wordt weggedanst, opdat er gelegenheid zij uit eenige volzinnen te doen verstaan, dat de afgeleefde koning nog lang wenschte te leven, dat zijn minister alles doet om hem te behagen, dat de vrees elkeen beheerscht! Waarlijk, dat alles was uit vorige tafereeltjes lang gebleken.

Maar gaan we zoo niet voort. De verdiensten van het stuk zijn niet gering. De koning is uitvoerig en meesterlijk geteekend, de bijfiguren zijn met enkele fiksche lijnen geschetst, genoeg om de artisten gelegenheid te geven ons in hun onberispelijke historische costumes (de costumeering wordt steeds een grooter voorwerp van zorg) de omgeving van den gevreesden heiligen koning voor te tooveren. Gelijk echter de koning het geheele stuk beheerscht, geheel alleen het stuk is, zoo overheerscht ook Bouwmeester in zijn spel, het spel van alle andere artisten. Daar was geen toetsje, geen trek, waarin Bouwmeester niet geheel het karakter des konings in bijzonderheden weergaf, en zoo wij het meer koninklijke in hem missen, we meenen dit ook niet te moeten wachten in een koning met zoo vele onkoninklijke eigenschappen op een leeftijd, waarop de vorstelijke houding en de glans van het oog en de veerkracht der leden steeds lang geweken is en plaats heeft gemaakt voor de gebreken van den lijdenden ouderdom. Nog eene eigenschap had aan het spel kunnen worden toegevoegd, het zou zijn, het teekenachtige van de houding ook in die oogenblikken, wanneer deze eene bijna onnatuurlijke verplaatsing der ledematen vordert. Bij het nedervallen, bij het bezwijmen, bij het sterven ook dan is eene schilderachtige houding mogelijk en gewenscht. Moeten wij die echter bij overleg krijgen en ten koste van harstochtelijk spel, dan voorzeker zijn we dankbaar voor wat we genoten en vragen niets meer.

Tal van teekenachtige standen danken we aan den hr. Spoormans (Nemours), die op het tooneel uitnemend zijne pose weet te kiezen. Hij heeft soms iets te bewegelijks, te onrustigs, maar zijn beeld drukt uit, wat het moet uitdrukken, en zijn stem vertolkt zijn woord. Jammer dat hij er nog niet in slaagde zijne uitspraak naar de Noord-Nederlandsche te wijzigen, zelfs enkele uitsluitend Vlaamsche woorden namen de plaats in van woorden uit den tekst. Voor de eigenaardige kunst van in verzen te spreken en *goed* te spreken, komt aan niemand hooger lof toe dan aan dhr. Schwab (de Dauphin) en aan Mevr. Rössing-Sablairolles (Maria Coitier). De eerste gaf op bewonderenswaardige wijze het zwakke, weifelende karakter weder, met al de zachtheid en de behoefte aan liefde en het gevoel van machteloosheid en hulpeloosheid, de laatste toonde eene zoo beminnelijke en karaktervolle maagd als de dichter met mogelijkheid kon wenschen om zijne schepping te vertolken.

Als heerschende figuur kwam niemand Bouwmeester nader dan de hr. Spoor (François de Paula). In kleed en houding, in grime, in haar in baard, in alles was de eerwaarde grijsaard tot in de kleinste bijzonderheden kenbaar, en bij dat uiterlijk vooral maakte de juiste toon der stem, en de uitdrukking der woorden den gewenschten indruk. Dit is

ongetwijfeld een van de schoonste proeven van tooneelspeelkunst, dien we van den heer Spoor zagen. Flink was ook de rol van de boerin Martha door Mej. Chr. Poolman opgevat, houding en gebaar ondersteunden volkomen juist haar woord. Maar ook van de andere spelers valt weinig anders dan goeds te zeggen: de heer Morin als Coitier, Schoonhoven als Tristan, v. Dommelen als Olivier le Daim, Ising als Comines, werkten krachtig mede om het geheel waardig te voltooien.

De heer van Lier opende het nieuwe jaar met een blijspel van Julius Rosen »Nieuwe Mannen.” Vooraf ging een nieuwjaarswensch — vervaardigd en voorgedragen door den hr. Bigot, — die in eenvoudige hartelijke bewoordingen een afscheidswoord aan het oude en een welkomstgroet aan het nieuwe jaar behelsde. „Nieuwe mannen” is een dier dolle, Deutsche kluchten, die op niets anders aanspraak maken, dan de vroolijkheid der toeschouwers, een aanhoudende schaterlach is het eenige, dat zij najagen en meestal bereiken omdat een ieder onwillekeurig moet lachen om de onmogelijke tooneelen en bespottelijke toestanden, die in deze stukken onophoudelijk op elkâar volgen. Zonder den inhoud te verhalen (is het wel mogelijk, een geleidelijk verhaal te vormen uit den chaos van onzin, waaruit de meeste stukken van Rosen c. s. samengesteld zijn?) willen we even aanhalen dat reeds de titel aantoonst hoe zwaar het stuk weegt. Verbeeld u een troepje jongelui, die de maatschappij willen zuiveren, in alle opzichten zuiveren, van ouderwetsche kantoorklerken, lastige patroons, kijkende huisvrouwen en... van jongedochters, want dat het huwelijk, evenals in alle stukken van Rosen, ook in dit een belangrijke rol speelt, behoeven we nauwelijks te zeggen.

Gepeeld werd het stuk vrij goed. Het nieuwe jaar inspireerde blijkbaar alle medespelenden, vooral Bigot, Mevr. Huijzers en Mej. van Biene, wier spel inderdaad allen lof verdient. Een aanmerking moet ons nog van het hart: mogen toch òn de hr. Dekker òn nog enkele andere — in *dit* stuk *niet* optredende personen van het gezelschap — op hunne uitspraak en taal letten! De schouwburg is toch, behalve een uitspanningsplaats ook een leerschool, en als zoodanig zijn de tooneelspelers verplicht er op te letten, dat onze schoone moedertaal niet slordig en gebrekkig geradbraakt, maar zuiver en ongeunsteld — vooral ongeunsteld — gesproken wordt. Mej. Poolman en Mevr. Frenkel begrepen dit en namen lessen; waarom doen Dekker en anderen dat ook niet? Zij zullen zich toch niet schamen »les” te nemen? Ook op de grimeering moet meer gelet worden. De heeren Ruys en Lageman hebben er nog geen flauw begrip van, de eerste is meestal overdreven beschilderd en gekapt, de laatste besteedt niet de minste zorg aan zijn uiterlijk.

»Onze Otto”, eerst »Ons Ottotje,” later »Ons Otje” genaamd, en dus herhaaldelijk herdoopt, schijnt zijn aantrekkingskracht niet verloren te hebben. Het wordt telkens weêr gespeeld en luide toegejuicht. Een weinig vroolijkheid hindert ook niet, na hartverscheurende draken als het »Testament van koningin Elisabeth” en »de Giftmengster”; twee stukken, al te onbeduidend, om er hier op terug te komen.

Verder voerde het gezelschap des heeren van Lier een tooneelstuk naar het Duitsch van Bohrmann-Rugia op »Verloren eer" zoo luidt de titel van dit stuk, dat bogen mag op een aantal treffende, aandoenlijke tooneelen en een boeiende intrige. De inhoud is in korte woorden deze: Robert Wils, thans een welgesteld industrieel, heeft een verleden achter zich, dat voor zijn gezin met een ondoordringbaren sluier bedekt is. Om zijn vader, die zich aan verduistering van gelden schuldig gemaakt had, te redden, bestal hij eene hem toevertrouwde kas en werd daarvoor tot twee jaren gevangenisstraf veroordeeld. In de gevangenis leerde hij Baranski, een misdadiger van de gemeenste soort kennen, die hem, bij zijn in vrijheidstelling de belofte afnam, voor zijn vrouw en dochter te zorgen. Wils deed dit. Clara's moeder, Baranski's vrouw, stierf spoedig en hij nam haar dochter nu in zijn huis op... Clara wordt verloofd met een jongeling van goeden huize. reeds zal het verlovingsfeest gevierd worden. Daar verschijnt plotseling de uit de gevangenis ontslagen Baranski en verlangt zijn dochter terug. Met moeite noopt Wils Clara's vader te vertrekken om het geluk zijner dochter niet te verwoesten.

Baranski had echter aan Wils echtgenoot medegeedeeld, dat hij vroeger met hem in het tuchthuis gezeten had, het gevolg hiervan is, dat Carolina zich van haar man wil doen scheiden. Wils is radeloos, hij wil zich van kant maken, doch waagt nog eene laatste poging en deelt zijn echtgenoot alles over zijn verleden, en over Clara mede. Diep getroffen schenkt zij hem vergiffenis, ter wille van hare kinderen, zoodat nu niets meer het verlovingsfeest van Clara en haar beminde in den weg staat.

Ofschoon het succes van het stuk eenigszins bedorven werd door de feesttoasten van het fabriek-personeel, na de aandoenlijke verzoeningscène, laat het een aangenamen indruk achter en bewijst dat de schrijver veel tooneel- en menschenkennis bezit.

De heer K. L. Schamp, meer bekend onder den naam Tabarin, als recensent van den »Echo", zorgde voor een zeer goede, vrije vertaling.

De hoofdrollen werden verdienstelijk vervuld door de heeren Veltman, Bigot en Potharst en mevr. Ellenberger. De rol van Clara, aan mej. Grader toebedeeld, ging boven haar krachten.

Een *oorspronkelijk* blijspel van G. J. van der Hoeven: »Een maaltijd met hindernissen", werd als slotstukje van deze voorstelling opgevoerd. De intrige berust op een naamsverwisseling (ongeveer als in de Dalens van Poelwijk) waaruit een aantal alleraardigste tooneeltjes ontstaan, die de lachlust van den toeschouwer aanhoudend opwekken. De dialoog is vloeiend en gekruid met geestige zinnen, de karakters, hoewel hier en daar sterk gekleurd en overdreven, zijn in hun soort goed geteekend.

De schrijver schijnt aanleg te bezitten en het ware te wenschen, dat hij voortging voor het tooneel te werken. Blijspelletjes als »Een maaltijd met hindernissen" zijn een aauwinst voor ons, aan *goede* levers de rideau en slotstukjes, zoo arm reperloir. Dat niemand, in de haast om naar huis te komen bij het vallen van het doek, er aan denkt om de acteurs (Bigot en Dekker speelden beide *con amore*) en den schrijver door bijvalsbetuigingen te beloonen, zijn we van oudsher gewend en we

vermelden het ook alleen om er op te wijzen, hoeveel belang (?) ons publiek in *oorspronkelijke* werken stelt. De vroolijke stemming gedurende de opvoering was overigens een goede plaatsvervanger van een dikwijls al te kwistig geschonken handgeklap.

UIT ROTTERDAM.

ZWARTE GRIET

Zwarte Griet is een meesterstuk, en zeker het grootste meesterstuk van Faassen. Zwarte Griet is ook Faassens grootste triomf. Dit te ontkennen is eene onmogelijkheid voor wie de geestdrift van het publiek bij de eerste opvoering aanschouwden. Ik herinner mij niet een product van een Nederlandschen schrijver met zulk een enthousiasme te hebben zien begroeten. Het moet wel een der gelukkigste oogenblikken zijn geweest in Faassens leven, toen hij na een keer of tien, twaalf op dien avond te zijn teruggeroepen, namens de Rotterdamsche afdeeling van het Nederlandsch tooneelverbond, onder het dreunen der fanfares van het orkest en de daverende tojuichingen van het publiek, een welverdienden lauwerkrans ontving.

De critiek verstomt waar het publiek zoo luide spreekt, en het is een ondankbare taak om, nadat men in de vertooning zelf vol verrukking heeft meegedaan aan handgeklap en bravo's uit volle borst, zich in zijn studeervertrek neer te zetten, en met koele berekening na te gaan of het stuk, dat u in verrukking bracht, wel gebouwd is volgens de eischen van het drama, of het wel voldoet aan de strenge regelen der kunst, of de kunstenaar niet zoodanig op uw gevoel heeft gewerkt, dat ge u door dat gevoel hebt laten overheerschen en medeslepen om toe te juichen wat u, met het koude ontledmes en de door Hildebrand reeds verfoeide mikroskoop gewapend, toch niet toeschijnt zoo geheel onberispelijk te zijn.

De lezer kan zich dus gerust stellen: wij zullen de zaken niet koud en ongevoelig behandelen. En dat is te gemakkelijker naarmate de feilen steeds verscholen blijven achter zooveel ware poezie, dat zelfs daar, waar deze feilen het meest moesten uitkomen, de zwakheid der dramatische kunst er dubbel door vergoed wordt. Daarin ligt juist de groote waarde van het stuk.

Wij zullen eerst den roman behandelen en dan nagaan welke dramatische en litterarische waarde het stuk bezit.

Noorman (J. Haspels) vroeger *maréchaussée* heeft in eene heete ontmoeting met smokkelaars op de grenzen van België den befaamden smokkelaar de Zwart gedood. Diens weduwe Margaretha (Mevr. Beersmans) is sedert dien tijd blakende van haat en wraak tegen dien Noorman en voedt haren zoon Jozef (A. Haspels) op in het bedrijf van haren man, maar wekt tevens bij hem alle mogelijke gevoelens van haat op tegen de maatschappij in het algemeen en tegen Noorman in het bijzonder,

Zij heeft haren zoon slecht opgevoed, en zijzelve staat, onder den naam van Zwarte Griet, in het dorp bekend als een heelster van gesmokkeld goed, als kaartlegster en als tooverheks.

Twintig jaar zijn sedert den dood van de Zwart verlopen als de handeling van het stuk aanvangt.

1^e Tableau. Baron van den Naegel (Le Gras) is benoemd tot burge-meester van het dorp Zuidwijk, aan den straatweg van Bergen-op-Zoom naar Antwerpen. Nog voor dat hij plechtig is ingehaald, bezoekt hij Zuidwijk en heeft eene conferentie met Noorman, thans opzichter over zijn landgoed en met den pastoor (Faassen) van Zuidwijk. Het oog van den Baron valt op de hut van Zwarte Griet, en hij geeft te kennen, dat hij die hut zou willen slechten, doch verneemt tevens de moeielijkheden op welke hij zal stuiten.

(Deze aanloop doet denken aan *Nos bons villageois* van Victorien Sardou).

Hun gesprek wordt afgebroken door de komst van Zwarte Griet, achtervolgd door de dorpsjeugd, die haar scheldt en met steenen gooit. De pastoor weet hen echter spoedig te verwijderen en blijft met Zwarte Griet alleen, die hij vruchteloos tot betere gedachten poogt te brengen. Hij zegt haar bij zijn vertrek de merkwaardige woorden, die als motto voor het stuk moetengelden: *De haat is uit de menschen, maar de liefde is uit God!*

Jozef wordt verliefd op Anna (Mej. J. de Groot), de dochter van Noorman. Jan de Kreyter (Poolman), een volleerde boef, die gewoön is »zaken» te doen met Jozef, is de eerste, die dat geheim ontdekt en er Zwarte Griet opmerkzaam op maakt. Dat is te erg! De zoon van den vermoorde verliefd op de dochter van den moordenaar!

2^e Tableau. Intusschen heeft Noorman een oud geschrift gevonden, waaruit blijkt, dat de grond, waarop de hut van Zwarte Griet staat, aan den baron behoort; en hij heeft van den baron de opdracht ontvangen om aan Zwarte Griet en haren zoon de dubbele waarde voor hun hut aan te bieden. Zwarte Griet, ten huize van Noorman verschenen, blijft halsstarrig weigeren, evenals haar zoon, die binnengeropen is om de akte te lezen. Zwarte Griet maakt daarop de liefde van haren zoon voor de dochter van Noorman bekend. Natuurlijk volgt hierop eene minachtende afwijzing.

3^e Tableau. Maar Zwarte Griet wil de akte hebben, al zou zij die stelen. Te vergeefs tracht zij ze in handen te krijgen door middel van tante Catherine, die uit bijgeloof haar toovermacht is komen bezweren. Nu moet haar zoon de akte stelen. Hij zal daarin worden bijgestaan door de Greyter, die uit dezelfde secretaire, waarin de acte ligt, de pachtgelden wil stelen, en behendig den sleutel van de kleine achterdeur aan den onnoozelen Cornelis (Victor Faassen) heeft weten te ontfutselen.

4^e Tableau. De dubbele diefstal mislukt. De dieven worden door Noorman overvallen. De Greyter ontkomt, maar Jozef wordt door Noorman aangegrepen. Nu ontstaat eene worsteling waarin Jozef op het punt staat Noorman te vermoorden, doch op het hooren van Anna's gezang ontvalt het mes aan zijne handen, en hij verootmoedigt zich voor den vader.

5^e Tableau. Van dat oogenblik af wordt Jozef een ander mensch. De

woorden van Noorman hebben hem zijn toestand helder doen inzien. Hij verlaat zijne moeder, die hij geen moeder meer wil noemen, met de woorden: „Gij hebt mij God en de menschen leeren vloeken, maar ik vloek u niet.” Hij vertrekt en gaat als soldaat naar Indië. Zwarte Griet is radeloos van smart; de priester ontmoet haar in dien toestand, spreekt hartelijke troostwoorden tot haar, en eindelijk stort zij voor hem de knieën, uitroepende: „Priester, leer mij bidden.”

6e Tableau. Twee jaren verloop. Van Jozef geen andere tijding, dan dat hij na een roemrijke zegepraal doodelijk gewond is geworden. Zwarte Griet heeft zich bekeerd en is in het huis van Noorman opgenomen. Zij is op het punt van te sterven. Slechts één verlangen schijnt haar leven staande te houden: haar zoon weer te zien. En zij ziet hem weder, ofschoon reeds met halfgebroken oogen. Zijn rechterarm heeft hij verloren. Zijne moeder kan dat niet meer zien, maar zij voelt het en de schrik verhaast haar stervensuur. Zij zegent bij haar sterven hare beide kinderen: Jozef en Anna.

Ziedaar de roman.

Het is dan ook in werkelijkheid niet veel anders dan een roman *en action*. Ja, zelfs de geheele bouw van het stuk doet denken aan een drama uit een roman getrokken.

In de eerste plaats reeds die 6 tableaux, waarvan het voor het meeren-deel der toeschouwers wel niet mogelijk zal zijn te zeggen, welk bedrijf er nu eigenlijk twee bevat. Daar echter een drama drie hoofdbedrijven moet bevatten, namelijk: de expositie, de knoop en de ontkenning, en deze drie steeds zoo duidelijk en eenvoudig mogelijk moeten zijn, zoo mogen zij nooit uit twee tableaux bestaan. Bestaat een stuk uit 5 bedrijven dan zijn het 1e, het 3e en het 5e die hoofdbedrijven. Het 2e en het 4e bedrijf zijn dan tusschen geschoven; het 2e om de knoop, het 4e om de ontkenning voor te bereiden. In stukken uit romans getrokken, bestaan deze tusschenbedrijven menigmaal uit twee en zelfs drie tableaux. In oorspronkelijke stukken moet men die tableaux zooveel mogelijk vermijden.

De vijf bedrijven van Zwarte Griet resumeerende krijgen wij:

1e Bedrijf: wenschelijkheid van het bestaan der acte van erfpacht.

2e » : het vinden der acte.

3e » : het besluit tot ontvreemding der acte.

4e » : de mislukte diefstal der acte.

5e » : de gevolgen der poging tot diefstal.

Eigenlijk bestaat dus hier het 5e Bedrijf uit twee tableaux, namelijk de naaste gevolgen: de dubbele bekeering van moeder en zoon, in het vertrek van den zoon; en de verre gevolgen: de terugkeer van den zoon met één arm om zijne moeder de oogen dicht te drukken.

De bouw van het stuk heeft dus iets onregelmatigs.

Ook de eenheid van HANDELING (de eenige van de 3 eenheden van Aristoteles die de romantische school huldigt; laat te wenschen over Tot in het 5e tableau laat de schrijver ons in het onzekere, wie de eigenlijke hoofdfiguur is, de moeder of de zoon. In zijn doel Zwarte Griet

of de liefde tusschen Jozef en Anna? Alsdan verdwijnt de zoon en treedt Margaretha uitsluitend op den voorgrond. Maar het publiek heeft zooveel aandacht geschonken aan die liefde, dat het niet voldaan is met de vraag van Margaretha tot Noorman gericht, of het hare KINDEREN zijn, die zij stervende zegent, terwijl Jozef zelf niet de minste notitie van Anna kan nemen.

Maar nu vraag ik mij zelven af: Hoevelen zouden er onder de duizenden, die Zwarte Griet gehoord en gezien hebben, wel zijn, die deze opmerkingen gaarne lezen? — Ik geloof niet één. Veeleer zullen zij zeggen: Bederf ons toch het genot niet, dat wij gesmaakt hebben. Uw geschrift over eenheid en regels boeit ons lang niet zoozeer als het stuk ons van het begin tot het einde geboeid heeft.

De oorzaak hiervan is dat Faassen zulk een treffend dramatisch effect heeft weten te brengen in bijna elk tooneel, dat hij ons te zien en te hooren geeft. Ja, te ZIEN en te HOOREN! Speelt het stuk voor blinden, zij zullen genieten in hetgeen zij hooren; speelt het voor dooven, zij zullen genieten om hetgeen zij zien. Dit valt licht te bewijzen:

Levert niet bijna elk tooneel een tableauvivant op, het penseel eens schilders waardig? Wil men voorbeelden?

De tooverheks te midden der scheldende dorpsjeugd.

De eerste ontmoeting tusschen Jozef en Anna.

Anna bij het spinnewiel.

Noorman met den priester dammend.

De nauwelijks bedwingbare woede van Jozef tegen Noorman.

De boef de Greyter, Cornelis bedrinkende.

De worsteling tusschen Noorman en Jozef.

De plotselinge verschijning der heks tusschen Cornelis en Roosje

De boetvaardige Margaretha met den priester.

De stervende Margaretha.

Dit tiental tableau vivants alleen is een gang naar den schouwburg overwaardig. Veel draagt hiertoe bij de allergelukkigste decoratie.

Maar vindt het oog veel te genieten, niet minder het oor. Ook hiervan zijn voorbeelden in overvloed.

De samenspraak tusschen den priester en Zwarte Griet.

Die tusschen den priester en de Greyter.

Het lied van het kaboutermanneltje, en dat van den priester.

Het gesprek van den priester met de familie Noorman.

Dat tusschen de Greyter en Cornelis.

Dat tusschen Jozef en zijne moeder.

Daarbij komt de geheele strekking van het stuk: het bijgeloof zichzelf bespottelijk makend, en de liefde, die uit God is, zegevierend over den haat en de wraak der menschen. Hoe heerlijk steekt dit stuk af bij al die scènes uit den Parijschen demi-monde, die wij zoo vaak moeten aanschouwen.

Thans blijft er nog eene moeilijke vraag: Heeft het stuk eene literarische, d. i. eene blijvende waarde?

Waaruit kan men met eenige zekerheid bepalen of het nageslacht schoon zal vinden wat het tegenwoordige zoo luide heeft toege-

juicht? Hieruit, dat de inhoud is gegrond op waarheid, maar op eeuwige waarheid, en dat die inhoud is uitgedrukt in eene natuurlijke zuivere taal. Wat is eeuwige waarheid? Zulke, die niet gebonden is aan tijd of plaats.

Welnu, zou Zwarte Griet misplaatst zijn op de grenzen van Spanje of Italië, of China, of waar ook gelegenheid is tot smokkelen en stroopen? Waar ter wereld is het geloof aan heksen en tooverkrachten voor goed uitgeroeid? Waar ter wereld heeft de goddelijke liefde des priesters niet te strijden tegen bijgeloof, ongelooft, haat en wraak? Niet alleen te Zuidwijk! In dat opzicht kan men de handeling even goed plaatsen in Oost-, West- of Noordwijk.

Had Faassen een letter behoeven te veranderen, om het stuk een of twee eeuwen vroeger te laten spelen! Ik zoek te vergeefs, wat hij zou moeten veranderen. Zoo lang hartstochten, bijgeloof en ongelooft in 's menschen hart wonen — en wanneer zal daaraan een einde komen? — zoolang zal het nageslacht de schildering, die Faassen ervan gegeven heeft, waar vinden en kunnen bewonderen. Het moge de taal verouderd vinden, of er dezelfde aanmerkingen op maken als wij, maar het zal de schildering zelve schoon blijven vinden evengoed als wij.

En hoe is het nu met die taal gelegen? — Vooraf zij gezegd, dat de meeste personen wat al te hardop denken, iets dat op het tooneel wel meer gebeurt, maar toch bij eenige overdrijving eentonig en hinderlijk wordt. In den regel is de taal natuurlijk en zuiver. De aanmerking als zou men uit den mond der personen slechts de stem van den schrijver hooren, is slechts toepasselijk op Anna; doch deze is dan ook door den schrijver voorgesteld als geheel onder den invloed van den priester. En de priester zelf is door Faassen typisch behandeld, even als Monseigneur Bienvenu in de *Misérables* van Victor Hugo. De priester is typisch en spreekt typisch; maar Zwarte Griet, en Jozef, en de Greyter en Noorman en zelfs tante Catherine spreken ieder in hun eigen karakter zoo natuurlijk mogelijk. En zuiver is de taal zooals wij dat van den Heer Faassen gewend zijn

Er bestaat dus geen enkele reden om aan Zwarte Griet alle litterarische waarde te ontzeggen. Integendeel, tenzij het volgende geslacht bijzonder rijk zij aan groote mannen op dramatisch gebied, zoodat hunne werken die van het voorgeslacht in de schaduw stellen, zal Faassen's werk steeds met eere genoemd worden.

Ook van den nieuwen rotterdamschen schouwburg ditmaal niets dan goeds: de heer van Zuylen en zijn gezelschap gaan voort den goeden smaak te dienen, voor zooverre het publiek mée wil gaan. Van goeden smaak en goed spel getuigen al de laatste voorstellingen: *de Lotgevallen van een jong edelman* naar den franschen roman van Octave Feuillet: *le roman d'un jeune homme pauvre*, en Zondag: *Michael Strogoff*. We mogen aannemen, dat beide stukken genoegzaam bekend zijn, zoodat het overbodig is daaromtrent in bijzonderheden te treden.

PETRUS.

Van harte stemmen wij in met het oordeel van den Rotterdamschen beoordeelaar; we verklaren het succes voor de stalles uit het scherpe der karakterteekening en de treffende tooneeltjes, dat voor de hoogste rangen uit het optreden van personen van geringen stand niet alleen, maar vooral ook uit het karakter van Zwarte Griet, de vrouw, die het waagt, zich tegen wet en overheid te verzetten, te meer daar het hier jachtdieverij en smokkelen geldt, twee wetsovertredingen, die door de proletariërs en zelfs door vele anderen niet als zoodanig worden beschouwd.

Grenzeloos was dan ook steeds de geestdrift, die uit de hoogste weerklonk, als Zwarte Griet zich beklagt, dat hij, die een hond doodt, gestraft wordt, maar dat de jachtopziener, die haar man had gedood, geprezen en beloond werd, wegens trouwe plichtbetrachting.

Dat het stuk geheel beantwoordt aan den strengen eisch der „allgemeinen Fasslichkeit“ zal niemand betwijfelen en daarmede is reeds een zeer schoone eigenschap van het stuk genoemd.

't Is waar, de pastoor beheerscht het geheele stuk, reeds bij zijn optreden verraadt hij, dat hij de ontaarde dorpelingen verbeteren, wellicht in engelen hervormen zal, maar is dit inderdaad een gebrek, of bewijst het niet veeleer de volkomen juiste wijze, waarop de gebeurtenissen uit elkander voortvloeien: het logisch verband der enkele handelingen?

Eene aanmerking kunnen we niet terughouden: de lengte van het laatste bedrijf is ongemotiveerd, in veel korter tijd kon hier alles afloopen, en de zoon, dien men reeds in den aanvang gezien had, kon door geen enkel motief zoolang verwijderd zijn gebleven. Had de veldwachter door medelijden met de ongelukkige vrouw haar welwillend en goedhartig verzorgd, haar — wat inderdaad vooral onder dorpelingen een stout stuk is — bij zich in huis genomen; er was geen enkele reden te vinden, waarom Zwarte Griet als wed. de Zwart ten slotte als een heilige werd vereerd, als eene liefhebbende en teeder geliefde grootmoeder werd gekoesterd en gekweekt. Waarlijk men zou geneigd zijn zich te verwonderen, dat de schrijver niet nog iets verder ging en haar ten laatste als echtgenoot in de armen voerde van den moordenaar van haar man.

Die fout is — we twijfelen er niet aan — eene concessie aan den smaak in aandoenlijke tooneelen, die ons honderdmalen bleek en waaraan de schrijver meermalen in vroegere stukken toegaf.

Maar dit is niet voldoende om iets terug te nemen van den lof allerwege aan dat stuk ten deele gevallen als een echt Nederlandsche stuk, dat ons eene fotografie geeft van het leven in Brabant, oneindig beter geslaagd, dan de nationale karakteristiek in *Anna-Mie*, die lang niet geheel Zeeuwsch is; eene fotografie, die in juistheid slechts vergeleken kan worden met die welke in de *ledige wieg* gegeven wordt van het vischersleven in eene streek van Friesland.

Zwarte Griet overtreft in dit opzicht alles, wat onze verdienstelijke Rosier Faassen tot dusverre geschreven heeft. Ren.

DE TOONEELSCHOOL.

Uit het Jaarlijksch verslag van het tooneelverbond 1881/82, bleek tot ons leedwezen, dat niettegenstaande de bloei der tooneelschool wordt geconstateerd; onze financiëele krachten evenwel veel te kort schieten.

Het komt mij voor, dat beide bevorderd kunnen worden door een middel, dat ik de vrijheid neem onder de aandacht der leden te brengen. Ik zou namelijk wenschen, dat de bepaling van het aantal leerjaren der elèves aan de tooneelschool met één jaar werde verlengd; zijnde een jaar na het doen der eindexamens, wanneer zij zijn geschikt verklaard, tot het betreden van het tooneel en dat zij aldus gedurende het bedoelde jaar nog ter beschikking der tooneelschool blijven.

Naar het ons gebleken is, vinden zij die hun eindexamen naar behooren hebben afgelegd, onmiddellijk een engagement en het minimum der verbindtenissen bedraagt gewoonlijk f 1000 in 't jaar. Het bedrag van dit eerste tooneeljaar, moest voor een gedeelte ten bate komen der tooneelschool, waarvoor de leerlingen dan van het gebouw der school en van vaklessen konden gebruik maken, terwijl hun *diploma* eerst na het eindigen van meergenoemd tooneeljaar moest worden uitgereikt.

Dit eerste of zoogenaamd proefjaar zou ons tevens tot eenige garantie strekken in geval (zooals reeds heeft plaats gehad) men zich om de eene of andere reden van het tooneel onttrekt, dat de lessen aan de tooneelschool althans eenig voordeel voor de kunst hebben opgebracht.

Dat een deel der gage aan de tooneelschool komt, is een billijke vergoeding voor de groote kosten, waarvan door de leerlingen weinig of dikwijls *niets* wordt terugbetaald, terwijl er geen enkel middel is om te beletten, dat de leerlingen na zóo onderwezen te zijn, het tooneel verlaten.

Wenscht men dit *niet*, dan zou het geven van eenige invitatie-voorstellingen door de leerlingen, tegen flink entréé een ronde som in de kas doen vloeien. Daardoor zouden ze practisch geoefend worden, de tooneeldirectieën zouden beter gelegenheid hebben hen in hunne ontwikkeling gade te slaan, het publiek, dat door hoogere entreprijzen te betalen, belangstelling toonde, zou zich een oordeel over de aanstaande artisten vormen en de kritiek zou hen anders dan in de bladen bereiken en een begin gemaakt zijn van aansluiting tusschen acteurs en publiek, en bovendien zouden ze eerst *na* een degelijke vooroefening het groot tooneel betreden voor een groot en hun onbekend en vaak *niet* belangstellend publiek.

P. Boas.

Amsterdam, December 1882.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Door den heer Dutton Cook te Londen is bijeengebracht eene verzameling kritieken over het tooneel, in de dagbladen in den loop der laatste vijftien jaren verschenen. Dit werkje zal binnenkort onder den titel »Nights at the Play" het licht zien.

E. von Wildenbrach heeft weder een nieuw blijspel in drie bedrijven geschreven, getiteld »Der König von Candia.»

In het National-Theater te Praag, heeft men in navolging van den Stadsschouwburg te Brünn de electriche verlichting ingevoerd.

Mevrouw Niemann-Raabe is te Praag in het laatste gedeelte der vorige maand in »Frou-Frou," en in »Cyprienne" als gast opgetreden. Het succes was schitterend. Op beide avonden was geen plaats onbezet en moest het orkest worden ingeruimd.

Een blijspel van den bekenden feuilletonist Ferdinand Grosz, getiteld »der erste Brief", werd in den stadsschouwburg te Frankfurt a/m. zeer toegejuicht.

In het afgelopen jaar werden niet minder dan 23 schouwburgen door brand vernield. In deze eeuw verbrandden 500 groote schouwburgen, waarbij meer dan 4000 menschen om het leven kwamen.

Wilkie Collins' roman »Man and Wife" heeft men in Duitschland tot een tooneelspel verwerkt, dat in het Carl-Theater te Weenen reeds verscheidene malen met succes werd opgevoerd.

In de tweede helft dezer maand zal waarschijnlijk het gezelschap Coquelin-Dieudonné in het »Hofoperatheater" te Weenen eene gastvoorstelling geven. De onderhandelingen hierover zijn echter nog in vollen gang.

Walter Lindau 's nieuw blijspel »Hinter den Coulissen" heeft te Linz in den stadsschouwburg weinig voldaan.

De »Comédie Française" heeft tot »sociétaires" verkozen de heeren Prudhon en Sylvain en de dames Tholer, Granger en Dudley.

Jules Claretie werkt aan een groot drama, getiteld: *Impéria*, waarvan de gebeurtenissen plaats hebben te Rome ten tijde van Julius II. Het drama zal opgevoerd worden in het Théâtre-Moderne, directeur Damala. De twee voornaamste rollen zullen door Sara Bernhardt en Damala vervuld worden.

Het nieuwe tooneelstuk van Emile Bergerat »le Nom" zal dezer dagen in het Odéon" te Parijs gespeeld worden.

Door de artisten der »Comédie Française» werd verleden week opgevoerd »On ne badine pas avec l'amour.» De rol van Rosette werd ditmaal gespeeld door eene jonge débutante, mej. Muller, die zich uitstekend van deze taak heeft gekweten. Mej. Bartet en de heer Delaunay oogstten mede vele toejuichingen in door hun voortreffelijk spel.

Te Catania op het eiland Sicilië is thans het Theater-Bellini voltooid, dat in het voorjaar feestelijk zal geopend worden. Deze nieuwe schouwburg moet een der fraaiste van Italië wezen, niet alleen wat de inrichting, maar ook wat de versiering betreft. Flinke maatregelen moeten door de directie genomen zijn om brandgevaar te voorkomen.

Een paar proefjes van Nederlandsch, gelijk dat wel eens in vertaalde stukken voorkomt, mogen hier eene plaats vinden. Dat men »Et moi donc!» geregeld vertaald vindt door »En ik dan!» evenals »Je tombe des nues» door „Ik val uit de wolken» is nog maar eene kleinigheid. »Daor verlies ik mainen Latain bai» en »Ik zou mainen tong oit kunnen baiten» komt ook voor en een ouden kennis hebben we voor een poosje nog gehoord, toen de speler voor »Voilà une tuile qui me tombe sur la tête» hoewel hij binnenskamers was zeide: »Daar valt mij een dakpan op 't hoofd.» Dat de scheldnaam *arabe* verwisseld wordt met *Arabe* en door »Arabier» vertaald, is niets vreemds. In »Serge Panine» komen ook mooie staaltjes voor. Savinien spreekt van »een pensioen, dat zijne tante hem heeft nagelaten» en vertelt ons »dat hij de galeislaaf is van het plezier,» en Marichal doet ons weten »dat hij zijn tarwe zelf bevrucht.»

Toen de »Twee Weezen» op Zondag 19 November, door den Heer Van Zuylen werd opgevoerd, geraakte de grootste helft van het publiek een oogenblik zoodanig in vervoering tegen Mevrouw Kley, dat de Schouwburg dreunde van de blijken van haat en afschuw. Allerlei scheldnamen weerklonken. En zelfs in het Balcon zat een man, die zich niet kon weerhouden, luide te schreeuwen: leelijk kr...! Een wezenlijke triomf voor Mevrouw Kley, maar of zij niet liever voor een beschaafder publiek zou spelen?

De kus op het tooneel schijnt in Amerika tot allerlei verwikkelingen te leiden. Te St. Louis althans is de tooneelkus het onderwerp van belangrijke beschouwingen geweest in de dagbladpers en het resultaat is, dat men een reglement verlangt, waarnaar de acteur zich bij het kussen op het tooneel zal hebben te gedragen. De aanleiding gaf miss Carlyon, die door den acteur Stevens noch door iemand anders verlangde gekust te worden à la Hendrik V. Ter opheldering diene, dat deze Hendrik V-kus aldus genoemd wordt naar de rol van dien naam in het drama van Shakespeare, die, toen zij vervuld werd door den acteur Rignold, dezen er toe bracht om aan het eind van het tooneel, waar

hij eindelijk zijn bruid triomfeerend in de armen kan drukken, aan de actrice een kus te geven, die zich door meer dan gewone vertrouwelijkheid onderscheidde. Miss Carlyon is hiervan niet gediend en klaagt over de wanhopige tegenstribbelingen, waarmede zij zich op het tooneel tegen het familiare kussen moet te weer stellen. Het zoenoffer heeft nu de instelling van een zoengericht gevraagd.

HAAR TWEEDE MAN, Blijspel in een bedrijf door JOHAN GRAM, 's Gravenhage. Henri J. Stemberg 1882.

Gram's blijspel „*Haar tweede man*,“ is ongetwijfeld voor een deel van het Nederlandsch publiek een oude bekende. Evenwel meenen wij deze nieuwe uitgave met genoegen te mogen begroeten. Stukjes als „*Haar tweede man*“ toch, die met het oog op eene vlugge opvoering geschreven zijn, en die voor eene billijke waardeering, eveneens vlug en in één stuk moeten gelezen worden, verliezen veel van hunne waarde wanneer zij bij gedeelten en met tusschenpoozen aan het publiek worden medegedeeld. Vooral bij ons te lande, waar weekbladen gewoonlijk meer lezers vinden, dan abonneenten, die het stuk nog eens in zijn geheel kunnen nagaan, moet met deze omstandigheid rekening worden gehouden.

Het echt Nederlandsch blijspel van Johan Gram geeft ons een kijkje in het jonge huishouden van de weduwe van Dr. Schotenburg, Anna van Delpen en haren tweeden man, den jaloerschen Karel Bolhuis. Op vermakelijke wijze worden ons de belachelijke gevolgen van eene door niets gewettigde ijverzucht voor oogen gesteld. Wanneer ten slotte de zaak eene tragische wending dreigt te nemen, worden, zonder onwaarschijnlijkheid, alle moeijlichkeiten uit den weg geruimd, en besluit het huwelijk van Anna's voordochter Dora met Willem van Deursen, op vroolijke wijze de goed opgezette en met talent volgehouden handeling.

Van de personen, met wie wij in „*Haar tweede man*“ hebben kennis gemaakt, zijn ons Anna, de plaagzieke vrouw, en Sam van Hooge, de opgeruimde vriend van Bolhuis, het best bevallen. Karel Bolhuis zelf schijnt ons, zelfs voor eenen jaloerschen echtgenoot, met al te schelle kleuren geteekend.

Dat de dialoog in hooge mate door natuurlijkheid uitmunt, zal met het oog op den naam van den schrijver wel nauwelijks vermelding behoeven. Slechts eene enkele maal vinden wij (pag. 11 en 27) uitdrukkingen als: „wij zijn verloren“ enz., die nu eenmaal op het tooneel onmisbaar schijnen te zijn. Gaarne hadden wij daar eene meer in het dagelijksch leven gebruikte en bij de eenvoudige handeling passende woordenkeus gezien.

Ook het gezegde van Willem van Deursen (pag. 41): „Ik begreep mijnheer, dat die naam uw voorhoofd erg zou doen fronsen,“ zou mischien bij de opvoering, eene vroolijkheid kunnen opwekken, die niet door den schrijver bedoeld is.

Voor het overige gelooven wij, ook om de snaaksche invallen, die het stuk bevat, „Haar tweede man”, zonder eenig voorbehoud eene aanwinst voor het Nederlandsch tooneel te mogen noemen.

18 Januari 1883.

W. BEEKKERK.

NIEUWE UITGAVEN IN DUITSCHLAND.

Almanach d. Genossenschaft Deutscher Bühnen-Angehöriger, hrsg. v. E. Gettke. 1883.....	f	2.95
Opern-Typen.....	»	3.25
Frhr. v. Buschmann, Graf Rudolf v. Basel. Histor. Volks- schauspiel.....	»	2.10
H. Weber, Ulrich Zwingli, ein Schauspiel.....	»	1.30
T. Haase, Ungeschminkte Briefe.....	»	1.—
J. Stinde und G. Engels, Ihre Familie Volksstück	»	1.95
A. l'Arronge und G. von Moser, der Registrator auf Reisen. Posse.	»	2.60
H. T. Wagner, das Volksschauspiel in Salzburg.....	»	—40

L. Morris, the Ode of Life, and Gwen, a Drama in monologue (Poet. works III).....	f	3.25
John Saunders, Love's Martyrdom, a play and poem....	»	3.25
W. Allingham, Ashby Manor, a play.....	»	—65
H. Ibsen, Nora, a play translated from the Norwegian.....	»	—65
W. Allingham, Evil May day, a play.....	»	—65
W. Sharp, Rossetti, a record and a study.....	»	6.85
Shakespeare's historical plays, Roman and English, with revised texts by C. Wordsworth, vol. I.....	»	4.90

H. Buguet, Foyers et Coulisses, histoire anecdotique des Théâtres de Paris.....		—.—
E. Duesberg, Celestin, comédie en un acte	f	—85
E. Scribe, Oeuvres complètes. Comédies, vaudevilles, vol. 23.	»	1.10

ERRATA.

Op bl. 75 r. 5 v. o. is bij het verloopen van het blad een regel uitgevallen; men gelieve te lezen: „Reeds bracht Van Lier Jr. een oorspronkelijk stuk *Vergiffenis* voor het voetlicht, en eene bewerking van Benedix' *Weibererziehung* onder den titel van *Door Tantes opgevoed*.”

De vertaler van *Les corbeaux*, Mr. A. D. de Vries is de tooneel-vertalgever van „Het Vaderland,” niet gelijk velen meenen, de onderdirecteur van het Amsterdamsche prentenkabinet ijverig bestuurslid van het Oudheidkundig Genootschap. en oud-Secretaris der Tooneelschool.

EEN MODEL-SCHOUWBURG.

De ontzettende ramp, die op 8 December 1881 geheel Weenen in diepen rouw dompelde, de brand van het Ring-Theater, waarbij driehonderd tachtig menschen het leven verloren, opende eindelijk de oogen aller gemeente-besturen en vestigde hun aandacht op den hulpelloozen toestand, waarin de schouwburgen zich bevinden, als zich een dergelijk ongeluk of eene gasontploffing mocht herhalen.

Bijna vierhonderd menschen moesten een vreeselijken marteldood sterven om eindelijk veranderingen te doen plaatsvinden, waarvan men de noodzakelijkheid reeds lang had kunnen inzien en die men niet toepaste, omdat groote uitgaven daarvan terughielden en werkelijke verbeteringen slechts door eene geheele reorganisatie in den bouw onzer schouwburgen aangebracht kunnen worden.

Voor den gewonen schouwburchbezoeker zijn de thans genomen maatregelen misschien voldoende en geruststellende, werkelijk deugdelijk zijn ze niet, al mogen we niet wenschen, dat dit door een overtuigend bewijs gestaafd wordt.

We zullen trachten de licht- en schaduwzijden der verschillende maatregelen aan te toonen om vervolgens een beeld te geven van een model-schouwburg, zooals die door de Vereeniging Asphaleia te Weenen in 't klein is vervaardigd.

De veelgeprezen olielampen, welke men thans bijna in alle schouwburgen vindt, nemen eene eerste plaats in onder de „verbeteringen”. Men wil, dat ze bij een gasontploffing niet zullen uitgaan — iets wat volstrekt niet zeker is — en men vermeent, dat hun licht den toeschouwer in het gevaar den weg zal wijzen om een veiligen uitgang te vinden; degenen, die de uitgangen kunnen bereiken, zullen zeker aan de olielampen hun redding te danken hebben; maar zij, die door de plotselinge ontwikkeling der schadelijke dampen bewusteloos neerzijgen en niet instaat zijn, een trap te bereiken, zullen zij ook door olielampen of nooduitgangen gered worden?

De ondervinding leert, dat het publiek in tijden van gevaar als het ware zijn verstand verliest, dat het als eene woeste horde naar de uitgangen stormt, waardoor een vreeselijk gedrang ontstaat, dat in vereeniging met den bedwelmenden rook, velen buiten staat stelt de uitgangen te bereiken; daartegen zijn olielampen noch nooddeuren bestand en het eenige gevolg van den maatregel zal zijn, dat er, een schrale troost, misschien een geringer aantal menschen zullen omkomen dan vroeger.

Verder heeft men ijzeren gordijnen om het tooneel van de zaal af te sluiten en in de daken der schouwburgen luiken aangebracht, die in geval van brand door een opzettelijk daartoe aangesteld persoon neergelaten of geopend kunnen worden; maar wie staat ons borg, dat die

persoon bij de heerschende paniek zijn plicht zal vervullen, vooral, wanneer ook zijn leven in gevaar komt? Men kan toch van een werkmán niet vergen, dat hij liever zou sterven dan zijn post verlaten!

Dit reeds zou voldoende kunnen zijn om den zorgeloozen schouwburgbezoeker tot nadenken te brengen, maar neen, hij steunt nog op een anderen volgens hem veel gewichtiger maatregel, de onontbrandbare verf, waarmede het geheele houten gedeelte van het gebouw beschilderd is. Hij weet niet, dat die verf slechts voor een paar maanden een doeltreffend middel is en dat na een klein jaar de kracht er van verdwijnt; dat de verfdeeltjes loslaten en als een stofwolk door het lokaal vliegen om nu de oogen, dan de longen van de spelers en hoorders onaangenaam aan te doen.

Sinds de zeventiende eeuw is in den bouw van schouwburgen bijna geen verandering gebracht. De enorme veranderingen op het gebied der techniek hebben hoegenaamd geen invloed uitgeoefend. Men heeft de nieuwste uitvindingen, b. v. de verlichting door gas, aangebracht zonder het systeem te veranderen; men heeft de zalen vergroot, maar de trappen en uitgangen even gebrekkig gelaten als voor twee eeuwen.

De licht ontvlambare versierselen van het schouwburglokaal, de machinerieën, het tooel, alles is in den vorigen toestand gebleven.

Geen wonder dus, dat in weerwil van de genomen maatregelen na den brand van het Ring-theater meer dan één schouwburglokaal nog een prooi der vlammen werd.

Wat men deed, had slechts ten doel het gevaar bij een soortgelijken brand als die te Weenen te beperken, maar hoe zal het gaan als de brand eens in plaats van op het tooneel in de foyers, in de kleedkamers of in de zaal zelve plaats vindt? zullen dan olielampen, tochtluiken en nooddeuren voldoende zekerheid aanbieden?

Ongetwijfeld zal men deze vraag ontkennend moeten beantwoorden en dringender dan ooit stelt zich een andere in haar plaats. Hoe kan men een schouwburg zoodanig inrichten, dat daarin in geen geval brand kan ontstaan?

We laten de beantwoording dezer vraag over aan het genootschap »Asphaleia» dat kort na den brand van het Ring-Théâtre gesticht werd.

Een aantal kloeke en tevens zaakkundige mannen beraamden een plan, dat ze weldra in uitvoering brachten; op de schaal van 1/10 bouwden zij een schouwburg, die naar hun inzien volkomen aan de eischen des tijds beantwoordt; waarvan de inrichting geheel en al met de traditie breekt en ongelukken als de statistieken der laatste jaren in helaas grooten getale aanwijzen, zoo niet geheel onmogelijk, althans onwaarschijnlijk maakt.

De schouwburg van het genootschap Asphaleia is onbrandbaar, hij is geheel uit steen en metaal samengesteld, zowel de zaal als het tooneel, de kleedkamers, zelfs de scheidingswanden tusschen de loges worden uit onbrandbare stoffen vervaardigd. Alle machinerieën zijn van ijzer en alleen het podium blijft van hout, omdat daarvoor geen andere stof gebruikt kan worden.

Een ontvlaming van dit gedeelte van den schouwburg is onwaar-

schijnlijk, daar slechts een te aanhoudende hevige hitte eenigen invloed op de zware planken van het podium zoude kunnen hebben.

De koorden worden door gevlochten draden vervangen, die niet alleen niet kunnen verbranden maar ook veel duurzamer zijn dan henneptouwen. Als beweegkracht wordt het water in toepassing gebracht; men zal dus geen heetloopen der machines te vreezen hebben.

In de plaats van het gas treedt het electricisch licht naar het systeem Krizik en Pelsen, schoon ook gas in dezen schouwburg door de eigenaardige plaatsing der gasmeters geen gevaar zou kunnen opleveren. Het tooneel is van de zaal door ijzeren deuren afgescheiden.

In het dak bevindt zich een luik, dat met het ijzeren gordijn in verbinding staat en zich onmiddellijk opent als dit neergelaten wordt. Op deze wijze wordt het tooneel afgesloten en de versche lucht tegelijkertijd toegelaten, terwijl inplaats van menschen alweder de druk van het water de beweegkracht is.

De zaal zelve zal met tal van uitgangen voorzien worden; elke zijde der gaanderij heeft een bijzonderen uitgang; gedrang kan dus niet plaats vinden.

Elke gaanderij heeft minstens drie groote uitgangen, die toegang verleen tot de foyers, waarvan iedere gaanderij voorzien is, en die minstens viermaal zooveel menschen kunnen bevatten als er op de gaanderij plaats vinden.

Vier breede trappen leiden van elke gaanderij naar de straat; de grootste duisternis zal dus een vlucht niet beletten, te meer daar de ramen van alle foyers aan de straat grenzen en onmiddellijk door een lichten druk of stoot openvliegen.

Ook de loges zijn van bijzondere, altoos op de straat uitkomende uitgangen voorzien.

Men behoeft dus in een schouwburg naar het voorschrift der *Asphaleia*, voor brand niet te vreezen, want eerstens is het onwaarschijnlijk, dat die daarin ooit zal uitbreken, ten tweede is het onmogelijk, dat hij zich uitbreidt, en eindelijk heeft het publiek zooveel redmiddelen te zijner beschikking, dat het zijn leven onfeilbaar in zekerheid kan brengen.

De leden der *Asphaleia* waren echter niet tevreden veiligheidsmaatregelen tegen brand te nemen, zij stelden zich nog zwaardere taak: de geheele reorganisatie van het tooneel. In een volgend artikel hopen we ook daarop terug te komen; intusschen spreken we de hoop uit, dat het geschriftje (1) door *Asphaleia* uitgegeven, waarin alle verbeteringen uitvoerig toegelicht zijn (2) in handen van alle schouwburgbestuurders en gemeentebesturen moge komen. Het zal hen overtuigen, dat alle tot dusverre genomen maatregelen onvoldoende zijn en slechts eene geheele reorganisatie van het schouwburgwezen in staat is, een einde te maken aan een toestand, die op den duur niet alleen gevaarlijk, maar onhoudbaar is.

JAC. T. GREIN JR.

(1) «Project einer Theater-reform der Gesellschaft zur Herstellung zeitgemässer Theater .*Asphaleia*.»

(2) En waaraan we deze mededeelingen ontleenen.

UIT ROTTERDAM.

Dinsdag 16 Januari was het inderdaad recht gezellig in den schouwburg van den Heer W. van Zuylen. Het publiek van de bovenste verdieping ontbrak geheel; het was dus rustig en stil. De overige rangen waren goed bezet. Een beschaafd publiek had er plaats genomen, om zich te... vervelen? — Neen om te zien hoe het toegaat in *de wereld, waar men zich verveelt*.

Reeds bij het opgaan van het scherm gaf het publiek zijn tevredenheid te kennen over de waarlijk schoone tooneelschikking en decoratie. Die verrassing was bij elk bedrijf even groot. Er was veel zorg besteed aan de monterings van het stuk, en het bleek weldra dat er met evenveel zorg gestudeerd was. Spel en opvatting waren voortreffelijk. Zelfs de ondankbaarste rollen, onder anderen, die van den Heer Manta van Nieuwland, die *de Saint-Réault* voorstelde, werden *con amore* gespeeld. Niet weinig droeg Mejuffrouw Kley als de dartele *Suzanne de Villiers* tot het succes van den avond bij.

En het publiek was dankbaar. Geen schaterlach: den geheelen avond plooiden een glimlach het gelaat der toeschouwers, ten bewijze dat men de geestigheden begreep. Het stuk doet van het begin tot het einde denken aan de *Femmes Savantes* van *Molière*. De gelijkenis is bijna te opvallend om geheel toevallig te zijn. Verandert men den naam *Henriette* in dien van *Suzanne*, *Armande* in dien van *Lucy Watson*, *Philaminte* in dien van *Mevrouw de Céran*, *Bélise* in dien van *Mevr. Loudan*, *Vadius* in dien van *de Saint Réault*, *Trissotin* in dien van *Bellac* dan..... ja dan is er niet veel meer te veranderen om van de *Femmes Savantes* te maken; *le monde où l'on s'ennuie*. De geestige figuren van *Paul Raymond* en zijne vrouw *Jeanne Raymond* zijn echter geheel het werk van *Pailleron*, en zijn niet minder goed geteekend dan de overige figuren, en wij zullen wel de laatste zijn om aan den Heer *Pailleron* te verwijten, dat hij zich liet inspireeren door *Molière*.

Toch zal het stuk op den duur niet veel toeschouwers trekken, ten eerste, omdat beschaafde Nederlanders, gelukkig, te veel moeite hebben om zich zulk een wereld voor te stellen; en ten tweede omdat het alleen voor zeer beschaafde en ontwikkelde lieden ten volle te genieten is. Magen, die hongeren naar roggebrood, versmaden de fijne pasteitjes.

Wij zijn den heer van Zuylen dankbaar voor zijn streven om den smaak te veredelen.

Eindelijk is de reeks voorstellingen van *Zwarte Griet* eens afgebroken door eene andere voorstelling en wel door *Fijne Beschuiten* van den heer Justus van Maurik Jr.

Lang reeds hadden wij er naar gehunkerd. Hier en daar begon men ontevreden te worden. Week in week uit *Zwarte Griet*; geen enkele voorstelling voor hen, die *Zwarte Griet* reeds meermalen gezien hadden. Was dat billijk? Was het billijk, dat het Rotterdamsche Gezelschap

elke week in Amsterdam speelde en dat het Amsterdamsche gezelschap te huis bleef? Zoo sprak menigeen en ziet! daar verscheen het Amsterdamsche gezelschap van *Fijne Beschuiten*. De verschillende leden van het gezelschap hadden zich zoo met hun rol vereenzelvigd dat zij schier onkenbaar waren. Het waren fijne beschuiten in *optima forma*. Waar alle medespelenden zoo van hun rol doordrongen waren, moest hun spel wel goed zijn, en het is dus overbodig om ieder afzonderlijk te beoordeelen.

De meeste hadden begrepen, dat zij een charge moesten leveren, en inderdaad levert de Heer van Maurik weinig anders dan charges. Het stuk is ook eerder een kluchtspel dan een blijspel.

Is daarmee het stuk veroordeeld? Verre van dien. Het moet al een zeer zwartgallig man zijn, die niet hartelijk lacht om de scènes die hij in *Fijne Beschuiten* te aanschouwen krijgt. Al valt er ook nog zooveel af te dingen op de bewerking van het stuk, de scherpste criticus is ontwapend, waar hij zoo hartelijk moet lachen. Het thema is afgezaagd Aangenomen, maar wij lachen! De intrige beteekent niet veel. Volkomen waar, maar het lachen verhindert het te zeggen. De personen stellen geen fijn bestudeerde karakters voor; het zijn slechts charges. Alweer waar; maar het publiek lacht zoo hartelijk, dat het naar uwe bewering niet luistert. Het stuk doet denken aan een beroemd Fransch stuk van E. Angier, *de familie Fouchambault*; maar het publiek denkt niet, het lacht.

Maar nu weer dat koude ontleedmes!

De opvatting van de benaming »Fijne beschuiten» is wel wat ruim genomen. Doch daarvan geen verwijt; er komen wezenlijk ware fijne beschuiten genoeg in het stuk voor. Ziehier de korte inhoud.

De Heer van Balen, advokaat is getrouwd met eene freule Hagenbeek van Stamvoort. Door hare zucht naar grootheid gedreven, leeft hij boven zijn stand, en is daardoor in schulden geraakt. De Van Balens hebben een ouderloos nichtje in huis genomen, voor de wereld uit menschlievendheid, in werkelijkheid uit berekening. Zij hebben in haar eene goedkoope gouvernante, die door Mevrouw van Balen trotsch behandeld wordt.

De Heer Willem Bosch, een oud academiëvriend van van Balen, komt zijn vroegeren kameraad bezoeken, en wordt zeer koel ontvangen. Maar zoodra heeft hij aan van Balen verteld, dat hij in Brazilië rijke zaken heeft gedaan, of diens toon verandert; hij moet blijven logeeren, enz. Nu maakt de Heer Bosch kennis met Mathilde, wier vader hij goed gekend heeft. Hij ontdekt spoedig hare treurige positie en besluit daarin verandering te brengen. Mijnheer Klingelman, penningmeester van het Patagonisch heidenen-bekleedingsgenootschap en zijn vrouw komen Mevrouw van Balen bezoeken. De Heer Bosch brengt hen in den waaan dat Mathilde zeer rijk is. Zij besluiten terstond, dat hun zoon Nicodemus, candidaat in de theologie, Mathilde, ten huwelijk moet vragen.

Door het praten van Carolientje, dochtertje der Klingelmans, verneemt ook Mevrouw van Balen het geheim van Mathilde's rijkdom. De van Balens willen terstond, dat hun zoon Frits, die op een handelskantoor

is geplaatst, en associé kan worden, mits hij 25 mille aanbrengt, met Mathilda moet trouwen. Het geld van Mathilde moet de zaken van den vader en van den zoon tegelijk in orde brengen. De zuster van Mevrouw van Balen, freule Stephanie Hagenbeek van Stamvoort, presidente van het Patagonisch genootschap, neemt op zich om aan Frits duidelijk te maken, dat hij met Mathilda moet trouwen. Maar hoeveel Frits en Mathilde ook van elkadder houden, een huwelijk komt niet in hunne gedachten.

Eene beleediging, Mathilde aangedaan door jonkheer Eduard Montijn van Bergen, voert tot de ontkenning. De heer Bosch wil Mathilde bevrijden uit eene omgeving, die haar zoo ongelukkig maakt. Hij biedt haar zijn hand aan, die zij aanneemt, terwijl Nicodemus Marie de dochter van van Balen gevraagd heeft. Frits krijgt de 25000 gulden van Bosch te leen, terwijl Abraham Blom de bode van het Patagonisch genootschap de fijnste van alle beschuiten, met de kas en met andere gelden op den loop is gegaan naar Amerika.

Zoo als men ziet, is de vinding niet nieuw, de intrige zoo eenvoudig mogelijk. Maar er komen zooveel grappige episodes bij, dat de draad der intrige zooveel mogelijk verborgen blijft.

De karakters zijn charges. Nu ja, maar geen overdreven charges. Sommige leden van het gezelschap, vooral de Heer Spoor (Klingelman) chargeerden wel wat meer dan in de bedoeling van den auteur kan hebben gelegen. Het zijn geen photographieën, maar beelden, naar het leven geschilderd, en wel wat sterk gekleurd. Meestal laat de auteur ons niet diep genoeg in de harten zelf lezen. Wij vernemen de drijfveeren meer door de cancans der partijen, dan dat wij ze in de zielen ontdekken.

Dat verhindert echter niet, dat bijna elke scene een onweerstaanbaar komisch effect heeft. De gedachten zijn niet diep, maar uiterst behaagelijk. De dialoog is geestig. De taal zuiver en welluidend, maar met een echt Amsterdamsch tintje. De bode, Brammetje Blom, spreekt bepaald als een Amsterdamsche kruier. Wij weten met welk talent de Heer van Maurik iederen persoon weet te laten spreken zooals een persoon van dien of dien rang of stand in Amsterdam spreekt. Dat talent komt in »Fijne Beschuiten» sterk uit.

Heeft het stuk eene blijvende waarde? Zeker wel zoolang het tegenwoordig geslacht bestaat. Zoo lang de mensch mensch is, zal een gesprek als dat tusschen Mijnheer en Mevrouw van Balen waar blijven, en zal het hooren of het lezen er van een genot zijn. Andere deelen echter zullen verouderen niet om de karakters der personen, maar om hun taal. Eigenaardige spreekwijzen verouderen, en verouderen dikwijls spoedig. Gelukkig is dat aantal te gering in »Fijne Beschuiten» dan dat wij daaruit zouden mogen opmaken dat voor van Mauriks werk geen toekomst zou bestaan. Laat ons hopen, dat het hem gegeven zij, ons nog zulke pennevruchten te leveren, die dit zijn werk in de schaduw stellen.

Geheel anders moet ons oordeel zijn over *Marietje*, een nieuw blijspel van den Heer Maas Geesteranus, op den 1en Februari voor het eerst opgevoerd door het gezelschap van den Heer van Zuylen. Geestig en

grappig is het stuk zeker. De Heer Maas Geesteranus toont duidelijk genoeg, wat hij zou vermogen indien hij zich de moeite wilde geven om een intrige op te zetten, die meer waarheid, meer waarschijnlijkheid of op zijn allerminst dan toch eenige mogelijkheid bezat. In *Marietje* zijn de toestanden ongerijmd, en is de intrige alles behalve nieuw. Men oordeele.

De Heer Ubberg, wijnkooper is getrouwd, met Martien Weller. Zijne schoonzuster, Marie Weller, woont bij hem in, en is voor 30000 daalders deelgenoot in de wijnzaak. De firma heeft aan *alle pastoors* (!) een prospectus van hare wijnen gezonden, en ontvangt verscheidene brieven met bestellingen. Maar onder deze is er een van den pastoor van Eggelshoven, die geen wijn bestelt, maar voor den kantonrechter van de plaats zijner inwoning aanzoek doet om de hand van *Marietje*. Hij kondigt tevens het bezoek van den kantonrechter aan.

Maar Marie is verliefd op den luitenant Daalders, en al is haar schoonbroeder tegen dit huwelijk, zij wil van geen huwelijk weten met den kantonrechter Staecx, een weduwnaar met twee kinderen.

Nu zou er niets eenvoudiger zijn geweest, dan dien heer door een pastoor geschilderd als een braaf man, beleefd te ontvangen, en dan even beleefd zijn hand aftewijzen. Dat zou iedere beschaafde dame gedaan hebben. Niet alzoo onze beide gezusters. Zij willen van de gelegenheid gebruik maken om den Heer Ubberg van zijn jaloerschheid te genezen, en er dien kantonrechter in te laten loopen. Een tweeledig besluit wordt genomen. Den Heer Ubberg brengen zij in den waan, dat de kantonrechter komt om kennis te maken met hun wijn, Ste Marie de . . . dien zij onder elkander gewoon zijn Marietje te noemen. Den Heer Staecx zullen zij wijsmaken dat Mevrouw Ubberg Marietje, en Marietje Mevrouw Ubberg is. Men begrijpt lichtelijk de quiproquos en malle passages, die daaruit voortvloeien. De verwickeling wordt nog vermeerderd door den Notaris van der Plaas die zijn kantoor heeft in hetzelfde vertrek (!) als de Heer Ubberg en zijn vrouwelijke associé, op wie onze notaris ook al verliefd is. Hij heeft bovendien eene manie om testamenten te maken.

De rol, die Marietje en hare zuster spelen, is kortweg gemeen. Marietje, die zich uitgeeft voor eene getrouwde vrouw, tracht den kantonrechter liefde voor haar in te boezemen. Eén oogenblik schijnt zij daarin te zullen slagen; maar de gedachte aan zijne kinderen weerhoudt hem, wanneer zij hem ten slotte voorstelt om met haar te vluchten. Uitgelachen door de leden der familie Ubberg moest hij ten slotte het huis verlaten terwijl hij de woorden van Napoleon tot de zijne maakt, *et leur laisse leur leur linge sale en famille*.

De moraal, die dit stuk bevat, is al zeer raadselachtig. Het leert ons, dat een eerlijk huwelijksaanzoek van een eerlijk man eene belediging is, dat eene vrouw, om haren man van zijne jaloerschheid te genezen alle middelen mag te baat nemen, ook de minst geoorloofde. Van sommige aardigheden van gewaagd allooï liever zwegen.

Het is daarom te meer te bejammeren, dat de Heer Maas Geesteranus zulk een onderwerp heeft gekozen, wjl hij onmiskkenbaar veel talen bezit. Zijne dialogen zijn los, geestig en bevallig.

Nog een woord.

Mocht het stuk ons niet bevalen, het lag stellig niet aan de vertolking, waartoe de beste krachten van het gezelschap van den Heer van Zuylen medewerkten. Het komisch effect, dat hun spel teweegbracht was onweerstaanbaar.

Dinsdag 13 Februari had in den Grooten Schouwburg de langverwachte voorstelling plaats van het drama: Een Priester door Buet, voor het Nederlandsch tooneel bewerkt door den Heer A. J. Le Gras. Daar de leden van de vereeniging „het Rotterdamsch Tooneel” tot deze uitvoering waren uitgenoodigd, mocht men met recht iets goeds, iets degelijks verwachten. Geen plaatsje was dan ook op de eerste rangen onbezet gebleven. Het grootste gedeelte van het publiek verliet echter den schouwburg onvoldaan. Ontevredenheid leidt licht tot onbillijkheid. Onbillijk is het om het geheele stuk af te keuren, al is er veel afkeurenswaardig in. Hoeveel stukken zijn niet beroemd geworden, omdat er ééne prachtige scène in voorkwam?

Intusschen de fouten zijn hier grof en menigvuldig. Zelden gaf een schrijver in zijn eerste stuk blijk van zooveel talent, gepaard met zulk een slechten smaak. Wij zullen het stuk eens doorloopen en nagaan waaruit dit beweren is te staven. 1e Bedrijf. — Voorspel.

De graaf de Champlarent heeft zich in het erfdeel zijner vaderen teruggetrokken, waar hij zeer ingetogen leeft, ten einde het overschot van zijn vermogen zoo productief mogelijk te maken, en daardoor de toekomst zijner kinderen eenigszins te verbeteren. Hij deelt dit mede aan zijn oud vriend Olivier Robert, die vroeger een half millioen van den graaf door speculaties heeft doen verloren gaan. Deze Robert wil in Indië zijn fortuin gaan beproeven. De graaf toont hem eene som van 200.000 francs, de opbrengst van verkochte landerijen, die hij den volgenden morgen vroeg naar een notaris zal brengen.

Als Robert vertrokken is, geeft de graaf zijn bediende last om hem voor dag en dauw te komen wekken om naar den notaris te rijden. Doch om de huisgenooten niet te wekken, moet hij met een ladder op het balcon klimmen en door het venster, dat half geopend blijft, binnen komen.

De knecht vertrekt en de graaf gaat gekleed een paar uren te bed liggen. Gedurende zijn slaap sluipt Robert in boerenkleéren vermomd binnen en steelt de bankbiljetten. Maar de graaf ontwaakt en betrapt Robert op heeterdaad. Door het pistool van den graaf bedreigd, moet de schelm het geld teruggeven, en wordt weggejaagd; doch terwijl de graaf lucht geeft aan zijn spijt en aan zijne teleurgestelde vriendschap, denkende dat Robert vertrokken is, keert deze eensklaps terug en vermoordt zijn vriend met een mes.

De graaf sterft in de armen der zijnen, die op het gerucht zijn toegelopen, terwijl hij uitroept; Robert! Robert! Robert!

Dit bedrijf bleek voldoende om het stuk te doen vallen:

Ten eerste moest ieder wel getroffen zijn door het dwaze gedrag van den graaf. Hij handelt zoo als een arm man zou handelen, die plotseeling in het bezit komt van een groote som gelds. Iemand als hij

zou het geld door zijn notaris hebben laten ontvangen; en al had hij het zelf ontvangen, hij zou er niet zenuwachtig van worden, en er mée omspringen als een kat met een muis.

Ten tweede werd ieder met afgrijzen vervuld over den moord. Een moord op het tooneel is zeker niets vreemds; de stukken van Shakspeare zijn er vol van. Maar óf wij moeten den moord niet zien of er moet voor den moord een motief bestaan, dat ons den moordenaar doet beklagen. Minnenijd, zelfverdediging, bloedwraak, er zijn motieven genoeg. Met een moord als hier gepleegd wordt, vervallen wij in de afschuwelijkste melodrama's. (2e Bedrijf.)

Zes maanden zijn verlopen. Robert heeft alle vermoedens weten te ontgaan, en komt afscheid nemen van de gravin en hare beide zoons, daar hij bij zijn voornemen is gebleven om in Indië fortuin te gaan maken. Zijn dochttertje blijft bij de gravin.

Hij heeft den morgen gebruikt om tegenwoordig te zijn bij de ontvoering van den gewaanden moordenaar Bornu, wiens kleederen Robert bij het plegen van zijn misdaad gebruikt had, terwijl Bornu zelf beschonken in een schuur lag te slapen. Bornu's hoed en klompen zijn in de nabijheid gevonden, en hij heeft van dat feit geen verklaring weten te geven.

Bornu is gestorven met de betuiging zijner onschuld op de lippen. Het verhaal daarvan treft den oudste der knapen zoozeer dat hij het niet kan vergeten.

Bij het afscheid belooft de gravin, dat zij goed voor de drie kinderen zal zorgen. Zij besluit, dat haar oudste zoon priester zal worden, terwijl haar jongste het vaderland als krijgsman zal dienen.

Dit tweede bedrijf is niet beter dan het eerste. De „*Man met de wassen beelden*” is er nog mooi bij. De galeien zijn minder erg dan de dood op het schavot.

En dan die beslissing van de moeder over de toekomst harer kinderen is erg gewaagd. Geen moeder, die normaal is, zou haar oudsten zoon aldus tot een leven doemen, dat hem voor altoos ongelukkig kan maken.

Het geheele voorstuk bevat dus niets goeds. Veel liever hadden wij dat alles maar hooren vertellen in een vertrouwelijk onderhoud in een ander eerste bedrijf.

Nu volgt het eigenlijke stuk: (1e Bedrijf.)

Vijftien jaren zijn verlopen. Robert heeft zich in Indië macht en rijkdom weten te verschaffen. Zijne dochter is na den dood van de Gravin, dat is sedert drie jaren, bij hem gekomen. Een Engelsch majoor en zijne vrouw zijn er als gasten, en de jongste zoon van den graaf, als Fransch zeeofficier aldaar aan wal, is verliefd op Gilberte, en heeft van Robert toestemming tot hun huwelijk gekregen.

Een donkere wolk verrijst aan den horizon: Er is oneenigheid ontstaan tusschen zijn volk en dat van een naburigen Radjah, Eenigen van zijn volk hebben een Hindoeschen tempel ontheiligd. De Radjah komt Robert den oorlog aanzeggen, juist nadat Patrice, de priester, de oudste zoon van Champ laurent is aangekomen. Deze beproeft te vergeefs den Radjah vredelievend te stemmen; de hooghartigheid van Robert maakt zijne tusschenkomst vruchteloos.

Dit bedrijf is reeds iets, maar niet veel beter. Het is wel wat gerekt. Die Radjah is wel wat zwetsurig; maar enfin, dat is hem niet kwalijk te nemen. En wat Patrice eigenlijk in Indië komt doen is ons niet gebleken. Indië is toch wel wat ver voor een gewone visite.

Verder is dit bedrijf aangevuld met flauwe aardigheden van Engelsche muzikanten, en tegenstrijdige oppervlakkigheden van den Engelschen Majoor en zijne vrouw. (2e Bedrijf.)

Wij zijn in het huis van een der slaven van Robert. Deze slaaf heeft steeds liefde geveinsd voor zijnen heer, zoo zelfs, dat hij zijn huis als een toevlucht in tijd van nood heeft aangeboden. Maar hij haat hem; hij haat alle blanken.

De bezittingen van Robert worden door het vuur vernield. De jonge luitenant Champlaurant vlucht met Gilterte in het huis van den slaaf; aan wien hij de zorg voor Gilberte toevertrouwt, terwijl hij zelf zal gaan onderzoeken of de weg naar het strand veilig is. Onderwijl wordt Gilberte door den slaaf in een kelder gesloten, om later als zoenoffer in den ontheilgden tempel te worden geslacht.

Daarop komt Patrice binnen, die door het hooren van hare noodkreeten weerhouden wordt om een glas vergiftigd water te drinken. Hoe uitgeput ook, hij wil haar bevrijden, en wordt daarin geholpen door den inmiddels binnengevluchten Robert.

Ook Gilberte zal van het vergiftigde water drinken, maar wordt daarin verhinderd door de vrouw van den slaaf, die hare jonge meesteres beschermt.

Nu wil het drietal vluchten, maar daar verschijnt de Radjah met zijne bende. Robert wordt gevangen genomen en geboeid, terwijl de priester met Gilberte mag vertrekken om haar aan boord van een schip te brengen.

Dit bedrijf had geheel kunnen vervallen. De Radjah had Robert aan het eind van het vorige bedrijf reeds gevangen kunnen nemen. Het is zelfs onbegrijpelijk, waarom hij het niet deed.

Die walgelijke slaaf, dat middending tusschen een slang en een tijger, had de auteur ons gerust kunnen besparen; zijn werk zou er niets bij verloren hebben. Integendeel. (3e Bedrijf.)

Robert, in wien de Radjah een misdadiger vermoedt, wordt in een vertrek van het paleis opgesloten. De Radjah laat hem de gelegenheid, zichzelf het leven te benemen door in een peilloozen afgrond te springen, of door een der wapens te bezigen, die aan den wand hangen.

Daar komt men den Radjah een losgeld voor Robert aanbieden. Hij weigert dit met minachting; want hij moet den onbuigzamen wil van Robert buigen, of deze zal sterven. Hij vertrekt en laat Robert alleen. Met een dolk gewapend, staat deze gereed om, zoodra de deur mocht opengaan, zich eenen weg te banen, of strijdende te sterven, als plotseling Patrice binnen komt.

Patrice, die zijn broeder en Gilberte in veiligheid heeft gebracht, keert terug naar den vriend zijns vaders, dien hij niet wil verlaten. Liever wil hij met hem sterven. Maar Robert wil hem zien. Hij, de vrijdenker, wil niet door den priester worden lastig gevallen. Eerst

vermoedt hij dat de Radjah Patrice tot hem heeft gezonden, om te trachten door hem zijn wil te buigen. Om zich van zijn aanhouden te ontslaan en tevens zijne Christelijke liefde en vergevensgezindheid op de proef te stellen maakt hij hem met zijne misdaad bekend. Vreeselijk is de strijd des priesters. Een oogenblik staat hij gewapend met den dolk, dien Robert bij zijne komst heeft weggegooid. Een oogenblik staat hij gereed om zijns vaders moordenaar te doorsteken. Dan, hij werpt den dolk weg.

De deur des kerkers gaat open, en de Radjah verschijnt om aan Robert aan te kondigen, dat zijn laatste uur is geslagen. Hij kan echter nog vergiffenis schenken, zegt hij, mits iemand zich tusschen hem en den beul plaatst. Patrice kan het niet. Robert wordt weggevoerd om te worden doodgeschoten, in het gezicht van het venster.

Nauwelijks is hij vertrokken of Patrice voelt het zelfverwijt dat een woord van hem het leven van Robert had kunnen redden. Hij heeft dat woord niet willen spreken. Maar het is nog niet te laat; hij kan het nog uit de verte roepen. Zijn keel weigert hem echter dat woord voort te brengen. Hij smeekt den hemel hem de kracht te geven eenmaal „genade!” te kunnen roepen; en als die kracht hem geschonken wordt is het te laat; twee schoten knallen te gelijk op hetzelfde oogenblik, en Robert is dood.

Aangrijpend schoon is dit bedrijf. Meesterlijk wordt er de zielestrijd van den Priester in geteekend. Dit eene bedrijf vol hooge tragische kunst doet al de vorige bedrijven vergeten. (4e Bedrijf.)

Wij zijn terug op het kasteel van Champlarent, waar alles wordt in gereedheid gebracht voor het huwelijk van de dochter van Robert met den jongsten zoon van zijn slachtoffer. Patrice ziet dat huwelijk met afschuw, en verkeert in hevigen tweestrijd of hij zal spreken of niet. Jammer, dat wij van te voren door zijn voorgenomen vertrek weten, dat die strijd eigenlijk reeds beslist is. Hij eindigt met de trouwacte te teekenen.

Omdat wij van te voren weten, dat hij teekenen zal, is dit bedrijf zwak, en eenigszins taai, zooals meestal de tooneelen zijn waarbij de notaris een acte moet laten teekenen. Het gaat uit als een nachtkaars.

Konden de zes bedrijven zoodanig worden veranderd, dat de vier eerste er één vormden, het tweede onveranderd bleef en uit het laatste de voorgenomen vlucht van Patrice weggelaten werd, dan zouden wij een hooge tragedie hebben, die nu even goed bestaat, maar omwikkeld met al den dramatischen bombast van een akelig melodrama. Maar het moet herhaald worden, het 5e bedrijf vergoedt al wat wij in de overige moeten afkeuren. Stellig is de Heer Buet een auteur, van wien veel te verwachten is.

Het is bijna ongelooftelijk voor hoeveel afwisseling het gezelschap van den Heer W. van Zuylen zorgt. Telkens weer andere stukken, met zorg ingestudeerd. Waarlijk, het publiek zou al zeer ondankbaar zijn, indien het blind bleef voor zooveel toewijding. Daar in dit tijdschrift voornamelijk nieuwe stukken besproken worden, en het Nederlandsch tooneel daarin dit jaar bijzonder gelukkig is, neemt de bespreking daarvan

wel de grootste ruimste in. Dat mag evênwel niet worden aangemerkt als eene geringschatting van het streven van den heer Zuylen. Na mijn vorig schrijven waren de voornaamste stukken *Nelly*, de *Inkwartiering* en *Onze Vrouwen*.

De *Inkwartiering* en *Onze Vrouwen* is echter van het goede te veel op één avond. Tien bedrijven van 7 ure tot 12 $\frac{1}{4}$ wordt vermoeiend, vooral omdat van men den beginne af tot het laatste oogenblik toe, moet lachen. Vooral *Inkwartiering* werkt vreeselijk op de lachspieren. Hoe de heer van Zuylen en zijn gezelschap zulk een uitgebreid repertoire zoo meesterlijk in hun macht kunnen hebben is haast onbegrijpelijk. Heden 23 Februari geven zij *Vriend Fritz*. Morgen geeft het Nederlandsch Tooneel *Fijne Beschuiten*, Als het Rotterdamsche publiek dit jaar niet tevreden is, zal het wel nooit te voldoen zijn

PETRUS.

UIT UTRECHT.

De Utrechtsche afdeeling van het Tooneelverbond behoort tot de rustigste gezelschappen, die men zich kan denken. Zij telt 120 leden, en doet niets. Zij heeft een bestuur, waarin mannen zitting hebben, die met succes voor het tooneel werkten, en herhaaldelijk toonden, veel voor het tooneel over te hebben, maar èn bestuur, èn leden doen voor de afdeeling niets. Zonder twijfel geschiedt dit met de beste bedoelingen. Meermalen wordt, om geen lid van een vereeniging te worden, het argument gebruikt: »Ik heb geen tijd.» In de meeste gevallen is dat slechts een voorwendsel, maar het bestuur der Utrechtsche afdeeling wil zelfs menschen met die voorwendfels in de gelegenheid stellen lid te worden. Iemand, die van wege zijne drukte nog meer slapeloze nachten doorbrengt dan onze Minister van finantiën over de staatsloterij, kan lid worden. Het lid-zijn kost niet meer tijd dan gevorderd wordt, om de contributie te betalen.

Laat ik niet onbillijk zijn. Ieder jaar heeft er ééne vergadering plaats aan den vooravond van de algemeene vergadering. Als behalve het bestuur dan twee leden tegenwoordig zijn, dan heet dat een *drukke* vergadering. Eens, ja — soms wel tweemaal per jaar — heeft ieder lid het recht ter schouwburg op te gaan voor den halven entreéprijs, precies als militairen in uniform. Maar als men dan ook *dat* gedaan heeft, kan men gerust gaan slapen; want dan heeft men ook alles gedaan, wat maar gevorderd wordt.

Het tijdschrift draagt ook omtrent Utrecht de sporen van de grootst mogelijke kalnte.⁽¹⁾

(1) We hebben aan bestuurders en aan leden dringende brieven gezonden om de geschiedenis der verbouwing van den Utrechtschen schouwburg en om een verslag van de openingsfeesten: men heeft ons van den een

Van geen tooneelvoorstelling uit Utrecht eenig verslag, geen enkel woord over ons Utrechtsch variétés gezelschap dat sedert twee winters hier voorstellingen geeft. Mogelijk dat de Utrechtsche afdeeling het beneden hare waardigheid acht, het Utrechtsch variétés-gezelschap te bespreken, doch ik meen, dat een orgaan aan het tooneel gewijd het bestaan van zulk een gezelschap dient te boekstaven. Als nu geen der letterkundigen zijn pen daartoe ter hand neemt, laat mij u dan wat van dat gezelschap vertellen.

Utrecht, met zijn titel van vierde stad des rijks biedt voor het volk niet ééne gelegenheid tot uitspanning aan. In den regel heeft het volk slechts des Zondags gelegenheid aan uitspanning te denken. In den zomer gaat dat best, men wandelt; maar in den winter is er niets dan de *vergunning*. Van Tivoli moet men lid zijn, dat lidmaatschap is voor het volk te duur, en bovendien heeft niet iedereen lust een zaal binnen te gaan als mensch, en als bokking haar te verlaten, al wordt men dan ook gerookt onder de muziek van Coenen.

Het Utrechtsche variétés-gezelschap tracht in die leemte te voorzien het geeft 's Zondags avonds volksvoorstellingen in den schouwburg tegen zeer billijken prijs; het tracht het volk bezig te houden en zeker beter dan een kroeg vermag.

Daarom apprecieer ik het zeer, dat de directie (de Heeren Jean Charlier en J. G. Stoete) dat plan heeft opgevat en steeds met een goed bezette zaal beloond wordt. Daaruit blijkt de behoefte aan eene dergelijke uitspanning. Daarom juich ik het ook toe, dat de Utrechtsche schouwburg-commissie aan dat gezelschap de zaal des zondags afstaat, zoodat het niet meer genoodzaakt is, zooals in den beginne, voorstellingen te geven in Tivoli, dat totaal ongeschikt is voor tooneel uitvoeringen.

Ik erken de moeielijkheid om iederen zondag met een ander stuk op te treden, maar de directie maakt zich haar taak nog moeielijker door bij voorkeur stukken te kiezen, die de krachten van het gezelschap verre te boven gaan; stukken, die een groot personeel, maar vooral een uitmuntend decoratief en fraaie costumen vereischen, artikelen waartegen de finantieele krachten van het gezelschap niet opwegen.

Een opvoering van *de Bloedzuigers* getuigt voor mijne stelling; dat stukje werd zeer goed gegeven; het publiek vermaakte zich kostelijk en een dergelijk stuk vereischt geen kosten aan decoratief of costumen. Maar telkens vervalt men weer in drama's, liefst historische drama's en wat men dan te zien krijgt wil ik u trachten te beschrijven.

Om mij in de gewenschte stemming te brengen ter viering van den verjaardag van Z. M. den koning, toog ik zondagavond naar den schouw-

naar den ander verwezen en we hebben geduldig verder gecorrespondeerd en... niets gekregen.

Uit Utrecht zoo min als uit eenige andere afdeeling zendt de secretaris verslag van vergaderingen of belangrijke besluiten; zelfs werd uit Leiden niet eens bericht gezonden van den uitgeschreven wedstrijd. R.E.D.

burg. De Utrechtsche courant had mij geleerd, dat de gewenschte stemming daar te krijgen zou zijn — en wie heeft op 's konings verjaardag niet gaarne eene gewenschte stemming?

Ter inleiding tot dat feest bracht het Utrechtsche Variétés gezelschap ten toonele: *1 April 1572 of de inneming van den Briel* oorspronkelijk geschiedkundig drama in 7 tafereelen met geheel nieuwe decoraties, nieuwe costumes enz. enz

Op het programma worden 17 acteurs en actrices vermeld, sommige met zeer bekende tooneelnamen als Vink, Stoete, Barbiers, maar ook totaal onbekenden op Tooneelgebied als Tartouw, Toorthak, Anselon. Eer het scherm opgaat wil ik u nog vertellen wat ik van het personeel weet. De Heer Charlier, droeg vroeger in het dagelijksche leven den naam van Nagtegaal, maar als meer artisten heeft hij zich een artisten-naam aangeschaft. Hij is de stichter en de ziel van het gezelschap. Charlier is de lieveling van het Utrechtsche publiek. Een voorstelling zonder Charlier is niet denkbaar. Het dient gezegd dat Charlier aanleg voor het tooneel heeft, al heeft de natuur hem lichamelijlv niet voor acteur in de wieg gelegd. Al heet hij eigenlijk Nagtegaal zijn stem is verre van welluidend; al behoeft een acteur geen Adonis te zijn, recht van lijf en ledon geldt op het tooneel toch als een eerste vereischte. Helaas! natuur heeft anders gewild; zachtst genomen is de Heer Charlier hooggerugd. En niettegenstaande dien voor een acteur, behalve in de rol van Filippo in de *Viool van Cremona*, weinig gewenschten lichaamsbouw weet de Heer Charlier zijn publiek steeds kostelijk te amuseeren.

Nog ééne opmerking over muziek in den schouwburg.

Het orkest bestaat uit 3 violen, 1 alt, 1 bas, 1 cornet, 1 klarinet en 1 trom, na de pauze nog versterkt door 1 schuiftrumpet. De allereerste viool wordt gespeeld door den directeur; trouwens van dirigeeren is weinig sprake. Met den strijkstok geeft hij een tik en verder loopt alles of het gesmeerd is en met een vreeselijken kras en een erge toeter eindigt men gelijk — wat verlangt men nog meer? Ja onder het volk zijn ook lui die nooit tevreden zijn. De eene polka of mazurka werd na de andere afgeroffeld als inleiding op de bloedige tafereelen, die wij zouden genieten, maar nauwelijks hadden de violisten den tijd om de haren, die onder hun gezaag bezweken waren, af te knippen of het volk riep alweer uit den engelenbak; *heidaar, nog wat mesiek voor me sjenten*. Malcontenten tot in den engelenbak.

Het stuk vangt aan.

1e. Taf. De bruid van den watergeus. (Speelt in de woning van Koppelstok.) De woning is eenvoudig gemeubeleerd. Als tafel dient een plank op twee schragen.

De Heer Charlier vervult de rol van Koppelstok: In den regel zijn schippers nog al stoere kerels en hoewel ze niet, als onze milicien. gekeurd worden, is een hooggerugde schipper een zeldzaamheid maar geen onmogelijkheid. Jaantje Koppelstok is de beminde van Rochus Meeuwsz., stadstimmerman van den Briel. Ook Jaantje heeft iets in haar figuur, dat niet precies aan een verloofde doet denken. Bij Koppelstok

logeert Catharina van Blois van Treslong, onder den naam van Catharina Heerman (Mej. A. Stoete, de beste actrice van het gezelschap).

Signor Sanchio de Logdono, kapitein in Spaanschen dienst, bevelhebber der Brielsche bezetting is smoorlijk verliefd op Catharina.

Catharina wil er niets van weten, en doet maar net of zij geëngageerd is met den knecht van Koppelstok, die niemand anders is dan Albert van Egmond van Merensteyn, geheime bode van prins Willem van Oranje, De opzet is breed: twee vermommen en vijf verliefden.

't Is bij Koppelstok erg druk aan huis; alles loopt daar in en uit, behalve menschen, die zijn diensten vragen als veerschipper. — Logdono en Jan van Duivenvoorde, rentmeester des Konings van het land van Voorne zijn nauwelijks verdwenen of daar verschijnen Blois van Treslong, Lumey en Jac. Simons Zoon de Rijk, als Scheveningsche visschers verkleed. Ieder deelt op zijn beurt een uitvoerige genealogie mede, en daarna drinken ze een glaasje bier. Logdono bevat het niemendal dat die knecht met Catharina geëngageerd is; gelukkig verneemt hij, dat die knecht een watergeus is; Logdono komt terug met de noodige Spaansche soldaten om dien knecht gevangen te nemen. Het leveren van genealogien werkt aanstekelijk. Ook de knecht gaat nu zijn heele familie vertellen aan Logdono, wiens flinkerende oogen bij de opnoeming van elken oom en tante nog meer flikkeren. Het tafereel eindigt met de gevangenneming van den knecht.

2e. Taf. Liefde en vrouwenmoed (Speelt in een der kamers van het raadhuis van den Briel).

Kamer is een minder juiste uitdrukking tenzij destijds ieder een maar uit en in liep in een raadkamer, en het decoratief van het 4e tafereel dat op de markt te Brielle speelt, had een verbazende overeenkomst met deze raadkamer.

Rochus Meeuwsz. heeft de pijnbank gerepareerd en komt die aan Duivenvoorde brengen. Ze houden een praatje over die pijnbank, bestemd voor Albert van Egmond. Een pijnbank is een leelijk instrument, maar het verschrikkelijke valt wel wat in het water, daar de rol van pijnbank vervuld wordt door een springtouw met knopen.

Catharina van Blois van Treslong, verkleed als knecht van Meeuwsz. is met hem op het tooneel gekomen. Zij verbergt zich achter een Spaanschen soldaat, en zodra zij haar kans schoon ziet, sluipt zij in den kerker, die voor het gemak steeds open staat en waar haar Albert is. Zij brengt aan Egmond een paar pistolen en toen Egmond in verhoor komt en met het springtouw wordt bedreigd, komen de pistolen te voorschijn, wordt er geschoten, en loopt alles op de schrikbarende wijze door elkander.

3e. Taf. De Watergeuzen. (speelt aan boord van het schip van Lumey.)

Dat de watergeuzen nu juist geen saletjonkers waren is bekend, dat zij er echter zoo gemeen uitzagen als Lumey mag betwijfeld worden.

Het decoratief is bedriegelijk. Het tooneel is rondom betimmerd met een lambrizeering, voorstellende de verschansing. In het midden van het tooneel staat een paal, waaraan iets hangt, dat eertijds een zeil kan geweest zijn. Hoe de watergeuzen daarmee de Noordzee zijn over-

gekomen, is minstens raadselachtig; de Oude Gracht over te zeilen zou zoo'n zeil te machtig zijn. Achter die paal staat een paaltje, waaraan een draaibord, dat de rol van roer vervult.

Koppelstok komt een contra-visite brengen en wordt verzocht met den zegelring van Treslong den Briel op te gaan eischen.

Behalve dat Lumey onophoudelijk brult: *al hens aan dek*, en al die hens elkaar onderste boven loopen, geschiedt er in dit tafereel niets bijzonders. Het stuk heeft de loffelijke eigenschap dat de tafereelen hoe langer hoe korter worden.

4e Taf. De zegelring van Treslong (Speelt op de markt te Brielle.) De burgemeester, die meer aan houderigheid, dan aan achtbaarheid doet denken, wordt door Koppelstok aangemaand den Briel over te geven. Een gedeelte der Brielsche burgerij, maar niet het fijnste, komt vertellen dat ze geen 10e penning willen betalen. Er is wat men tegenwoordig zou noemen een standje. De burgemeester zal met den raad over de op-eisching gaan praten. Einde van het 4e tafereel.

5e Taf. De inneming van den Briel. (Speelt voor de Water- of Noorderpoort aldaar.)

De watergeuzen zijn geland. Lumey houdt zijn gemak op een rust-bank. Koppelstok komt met den burgemeester en stelt ZEd. Achtb. aan Lumey voor. Lumey stelt in de kennismaking weinig belang; de burgemeester zegt: dat hij den raad zoekt. Lumey zegt: dat dat zoeken hem verveelt en beveelt de poort open te loopen. Met groote voorzichtigheid wordt de poort met de groote paal gerammeid.

Gevoegelijk kon men zeggen: nu is het uit, maar 't is niet zoo.

6e Taf. Spaansche haat en Hollandsche trouw. (Speelt in een kamer van de Rugge.) Wat de Rugge is, is niet duidelijk, maar in elk geval 't is een kamer. Katharina Blois van Treslong ligt te slapen op de rustbank zoeven door Lumey verlaten. Koppelstok staat op post in het kostuum van een Spaansch soldaat. Hij is — althans geeft voor te zijn — een Westfaler. Zijn gesprek met een Spaansch soldaat is zeer vermakkelijk. Hoe Katharina in die kamer komt is niet duidelijk, en hoe Koppelstok op eens Spaansch soldaat is geworden evenmin, maar ze zijn er. Logdono komt op. Zijn verliefdheid is buitengewoon. Een Spaansch bevelhebber, die pas een stad verloren heeft, zou men meenen, dat wel wat anders te doen had, dan nogmaals te trachten Katharina tot vrouw te krijgen. Maar zijn gevoel is hem te machtig. Logdono komt nu met een radicaal voorstel. Katharina luister: De priester staat gereed om ons in den echt te verbinden, als ge *ja* zegt; maar zegt gij *neen* dan staat hij gereed om je laatste gebed aan te hooren! En Katharina zegt: *neen!* Terwijl Katharina zich ter dood bereidt, onderhandelt Logdono met een Spaanschen soldaat en met Koppelstok over het vermoorden van Katharina. De Spanjaard bedankt, trouwens de man zag er al heel weinig bloeddorstig uit. Koppelstok neemt de uitnoodiging aan, maar eerst moet hij het loon, een doos met kostbare diamanten, in handen hebben. Nauwlijks zijn die in zijn bezit of hij loopt naar een touw, dat in de kamer hangt en begint uit alle macht aan een daaraan bevestigde klok te luiden. In minder dan geen tijd is het vertrek gevuld met water-

geuzen en heerscht er de onbeschrijflijkste verwarring, waaruit alleen duidelijk wordt dat Logdono door Koppelstok geboeid wordt...

7e. Taf Het Nieuwlandsche sluisje. Voor het sluisje liggen twee rollen groen serge of iets dergelijks. Een watergeus niet bijzonder rolvast — wat hij trouwens met alle watergeuzen en Sparjaarden gemeen heeft, behalve Charlier en Mej. Stoete — doet voor de groene rollen een wandeling. Hij houdt al wandelende een alleenspraak, die niet uitmunt door duidelijkheid. De man heeft het te eenzaam en nadat hij reeds driemaal de laatste zinsnede herhaald heeft, roept hij, met halve stem en een zeer nijldigen blik achter de schermen: *»komme jullie dan toch.»* Dat helpt. Op eens is het tooneel vol met watergeuzen en Brielsche vrouwen. Koppelstok — nu weer als beurtschopper — jaagt de vrouwen weg, want een gevecht zal beginnen. Koppelstok fluistert Rochus Meeuwz. in dat hij Jaantje Koppelstok tot vrouw zal krijgen als hij Koppelstok helpt. Rochus Meeuwz gaat daarop ter linker zijde, Koppelstok ter rechter zijde langs de groene rollen.

Die groene rollen blijken nu slooten voor te stellen, die zij doorwaden, om bij de sluis te komen. Zij hakken de sluis open en nu vertoont zich op den achtergrond een groote rol beplakt met wit en zwart papier, voorstellende het aanstroomende water. Het water in de slooten stijgt. De groene rollen worden ontrold en van achter de koulissen met heel veel geweld heen en weer gesjord; het zinnebeeld der Ned. Vrijheid verschijnt boven de groote beplakte rol, Bengaalsch vuur wordt ontstoken. Het heen en weer sjoorren der groene gordijnen veroorzaakt zooveel stof, het Bengaalsch vuur zooveel damp dat de vrijheid weldra aan ons oog onttrokken is.

Den Hemel zij dank, Brielle is ingenomen, wij kunnen gerust naar huis gaan.

JAN v. UTRECHT.

HET TOONEEL IN DE HOOFDSTAD.

Een *oorspronkelijk* Nederlandsch tooneelstuk in vijf bedrijven, dat is in ons aan dramatische literatuur zoo arme vaderland eene gebeurtenis, en de 354 leden van de Amsterdamsche afdeeling van het Nederlandsch Tooneelverbond met en berevens de zoo en zooveel honderd belangstellenden en begunstigers, de bevorderaars en al die anderen, die jammeren en klagen, dat we geen dramatische literatuur hebben, zijn in dichte drommen naar het *Grand Théâtre* getogen om de eerste opvoering bijte-wonen!! Niets van dat alles. De welsprekendste pleiters voor den bloei van ons tooneel schitterden *allen* door hunne afwezigheid.

Waarom?

De een had deze, de andere gene bezigheid, die geen uitstel duldde; nog andere waren ziek; maar de rest, de rest — waar is die dan gebleven?

Die is òf naar de Fransche opera gegaan of heeft op andere wijzen den avond aangenaam en nuttig doorgebracht en had een flauw idee, dat ze dat stuk... misschien... ook... wel... eens zouden gaan zien; maar... eerst moest men de courant afwachten; wel waren allen volkomen in staat *zelf* te oordeelen natuurlijk, wel waren allen volkomen op de hoogte van dramatiek, ja, ze zouden *zelf* wel tien goede tooneelstukken kunnen maken als ze maar wilden, maar... ze zouden toch maar eerst de courant afwachten en zei die, dat het *mooi* was, dan gingen ze, — misschien... nog... wel... eens; zei de courant, dat het *leelijk* was. dan gingen ze *niet*. Anders was het toch maar f1.50 weggeworpen. Wel heeft de auteur maanden gewerkt, wel heeft de directie groote kosten gemaakt, wel hebben de acteurs weken geleerd en gerepeteerd, maar... neen, zoo'n stuk van Sardou of Dumas, dat is toch heel wat anders dan die Hollandsche stukker. En hiertoe bepaalt zich hun bevordering van den bloei der dramatische letterkunde in Nederland. Zelfs geen f1.50 en 't onzekere of de avond genot of verveling zal geven, hebben ze voor dat schitterend verkondigd streven over.

Dat was de eerste gedachte, die bij ons opkwam, toen we in het *Grand Théâtre* een publiek vonden, als gold het een overbekend stuk, dat zijn tijd gehad had, op den avond dat het de *eerste* voorspelling zou zijn van *Bertha* oorspronkelijk tooneelspel in vijf bedrijven door M. A. Sipman.

Als men inderdaad eene *Nederlandsche* dramatische literatuur wil dan moet men althans de beleefdheid hebben, kennis te nemen ook van eerstelingen. Inderdaad de schrijver, die niet door machtige vrienden gesteund wordt, heeft bij zijn eersteling zooveel onbeschoffheden en onhebbelikheden van foutenzoekers te wachten, dat hij voor zijn moed en zelfverloochening althans wel zooveel belangstelling mag ontvangen, dat de „tooneelvrienden” althans zijn stuk gaan zien nog voor de een of andere moderne Bavius plotseling bezielde met den geest der kritiek, goed vindt den schrijver met meer ruwheid te behandelen, dan heden ten dage ooit eenig inbreker of moordenaar ondervindt.

Bertha is, dat moeten we erkennen, geen meesterstuk, maar we betreuren zeer, dat ons geen enkele ernstige en weldoordachte kritiek onder de oogen is gekomen, waaraan de schrijver de noodige wenken kan ontleenen voor een volgende proeve. We wenschen namelijk de bijzondere aandacht te vestigen op het feit, dat het *eerste* drama van onze goden en halfgoden *nooit* een meesterstuk was; het aantal personen, die dat *niet* weten, is onrustbarend groot.

Bertha heeft zeker de meest ingewikkelde intrige van alle drama's, die in de laatste jaren nieuw zijn uitgekomen. Men oordeele.

Bertha is geëngageerd met Adolf Rhabe en reeds is het huwelijk in het vooruitzicht, als Rhabe zich door eene coquette voelt aangetrokken en *Bertha* verwaarloost; van het huwelijk komt niets en Rhabe trekt naar Amerika, waar hij een reeks van jaren blijft en schatrijk terugkomt, met zijn vriend Servadac (den zich beheerschenden verstandige, den *Morin* van Sardou, gelijk Rhabe diens hartstochtelijken onvoorzichtige, den *Moor* is). In het hotel, waar de vreemden aankomen, ontmoeten zij

den heer Aarhus, Bertha's zwager met diens vrouw Jeanne en Bertha, die doodelijk ontstelt als zij hem ziet, juist nadat hij zijn vriend heeft bekend, dat zijn geluk alleen kan verkregen worden door een huwelijk met zijn vroegere geliefde.

Toen Rhabe het land verliet, was Bertha zwanger; onder den naam van Mevr. Aarhus is zij in Duitschland bevalen, het kind Constance is door Jeanne als het hare erkend en aangenomen en *niemand* dan Bertha alleen, weet, wie de vader is, ook zelfs Rhabe is er niet mede bekend welke gevolgen hun al te vertrouwelijke omgang gehad heeft. Die ontdekking heeft door Bertha plaats, als Constance ten huwelijk gevraagd wordt door Oscar, dien Bertha houdt voor den zoon der coquette, die Rhabe in hare netten had verstrikt — misschien wel voor Rhabe's zoon — om dat huwelijk, door Aarhus zeer gewenscht, toch onmogelijk te maken, moet Constance door haar *echte* moeder op de onmogelijkheid worden gewezen en zoodra Jeanne dit weet, wensch zij, dat de gelieven hereenigd worden, gelijk dan ook aan het einde van het stuk geschiedt, gelijk ook Constance haren Oscar krijgt, toen blijkt, dat deze de *zuster* van Bertha's mededingster tot moeder heeft. De verwikkeling neemt nog toe, doordat Aarhus op het punt is geruineerd te worden door een compagnon, die echter wordt ingehaald door Servadac, wien hij de portefeuille met Aarhus' kapitaal laat medenemen, en dat Aarhus zelf in een schijnbaar zeer schuldige verhouding staat tot Mvr. Louise van Lothingen, die tooneelstukken en verzen schrijft en met Aarhus debatteert over kunst en dat tegenover de coquette Louise haar huisbakken echtgenoot staat, koopman en huishen tevens, geflankeerd door den rentenier Hofferma en diens vrouw Pauline een paar »sijne beschuiten" met echte lastertongen en harten vol venijn, maar met heel mooie gemoedelijke praatjes.

De dialoog was natuurlijk en logisch, de karakters waren duidelijk geteekend, de handelingen volgden regelmatig uit de voorgaande — ziedaar al reeds een niet geringe lof. Daarmede *alleen* was het stuk echter niet gered, want de fouten, die daar tegenover stonden, beletten enkele dier goede eigenschappen voldoende te waardeeren. Indien de intrige tot een roman verwerkt ware, met al de toelichtingen en verklaringen, die zoo groote ruimte mogelijk maakt, het boek zou *zeer* leesbaar geweest zijn; voor het tooneel was de intrige veel te ingewikkeld en vooral dewijl de twee liefdesgeschiedenissen van Rhabe zoo dooreen gemengd zijn, dat de toeschouwer inderdaad zelf in den waan gebracht wordt, dat Rhabe willens en wetens Bertha heeft verlaten, of dat Constance de dochter is van een anderen vader (wellicht wel van Servadac, die alléén weet, dat *niet* Jeanne, maar Bertha op de badplaats aan eene dochter het leven gaf) en dat Oscar een zoon is van Rhabe, terwijl men minstens twee bedrijven lang in den waan verkeert, dat Louise in ongeoorloofde betrekking staat tot Aarhus. Daarbij is de dialoog veelal te lang o. a. in het eerste bedrijf, waar aan den ex-hulp-onderwijzer Henri, eerst tweede kellner en later knecht bij Hofferma, een persoon, die niets tot de handeling af doet een knecht-rol is toebedeeld van zoo groote lengte, dat men hem zou houden voor den

geslepen *niais*, die grooten invloed heeft op onmogelijk geachte ontdekkingen. In de twee eerste bedrijven is de dialoog geheel voor den roman, waarin natuurlijk een deel onder den vorm van toelichting en dus niet in *dien* vorm, zou worden meegedeeld. Met de noodige bekortingen en tot *drie* bedrijven gebracht zou dit stuk met geringe wijziging in de intrige een aanwinst geweest zijn voor onze dramatische literatuur. We weten, dat deze meening gedeeld wordt door mannen van veeljarige ondervinding en ervaring in dit vak.

De uitvoering verdiende allen lof. De heer van Kuyk gaf Rhabe, de heer André Servadac in allen deele zeer goed weer; Mevr. Frenkel (wier uitspraak door de lessen van juffr. Aafke Kuypers aanmerkelijk bleek verbeterd te zijn), speelde de Bertha met *zeer* veel gevoel en kunst, en Mevr. Coelingh Vorderman met haar fijn besneden gelaat en haar keurige uitspraak speelde de Constance niet onverdienstelijk al moeten we erkennen, dat zij een volslagen gemis vertoont van dien gloed van hartstochtelijke opvatting, die warmte van uiting, die voor den acteur en de actrice onmisbaar is en waarvan de ondenkbaar hooge ontwikkeling de oorzaak is van Surah Berohardt's toovermacht.

Als Jeanne was Mw. Ellenberger weer even jong en levendig als voor tien en meer jaren en voor Mevr. Huyzers als de vervelende, bewegelijke, kwaadsprekende Pauline, zoowel als voor Mevr. Gijtenbeek als de coquette Louise zouden wij ook niets dan lof over hebben, indien niet de eerste Mevr. Albrecht en de laatste Mevr. S. de Vries op inderdaad bespottelijke wijze had zoeken na te bootsen.

We wenschen van ganscher harte, dat de heer Sipman zich niet late ontmoedigen door de *onheusche* wijze, waarop zijn *er*stelling werd ontvangen. Hij zal — gaat hij voort — eerlang een tooneel tuk kunnen schrijven veel beter dan de kritiek die de meesten zijner bedil *ers* schreven.

Met een reeds *vooruit* door de „kritiek“ (!!) aangekondigd succes had de eerste opvoering plaats van *Jack* (in de vertaling *Een Stiefkind*) van Daudet en Lafontaine en eene wederopvoering van *Dora* van Sardou. Het eerste is onder al de lofredenen bezweken en verdween weldra van de planken; het laatste werd met toenemend succes gespeeld.

Beide verschijnselen raken beginselen, die we nader wenschen uiteen te zetten, waartoe ons nu de plaats ontbreekt, we hopen op beide breedvoerig in een volgend No. terug te komen en daarbij tevens een woord te spreken over de lendaagsche *tooneelkritiek* en hare verhouding tot de vroegere. We zullen daarbij ook de opvoering gedenken van een reeks fragmenten uit *Goethe's Faust* naar de vertaling van ten Kate, door het *Grand Theatre* bezorgd met de heeren Van Kuyk en Veltman en Mevr. Frenkel in de hoofdrollen.

„*Le m Gambetta*,” een tooneelstuk in vijf bedrijven naar het Hoogduitsch van R. Hahn, dat onmiddellijk na den dood van den grooten staatsman te Berlijn voor het voetlicht kwam, voldeed hier in het Grand-Théâtre, schoon de reclame uitermate haar best ged an had en Gambetta's welge-lijkend portret op reusachtige aanplakbiljetten prijkte, weinig; het stuk is niet de vrucht van ernstigen arbeid maar van een zucht om sensatie te maken, of geld te slaan, begunstigd door tijdomstandigheden. Het stuk gunt ons een blik in Gambetta's intieme leven. Leonie Léon speelt daarin

natuurlijk een hoofdrol, maar niets pleit voor waarheid der tooneelen terwijl het tragische einde bezijden de waarheid is, al is die ook slechts bekend bij gerucht.

Voor ons had dit stuk, slechts drie aantrekkelijkheden: de samen-spraken, wier natuurlijkheid ons deed betreuren dat de schr. geen degelijker onderwerp koos, het slottooneel van het 4e tafreel (het stuk is in 7 tafreelen verdeeld) waaruit blijkt dat de schrijver niet van talent is ontbloot, en eindelijk . . . de grime van den heer van Kuyk (Gambetta), die uitstekend gelukte en zijn voortreffelijk spel.

Oneindig beter beviel ons een echt Hollandsch tooneelstuk, dat na eenigen tijd gerust te hebben, met vernieuwden moed een aanval waagde op het welwillend gemoed onzer stadgenooten, een aanval, die met inneming en schitterende zegepraal eindigde, want *Janus Tulp* volgens ons, het beste product van onzen populairsten schrijver, Justus van Maurik, genoot bij zijn wederopvoering een bijval, die zich bij velen op meer dan gewone wijze uitte. En 't stuk verdient dien bijval, want 't geeft een getrouwe afbeelding der werkelijkheid, een greep uit het dagelijksch leven, die den meer beschaafden behoort bijzonder vermaakt, den minderen bovendien nog tot nadenken brengt, en hem, mocht het geluk hem evenzeer en even onverwacht begunstigen als Jauus Tulp, van menige dwaasheid kan weêrhouden.

De opvoering was alleszins voldoende. Bigot in de hoofdrol deed de zaal elk oogenblik weerklinken van een hartelijk gelach, soms zelfs van luide bijvalsbetuiging, waarvan hem, maar ook den heer van Maurik de eer toekomt.

Bigot had o. i. zijn rol uitmuntend begrepen, zijn spel evenaarde dat van den onvergelykelijken Albrecht.

Ook de heer Jurgens, die ditmaal voor de eerste maal een meer belangrijke rol, die van Barend, vervulde, speelde zeer voldoende, hij scheen dat karakter ijverig bestudeerd te hebben en slaagde er in den barbiersjongen zeer natuurlijk — vooral wat betreft de uitspraak en 't gebaren spel — weêrtegeven. Aan den heer Ruys mogen we eveneens een woord van lof niet onthouden; hij geeft zich veel moeite, zijn jonker van Riethenvël maakte een vrij voldoende indruk, zijn Fransch is onberispelijk; hij gewonne zich echter lossere bewegingen aan, en trachte in de samen-spraken, wanneer het woord tot hem gericht wordt, een minder stijve houding aan te nemen.

We twijfelen niet of Janus Tulp zal nog menigen avond volle zalen in 't Grand-Théâtre maken. Bij de opvoering, die wij bijwoonden, waren vooral de hoogere rangen tot op het laatste plaatsje bezet. Een verblijdend verschijnsel!

HET FRANSCH TOONEEL.

III.

Toen wij in het vorig nummer van ons tijdschrift de opvoering van *Les Mères Ennemies* in het »Ambigu» bespraken, en tevens, hoewel wij de gebreken van dat drama geenszins verzwegen, het aanvankelijk goed gevolg der onafgebroken werkzaamheid van Sarah Bernhardt mochten vermelden, vermoedden wij niet hoeveel wederwaardigheden het begin van 1883 voor de gevierde kunstenaress zoude medebrengen.

Hoe bemoedigend en welwillend het oordeel der critiek ook geweest was, werd het echter maar al te spoedig duidelijk, dat het publiek in het geheel niet gezind was om ter wille van de prachtige mise en scène het onsamenhangende van *Les Mères Ennemies* over het hoofd te zien, zoodat men genoodzaakt was om, nauwelijks twee maanden na de eerste voorstelling, het met zoo veel zorg en zoo groote kosten gemonteerde drama van M. Catulle Mendés, door een ander stuk: *La Glu*, van M. Richepin, te vervangen.

Was de mislukking dezer eerste poging om het »Ambigu» te doen herleven voor Sarah Bernhardt eene groote teleurstelling, zwaarder nog trof haar terzelfder tijd het verlies van een groot deel van haar vermogen, terwijl bovendien donkere wolken haar huwelijksheaven bedekten. Daarbij kwam nog dat M. Damala, wien het toch waarlijk niet aan steun en aanmoediging had ontbroken, niet het geduld en de zoo noodzakelijke volharding bleek te bezitten, om zijn onmiskenbaar talent voor het tooneel tot ontwikkeling te brengen.

Zooals van zelf spreekt mogen wij, die geen kroniek schrijven, maar slechts enkele zaken, het Fransch tooneel betreffende, in herinnering wenschen te brengen, hier niet in het breede uitweiden over de velerlei rampen, welke de beroemde vrouw troffen. Zoo wij er ter loops melding van maakten, is dit om onze bewondering uit te drukken voor den onvermoeiden ijver waarmede Sarah te midden van zoovele beslomeringen hare kunst blijft beoefenen.

Haar optreden in het Vaudeville en het schitterend succes door haar als *Fédora* in het stuk van dien naam behaald, levert daarvan het overtuigend bewijs.

Terwijl wij straks met een enkel woord hopen terug te komen op de meesterlijke wijze, waarop Sarah Bernhardt het publiek, dat haar na de langdurige afwezigheid vrij koel ontving, weder voor zich wist te winnen, wenschen wij in de eerste plaats nader kennis te maken met den jongsten arbeid van Victorien Sardou, die naar het oordeel van velen tot zijne meesterwerken mag gerekend worden, en ongetwijfeld in meer dan een opzicht onze aandacht verdient.

Fédora, drama in vier bedrijven, speelt tusschen de jaren 1875 en 1882. Het eerste bedrijf brengt ons naar Rusland, te St. Petersburg, waar de woelingen der nihilisten iedereen met schrik en angst vervullen. Het tooneel vertoont een vertrek in het paleis van prins Wladimir, een zoon

van den minister van politie, generaal Yarischkine. Al dadelijk maken wij kennis met prinses Fédora, eene zeer rijke en aanzienlijke dame, de verloofde van Wladimir. Binnen kort zal hun huwelijk voltrokken worden. Het heeft daarom Fédora niet weinig verwonderd, dat de prins haar dezen avond, gelijk hij beloofd had, in het theater waar hij de voorstelling bijwoonde, niet is komen bezoeken. Hare verwondering is echter spoedig in bezorgdheid overgegaan, wanneer zij zich de herhaalde aanslagen der nihilisten herinnert en bedenkt hoe haar verloofde, als zoon van den gehaten minister van politie, meer dan iemand anders aan hunne wraak is blootgesteld. Alle vormen daarom terzijde stellende, is zij na afloop der voorstelling naar het paleis van Wladimir gesnel. Hier evenwel moet zij vernemen, dat de prins als naar gewoonte in den loop van den avond is uitgegaan. Terwijl zij, vol onrust verdere inlichtingen van de talrijke bedienden zoekt te bekomen, wordt een verward gedruisch van stemmen en voetstappen gehoord. Als de deur geopend wordt nadert een treurige optocht en brengen beambten der politie den ongelukkigen Wladimir doodelijk gewond op eene draagbaar binnen. Blijkbaar heeft men hem in eene hinderlaag gelokt en is hij als een slachtoffer der jammerlijke staatswisten gevallen. Terwijl men Wladimir voorzichtig naar zijn slaapvertrek vervoert, om alles te beproeven, wat de kunst der geneesheeren vermag, neemt het gerechtelijk onderzoek onmiddelijk een aanvang. Ook Fédora, wier tegenwoordigheid bij den zwaar gewonde minder wenschelijk wordt geacht, neemt hieraan deel. Overtuigd dat slechts een wonder haren verloofde kan redden, onderdrukt zij manmoedig hare smart om alleen aan wraak op den lagen moordenaar te denken. Maar hoe dezen te vinden? De prins is steeds bewusteloos en niet in staat eenige inlichting te geven.

Men weet alleen dat hij in een eenzaam en onbewoond huis gevonden is, waarheen hij zich met zijn rijtuig begeven had, en dat de koetsier een man heeft zien vluchten, wiens gelaat hij evenwel niet heeft kunnen herkennen. De mededeelingen van een der bedienden geven eindelijk eenig licht. Hij verhaalt dat de prins vrij laat in den avond een brief ontvangen heeft en dadelijk daarop is uitgereden. Wellicht zal dit geschrift opheldering kunnen geven. Doch hoe men zoekt, het blijkt weldra, dat de brief, die men zeker weet, dat door den prins achteloos op eene tafel is geworpen, verdwenen is. Geen twijfel of de moordenaar heeft gelegenheid gevonden, om dit bewijs van zijne schuld te verwijderen. Men moet dus onderzoeken, wie, nadat Wladimir is uitgegaan, zijne kamer kan bezocht hebben. Weldra wordt het overtuigend bezwezen, dat slechts, één persoon, en wel Loris Ipanoff, een vriend van den prins, nog dienzelfden avond in het vertrek geweest is. Men besluit hem onmiddelijk te ontbieden, doch de uitgezonden bode komt terug met het bericht dat Ipanoff onverwacht naar Frankrijk is afgereisd. Deze vlucht maakt de vermoedens, welke men heeft opgevat, bijna tot zekerheid. Niemand anders dan Loris Ipanoff kan de moordenaar zijn, en terwijl op dit oogenblik een der geneesheeren mededeelt dat Wladimir aan zijne wonden bezweken is, zweert Fédora niet te zullen rusten voor dat

zij den schuldigen tot bekentenis heeft gebracht en hem aan het gerecht heeft overgeleverd.

In het tweede bedrijf bevinden wij ons te Parijs, in het hôtel der gravin Olga Soukareff. Deze zonderlinge en vermaak-zoekende dame scheidt er genoeg in, de ontevredene uitgewekenen uit haar vaderland in haar salon te vereenigen. Zelfs de van nihilisme verdachten worden niet geweerd, daar het geheimzinnige, dat hen aantrekt, en zelfs hunne gruweldaden iets aantrekkelijks voor de excentrieke gastvrouw schijnen te bezitten. Bij haar vinden wij Loris Ipanoff terug, en eveneens Féдора die hem als zijne schaduw volgt. Voorzien van eene volmacht der regeering, staat zij aan het hoofd der Russische agenten, die te Parijs de handelingen der ontevredenen bespieden, en haar onbepaalde gehoorzaamheid verschuldigd zijn. Steeds vervuld van hare wraakzuchtige plannen heeft Féдора op listige wijze het vertrouwen van Ipanoff weten te winnen. Zelfs heeft zij getracht hem liefde in te boezemen, teneinde te gemakkelijker de bekentenis zijner schuld uit te lokken. Evenwel is dit spel ook voor haar niet zonder gevaar gebleven. Die dagelijksche omgang heeft haar, ondanks haar zelve, genegenheid voor den begaanften en schoonen jongen man doen opvatten. Doch voor het oogenblik moet deze nu nog zwakke genegenheid onderdoen voor den vurigen wensch om den dood van Wladimir te wreken. Op het feest bij de gravin zal zij nogmaals eene poging doen om de waarheid te ontdekken. Met de groot-te geslepenheid gaat zij hierbij te werk. Wel is waar heeft haar gevoel van haat, wanneer Ipanoff haar over zijne liefde spreekt, een zwaren strijd te voeren met de genegenheid die zij voor haren vijand heeft opgevat, maar vóór alles wenschte zij zekerheid te hebben. Zijne verklaringen plotseling afbrekende, bekent zij Ipanoff, dat ook zij hem liefheeft, doch geeft terzelfdertijd haar voornemen te kennen om onmiddelijk naar Rusland terug te keeren. Ontsteld staart Ipanoff haar aan. Hij zal haar niet kunnen volgen. En als zij veinst hem niet te begrijpen en zich bereid verklaart, het verlof tot zijn terugkeer te bewerken, kan de waarheid niet langer verzwegen worden. Geen politiek misdrijf heeft hem uit zijn vaderland verdreven, maar hij heeft zijnen vroegeren vriend Wladimir gedood. Eindelijk heeft Féadora gezegevierd. Zij heeft aan haren vijand zijn geheim ontlokt, en overstelpt hem thans met de bitterste verwijten. Maar Ipanoff verdedigt zich. Wel heeft hij Wladimir gedood, doch zijne handeling was geen laaghartige moord, maar eene gerechtelijke oefening. De bewijzen daarvan zijn in zijn bezit.

Is het geheimzinnige, dat den moord op Wladimir aankleefde, thans gedeeltelijk opgehelderd, de persoonlijkheid van Loris Ipanoff schijnt naar hetgeen men van hem verneemt, en gelijk hij ook zelf getuigt, niet die van een verrader te zijn, die met onedele oogmerken zijnen vriend gedood heeft. Er moet dus eene geheime drijfveer bestaan hebben, die wij nog niet kennen, en waarnaar wij benieuwd zijn. Op talentvolle wijze weet Sardou onze spanning nog te vermeederen, door ons de verder ophelderingen niet op het einde van het tweede, maar eerst in het derde bedrijf te geven. Onder een vrij waarschijnlijk voor-

wensel wordt het gesprek afgebroken, en vernemen wij dat Ipanoff de stukken, die tot zijne rechtvaardiging kunnen dienen, aan Fédora in hare eigene woning zal ter hand stellen.

In het derde bedrijf zijn wij dus bij Fédora. Zoo zij aan Ipanoff heeft toegestaan haar het bewijs te brengen van de noodzakelijkheid zijner handelwijze, heeft zij dit gedaan om hem uit haar paleis des te gemakkelijker aan de Russische agenten te kunnen overleveren. Wat zijne beweerde onschuld betreft, gelooft zij, dat hij eene staatkundige vereeniging of iets dergelijks zal aanvoeren, wat in haar oog evenwel voor den gepleegden moord volstrekt geene verontschuldiging kan zijn. In afwachting van zijne komst wordt alles in gereedheid gebracht om hem gevangen te nemen, en eene ontsnapping te verhinderen. Vertrouwde lieden worden ter bewaking aan de deuren van het paleis geplaatst. Een jacht der prinses ligt in de Seine gereed om Ipanoff in ontvangst te nemen, en eenmaal aan boord, zal men hem onmiddellijk naar Havre voeren, waar een Russisch oorlogsfregat op de reede wacht om den gevangene naar Petersburg over te brengen. Alles dus voorbereid zijnde, worden de genomen maatregelen per telegram aan den Russischen minister van justitie gemeld, en ter zelfder tijd de aandacht op eenen broeder van Ipanoff gevestigd. Zeker van hare wraak, wacht Fédora, hoewel zij ook nu hare genegenheid en een gevoel van medelijden niet kan onderdrukken, haren vijand af. Reeds zijne eerste woorden overtuigen haar, dat zij het slachtoffer eener vreeslijke dwaling is geweest, en hare noodlottige maatregelen al te vroeg genomen heeft. Ipanoff verhaalt zijne geschiedenis met weinig woorden. Hij was in het geheim gehuwd en gelukkig met zijne jonge vrouw Wanda. Prins Wladimir heeft dat geluk op wreede wijze verstoord en Wanda haren plicht als echtgenoot doen verzaken. Op den dag, dat de prins gestorven is, had Ipanoff de bewijzen van het aan hem gepleegde verraad in handen gekregen. Hij is naar den trouweloozen vriend gesnel om hem rekenschap af te vorderen, doch vond hem niet te huis. De bewuste brief, achteloos weggeworpen, en waarop hij de hand van Wanda heeft herkend, verried hem plaats en uur eener samenkomst op dien zelfden avond. Hij heeft de beide schuldigen verrast en als Wladimir, zich ontdekt ziende, zijn pistool op hem afschoot, heeft ook hij losgedrukt en zijnen tegenstander doodelijk gewond. De brieven tusschen Wanda en Wladimir gewisseld, welke hij thans aan Fédora overhandigt, bevestigen zijne woorden. Met gewaarwordingen van den meest tegenstrijdigen aard heeft Fédora naar hem geluisterd en begrepen hoezeer zij gedwaald heeft. Haar verloofde, wiens dood zij betreurd heeft, was dus een ellending, en de man, dien zij zoo bitter vervolgd heeft, was niet alleen geen moordenaar, toen hij hetgeen tegen hem misdaan werd, strafte, maar daarenboven zonder het te weten, de wreker van het verraad dat ook jegens haar zelve gepleegd is. Had zij reeds genegenheid voor hem opgevat, toen zij nog een vijand in hem meende te zien, thans nu de volle waarheid haar bekend is, behoeft zij niet langer te veinzen. In hartstochtelijke woorden bekend zij hem hare liefde. Maar haar geluk is niet onvermengd. Plotseling bedenkt zij dat Ipanoff niet kan ver-

trekken, zonder de Russische agenten in handen te vallen. Een tegenbevel zoude nutteloos zijn, daar de regeering bevolen heeft een einde aan de zaak te maken, en evenmin kan zij haren minnaar waarschuwen en zich zelve als zijne vervolgster bekend maken. Slechts één enkel middel blijft over. Zij zal, zelfs ten koste van haren goeden naam, Ipanoff moeten overhalen om den nacht in het paleis door te brengen. Zoo haar dit gelukt zal de volgende dag ongetwijfeld uitkomst kunnen brengen.

In het vierde bedrijf is het aan *Fédora* en Ipanoff gelukt om aan de nasporingen van hunne vervolgers te ontkomen. Naar het schijnt is een nieuw tijdperk van ongestoord geluk voor hen aangebroken. Wanda, de schuldige echtgenoot is gestorven, en niets belet hen dus om een huwelijk aan te gaan. Maar het noodlot heeft het anders gewild. Ipanoff ontvangt namelijk eenen brief, waarin hem de dood van zijn eenigen broeder en zijne hoogbejaarde moeder bericht wordt. Eerstgenoemde is op eene aanklacht, uit Parijs ontvangen, in de gevangenis geworpen, en bij eene onverwachte overstrooming van de Neva jammerlijk omgekomen. Zijne moeder heeft de ballingschap van haren oudsten zoon en den dood van den anderen niet kunnen overleven. De berichtgever schrijft verder, dat hij den naam der aanklaagster persoonlijk aan Ipanoff zal mededeelen. Hij is reeds op reis gegaan. Met de wanhoop in het hart verneemt *Fédora* deze droevige tijding, en met ontzetting hoort zij, hoe Ipanoff zweert zich op de laffe aanklaagster, die de oorzaak is van den dood zijner dierbaarste verwanten, te zullen wreken. Haar levensgeluk is vernietigd, en iedere dag brengt het oogenblik nader, waarop de vreeselijke ontkenning zal plaats vinden. Zij besluit zich te doodden. Stervende bekent zij, hoe zij de gevolgen harer noodlottige dwaling niet heeft kunnen verdragen, en smeekt Ipanoff, die bij den aanblik van haar lijden zijnen toorn voor een diep medelijden ziet plaats maken, om vergiffenis voor hetgeen zij met haar eigen leven boeten moet,

Na het overzicht, dat wij gegeven hebben, zal het zeker wel niet noodzakelijk zijn, het betoog te leveren dat *Fédora* als drama buitengewone verdiensten bezit, en dat deze nieuwe arbeid van Victoriën Sardou tot zijne beste scheppingen mag gerekend worden.

Wat de vertolking betreft, deelden wij reeds mede dat Sarah Bernhardt door haar heerlijk spel het publiek, dat haar de breuk met de *Comédie française* nog niet vergeven had, weder geheel voor zich heeft weten te winnen.

Vooraf in het derde bedrijf, waar de verschillende hartstochten van haat, liefde, hoop en vrees moeten worden uitgedrukt, wanneer zij naar Ipanoff's woorden luistert, overtrof zij zich zelve, terwijl zij in het vierde bedrijf, wellicht alleen met het oog op haar door Sardou aan zijn drama toegevoegd, in de stervens-scène de oude plaats, die zij in de genegenheid der kunstlievende Parijzenaars innam, weder voor goed heeft veroverd.

In de moeilijke en zware rol van Loris Ipanoff handhaafde P. Berton, evenals Sarah Bernhardt in vroegere jaren *sociétaire* van het *Théâtre français*, zijnen ouden roem op meesterlijke wijze. W. BEEKKERK.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Volgens het Wiener Tageblatt heeft Richard Wagner »Memoiren» nagelaten, die reeds in druk zijn verschenen. Deze memoires vormen 4 deelen, die op last van den meester te Basel gedrukt zijn, doch slechts in drie exemplaren. Ieder afgedrukt vel copy moest zorgvuldig vernietigd worden, daar het Wagner's uitdrukkelijke wil was, dat zijne memoires niet in 't openbaar zullen verschijnen. De drie bestaande exemplaren werden door Wagner aldus verdeeld: Een exemplaar behield hij voor zich zelve en zijne echtgenoot, de twee andere schonk hij zijn eenigen zoon Siegfried en zijn hooggeschatten vriend Franz Liszt.

De uitgave wordt aangekondigd door Charpentier te Parijs van *les Annales du Théâtre et de la Musique*. (Huitième Année), avec une Préface: *la Mise-en-scène* par Emile Perrin, adm. général de la Comédie-Française. (3 fr 50.)

Heinrich Bulthaupt's treurspel in 4 bedrijven. »Die Malteser» (bewerkt naar Schiller's schets) zal door het Meininger Hoftoneelgezelschap opgevoerd worden

Het nieuwe tooneelstuk van den hoogbejaarden schrijver Bauernfeld (den 13den Januari vierde hij zijn 81sten geboortedag.) »des Alcibiades Ausgang» werd den 27sten Januari in het Weener Burgtheater, met Sonnenthal, Mevrouw Wolter, Juff. Wessely en Lewinsky in de hoofdrollen, zeer toegejuicht.

Het Carl-Theater te Weenen wordt met Paschen a. s. wegens financiële moeielijkheden gesloten.

Te Praag is dezer dagen verschenen eene »Geschichte des Prager Theaters, von den Anfängen des Schauspielwesens bis auf die neueste Zeit.» Oscar Teuber, redacteur der *Bohemia* is de schrijver

Mevrouw Marianna Brandt heeft van den Hertog van Meiningen de gouden medaille voor verdienste ten geschenke ontvangen.

De Gemeenteraad te Frankfort a/m heeft met groote meerderheid van stemmen eene som van 80 000 mark voor het Tooneel beschikbaar gesteld.

Louise Michel, de beruchte »Jonkvrouw van Belleville» heeft een drama geschreven, getiteld: *La Fille du Peuple*. 't Zal opgevoerd worden in de »Bouffes du Nord», te Parijs.

De 57 gastvoorstellen door Coquelin en zijn gezelschap gegeven, moeten een netto-ontvangst van 421.307 Francs hebben opgebracht. Hier van komt Coquelin eene som van 120.000 fr. toe. De verdienste der directeuren Dieudonné en Schürmann bedraagt voor ieder 83.000.

Het treurspel van Wilhelm Jordan »die Wittwe des Agis» is voor de eerste maal te Frankfurt a/M opgevoerd, waar het zeer weinig voldeed. Trouwens Jordan schreef dit reeds in 1858 en had het nu opnieuw bewerkt.

Arthur Fitger heeft weder een tooneelstuk voltooid »Von Gottes Gnaden» Door het Meininger Hoftooneelgezelschap werd zijne »Hexe» den 29sten Januari opgevoerd.

Richard Vosz's tooneelspel in 5 bedrijven »der Mohr des Zaren» (zooeven in druk verschenen) is door de directie van den Hofschouwburg te Carlsruhe voor de opvoering aangenomen.

Te Praag zal een tweede Deutsche Schouwburg worden opgericht.

Felix Dahn heeft een blijspel voltooid »Der Kurier nach Paris» dat bij de firma Breitkopf en Härtel te Leipzig ter perse is. (3 mark).

De »Comédie Française te Parijs verzond haar Jaarverslag over 1882. De inkomsten beliepen 2 628,628 frcs, de uitgaven 1.853.998 frcs. zoodat een batig saldo van 774.630 frcs overblijft.

Twee nieuwe tooneelstukken van bekende schrijvers zijn ter perse. Het eene van Hugo Bürger is getiteld »aus der Groszstadt," en zal weldra te Hamburg worden opgevoerd. Het andere is van Paul Lindau en heet »Mariannens Mutter". In Weimar en Berlijn zal dit laatste binnenkort gespeeld worden.

Uit Weenen word gemeld, dat Heinrich Laube de leiding eener Übungsbühne of tooneelschool op zich heeft genomen.

Te Karlsbad zal een nieuwe schouwburg gebouwd worden, waarvan de kosten op 321.000 gulden (Oostenr.) begroot worden.

Sardou's tooneelstuk Fedora, is door Paul Lindau in de Duitse taal overgebracht en zal te Berlijn in het Residenz Theater worden opgevoerd.

G. von Moser heeft weder een nieuw blijspel voltooid, getiteld: Köp-
nicher strasze 110.

Volgens den »Nowoje Wremja" te St. Petersburg verschijnende, zal Ernesto Rossi bij gelegenheid der Kroningsfeesten in de maand Mei in het Hoftheater te Moskau 14 voorstellingen geven. Het contract met de directie van dezen schouwburg is reeds door hem geteekend.

Het blijspel »Fürst Karl Radziwill" van den Poolschen schrijver Kraszewski is in den Poolschen schouwburg van Kononow te St. Petersburg opgevoerd, en moet zeer voldaan hebben.

Het nieuwste drama van Henrik Ibsen, een Vijand des Volks, heeft reeds zoo zéér de aandacht getrokken vóór de opvoering, dat binnen eenige weken 10,000 exemplaren gevraagd werden. In de Koninklijke Schouwburgen te Stockholm, Kopenhagen en Christiania werd het gelijktijdig opgevoerd op 4 Maart j.l.

Cervantes' meesterstuk Don Quichote de la Mancha is door een journalist te Parijs, Alfred Sirven tot een spektakelstuk verwerkt.

Mevrouw Hedwig Niemann-Raabe is aan het »Deutsche Theater'' te Berlijn geëngageerd voor eene jaarlijksche gage van 45,000 Mark.

Leeuwarden. Op Zaterdag 5 Februari 1883 trad Prof. Dr. A. Pierson als spreker op voor de leden van het Tooneelverbond, afdeling Leeuwarden. Voor een groot aantal toehoorders, die met hunne dames in de Harmonie waren samengekomen, behandelde de Amsterdamsche hoogleeraar in eene boeiende improvisatie: *het ontstaan, de inrichting, het doel en de toekomst van het drama.*

Met de meeste belangstelling werd de hoogstbelangrijke verhandeling aangehoord en Mr. A. Bloembergen Ezn, president van het afdelingsbestuur, was ongetwijfeld de tolk van allen, die tegenwoordig waren, toen hij den gevierden spreker in hartelijke bewoordingen dank zeide, en den wensch uitsprak dat de afdeling hem nog menigmaal in haar midden zou mogen begroeten.

Leeuwarden. Op Donderdag 15 Februari 1883 was den leden van het Tooneelverbond, afdeling Leeuwarden eene aangename verrassing bereid. Op dien dag toch bood het bestuur, *daartoe door een uit hun midden in staat gesteld*, den leden eene tooneelvoorstelling aan, door de afdeling Amsterdam van het Nederlandsch Tooneel. Het op te voeren stuk was: Een wereld, waarin men zich verveelt, komedie in 3 bedrijven, van E. Pailleron (vertaling Dr. J. de Jong) Ook indien critiek bij eene voorstelling als deze op hare plaats ware, zou er op de welgeslaagde opvoering moeilijk iets aan te merken geweest zijn. *Alle* spelers werden herhaaldelijk toegejuicht, terwijl vooral aan de Dames Kleine Gartman en Rössing-Sablairolles meermalen de eer der terugroeping te beurt viel. Vermelding verdient nog het buitengewoon fraai decoratief van het derde bedrijf — serre — waarin het tooneel door welwillende hulp van een talentvol stadgenoot, in een prachtigen lusthof herschapen was. Eere den gulle gastheer, die niet genoemd wenscht te worden, voor den genotvollen avond aan zoo velen op onbekrompen wijze verschaft.

NIEUWE UITGAVEN.

A. Lindner, der Reformator, Dramatische Dichtung	f 1.30
H. Müller, Armins Tod, Dramatisches Gedicht	„ 1.60
E. Peschkau, ein Reise-abenteurer, Schwank	„ 0.60
H. Jürs, die Tante Didder, Soloscherz	„ 0.40
A. von Puttkammer, Kaiser Otto der Dritte, Schauspiel	„ 1.30
R. Vosz, Regula Brandt, Schauspiel.	„ 65
C. Coquelin, die Kunst und der Schauspieler, übersetzt von F. Grosz	„ 1.—
G. Laengin, Marc-Aurel, Trauerspiel in 5 Aufzügen	„ 1.30
E. Wildenbruch, Opfer und Opfer, Schauspiel	„ 1.30
H. Gaeditsch, die Cantica der Sophocleischen Tragödien, nach ihrem rhythm. Bau besprochen	„ 3.90
H. Lübeck, Maximilian van Mexiko, Trauerspiel	„ 1.—
E. Ziehen, Gustav von Ronac, Schauspiel.	„ 1.—
Bibliothek Vaterländ, Schauspiele XXVII. Herz und Ziel oder Paul und Lina. Vaterländ. Drama v. D. Hilty-Kunz.	„ 0.65
J. Riffert, Kaiser Heinrich IV, eine Trilogie 3 Thl.	„ 3.90
E. Raupach, der Müller und sein Kind, Volksdrama	„ 0.15
P. du Val, Théâtre mystique et des libertins spirituels de Rouen au XVI Siècle.	„ 2.75
Théâtre de Theophile Gautier (Mystère, Comédies et ballets) nouvelle édition revue et augmentée.	„ 1.90
A. Gennevraie, Théâtre de famille	„ 3.85
Grangeneuve. Amhra, drame en 5 Actes	„ 2.20
Th. Gautier, Souvenirs de théâtre	„ 1.90
Hennequin & Bisson, Ninette. Opéra Comique en 3 actes	„ 1.10
A. Robert, Néron tragédien, drame en 3 actes en vers.	„ 1.10
E. Coquatrix, Théâtre des Arts, souvenirs d'un vieil artiste (vers).	„ 0.30
Comédies de Térence, Traduction nouvelle par Eugène Talbot, 2 vol.	„ 6.10
A. Belot, le Drame de la Rue de la Paix	„ 0.30
Les Tragédies, Romances de Shakespeare par Paul Stapfer, nou- velle édition, revue et corrigée.	„ 1.90
Théâtre de Caron de Beaumarchais, 2 vol. avec portrait	„
E. Boursault, Théâtre choisi nouvelle édition illustrée	„
P. Corneille, Horace tragédie; nouvelle édition. avec notes his- toriques et littéraires par M. Gidel	„
Leo, Un mariage à la vapeur, vaudeville en un acte	„ 0.45
H. Monnier, le Roman chez la portière, vaudeville en un acte.	„ 0.55
E. J. Nurbal, la Majorité d'Alix, Comédie en 4 actes	„ 1.90
Oeuvres complètes d'Eugène Scribe, 2 ^e Série Comédies-Vaude- villes. Tome 24	?

Marivaux, Théâtre Choisi.	f	1.65
Calderon de la Barca, Teatro, con un estudio critico--bibliografico y apuntes históricos y bibliográficos sobre cada comedia, por Garcia Ramon Toms II Dramas		?
A. Lauza, il melodramma e l'arte.	„	0,55
B. Forster, Parcifal Nachklänge.....	„	1.—
R. Kulemann, Golo, eine Tragödie.....	»	1.30
C. Humbert, Deutschlands Urteil über Molière.....	»	4.25
C. A. Paul, der erste Maskenball, dram. Scherz.....	»	—50
A. Schröder König's Grenadiere Hist. Volksstück.....	»	—50
L. Fulda, die Aufrichtigen. Lustspiel.....	»	—65
Neues Wiener Theater. No. 112—113.		
No. 112. der Erste Brief, Lustspiel v. F. Grosz.....	»	—80
No. 113. der Krieg mit Marokko. Lustspiel von E. J. Andor.	»	—80
A. Jungst, Conradin der Staufe. Episches Gedicht.....	»	1.95
J. C. v. Wieser, tiefe Ebbe und hohe Flut. e. Schauspiel....	»	1.30
Hans Herrig, Nero, Drama.....	»	1.60
O. Kresse, der Verklärte, dram. Dichtung in 5 akten.....	»	1.—
A. Löhn-Siegel, aus der alten Coulissenwelt.....	»	3.90
L. Mentzel, Geschichte der Schauspielkunst in Frankfurt a/m.	»	6.50
E. Stenger, der Hamlet-Charakter.....	»	—60
A. Kistner, Hut ab! Dramat. Scherz.....	»	—50
E. Engelhardt, Makart. Schwank.....	»	1.30
G. von Moser, Eine kranke Familie. Posse.....	»	2.60
E. Stein, Telephonisch verbunden, Lustspiel.....	»	1.80
—		
F. Carré-Labrousse, la Nuit de Noces. Comédie en un acte...	f	—55
Grenet-Dancourt, la Femme Saynète en un acte.....	»	—55
—		
Rob. Browning, Agamemnon, la Saiscar and dramatic idyls...	f	3.75
R. Grant, the Lambs, a tragedy.....	»	2.50
Dyson Rishell, Elfrida, a drama.....	»	2.50
Rob. Browning, Lyrical and dramatic poems, selected from his works by E. T. Mason.....	»	5.—
C. Möller, de Forlovede. Farce med Sang i 3 akter.....	Kr.	1 25ø
J. A. Roserberg Fantomer. Lytspil i en Handling	85 øre.	
Shakespeare's dramatiska arbeten efter Carl. Aug. Hagbergs öfversät- tning, illustrerad med öfver 600 ill. af sir John Gilbert.		

MOLIÈRIANA.

MOLIÈRE. EINFÜHRUNG IN DAS LEBEN UND DIE WERKE DES DICHTERS VON
RICHARD MAHRENHOLTZ. KLEINERE AUSGABE VON DES
VERFASSERS: „MOLIÈRES LEBEN UND WERKE“. HEILBRONN, VERLAG
VON GEBR. HENNINGER, 1883.

Indien het leven van Molière, vooral wat zijne jeugd en jongelingsjaren aangaat, voor zijne vele vrienden en vereerders nog steeds veel duisters blijft bevatten, zoo is dit ongetwijfeld allerminst toe te schrijven aan gebrek aan ijver of gemis aan volharding in het streven om, tot in de kleinste bijzonderheid, alles na te vorschen en tot zekerheid te brengen, wat slechts eenigszins op de roemrijke loopbaan van den onsterfelijken dichter betrekking heeft.

Verbazingwekkend is het aantal geschriften die aan den schepper van het fransche blijspel gewijd zijn. De »Bibliographie Molièresque» van Paul Lacroix, waarvan de tweede druk in het jaar 1875 verscheen, vermeldt niet minder dan zeventien honderd en drie en dertig verschillende uitgaven en vertalingen van Molière's werken, en geschriften die hem betreffen. Ook later bleef de belangstelling onverflauwd, en verrijkten geleerden uit bijna alle beschaafde landen de Molière-literatuur met tal van belangrijke studiën of nieuwe ontdekkingen. Oude archieven werden met de meeste zorgvuldigheid doorsnuffeld, lang vergeten pamfletten in hunne schuilhoeken opgespoord, werken van tijdgenooten met de grootste nauwkeurigheid bestudeerd en vergeleken, en ook de kleinste omstandigheid niet te laten ontsnappen, en menige fransche stad, die de tegenwoordigheid van den onbekenden dichter met zijn reizend tooneelgezelschap bij zijn leven noode geduld had, beijverde zich thans om te kunnen bewijzen, dat zij Molière in zijn ontwikkelingstijdperk binnen hare muren, al ware het slechts voor weinige dagen, had mogen huisvesten.

Bij deze aanhoudende belangstelling en het steeds aangroeiend getal van min of meer belangrijke ontdekkingen, was het eene gelukkige gedachte om een tijdschrift in het leven te roepen, dat, uitsluitend aan Molière gewijd, de tot nu toe wijd en zijd verstrooide studiën zou kunnen vereenigen. Nauwelijks tot rijpheid gekomen, werd aan dit denkbeeld gevolg gegeven, zoowel in Frankrijk als in Duitschland, waar de dichter niet minder dan in zijn eigen vaderland tal van warme vereerders en onvermoeide beoefenaars had gevonden. Onder de hoofdredactie van Georges Monval verscheen in het jaar 1879 bij den uitgever Tresse te

Parijs, het eerste nummer van het maandblad »Le Moliériste” waarin mannen als Fournier, Lacroix, Fournel, Moland en anderen, het resultaat hunner onderzoekingen mededeelden. In hetzelfde jaar ondernam de hoogbejaarde Dr. Schweitzer te Wiesbaden de zelfde taak door de uitgave van het »Molière Museum”, waaraan onder meer Bodenstedt, Laun, Dingelstedt en Humbert hunne medewerking verleenden. Werd alzoo eene grondige studie krachtig bevorderd en een overzicht van het nieuw ontdekte gemakkelijk gemaakt, ook voor hen, die zich met de beoefening der bronnen zelve moeielijk konden onledig houden, verscheen menig doorwrocht geschrift, waarin op beknopte wijze aan het verlangen van den dichter en zijn werken in hunne ware gedaante te leeren kennen, werd te gemoet gekomen. Paul Lindau, Arsène, Houssaye, Ferdinand Lotheissen en anderen maakten in hun werken gebruik van hetgeen sedert de onderzoekingen van Soulié was bekend geworden, om veel van wat vroeger biographen als Grimarest en die hem naschreven voor waar hadden te boek gesteld, weder naar het gebied der verdichting terug te wijzen, en gaven in aangenamen vorm, een wellicht minder romantisch, doch zeker meer naar waarheid geteekend beeld van Molière en zijnen tijd. Naast hun arbeid mag ook het boek van Mahrenholtz, waarvan wij den titel hierboven afschreven, met volle vertrouwen worden aanbevolen.

In 1881 voltooidde Dr. Richard Mahrenholtz zijn groot werk »Molières Leben und Werke”, de vrucht van zeer nauwgezette en veeljarige studiën. De hoogst gunstige ontvangst, welke van bevoegde zijde aan zijnen arbeid te beurt viel, deed bij den schrijver de gedachte ontstaan om in minder uitgebreiden vorm het resultaat zijner onderzoekingen in ruimer kring bekend te maken. Niet zonder groote bezwaren werd deze lang niet gemakkelijke taak ten uitvoer gebracht en ontstond in „Molière, Einführung in das Leben und die Werke des Dichters” een nieuw boek, dat in hoofdzaak al het belangrijke van het groote werk vermeldde, maar te gelijk bij hoogst wetenschappelijke waarde, in meer populair en veel beknopter vorm geschreven was. Stond bovenal beknoptheid op den voorgrond, zoo is evenwel, op eenige kleinere en minder belangrijke bijzonderheden na, aan de helderheid der voorstelling hierdoor volstrekt niet te kort gedaan.

Mahrenholtz verdeelde zijn werk in negentien hoofdstukken. Zeven hiervan behandelen biographische bijzonderheden, een negental is aan de werken van den dichter en hetgeen daarop betrekking heeft, gewijd; het zeventiende spreekt van de navolgers van Molière; het achttiende brengt in herinnering, wat de verdichting omtrent hem geboekt heeft en het negentiende besluit het werk met een vrij omvangrijke bibliographie.

Tijd en ruimte waarover wij kunnen beschikken, beletten ons, hoe verleidelijk zulks ook geweest ware, Mahrenholtz in zijne belangwekkende studie op den voet te volgen. Wij bepalen ons dus tot het aanstippen van een en ander, wat ons belangrijk toescheen.

Wat Molière's leven betreft, is de schrijver met de uiterste gestrengheid te werk gegaan. Niets dan hetgeen hem door onwraakbare bewijsstukken als waar toescheen wordt door hem als zeker vermeld. Waar

het bewijs ontbreekt, wordt geen enkele maal verzwegen, dat het medegedeelde slechts op vermoedens berust, terwijl veel, wat hij anderen als historisch verhaald wordt, na rijp onderzoek als onbetrouwbaar wordt gekenmerkt.

Dat bij eene dergelijke behandeling, over Molière's jeugd weinig kan worden medegedeeld is duidelijk. Evenwel heeft Mahrenholtz gelegenheid gevonden, ook omtrent dit tijdperk eenig nieuw licht te verspreiden. Hij toont aan, dat de betrekking van den ouden Poquelin aan het hof geenszins zoo verwerpelijk was, als door Fournier beweerd is, en dat, in weerwil van het groot aantal kinderen, het gezin eene zekere welvaart genoot. Van Molières's moeder wordt getuigd, dat zij eene beschaafde vrouw schijnt geweest te zijn, doch dat haar invloed op de vorming van het karakter des dichters, die bij haar overlijden nauwelijks tien jaren oud was, evenmin bewezen is als het verhaal, dat het gedrag van zijne stiefmoeder hem in latere jaren voor den geest heeft gezweefd, toen hij in »Le Malade imaginaire" de baatzuchtigste aller stiefmoeders (Béline) ten tooneele voerde. Welke oorzaak in 1636 den veertienjarigen Molière naar het collége de Clermont bracht, en van welk gevolg het onderwijs van Gassendi en de omgang met makkers als Bernier, Chapelle en den zonderlingen Cyrano de Bergerac op hem geweest is, kan, wat hierover ook verhaald is, ongelukkig niet worden uitgemaakt.

Zeker schijnt het echter te zijn, dat de bescherming welke Molière later van den Prins de Conti genoot (eveneens een medeleerling) meer aan de bekoorlijkheden van Mll. Duparc, dan aan eene vroeger opgevatte vriendschap moet worden toegeschreven. Zelfs het jaar waarin het collége verlaten werd is onbekend, en tusschen 1641 en 1643, over welk tijdperk zooveel en zoo verschillend gesproken is, weten wij met zekerheid van des dichters leven niets. Van nu af worden echter de berichten meer betrouwbaar en in November 1643 vinden wij Molière als lid van het Illustre Théâtre opgenomen. Dank zij de vele onvermoeide nasporingen is het tijdvak van onafgebroken reizen, dat thans volgt, beter bekend. Mahrenholtz volgt dan ook den dichter en zijn tooneelgezelschap van stad tot stad, wijst op zijne werkzaamheid ten behoeve van het répertoire, en toont aan, hoe de aanvankelijk enkel zedelijke invloed van Molière op de onder een waar communistisch bestuur levende tooneelisten, langzamerhand in een wettig en door allen erkend, ofschoon niet altijd geëerbiedigd gezag overging. Ook van des dichters verhouding tot de vrouwelijke leden van het gezelschap, Madeleine Béjart en de dames de Brie en Duparc, wordt gewag gemaakt. Wat de laatstgenoemde betreft, ware wellicht omtrent hare betrekking tot Molière, als ook tot de beide Corneilles, waarover F. Bouquet in zijne belangrijke studie: „La Troupe de Molière et les deux Corneilles à Rouen en 1658" zoo menige interessante bijzonderheid heeft medegedeeld, eenige meerdere uitvoerigheid wensche-lijk geweest. Na 1658, het jaar waarin Molière het zwerfen vaarwel zeide en zich voor vast te Parijs vestigde, kan de geschiedenis van zijn leven niet van die zijner werken worden gescheiden. Op hoogst verdienstelijke wijze schildert Mahrenholtz ons den strijd om het bestaan, die onafgebroken tegenover den najver van minderbegaafde mede-

dingers en de prikkelbaarheid van hen, die in al hunne belachelijkheid of boosheid door den geestigen dichter waren ten toon gesteld, werd voortgezet.

Was de uitkomst uit een finantieel oogpunt, gelijk wordt aangetoond, niet ongunstig, — pijnlijk was het ongetwijfeld dat over het algemeen de kleinere kluchten luide werden toegejuicht, terwijl de grootere werken, waarin de dichter zijne geheele overtuiging had uitgestort, minder gewaardeerd of niet begrepen werden. Ook omtrent de vrienden van Molière vernemen wij menige belangrijke bijzonderheid, al is wat wij geenszins betreuren, over de bráspartijen van Chapelle en zijne dischgenooten, waarvan zoovele vrij verdachte anekdotes bestaan, niet uitgebreid. Wat het huwelijk met Armande Béjart betreft, de bron van zooveel leed, deelt Mahrenholtz het gevoelen van hen, die eene nauwe verwantschap tusschen Molière en zijne jonge vrouw aannemen, en beweren, dat de door Beffara openbaar gemaakte huwelijksakte eene onwaarheid bevat. Zonder hieromtrent te willen beslissen, meenen wij echter dat, waar het eene zoo zware beschuldiging geldt en de aangevoerde schrijvers voor het groote publiek niet steeds dadelijk bij de hand zijn, een meer klemmend betoog, dan op blz. 83 en v gevonden wordt, niet ongewenscht ware geweest.

De verhouding tot het hof en den koning is eveneens helder in het licht gesteld, en op nieuw aangetoond, dat de vorst, die voor zijn getrouwen dienaar zelfs geen eervolle begrafenis wilde toestaan, meer een mild beschermheer was, waar zijne eigene vermaken in het spel waren, dan een krachtige steun, waar Molière tegen onrecht en huichelarij in het strijdperk trad. Over Molières dood eindelijk, is uit een drietal berichten, door den schrijver met groote scherpzinnigheid een verhaal samengesteld, dat het meest de historische waarheid schijnt nabij te komen. Noemden wij met een enkel woord slechts een weinig van het vele belangrijke, dat door Mahrenholtz op zoo voortreffelijke wijze omtrent Molières leven vermeld is, nog korter moeten wij zijn wat zijne behandeling van de onsterfelijke werken des dichters aangaat. Hierover slechts dit.

Een kort maar grondig overzicht maakt ons bekend met hetgeen het fransche blijspel sedert Corneilles »Menteur'' tot aan Molière heeft opgeleverd. De Spaansche en Italiaansche invloed op het fransche tooneel wordt aangetoond en daarna, onder aanhaling der bronnen, waaruit Molière voor vele zijner werken geput heeft, bewezen, hoe de groote dichter zich langzamerhand aan het vreemde juk heeft ontworsteld en de stichter is geworden van eene geheel nieuwe school.

Wat in Mahrenholtz's boek bovenal voor den beoefenaar van Molières werken een groot gemak oplevert, is de volgorde, waarin de verschillende stukken worden behandeld en hetzij naar den tijd waarin, hetzij naar het doel waarvoor zij geschreven werden, gegroepeerd zijn. In een der hoofdstukken b.v. vinden wij de stukken vereenigd, door den dichter gedurende zijne zwerftochten door de provinciën vervaardigd, waarvan ons slechts weinige bewaard zijn en waarin uit den aard der zaak de vreemde invloed nog het meest te bespeuren is. Een tweede bevat de navolgingen van Plautus, als »l'Avare'' en »Amphitryon''. Een derde

wederom bespreekt de stukken, die op last van den koning of voor een der luisterrijke hoffeesten vervaardigd werden, als 'La Princesse d'Elide', »L'Amour médecin" en anderen.

Aan de hoofdwerken evenwel is eene meer afzonderlijke behandeling gewijd. In het bijzonder wijzen wij op het vierde hoofdstuk, door den schrijver »Molières Kampf gegen das Präziösenthum" genoemd, waarin »Les Précieuses ridicules" behandeld wordt en ons een schat van wetenswaardige bijzonderheden worden medegedeeld. Bij het vernemen van zooveel, wat onze belangstelling opwekt, betreuren wij het, dat de wensch om kort te zijn, Mahrenholtz waarschijnlijk belet heeft om de merkwaardige bewoonsters van het Hotel de Rambouillet en hare geestverwanten in nog scherper omtrekken te teekenen. Wat „Les Femmes savantes" betreft, het onderscheid met de „Precieuses Ridicules" door den schrijver op pag. 179 gemaakt, schijnt ons bij de groote overeenkomst van beide stukken een weinig al te ver getrokken, al geven wij het meer universeel karakter van het eerstgenoemde gaarne toe. Met ingenomenheid vermelden wij de grondige behandeling der „Ecole des Femmes," waarbij ook Coque-lin's onderhoudende en degelijke studie „L'Arnolphe de Molière" niet vergeten is, en eveneens het opstel over den „Misanthrope," een der schoonste hoofdstukken van het geheele werk. Zeer wetenschappelijk zijn het doel en de strekking van den „Don Juan" en den „Tartuffe" en de geschiedenis dezer beide meesterwerken in het licht gesteld, terwijl ten slotte moge vermeld zijn, dat in al de behandelde stukken, waar daartoe gelegenheid was, met de grootste scherpzinnigheid is nagespoord in hoeverre Molière zich zelf in zijne scheppingen heeft willen schilderen. Niet het minst is dit het geval bij het overzicht van den „Malade imaginaire," het laatste werk van den al te vroeg gestorven dichter.

Over Molière als mensch en tooneelspeler, over de werken zijner tegenstanders, door zijne stukken uitgelokt en over vele andere hoogst belangrijke zaken, moeten wij, bij de ruimte die reeds door onze aankondiging is ingenomen, het stilzwijgen bewaren.

Wij verwijzen daaromtrent naar het werk zelve, en zouden gaarne den lof, dien wij uit volle overtuiging aan den zoo verdienstelijken arbeid van Dr. Mahrenholtz wenschen toe te kennen, zonder eenig voorbehoud hier vermelden, indien niet het laatste hoofdstuk ons eene zeer ernstige opmerking in de pen had gegeven. In de overigens zeer verdienstelijke bibliographie toch, waarin een overzicht van hetgeen in bijna alle beschaafde landen over Molière verscheen, gegeven wordt, hebben wij te vergeefs naar het werk der *Nederlandsche* vereerders van den grooten dichter gezocht. Eenige Amsterdamsche drukken uitgezonderd, schijnt ons land met zijne letterkunde voor den schrijver niet te bestaan, of althans geene Molière-vereerders te bezitten. Temeer verwondert ons de zaak, daar ook onbekendheid met de taal, trouwensbij wetenschappelijke onderzoekingen steeds eene zwakke verontschuldiging, hier niet kan worden aangevoerd. Ferdinand von Hellwald, een landgenoot van den schrijver, heeft reeds in zijne „Geschichte des Holländischen Theaters" onderscheidene bewerkingen naar Molière vermeld, en door dit spoor

te volgen, ware hetgeen wij thans tot ons leedwezen als eene leemte moeten constateeren, zonder twijfel gemakkelijk vermeden geworden. Moge in een tweeden druk, die bij de hooge waarde van het werk, zeker niet zal uitblijven, voor eene Nederlandsche bibliographie, die den lezers van ons tijdschrift reeds in dit nummer wordt aangeboden, plaats worden gevonden.

W. BEEKKERK.

MOLIÈRE IN NEDERLAND.

Het is inderdaad verwonderlijk, dat von Mahrenholz, die zulke omvattende studiën over Molière ondernam, over Nederland zwijgt. Het leven van Molière en de studie van zijn werken, is zeker in ons land minder dan elders te boek gesteld, maar de vertaling en bewerking zijner stukken heeft zeker zooveel als in enig land ter wereld, handen aan den arbeid gezet. We achten het daarom niet ongepast aan deze aankondiging eene zooveel mogelijk complete lijst toe te voegen van Nederlandsche vertalingen, in verschillende vaderlandsche bibliotheken aanwezig in de hoop, dat anderen die aanvullen.

De ruimte, waarover wij beschikken kunnen is niet voldoende om hier al de opmerkingen medetedeelen, waartoe deze lijst aanleiding geeft. We willen alleen wijzen op het zonderlinge verschijnsel, dat zoovele stukken van Molière herhaaldelijk, sommige nitsluitend uit het *Duitsch* vertaald werden, hetzij naar Kotzebue, hetzij naar Zschokke.

Deze *Duitsche* vertalingen weken meerendeels hier en daar van het oorspronkelijke af. Zoo speelde Albregt zijn schoonste rol »Harpagon» uit *de Vrek* aan het slot nog steeds naar de *Duitsche* bewerking, ook nog toen er *eindelijk* in 1878 eene vertaling uit het *Fransch* door de Vereeniging »Het Nederlandsch Tooneel» ten tooneele werd gebracht. *) Deze was natuurlijk gewijzigd naar den toon en de woordenkeus van den tegenwoordigen tijd, even als dit het geval was met den *Tartuuf* van prof. Alberdingk Thym †) en ook wel het geval zal zijn met den *Misanthrope*, door denzelfden in bewerking genomen.

Verdere opmerkingen make de belangstellende lezer zelf. Hier is de bedoelde boekenlijst:

l'Advocat, sans estude, d'Advocaet sonder Stuly (Naar h. Fr.) door Molière vert. door A. P(ey)s. Amst. 1680. 8° Met twee ingevoegde titelplaten.

Amphitriton. Bly-eynde-spel. In 't Frans door Mollière, ende nu in 't Nederd. vertaelt (d. A. Peys) Z. pl. 1670. 8°. Met ingevoegd frontisp.

*) Vertaling van T. H. de Beer. Aanvankelijk was deze vertaling letterlijk naar het oorspronkelijke en was reeds in 1863 met eene van den *Malade imaginaire* opgenomen in de »Klassieken der wereld» (uitg. Plantenga, Zutphen). Ze werd in bovengenoemd jaar herzien en omgewerkt.

†) Uitg. Amst. C. I. van Langenhuizen.

- Bedriegerijen, De aerdige, van Scapin d. Molière door N. N. (D. Buyzero) 's Hage, L. van Dijk. Z. j. 8°.
- Bedriegerijen, De, van Scapin. Blijsp. (N. h. Fr. van Molière d. D. Buyzero) 's Hage 1733. 8°.
- Bezoek, Het, van den Schuldeischer. Fragment uit (Molière's) le Festin de Pierre, Voor rederijk. bew. d. A. J. le Gras (Rott. 1866) 8°.
- Bezoek, Het, van den schuldeischer. Fragm. uit Le Festin de Pierre (v. Molière voor rederijkers bewerkt, d. A. J. le gras. Rott. 1866, 8°.
- Burger en edelman. Fragment uit (Molière's) George Dandin (v. rederijk. bew. d. A. J. le Gras. Rott. 1866) 8°.
- Burger en edelman. Fragment uit George Dandin (van Molière) voor rederijkers bewerkt, d. A. J. le Gras. Rott. 1866, 8°.
- Doctor, De gedwongen, Kluchtspel. U. h. Fr. van J. B. P. de Molière (d. J. Soolmans) Amst. 1671, 8°. Met ingevoegd frontisp.
- Don Jan, of de gestrafte vrijgeest. Zinnesp, N. h. Fr. van Molière (d. G. van Maater) Haarl. 1719 8°. Met frontisp.
- Edelman, De burgerlijke. Blijsp. U. h. Fr. van Molière (d. H. Maas) Amst. 1700, 8°. Met ingevoegd frontisp.
- Edelman, De burgerlyke. Blijsp; enz. (d. H. Maas) Amst. 1728. 8°.
- Egbert, Steelloorige, of de twee ongelijke broeders (N. h. Fr. van Molière: Ecole des mairs, d. P. Verloove). Amst. 1690. 8°. Met ingevoegde titelpl.
- Filebout. Filebout of de dokter tegen dank. Blijsp. (N. h. Fr. v. Molière: Le médecin malgré lui) 2e. dr. verm. enz. Amst. 1711. 8°. Met frontisp. en bijgev. plaat. Groot papier.
- Filebout, Hetz. stuk. Deze uitg. 8°. Met frontisp. Gewoon papier.
- Filebout. Filebout, of de dokter tegen dank. Blijsp. Amst. 1712. 8°. Met frontisp.
- Filebout. Fieiebout, of de dokter tegen dank. Amst. 1752, 8°.
- Filebout. — Fieiebout, of de dokter tegens dank. Blijsp. Amst 1789. 8°.
- Gentelhome bourgeois (sic) ofte burgerlijcken edelman. Kluchtsp. d. Molière ende in 't Nederd. vertaelt d. N. N. (A. Peijs). Na de copije in 's Gravenhage L. van Dijk. Z. j. 8°. Met ingev. titelplaat.
- George Dandin, Clucht, vyt het Fr. ghetraselateerd (sic) d. M. M. (A. Peijs?) Ghecalculeert naer den hedendegzschen meradiaen. z. pl. 1662 8°.
- Heer. Den heere de Pourceaugnac. Kluchtsp U. h. Fr. (v. Molière) d. I. F. Cammaert Bruss. 1754 8°.
- Horendrager. — Den ghewilligen hoorendraegher, ofte schole der jalousy. Kluchtsp. U. h Fr. (v. Molière: Sganarelle, ou le cocu imaginaire, door C. Meijer. Gendt, C. Meijer Z. j. (c. 1716) 8°. Met ingevoegde titelplaat.
- Huichelaar. De huigchelaar. Blijsp. n. d. Tartuffe van Molière d. J. Nomsz. Amst. 1789. 8°. Groot papier.
- Huichelaar. Hetz. stuk. Deze uitg. 8°. gewoon papier.
- Huwelijk, 't, tegen wil en dank van J. B. P. de Molière. Blijsp. U. h. Fr. d. J. Meerman Z. pl. 1764. 8°.
- Huwelijk. Gedwongen huwelijk, of Mariage forcé, Kluchtspel van Molière (sic) d. A. Peys. Poezie) Amst. 1680 8°. Met ingevoegd frontisp.

- Huwelijk, gedwongen huwelijk kluchtspel, enz. d. A Peys Amst 1682 8°.
- Huwelijk. — Het gedwongene huwelijk. Blijsp. (N. h. Fr. van Molière) enz. Laatste dr. verbet. (Poësie) Amst. 1710, 8°. Met frontisp.
- Hetz. stuk. Deze uitg. 8° Met frontisp. en eene ingevoegde teekening. Groot papier.
- Huwelijk. Het gedwongen huwelyk. Blijsp. (N. h. Fr. van Molière) enz. 3°. dr. overgezien en verbet. Amst. 1712. 8°. Met frontisp.
- Huwelijk. Het gedwongene huwelyk. Blijsp. (N. h. Fr. van Molière) enz. Amst. 1747 8°.
- Huwelijk. Het gedwongen huwelijk. Blijspel N. h. Fr. van Molière Amst. 1781. 8°.
- Huwelijk, Het gedwongen. Kluchtig blijspel N. Zschokkes overzetting van Molière (Proza) Bruss. J. Sacré Z. j. (c. 1828) 8°.
- In: Nederlandsche schouwburg No 35.
- Jansen, de dwaze. Blijsp. Vrij n. Molière v. rederijk. bew. d. D. K. Smid. Purm., 8°.
- Juffers. De belachchelijke hoofsche juffers. (N. h. Fr. v. Molière, d. P. de la Croix) Amst. 1685. 8°.
- Juffers. De belachchelijke hoofsche (d. P. de la Croix) kluchtsp. Amst. 1753. 8°.
- Juffers. De belachchelijke hoofsche juffers, kluchtsp. d. P. de la Croix Amst. 1753, 8°. Groot papier.
- Juffers. De belaglijke, (Naar) Molière d. H. Zschokke, u. h. Hoogd. d. J. S. van Esveldt Holtrop. Amst. 1806, 8°.
- Jupiter en Amphitriton, of de twee gelijke Sosiaas. Blijsp. (N. h. Fr. van Molière Door H. Koning?) Amst, 1730. 8°.
- Deze vertaling wordt wel eens verward met Amphitriton d. A. Peys, doch is daarvan zeer verschillend.
- Kuur, De sympathetische. Klucht blijsp. N. Zschokke's overzetting van Molière. Bruss. J. Sacré, Z. j. (C. 1828) 8°.
- In Nederl. Schouwburg N°. 13.
- Kwelgeesten. De quelgeesten, Blijsp. u. h. Fr. van Molière (d Harart) 's Hage. 1681, 8°. Met drie verschillende ingevoegde frontisp.
- Kwelgeesten. De quelgeesten Blijsp. u. h. Fr. van Molière (d. Harart.) Amst. H. Bosch Z j. 8°. Met frontisp.
- Les, Eene, in de spelkunst. Tooneel uit (Molière's): le Bourgeois gentilhomme (voor Rederijk. bewerkt) d. A. J. le Gras. Rott. 1866, 8°.
- Les, Eene, in de spelkunst, Tooneel uit: le Bourgeois gentilhomme (van Molière) voor rederijkers bewerkt, d. A. J. le Gras Rott. 1866 8°.
- Liefdedoctor. De liefdedoctor. Kluchtsp. (N. h. Fr. van Molière) d. A. Leeuw, 2e dr. Amst. 1680. 8°.
- Menschenhater, De. Blijsp. N. h. Fr. v. Molière, d. J. M. Calisch. Amst. 1851, 8°.
- Menschenhater, De N. h. Fr. van Molière d. H. Ogelwight Jr. Amst. 1805, 8°.
- , Hetz. stuk. Deze uitg. 8°. Groot papier.
- Menschenhater, De (le Misanthrope) Tooneelsp. N. h. Fr. v. Molière, d. W. J. van Zeggelen. Haarl. 1871. 8°.

- Menschenhater, De (le Misanthrope) Tooneelsp. enz. d. W. J. van Zeggelen Haarl. 1872. 8°.
- Misanthrope. — Misanthrope. Blijssp. N. h. Fr. v. Molière (d. H. Angelkot, vader). Amst. 1682, 8°. Met bijgevoegd frontisp. d. J. Punt.
- Misanthrope, Molière's (N. h. Fr. d. C. Perk. Amst. 1851 8°.
- Oratyn en Maskariljas, of den ontijdigen loskop. Blijssp. enz. (N. h. Fr. van Molière), d. J. Dullaart Amst. Mich. de Groot. Z. j. 8°.
- Oratyn en Maskariljas, of den ontijdigen loskop. Blijssp. enz. door J. Dullaart, Amst. 1672, 8°. Met ingevoegd frontisp.
- Oratyn en Maskariljas, of den ontydigen loskop. Blijssp. enz. door J. Dullaart. Amst. Wed. G. de Groot Z. j. 8°.
- Oratyn en Maskariljas, of den ontydigen loskop. Blijssp. enz. d. J. Dulla(a)rt. Amst. 1767. 8°. Groot papier.
- Promotie, De, van den ingebeelden zieken. Het Fr. (van Molière) nagevolgd, (d. J. J. Mauricius) Amst. 1742, 8°. Groot papier.
- Promotie, De, van den ingebeelden zieken. Hetz. stuk. Deze uitg. 8°. Gewoon papier.
- Promotie, De, van den ingebeelden zieken, enz. (d. J. J. Mauritius) Amst. 1797, 8°.
- Raad, Goede, is duur. Fragm. uit Molières Mariage forcé (voor rederijkers bew. d. A. J. le Gras. Rott. 1866.) 8°.
- Raad, Goede, is duur. Fragment enz. d. A. J. le Gras, Rott. 1866, 8°. In zes blijsspelen, enz. d. A. J. le Gras.
- Scapin. — Scapyn, Blijspel (naar Molière, d. A. Peys). Amst. 1680 8°. Met ingevoegde titelplaat.
- Scapin. — Scapyn, Blijsp., enz. (d. A. Peys) Amst. 1696, 8°. Andere druk.
- Scapin. — Scapyn, Blijsp., enz. (d. A. Peys) 3e. druk. Amst. 1727. 8°.
- Schijnheilige, De, zijnde het gevolg van: Het gedwongen huwelijk en Lubbert Lubbertsz., (N. h. Fr. v. Molière d. P. de la Croix) Amst. 1686, 8°. Groot papier.
- Hetzelfde stuk. Deze uitg. 8°. Gewoon papier.
- School, Het, van de mannen. In 't Fr. door Molière vert. d. A. v(an) B(ulderen) 's Hage W. Eyckmans Z. j. 8°.
- School voor de jaloerschen. Blijssp. u. h. Fr. van Mollière (sic) (d. J. Pluymer). Amst. 1691: 8°. Met ingevoegd frontisp.
- School voor de jaloerschen. Blijssp. u. h. Fr. van Mollière (sic) (d. J. Pluymer) Amst. 1722. 8°.
- School, Het, voor de vrouwen. Blijssp. u. h. Fr. van Mollière (sic) vert. d. T. Arendsz. Amst. 1701. 8°. Met ingevoegd frontisp. van: La critique de l'école des femmes. d. J. Punt.
- School, Het, voor de vrouwen. Blijssp., enz. d. F. Arendsz. Amst. 1753, 8°.
- School, Het, voor de vrouwen. Blijssp. u. h. Fr. v. Molière vrij in h. Hoogd. d. Aug. von Kotzebue en in Nederd. d. A. Fokke Simonsz. Amst. 1806, 8°.
- Spijt der verliefden. Blijssp. (Naar Molière) Amst. 1708. 8°.
- Stijloor. — Steyl-oor of de schijnheylige bedrieger, waar in is nagevolgd de Tartuffe van Molière (d. P. Schaak) Amst, 1674. 8°. Met ingevoegd frontisp.

- Stijloor — Steyl-oor, of de schijnheilige bedrieger, enz. (d. P. Schaak) Desen 2n. druck van verscheyde bouten gesuy vert. Amst. 1677. 8°. Met frontisp.
- Stijloor. Steiloor, of de schijnheilige bedrieger, Blijsp. Le Tartuffe van de Molière, nagevolgt (d. P. Schaak) Derde dr. nagezien en vermeerd. Amst. 1713 8°. Met frontisp.
- Tartuffe. — Tartufe. Blijsp. v. Molière d. I. M. Vos Mzn. Rott. 1877 8°.
- Tartuffe, of de huichelaar. Blijsp. N. h. Fr. van Molière (d. M. Corver). Amst. 1777. 8° Groot papier. Met twee titels, waarvan een met en de andere zonder jaartal. — Hierbij eene Narede, eerst later verschenen.
- Tartuffe Hetz. stuk. Deze uitg. 8°. Gewoon papier. zonder den 2n. titel.
- Tartuffe, of de huichelaar, Blijsp. enz. (d. M. Corver) Z. pl. en j. 8°. Dezelfde uitgave als de vorige, doch met verand. titel.
- Tartuffe. — Tertuffe of schijnheilige bedrieger. Blijsp. (N. h. Fr. van Molière d. J. van Rijndorp. 's Hage 1733. 8°.
- Tartuffe. Hetz. stuk. deze uitg. 8°. Groot papier.
- Tartuffe, Tartuuf Blijsp. N. h. Fr. van Molière d. W. J. van Zeggelen. Haarl. 1875. 8°.
- Twist, Een huisselijke. Fragm. uit (Molières Médecin malgré lui voor rederijkers bew. d. A. J. le Gras Rott. 1866 8°.
- Twist, Een huiselijke. Fragment, enz. voor rederijkers bewerkt, d. A. J. le Gras, Rott. 1866, 8°.
- Vrek, De Blijsp. volg. Zschokkes nieuwe overzetting van Molière d. I. S. van Esveldt Holtrop. Amst. 1806, 8°. De voortitel luidt: Molières Blijspelen 1e dl.
- Vrek, De Blijsp. volg. Zschokke's bewerking van Molière's „Avare" d. J. S. van Esveldt Holtrop. Nieuwe dr. Amst. 1870 8°.
- Vrek, De, Blysp. u. h. Fr. v. Molière (sic) (d. J. Pluimer) Amst 1685. 8°. Met een ingevoegd frontisp., vóór en met de letter en eene ingevoegde plaat.
- Hetz. stuk. Deze uitg. 8°. Groot papier.
- Vrek, De. Blijsp. enz (d. J. Pluimer) Amst. 1756 8°.
- Vrek, De, Blijsp. N. Molière, vrij vert en v. rederijkers bewerkt (d. J. Schuitemaker) Purm. 1869, 8°.
- Vrijgeest, Gestrafte. Zinnespel (N. Molière en Corneille, d. J. v. Rijndorp) Leid. 1721 8°. Met frontisp.
- Vrijgeest, Gestrafte. Zinnespel, enz. (d. J. van Rijndorp) Leyd. 1736, 8°.
- Vrijgeest, De gestrafte. Treurspel. (d. T. Zegers, Amst. 1720), 8°.
- Vrijster, De listige, of de verschalkte voogd Blijsp. (N. Molière's Ecole des maris, d. Y. Vincent). Amst. 1670 8°. Met twee verschillende drukken van het frontisp.
- Vrijster, De listige, of de verschalkte voogd. Blijsp. (d. Y. Vincent) Amst. 1707 8°. Mer frontisp. in twee staten en eene andere, ingevoegde plaat.
- Vrijster, Hetz. stuk. Deze uitg. 8°. Met frontisp. Groot papier.
- Vrijster, De listige, of de verschalkte voogd. Blijsp. (d. Y. Vincent) Amst. 1803, 8°.
- Vrijster, Hetz. stuk. Deze uit. 8°. Best papier.

- Vrijster, De listige, of de verschalkte voogd. Blijsp. (d. Y. Vincent) Amst. 1803, 8°
- Vrouwen, De geleerde. Blijsp. Cyt. h. Fr. (v. Molière) nagevolgt (d. P. Burman) Thiel, 1713. 8°. Met drie ingevoegde platen
- Vrouwen, De geleerde. Blyspel u. h. Fr. v. Molière (sic) (door P. Burman). Utr. 1723. 8°.
- Vrouwen, De geleerde. Blijsp. Vrij gev. (u. h. Fr.) v. Molière d. C. H. Perk. Amst. 1852, 8°.
- Vrouwen, de Geleerde, Blijsp. verkort n. (h. Fr.) van Molière d. H. L. Tetar van Elven. Amst. 1850. 8°.
- Wonderdocter, De. Blijsp. volg. Zschokkes nieuwe overzetting van Molière, d. J. S. van Esveldt Holtrop. Amst. 1806. 3°.
- Zieke, De ingebeelde. Blijsp. N. h. Fr. van Molière, d. P. de la Croix Amst. 1686. 8°.
- Hetz, stuk. Deze uitg. 8°. Groot papier.
- Zieke, De ingebeelde. Blijsp. (d. P. de la Croix) Amst. 1715, 8°.
- Zieke, De ingebeelde. Blijsp. (d. P. de la Croix) Amst. 1732, 8°.
- Zieke, De ingebeelde. Blijsp. (d. P. de la Croix) Amst. 1760. 8°.
- Zieke, De ingebeelde. Blijsp. getrokk. uit: *Le malade imaginaire* (v. Molière), voor rederijkers bewerkt, d. A. J. le Gras. Rott. 1866. 8°.
- In: Zes blijspelen, enz. d. A. J. le Gras.
- Zieke, De ingebeelde. Blijsp. enz. (d. A. J. le Gras) 2e dr. Purm. Z. j. (C. 1870) 8°.
- — —, Voorspel voor de zieke door inbeelding. Tusschen voeging en danssen achter de bedrjven; het Naspel of promotie van dien, enz. (d. J. van Rijndorp) 's Hage 1717, 8°. T. H. DE BEER.

MOLIÈRE IN 'T FRIESCH.

Als bijdrage tot eene bibliographie van Molière diene verder de opgaaf, dat in het Friesch bestaat:

1. *Lubbert Erchtink*. Blyspil in trye bidrieuen fen Waling Dijkstra. Freantsjer, T. Telenga. 1864.

Bewerkt naar Molière's »George Dandin». In 't Friesche stuk 't zelfde aantal personen, ook de vrouwenrollen dezelfde. 't Is wel is waar eene vrije bewerking, *) doch het staat verre boven de zoogenaamde stukken voor rederijkers.

De bewerker vond het echter wat erg om Dandin zoo bespottelijk te maken, terwijl hij werkelijk door zijn vrouw bedrogen wordt, en heeft het stuk daarom zoodanig gewijzigd, dat Clitandre (bij hem Fokshol) op het eind een zoon van Mr. de Sotenville (bij hem Keapman Heechborst) blijkt te zijn, zoodat Angélique (Meike) eenvoudig in 't geheim bijeenkomsten heeft gehad met haar broêr, en Dandin (Lubbert Erchtink) daarom zonder grond jaloersch is geweest en naar verdienste bespot wordt.

2. *De Skearbaes Dokter*. Blyspil mei Sing in trye Bidrujen, fry forfriske nei Molière's »Le Médecin malgré lui», throch Waling Dijkstra. Holwerd, Waling Dijkstra. 1878.

*) En wel naar het Duitsch, daar de heer Dijkstra geen Fransch verstaat.

Zeer vrij bewerkt en met zangstukjes er bijgevoegd. De hoofdpersonages echter naar Molière flink gevat — *Skaerbaes Dokter* o. a. 25 Februari 1879 te Leeuwarden gespeeld door het „Selskip for Frysce tael en skriftenkennisse” (Krite Ljouwert.)

3. *Oebele Glâper* Blyspil in fiif Bidrjuwen Fry forfriske nei Molière's »Tartuffe”, tröch Waling Dijkstra. Ljeawe d. H. Kuip rs. 1875.

Twee personen minder dan bij Molière. Elmire en Dorine zijn ineengesmolten, terwijl den bewerker Acte III, scène II en Acte V, scène V minder geschikt voor 't Friesch tooneel toeschenen

't Stuk werd onder anderen, naar mij bekend is, tweemaal (23 Maart 1877 en 25 Januari 1882) te Leeuwarden met veel succes opgevoerd door het Tooneelgezelschap »Thalia” van Grouw.

W. BEEKKERK.

WERKEN OVER HET TOONEEL.

Notes upon some of Shakespeare's Plays. By Frances Anne Kemble. London: Bently;

English Dramatists of To-Day. By William Archer. London. Sampson Low.

Balfie. His Life and Work. By Wm. Alexander Barrett. London: Pennington & Co.;

Les Premières Illustrées Saison Théâtrale 1881 - 1882. Par Raoul Tsché. Paris: Monnie;

Les Comédiens Italiens à la cour de France sous Charles IX, Henri III, Hendrik IV et Louis XIII, par Armand Raschet. Paris, Plon;

Voor het eerst gedurende haar langdurige letterkundige loopbaan verschijnt thans Mrs. Kemble als schrijfster van een boek in proza, noch geheel noch gedeeltelijk overgenomen uit haar dagboek of hare brieven. Zij heeft tooneelstukken en gedichten uitgegeven en bijna een dozijn boekdeelen geschreven over hare reizen, uitwerkingen van hare dagelijksche aantekeningen, maar dit is haar eerste stap op het gebied van letterkundige critiek om de critiek zelf, want die, welke haar *Records of a Girlhood*, »*Records of Later Life*” zooveel bekoorlijkheid verleenden, was meer toevallig. Toch is zij in het thans verschenen werk evenmin streng volgehouden, daar het bijna even vluchtig is als zijn voorgangers en even aangenaam geschreven. De eerste van de acht hoofdstukken is een schets: »*On the Stage*”, indien we ons niet vergissen, oorspronkelijk bestemd voor een lezing en later opgenomen in *Harper's Magazine*, ongeveer twintig jaar geleden. (deel 28. bl. 364.) De tweede en derde bevatten aantekeningen over »*Macbeth*”; de vierde over »*Hendrik VIII*”, de vijfde, zesde en zevende over den »*Tempest*” en eenige daarvan zijn reeds vroeger verschenen, hoewel noen uit voorbericht, noch uit aantekening iets van vroegere uitgave blijkt, zelf niet van »*On the Stage*.” De achtste de kleinste van alle is een stukje van vier bladzijden, getiteld: »*Notes on Romeo*

and Juliet" en inderdaad slechts bestaande uit wenken aan een toneelspeler, die den Romeo instudeerde, eenvoudig wenken voor het spel, zooals Mrs. Kemble ze zeer juist noemt. Zooals van zelf spreekt, bepalen zich de aantekeningen over »Hendrik VIII" tot een karakterstudie van *Koningin Katharina* en *Kardinaal Wolsey*. Hoewel sommige slechts losse schetsen zijn, toch zijn ze zeer belangrijk; ze zijn de vrucht van langdurige en grondige studie van Shakespeare door eene hoogst begaafde vrouw, gesproken uit een familie, die geheel thuis was in de lectuur van Shakespeare. De minste belangrijke der verhandelingen over Shakespeare's werken zijn de drie over den »*Tempest*", welke hoofdzakelijk bestaan uit een vertoog over de aangehaalde verbeteringen van Payne Collier's folio van 1630. De belangrijkste daarentegen zijn de twee over *Macbeth*, die een fijne analyse van Lady *Macbeth*'s karakter bevatten. Van veel meer belang echter dan de stukken over Shakespeare is de schets »*On the Stage*" die behoort gelezen en bestudeerd te worden door ieder, die belang stelt in het drama en in het tooneel, — twee zeer verschillende zaken, hoewel ze dikwijls met elkaar verward worden, zooals Mrs. Kemble zeer terecht aanmerkt en bewijst.

Het ontbreekt ons aan plaats, om het zeer schoone vertoog van Mrs. Kemble over het dramatisch talent te bespreken, doch wij kunnen niet nalaten eene zeer juiste uitspraak daaruit aan te halen. „Om een goed acteur te zijn, is het noodig de gave te bezitten, om hartstochten en aandoeningen te kunnen uitdrukken, zoowel als om ze zelf te gevoelen, dus het talent van toneelspeler vereenigen met een hart, dat vatbaar is voor de gevoelens, die men moet weergeven. Wanneer men deze uitspraak in gedachten houdt, blijkt ons, hoezeer Mrs. Kemble vrij van vooroordeel is, om te verklaren: Ik geloof, dat Garrick de beste toneelspeler was, dien wij ooit hebben gehad; op het gebied van het treurspel, zoowel als op dat van het blijspel kan hij de vergelijking doorstaan met de grootste talenten." Volgens ons oordeel zijn de Italiaan Rossi en Molière's leerling Baron de eenige, die waard zijn om op een lijn geplaatst te worden met Garrick, en dan nog zijn wij geneigd, hem bovenaan te plaatsen. Het zij opgemerkt dat zij, waar zij wijst op nieuwe opvoeringen van Shakespeare (bl. 7.) op Fechter doelt en niet op Henry Irving, en dat het Macready was (bl. 11) die van Mrs. Kemble zeide, dat zij onbekend was, zelfs met de eenvoudigste zaken op het gebied, waarop zij zich beweegt."

De zwartgallige lieden, die zoo herhaaldelijk er van ganscher harte betreuren, dat er tegenwoordig geen Engelsche tooneeldichters meer zijn, moet enkel het verschijnen van Archers werk reeds ten hoogste verrassen en nog verrassender is het, dat de schrijver, voor hij de tooneeldichters van onzen tijd in alphabetische orde bespreekt, dertig bladzijden wijdt aan de schrijvers van tooneelstukken van vroegeren datum, waaronder hij niet alleen rangschikt wijlen den zeer betreunden Lord Lytton en T. W. Robertson, maar tevens den thans nog levenden en levenslustigen Charles Reade en den even levenden Dion Bouicault. Voorts verkiest Archer bij de zestien levende slachtoffers, die hij dramatische schrijvers van het heden noemt, Tennyson op te nemen, voor wien de

titel van tooneeldichter hoogstens als eene beleefdheid kan gelden. Doch dit zijn aanmerkingen van ondergeschikt belang, en wij moeten erkennen, dat Archer een nuttig boek heeft geschreven en veel gedaan heeft om te bewijzen, dat het Engelsch drama van onzen tijd ernstiger waardeering verdient dan het gewoonlijk ondervindt. De tooneelstukken van mannen als James Alberry W. S. Gilbert, Sidney Grundy, Herman Meriwale, A. Pinero en W. G. Wills zijn even goed als de meeste romans in drie deelen, die door de dagbladen aanbevolen worden „Two Roses van Alberry, „Sweethearts” van Gilbert en „Forget Me Not” van Meriwale zijn tooneelspelen van niet te miskennen letterkundige waarde. Het tooneel in de „Two Roses”, dat Archer in zijn geheel aanhaalt, is zeer geestig, en de samspraak, waarmee „In Honour Bound” van Sidney Grundy aanvangt (en dat ook in zijn geheel wordt aangehaald, is een bewonderenswaardig staaltje van samenstelling, Scribe waardig. Werkelijk, de beste werken van de hedendaagsche goede Engelsche dramaschrijvers kunnen zeer wel een vergelijking doorstaan met die van vóór zeventig of tachtig jaar. »Poor Gentlemen” van Calman en „Belle Strategen” van Mrs. Cowley bezitten volstrekt geen hooger zedelijke waarde dan de tooneelstukken van Alberry, Gilbert en Meriwale. Het schijnbare verval van het drama is ten deele toe te schrijven aan het feit, dat er tegenwoordig naar verhouding evenveel slechte stukken zijn als vroeger, ten deele, en niet het minste daaraan, dat de roman de plaats van het tooneelspel heeft ingenomen. En misschien treden de dagbladen nog eens geheel in de plaats van den roman. In allen gevalle valt het niet te ontkennen, dat de verminderde belangstelling in het drama, zoo niet het verval van het drama zelf, dagteekent uit den tijd, toen de schrijver van »Waverley” den rijken stroom van zijn verdicht proza liet vloeien. Er bevindt zich een Amerikaan Howard onder de Engelsche dramaschrijvers, die Archer als den beste noemt, in weerwil van het feit, dat het beste tooneelstuk van Howard: „Old Love Letters” nog niet eens in Engeland opgevoerd is. Het boek bevat een index van genoemde tooneelstukken, doch geen van de namen der schrijvers. We meenen te mogen betwijfelen, of het leven en de werken van Ralfe belangrijk genoeg waren om twee uitvoerige levensschetsen te rechtvaardigen. Barret maakt hiervan nergens eenig gewag, maar er werd in 1875 een levensbeschrijving van Ralfe uitgegeven door Charles Lamb Kinney. Geen van deze twee munt bijzonder boven de andere uit, terwijl geen van beide als model kan gelden, noch vrij is van slordigheid; beide zijn levendig geschreven en leesbaar. Het ontbreekt in Barret's boek niet aanvermakelijke anedoten, maar het belangrijkste zijn de berichten daarin vervat, over Ralfe's compositien. Voor de meesten zal het waarschijnlijk nieuw zijn, dat Ralfe in 1848 eene opera begon over hetzelfde onderwerp van „Le Roi s'amuse” van Hugo, door Verdi voor zijn »Rigoletto” gebruikt, welke opera werd opgevoerd in 1851. Zijn »Armorer of Nantes” was gegrond op den „Marie Tudor” van Hugo. Ook begon Ralfe, hij vatte er ten minste het voornemen toe op, de »Lady of Lyons” op muziek te zetten, een zeer geschikt onderwerp voor een Italiaansche opera, en dat, na aldus door Oxenford behandeld te zijn, later door

een ander Engelsch componist gezet is. De »Rose of Castille" was een Engelsche opvatting van den »Muletier de Tolède", evenals de opera »Blanche de Nevers" eene bewerking was van het stuk, in 't Engelsch bekend onder den naam van »Duke's Motto" en door John Brougham naar het tooneelstuk van Victorien Sardou bewerkt, die het weer uit den roman van Paul Féval had genomen. De oorsprong van Bohemian Girl" is nog verder te zoeken. De grondstof van het verhaal vindt men het eerst in eene der »Novelas Exemplares" van Cervantes, waaraan het ontleend is door minstens een dramaschrijver uit den tijd van Elisabeth. Von Weber nam het tot onderwerp voor zijn »Preciosa" en het leverde Longfellow de stof voor den »Spanish student"; de St. Georges gebruikte het voor zijn ballet in drie bedrijven met den eigenaardigen titel »La Gipsy", dat in de Opera te Parijs in 1839 werd opgevoerd, en waarvan drie componisten ieder een bedrijf hadden bewerkt; Ambrose Thomas het tweede. De dichter Bunn bewerkte het onderwerp van het Fransche ballet van de St. Georges voor de Engelsche opera van Ralfe, terwijl de St. Georges wederom het werk van Bunn voor 't Fransch bewerkte als »La Bohémienne," voor het Théâtre Lyrique. Het is eenigszins belachelijk te vernemen, dat Barrett den melodramaschrijver Fitzball „een dramatisch schrijver van groote kracht en verbeelding" noemt, „iemand, wien geenszins de hoedanigheden ontbraken, die een groot dichter kenmerken." Toen een onbeduidend persoon Fitzball den Victor Hugo van Engeland noemde, antwoordde Douglas Jerrold hierop zeer gevat: Gij bedoelt zeker den Victor Noga." Toch was het de „Flying Dutchman" van Fitzball, die eerst aan Heine en later aan Wagner de stof leverde voor de schoone dramatische legende, zooals wij die tegenwoordig bezitten. Het werk van Barret heeft een meer volledigen index, dan wij gewoonlijk in Engelsche werken vinden.

De twee Fransche werken, die thans nog op onze lijst voorkomen, kunnen vlug afgehandeld worden. Wij maakten melding van het eerste nummer van „Les Premières Illustrées," dat ongeveer een jaar geleden verscheen. Toché heeft in één deel een zeer aardige beschrijving gegeven van de eerste opvoeringen te Parijs van dertien nieuwe tooneelstukken, waarvan een van Engelschen oorsprong was (een bewerking van „Othello" een tweede („Bocaccio") oorspronkelijk uit het Duitsch en de elf andere van Franschen oorsprong waren. Van deze laatste zijn vijf zelfs te New-York opgevoerd. Er komen een groot aantal illustratiën in het werk voor, waarvan één ten minste bijzondere belangstelling verdient, het portret van Sardou door Mlle. Blanche Pierson, voor wie Odette geschreven werd. Henri Meilhac heeft daaraan laten voorafgaan een zeer geestige navolging van de *Gazette* van Loret.

Het werk van Barchet is de vrucht van ernstige navorschingen in de archieven van Mantua. Hij verhaalt daarin voor het eerst met groote nauwkeurigheid de geschiedenis van de bezoeken der Italiaansche tooneelspelers van de *comédie dell' arte* aan het Fransche hof en daardoor wordt zijn werk als het ware de historische aanvulling van de meer zuiver critische werken van Maurice Sand, Louis Moland en Edouard Fournier

J. K.

DE TRAGEDIE VAN DOCTOR FAUSTUS.

De „Faust”, dat is een werk zoo algemeen bekend, dan men den naam niet kan uitspreken, zonder rechts en links knikjes te zien, die volmaakte bekendheid verraden, en als men het niet beter wist, zou men geneigd zijn te gelooven, dat ieder Nederlander, die voor beschaafd en ontwikkeld wil doorgaan, — en dat zijn allen, die geen daglooners zijn — den „Faust” met zorg hebben bestudeerd. Immers, niet alleen dat ze hem allen kennen, maar bijna allen beweren, er nog eene meening over te hebben.

De waarheid is, dat aan Goethe's bewerking van het oude verhaal eene met veel filosofie gekruide historie van een gevallen meisje is ontleend, dat die intrige de stof leverde tot een tekstboekje voor eene opera, die Gounod componeerde en dat het *publiek* die opera wel eens heeft gehoord of gezien en zich er nu wat op laat voorstaan, den „Faust” te *kennen*.

De opera is echter een schim van de *eerste* en grootendeels *minst* belangrijke afdeling van het werk, en dit werk zelf geeft in de karakteriseering van den hoofdpersoon slechts een zeer onvolkomen en niet altijd zeer treffend beeld van den eigenlijken Faust, zóo bijv. als Marlowe dien teekent.

De mensch, die door dorst naar kennis gedreven, alles om zich vergeet en tot elken prijs wil doordringen in de diepste geheimen van het menschelijk en goddelijk weten, tot hij bij dat streven bezwijkt of in dat streven ondergaat, is een beeld voor het meest verheven epos, voor de treffendste tragedie. Zoo heeft Marlowe de oude legende opgevat, en diens *geheele* stuk vertoont dien strijd tusschen weten en kunnen.

Goethe plaatst zijn held op een oneindig lager trap. Zijn Faust laat zijn beter *ik* tot zwijgen brengen door de zucht om te genieten en zonder het *tweede* deel, dat de opera en dus ook het meerendeel van ons publiek niet kent, gaat hij in dien roes van genieting onder en laat op ons den indruk achter van een karakterloos wezen te zijn, die met schoone theorieën schermt, maar allen zichzelf zoekt, een die den adel van zijn geest zoekt te bewijzen, door op hoogen toon over wetenschap en liefde te declameeren en zoodra hij de gelegenheid schoon ziet, geen misdaad of valsheid ontziet om aan zijn geslachtsdrijf te voldoen en dan ook verder niets van de aarde verwacht, noch van een leven na dit leven, waaraan hij beweert, niet te gelooven.

De zucht tot genieten wekt Mephisto bij hem op, juist op een oogenblik, dat hij moedeloos en toornig is onder het volle gevoel van de beperktheid van het menschelijk weten; het is ook Mephisto, die hem in staat stelt elken gril ingewilligd te zien. Tot op het oogenblik, dat een verbond, met Fausta's bloed bezegeld, Mephisto aan 's geleerden dienst verbindt, is die hooge en verhevene natuur het eenige, wat we in Faust waarnemen en geen geringe eischen moet men stellen aan hem, die dit, zelfs in het zwaar verminkte *eerste* deel, begrijpelijk voor wil stellen. Dat daaraan veelal niet gedacht wordt, bewijst het feit, dat in het zeer

GESCHIEDENIS VAN HET ROTTERDAMSCH TOONEEL. ¹⁾

Het is volstrekt noodig, dat de *ernstige* leden van ons verbond kennis nemen van een werk des heeren Haverkorn Van Rijsewijk, de vrucht van langjarige en veelzijdige nasporing. De wijze waarop het ontstond, dus het lang en geduldig samenlezen der bouwstoffen maakt elke *beoordeeling* van dit boek onmogelijk, voor ieder die niet dezelfde nasporingen deed en dus den verzamelaarsarbeid des schrijvers controleerde.

Het is dan ook geenszins onze bedoeling, de lezers van ons tijdschrift een stuk kritiek te geven, terwijl we ons lichtvaardig zouden verlaten op een flauwe herinnering of persoonlijke meening; we willen liever de aandacht op dit hoogst belangrijk werk vestigen, door een en ander uit den inhoud mede te deelen. We twijfelen niet of dit korte overzicht zal voldoende zijn, om de belangstelling in dit boek op te wekken en tot de algemeene verspreiding bij te dragen.

„De eerste schouwburg te Rotterdam werd gebouwd door de regenten van het gereformeerd burgerweeshuis. In 1628 waren deze begonnen, voor rekening van het huis tooneelvoorstellingen te laten geven, en twee jaren later stichtten zij ten behoeve van die voorstellingen, aan de Glashaven, waar nu de Zuiderkerk staat, een schouwburg. Een aanzienlijk gebouw was het waarschijnlijk niet, maar zoo heel klein kan het toch ook niet geweest zijn, want het kostte f 9113 : 17 : 7, een voor dien tijd niet geringe som. Tien jaren lang werden de voorstellingen gegeven voor rekening van het weeshuis. Toen werd het gebouw verkocht aan de Engelsche presbyteriaansche gemeente.

»Bij den eersten oogopslag schijnt het zonderling, dat een kerkelijke instelling in dien tijd tooneelvoorstellingen liet houden en zelfs daarvoor een schouwburg stichtten. Alle openbare vermakelijkheden, tooneelspelen vooral, waren den rechtzinnigen calvinisten een ergernis. In het begin der zeventiende eeuw meer dan te voren De strijd tusschen de remonstranten en contra-remonstranten had de godsdienstige en kerkelijke hartstochten feller dan ooit doen ontbranden, en de rederijkers, die meestal niet rechtzinnig waren en in de heerschende twisten hun woord medespraken, waren den gereformeerden een doorn in het oog, zooals zij om dezelfde reden een halve eeuw vroeger den katholieken een ergernis waren geweest.

1) »De oude Rotterdamsche Schouwburg» door P. Haverkorn Van Rijsewijk. Rotterdam, Van Hengel & Feltjes, 1882.

»De regenten van het weeshuis zullen natuurlijk wel gewaakt hebben dat de tooneelspelers niets voordroegen, wat streed tegen hun overtuiging; maar hoe dan nog te verklaren, dat zij vertooningen beschermden, die naar de calvinistische zienswijze uit den booze waren, omdat het „vertooningen” waren, guichelspel, een wereldsch genoegen, een vermaak. De regenten schijnen niet geheel zuiver in de leer te zijn geweest. In 1600 lieten zij de weezen in het weeshuis zelf een voorstelling geven, en zij hadden zeker het plan dat meer te doen, want bij de vermelding van dit feit werd in de notulen aangeteekend, dat daarmede niet werd voortgegaan, omdat de voorstelling zoo weinig had opgebracht. Hadden zij er zooveel kwaad in gezien als Calvijn en zijn discipelen, zij hadden de kinderen, die aan hun zorgen waren toevertrouwd, er niet aan gewaagd. Vroeger, eer het Calvinisme de kunst in de ban deed, en ook thans nog, al werden de voorstellingen zelf door predikanten en schriftgeleerden veroordeeld, de voordeelen er van inde men gaarne. Twee eeuwen lang kon men het tooneel op den kansel hooren veroordeelen en toch de armverzorgers [der kerk] een gedeelte van de opbrengst der voorstellingen zien aannemen!

„Het denkbeeld om door tooneelvoorstellingen de kas van het weeshuis te stijven, dat men in 1600 om den ongunstigen uitslag had laten varen, kwam eenige jaren later weder ter sprake, waarschijnlijk tengevolge van wat te Delft en te Amsterdam werd gedaan. De regeering te Delft gelastte in 1613 de rederijkerskamer weder op te richten, opdat met een gedeelte van de opbrengst der openbare spelen de armenkas kon worden gesteund. Te Amsterdam had Samuel Coster een schouwburg gebouwd, en het weeshuis gedurende de eerste zes jaren een derde, en voor 't vervolg de helft der inkomsten toegezegd. Dat was in 1617 gebeurd, en het Amsterdamsche weeshuis voer daar wel bij. Wat wonder, dat de regenten te Rotterdam besloten dit voorbeeld te volgen?”

»Toen [later] de schouwburg op de Glashaven aan de presbyteriaanse gemeente was verkocht, vond het kerkbestuur in 't gebouw eenige tooneelsieraden, die het met heiligen ijver vernietigde.”

»In 1638 namen de voorstellingen in den Academie”, zooals de schouwburg in navolging van Coster te Amsterdam werd genoemd, »op de Glashaven een einde. Daarna moesten de ingezetenen zich vergenoegen met de voorstellingen door de rederijkers, en, sedert het begin der achttiende eeuw, door de dichtgenootschappen of liefhebberijgezelschappen, in een herberg of kaatsbaan van tijd tot tijd gegeven voor de leden en genoodigden, en overigens zich behelpen met de vertooningen van reizende tooneelgezelschappen, voornamelijk gedurende de kermis.”

Den 10 September 1670 kreeg Jan Baptista van Fornenberg, directeur van een vast tooneelgezelschap in 's-Gravenhage, vergunning, »eenmaal ter week, woensdags avonds, zijn théâtre alhier te mogen »opendoen, mits, dat de suppliant sich sorgvuldiglyck sal hebben te »wachten van eenige obscoene ofte vuyle kluchten, nae het verthoonen »van de tragedien offe comedien, op het tonneel te brengen en dat hy »het arme weeshuys binnen deselve stad haer ordinaris aenpart van de »profyten wel sal laten geworden.”

18 Augustus 1699 kwam de »Groote compagne auteurs van de Haagse en Leidse schouwburg,» onder directie van Jacob van Rijndorp hierheen. Zijn tent stond buiten de stad op Delfshavensch grondgebied. Vertoond werden: »Het harderspel: den dollen Amintas, of verlost minneplaag» door Dan. Wels, met ballet, en het kluchtspel: »De derde Meydag» van den directeur Rijndorp; Voorts: »De betooverde kelk», »Herodes en Mariane,» »De schilder door liefde» door A. Pels, »De minnares naar de mode», »Regulus» van Prudon, en »Krispijn, juffrouw en notaris», klucht door J. de Rijk 1737. De prijzen der plaatsen waren 3, 2 en 1 schelling. De voorstellingen begonnen om 4 uur.

»Fornebergh en Rijndorp speelden in de door hen meegebrachte tent. Dat bleef nog lang gebruik, maar weldra werden ook voorstellingen gegeven in »de kaatsbaan.» Den 3 Augustus 1707 stonden burgemeesters van Rotterdam »Quenot de la Chene, intendant van de musieck van den koning van Pruyssen, op dezelfs requeste» toe, »om alhier ter steede (in de kaatsbaen) des woensdags, vrijds. en saterdaghs in 't musieck te mogen representeeren de bataille van Ramilles en die van Hoogstet, zooals die in geschrifte aan de heeren burgem. syn vertoont, sonder onder dat pretext eytwes anders off eenige aenstootelyckheden te mogen representeeren.»

»In 1753 vertoonden hier *les comédiens françois de son altesse royale princesse d'Orange et de Nassau etc.* (prinses Anna, weduwe van Willem IV) een blijspel in vijf bedrijven van Le Sage, »Turcaret», dat gevolgd werd door twee *divertissemens de chants et de danses*. De tent stond op het plein aan de Oostpoort; de voorstelling begon te zes ure, wat zeker een uitzondering was; de prijzen waren: eerste plaats f 3.—, amphithéâtre f 1.10 st., galerij f 1.—, en de staanplaats of het parterre 12 stuivers.»

Met de mededeeling van bovenstaande feiten vangt het doorwrochte werk van den heer Haverkorn van Rijnsewijk aan. Weldra werden de tooneelvoorstellingen menigvuldiger. Het gild der wijnhandelaars, noodigde weldra — 1752 en 1760 — zijn leden op een tooneelvoorstelling, en den 2 Januari 1766 verkreeg een stalhouder, Leendert Erkelens, verlof zijn schuur, 87 voet lang en circa 41 voet breed, in een schouwburgloods te veranderen en er tooneelvoorstellingen te geven. Ook Maarten Corver, die in 1763 met J. Bouhon en eenige andere leden van het Amsterdamsch tooneel een gezelschap opgericht had, gaf voorstellingen te Rotterdam.

Rotterdam was destijds een stad van omstreeks 50000 inwoners, en de liefde voor kunsten en wetenschappen was er weder ontwaakt. Zij openbaarde zich, zooals men licht vermoeden zal, in de eerste plaats door 't oprichten van genootschappen. In 1726 reeds was door Willem en Cornelis van der Pot, Wilhelm Sudermans, Frans de Haas, J. Olland en Nicolaas Versteegh het dichtgenootschap »Natura et arte» opgericht. »Het lid Olland zond in 't zelfde jaar een landspel, »Damon en »Fillis» de wereld in, liet in 't volgend jaar een vertaling uit het »Fransch van het treurspel »Cajus Mutius Scaevola» drukken en in 1728 een vertaling van Barbier's treurspel. »De dood van Julius Caesar.»

»Het genootschap ijverde toen zoo voor het tooneel, dat het in 1727 een »Onderzoek over het tooneelspel" vertaalde en uitgaf" om het vooroordeel tegen het tooneel uit den weg te ruimen. Dit genootschap, waarvan Dirk Smits en Adriaan van der Vliet Jr. een tijd lang lid waren, gaf nog rijmwerken in 't licht, doch ging in 1747 te niet. Andere genootschappen kwamen daarvoor echter in de plaats. 1o. Het door Steven Hoogendijk in 1772 opgerichte »Bataafsche genootschap der »proefondervindelijke wijsbegeerte"; het teekengenootschap »Hierdoor »tot hooger", waarvan in 1773 de schilder H. Kobel de stichter werd, en het uit de vereeniging van eenige dichtlievende jongelieden ontstane dicht- en letterlievend genootschap »Studium scientiarum genetrix", waarvan Pieter Leuter de leidsman was. Onder de beschermheeren van dit genootschap behoorde Cornelis van der Pot; terwijl in 1776 als raadgevend lid werd opgenomen de onderwijzer Kornelis van der Palm, wiens zoon, de beroemde J. H. van der Palm, weinig tijds daarna ook tot de leden behoorde. Het genootschap schreef prijskampen uit, en vele leden werkten ijverig voor het tooneel, waarbij zij niet konden nalaten den naijver op te wekken van een ander Rotterdamsch genootschap »Nosce te ipsum." Na 1793 trad echter het tooneel op den achtergrond en trokken vooral de wijsgeerige en staatkundige bewegingen de aandacht.

Behalve genoemde genootschappen bestonden er nog twee, die de zinspreuken voerden »Kunst wordt door ijver aangespoord" en »Prodesse »canendo". »Blijkens den gedrukten brief, waarmede aan de honoraire »buitenleden van Prod. can. kennisgegeven werd van de eer der benoeming, »legde het genootschap zich inzonderheid toe op de zuiverheid »der Nederduitsche talen en de dichtkunst." »Kunst w. d. y. a." heeft verscheidene stukken uitgegeven.

»Was het vooroordeel, dat in de orthodoxe protestantsche kringen »tegen het tooneel bestond, dan te Rotterdam onbekend? Verre van »dien. In 1770—1772 heerschte er een sterfte onder het rundvee, en de »tooneelvoorstellingen werden daarom verboden, ook te Rotterdam. 11 Mei 1772 verbrandde de schouwburg te Amsterdam; menigeen zag hierin »een oordeel Gods over deze booze instelling, en ijverde tegen het bouwen »van een nieuwen schouwburg; de vergeten werken van Voet en Schook »tegen het tooneel werden herdrukt; andere werken van denzelfden »aard, als die van Witherspoon, werden vertaald; de verhandeling van »J. M. Götze te Hamburg, Lessings bestrijder, werd onder den titel : »»Godgeleerd onderzoek over de zedelijkheid van den hedendaagsche »Duitschen schouwburg", door L. G. Cordes, luthersch predikant te »Zutfen, in 1774 uitgegeven. Elisabeth Wolff. geb. Bekker kwam »tegen deze wanbegrippen in een »Zedenzang aan de menschenliefde" »op, en kastijde ook in andere gedichten de bekrompenheid en onver- »draagzaamheid van de sionswachters, maar werd hierom duchtig aangevallen in een tijdschrift »De Nederlandsche bibliotheek," dat onder »de zinspreuk »Candide et modeste", geredigeerd werd door den Rotter- »damschen predikant J. Habbema". Maar de orthodoxie had te dezer tijd »in Rotterdam niet de overhand. Het ging er niet als te Utrecht, waar »22 April 1777 eene publicatie van 5 April 1671 werd hernieuwd, die

»het spelen, laten spelen, of verschijnen bij eenige tragediën, comediën »of andere spelen” verbod, »op poene van f 200 voor wie hun huizen »of erven lieten gebruiken, f 6 voor den speler en f 3 voor den aan- »schouwer, daar dezelve [de tooneelvoorstellingen] strekten tot bederf van »de goede zeden, de lieden van de behoorlijke waarneming van hun »beroep afhouden, de jeugd aan gevaarlijke verleidingen blootstellen, »en dus vele quade gevolgen moeten na zich sleepen.” De publikatie »bleef echter een doode letter.

»Onder de remonstranten vooral heerschte een vrijgevinger en verstan- »diger zienswijs. Van 't begin der scheuring in de kerk af had deze »hun gekenmerkt, en niet weinig had zij tot die scheuring zelf en hun »eigen uitwerping medegewerkt. En onder de leiding van iemand, zoo »ontwikkeld en verlicht als ds. Nozeman, waren zij in die zienswijze »niet verachterd. Het waren dan ook voornamelijk remonstranten, zoo- »als de gebroeders Van der Pot, die de dichtgenootschappen oprichtten; »het waren remonstranten, die Rotterdam een tooneelgezelschap en later »een schouwburg verschafften.

»Den 11 Mei 1772 was de schouwburg te Amsterdam verbrand. De »acteurs, die een klein jaargeld ontvingen, zóó klein, dat zij des zomers »de kermissen afreisden om wat meer te verdienen, werden op half geld »gesteld, en er werd zoo weinig spoed gemaakt met plannen voor een »nieuwen schouwburg, dat velen twijfelden, of het wel ooit daartoe »zou komen. De voornaamste acteur, Jan Punt, besloot toen een »socie- »teit-théater” op te richten, een vereeniging, waarvoor hijzelf en eenige »andere acteurs zouden spelen.”

Wel trachtten de commissarissen van den schouwburg hen hiervan terug te houden, doch te vergeefs. Den 3 September stelden zij voor »dat hij zich verbinden zou om een engagement aan te gaan, wanneer »de schouwburg herbouwd was, en dat zij hem tot dien tijd f 1000.— »salaris zouden geven,” doch Punt sloeg dit aanbod af.”

Met veel moeite kreeg Punt 150 inteekenaren bijeen voor 15 voor- »stellingen à f 28.— Hij huurde toen de schouwburgtent van Erkelens op den Binnenweg, voor f 41:12 s. per speelavond en liet haar op eigen kosten beter inrichten. Corver vond haar toen »een mooi en proper schouwburgje”; hoewel 't nog steeds een vochtige houten loods bleef.

P. schafte zich tevens betere costumes, en decoratien aan. De laatste werden geschilderd door P. Barbiers. Er bevond zich een »Romeinsch hof” onder, van Lairese uit den Amsterdamschen schouwburg, door Punt zelf gecopieerd.

De dramaturgische kwestie dier dagen was de oude of nieuwe manier van spelen. »Ons tooneel leefde voor een goed deel van het Fransche »en onze treurspeldichters volgden, op een bescheiden afstand maar »getrouw, de Fransche tragedien der zeventiende eeuw. Corneille en »Racine, de laatste vooral, waren de modellen. Bij dergelijke werken »komt het hoofdzakelijk op de kunst van verzen-opzeggen aan, en loopt »de acteur licht gevaar, zijn aandacht uitsluitend daaraan te wijden, »met verwaarloozing van het spel. En waren de vertalingen, die hier »gebruikt, de navolgingen, die hier gemaakt werden, nu nog maar even

»schoone poëzie geweest en even rijk aan zielehandeling, als de Fransche meesterstukken, men had het den acteur misschien nog niet zoo »erg euvel geduid, dat hij zijn taak op deze wijze opvatte. Maar de »meeste »oorspronkelijke' treurspelen uit de laatste helft der vorige eeuw ontsproten niet uit den drang om nobele figuren te schilderen, die in »een noodlottigen strijd waren gewikkeld; zij ontstonden niet daardoor, dat »een katastroof den geest des schrijvers vervulde, die hem tot dichten »noopte — zij werden geschreven, omdat men vermaak schiep in verzensme- »den, en ijdel genoeg was, om zijn werk in den schouwburg te willen »zien vertoonen. Men bleef dus de oude vormen nabootsen, terwijl de »geest ontbrak, die ze had beziel, en men bemerkte niet, dat de elders »tot stand gekomen werken allerminst geschikt waren om de nieuwe »behoefte te bevredigen, die op dit gebied, gelijk op zoo menig ander, »waren ontstaan. De menschen uit de laatste helft der achttiende eeuw »waren niet meer de menschen uit het begin der regeering van Lode- »wijk XIV. De maatschappij, de denkwijze, de levensopvatting waren »aanmerkelijk veranderd. In den schouwburg, gelijk in de gansche letter- »kunde, deed die omkeer zich kennen in een verlangen naar natuurlijker »en beweeglijker voorstelling. In plaats van conventie eischte men »waarheid; in plaats van de verhevenheid van den dramatischen Olymp, »de drukte van het werkelijk leven. Het tooneelspel ontstond, dat weldra »het treurspel zou verdrijven. De conventioneele costumes werden niet meer »geduld; en evenmin een conventioneele voordracht. Menigeen gaf aan »proza de voorkeur boven poëzie, en boven verzen-opsnijden aan spreken.

»Onder onze tooneelpoëten waren er echter verscheidene, die van »deze veranderingen niet wilden hooren. Misschien waren zij er slecht »mede gediend; hoe zouden hun verzen geklonken hebben, als zij niet »werden uitgebruld? Simon Stijl was een van de vurigste bestrijders »van de nieuwe opvatting. Hij gaf zich de moeite uitvoerig te beschrij- »ven, hoe naar zijn meening een tooneelstuk moest worden voorgedra- »gen. Over spel, grime en dergelijke dingen zwijgt hij; tooneelspel is »voor hem slechts het voordragen der verzen, en hij verheft Punt in de »wolken, omdat deze deed, gelijk hij dat verlangde. Wij moeten dus »gelooven, dat Punt de verzen voordroeg op een vierde van de zang, »nu eens meer dan minder, maar toch altijd in den „zangtoon". Aan- »gaande zijn spel uit de eerste periode (1732—44, toen hij in het blij- »spel optrad) »vinden wij in den „Spectator" reeds de klacht, dat hij niet »scheen te kunnen spreken, en niets deed dan zingen of schreeuwen; »maar de „Spectator" was de eerste voorvechter van de nieuwe richting, »die de kunst tot waarheid en natuur terug zocht te brengen, en zag »scherper dan de meesten. In een pamflet, dat de Amsterdammers over »zijn vertrek moest troosten, heet het:

- »Want ziet Thimantes ¹⁾ schreeuwt zoo luid.
- »Dat men zoo waar gevaar zou loopen,
- »Om 't met een doofheid te bekoopen,
- »Wanneer dat hij zijn liefde uit."

¹⁾ Rol van Punt.

Met Mei was Punt gereed en nadat de pas benoemde dijkgraaf van Schie-land, mr. J. A. van der Hoeven, daartoe de noodige vergunning had verleend, werd de schouwburg op woensdag 26 Mei 1773 geopend met een gelegenheidsgedicht: »De opening van Appollo's tempel'', zinnebeeldig voorspel met zang en dans, door het genootschap »Kunst wordt »door ijver aangespoord'' en de vertooning van »Gabinia'', treurspel door. De Brueys, door S. Feitama vertaald. »Er waren vijf rangen. Plaatsen »op het tooneel werden niet gegeven. Ofschoon dit ook te Amsterdam »niet meer geschiedde, was het nog niet geheel in onbruik geraakt. De »vijf rangen in Punt's tent waren: loge, bak, amphitheater, gaanderij »en staanplaats. De eerste koste 4 gld. 13 st.: een plaats in den »bak was 1 gld. 4 st.; in het amphitheater f 1.—, op de gaanderij »1/2 st., en op de staanplaats 4 st. Vele jaren bleven de prijzen nagenoeg onveranderd.

»De eerste voorstelling begon om vijf uur, de volgenden om half vijf. »Dat was zoo het gebruik. In de kermis begonnen de voorstellingen »om vier uur. Gedurende de 150 jaren, na de opening van den schouw- »burg te Amsterdam verloopen, waren de voorstellingen slechts een »half uur later geworden. De aankondiging, hoe laat de voorstelling »beginnen zou, herinnert nog aan den tijd, toen het tooneel door geen »gordijn bedekt was. Zij luidde, dat de acteurs precies ten half vijf op het »tooneel zouden zijn. Toch was er wel degelijk een gordijn; het werd »zelfs niet meer opgeschoven, maar opgehaald. De biljetten vermeldden niet, welke acteurs en actrices de voornaamste rollen vervulden; dit »kwam eerst veel later in gebruik. Slechts bij gastvoorstellingen en de- »buten werd de naam van den gast of debutant vermeld, en gezegd in »welke rol deze zou optreden.

»Als het voorstuk was afgelopen, werd door een der acteurs mede- »gedeeld, welk stuk den volgenden keer zou worden vertoond. Door aan- »plakbiljetten werd dat bovendien in de stad bekend gemaakt. Vóór »1797 werden de voorstellingen niet geadverteerd in de Rotterdamsche »courant. Op de biljetten stond de volgende waarschuwing:

»Niemand zal in den schouwburg Flesschen met wijn of anderen drank »mogen brengen, Tabak rooken, of eenige baldadigheden plegen, hetzij »met zingen, schreeuwen, razen, schelden. fluiten of met nootendoppen »en eenige andere vuiligheden op den aanschouwer te werpen, op »verbeurte van drie gulden ten behoeve der armen, en daarboven uit »de schouwburg geleid te worden."

»Hoe lang deze waarschuwing op de biljetten prijkte durven wij niet »te zeggen. Tot Mei 1776 werd zij niet weggelaten; van 1776 tot 1791 »zijn geen biljetten tot ons gekomen; op die van 1791 komt zij niet »meer voor."

»Het bleek ras, dat het publiek in blijspelen meer behagen schiep dan »in treurspelen. Reeds bij de opvoering van »Achilles'', dat toch voor »een meesterstuk gold, waarin Punt bijzonder uitblonk, klaagde de

»schrijver der brieven, dat »de menschen niet allen attent waren, maar »een gezelschap gedurig badineerden, zoodat het moedwillig de schoonste passages zich ontslippen liet, aanstoot gaf aan de oplettende »aanschouwers en de spelers hinderde." Den 4 Juni werden dan ook twee blijspelen vertoond: »Het gedwongen huwelijk" en Lubbert Lubbertz. of de »gedeelde boer", het eerste naar »Le mariage forcé", het tweede naar George »Dandin" van Molière, terwijl nu ook tusschen de twee stukken eenige dansen ten beste werden gegeven. Die voorstelling werd veel meer bezocht »dan de vorige; zoodat wel bleek, hoezeer het publiek het blijspel verkoos boven het treurspel. Men stak dit trouwens niet onder stoelen en »banken. Punt meende, dat hij wel eens weer een treurspel mocht »geven, en hij koos »Marcus Antonius en Cleopatra" naar De la Chapelle. Maar mr. Van der Hoeven, de dijkgraaf, voornemens de voorstelling bij te wonen, had dit niet gehoord, of hij liet Punt »zoeken, liever te vertoonen »De lastigheid der rijkdommen", een blijspel van D'Allainval, vertaald door N. W. Op den Hooff en »De geveinsde zothed door liefde" blijspel met zang en dans van Th. De »Coningh. Aan den wensch des dijkgraven werd gehoor gegeven, en »nooit waren er zooveel menschen in den schouwburg geweest. Het was »dus zeker naar den wensch van het publiek, dat Punt voortaan vrij »geregeld van de vier voorstellingen in elke week er twee besteedde »aan een blijspel. Die blijspelen waren echter, evenals de treurspelen, »in verzen. Een voorstuk in proza te geven ware voor Punt een gruwel »geweest; een vergrijp aan de poëzie; een misdad, die de »Helicon" »hem niet zou kunnen vergeven. Bovendien werd er altijd een klucht »nagespeeld, dikwijls met zang en dans; en tusschen voor- en nastuk »werd geregeld een ballet vertoond, of althans eenige dansen. Het was »dus elk wat wils.

»Het ging Punt te R. niet naar wensch. Corver beweert, dat hij geen »slag van dirigeeren had. De geschiedenis met de Bouhons en de Van »Marle's, het contract dat hij met Erkelens sloot, de buitengemeen »hooge salarissen, waartoe hij zich verbonden had, eer hij wist, hoe »het te Rotterdam zou gaan, het spelen voor de vuist zonder repeteeren, »en het feit, dat hij geen nieuwe stukken vertoonde, schijnen dit oordeel »te rechtvaardigen.

»Den 13 September sloot Punt den schouwburg, met een voorstelling »ten bate der acteurs en actrices. In drie en een halve maand had hij »61 voorstellingen gegeven.

Intusschen waren den 9 September de contracten geteekend, waarbij de heeren Cornelis van der Pot en Gelinus Van Spaan, als directeuren van een op te richten schouwburg, Punt en andere acteurs engageerden. Punt kreeg »f 3200 salaris, voor zich zelf en zijn vrouw, »f 1000 als kastelein en een geschenk van f 800."

»De [nieuwe] directie huurde weder de tent van Erkelens, maar »tegen »f 1000 in 't jaar, en f 100 voor het gebruik van den gang in »het benedenvoorhuis aan den Binnenweg. Punt's garderobe en scher»men werden door de directie overgenomen voor »f 5200.—; maar »na hetgeen van de garderobe is gezegd, zal het niemand verwonderen

»dat daarin verbetering noodig werd gekeurd. Karel de Stoute in moderne kleding was commissarissen te sterk. Zij besloten oud-Hollandsche costumes te laten maken, die 4 Dec. in De Maire's »Jacoba van Beieren'' voor 't eerst werden gebruikt.

»Het gezelschap speelde op Maandag, Woensdag, en Zaterdag, evenals vroeger, des namiddags ten half vijf; slechts als 't kermis was, werd iederen dag gespeeld. In December, October en in Maart of April werd de schouwburg veertien dagen gesloten wegens kerkelijke feesten en het nachtmaal. In Febr. 1774 stond hij ook een week stil om een algemeen „dank- vast- en bededag''; en commissarissen besloten toen, dat dit ook zou gebeuren, als er weer zoo'n „dank- vast- en bededag'' werd uitgeschreven. In de volgende jaren werd de schouwburg geopend in Augustus en gesloten in Mei. De laatste voorstelling van het tooneeljaar op één na, was ten benefice van de acteurs en actrices gezamenlijk. Benefiet-voorstellingen voor één lid van het gezelschap waren niet in gebruik, zelfs niet voor den directeur. De dames en heeren deelden de opbrengst, en de prijzen werden niet eens verhoogd. De laatste voorstelling werd gegeven voor een weldadig doel; in 1774 strekte zij ten bate van de stadsarmen, in 1775 ten bate van de nieuwe »opgerichte armensholen.''

Na hetgeen hierboven omtrent Achilles-Punt en zijn richting in de tooneelspeelkunst is aangehaald, is het niet onbelangrijk te vernemen, wat de auteur ons omtrent zijn tegenstander en mededinger Corver mededeelt.

Maarten Corver was een acteur van meer dan gewone begaafdheid en bovendien een man van zijn tijd. Hij durfde den draak steken met een der grootste liefhebberijen der tooneelpoëten. Hij noemde het in poëzie overbrengen van stukken, die in proza waren vertaald, »om zijn bekwaamheid in woordenspeligen en spelkunst te toonen'' tijd verleuteren, en zeide, dat »goed proza verhaspelen tot slechte verzen, een onzinnigheid was, waardoor de natuurlijke gaven en talenten der tooneelspelers in den grond vernield werden.'' Proza voortrekken boven poëzie! Dat was majesteitschennis. De Parnas, Helikon en Zangberg sidderden; maar Corver lachte om Zangberg, Helikon en Parnas. Hij was een voorstander van het tooneelspel, het nieuwe genre, dat in Frankrijk in eere was gekomen en vreesde daarvan geen gevaar voor het treurspel, »als men maar een Vondel, een Hooft, een Corneille, een Shakespeare, een Voltaire of een Lessing kon doen te voorschijn komen.'' Zulke stellingen waren natuurlijk een doorn in 't oog van hen, die minstens Corneille's evenknie meenden te zijn! Eén hunner, Simon Stijl, trachtte zich te wreken; in zijn »Leven van Punt'' stelt hij Corver's speeltrant voor a's een middel om zijn »onzuivere uitspraak, valsche en piepende stem'' te verbergen, en betichtte Corver van een onzedelijk leven. Om zijn natuurlijk spel werd deze hoog gewaardeerd door allen, die een minder bedorven smaak hadden, in de eerste plaats door Elizabeth Wolff-Becker. Hierbij verdient opmerking, dat Haug in 1805 nog schrijft, dat bijna alle vreemdelingen in de Hollandsche acteurs afkeurden den »zingenden, schreeuwenden toon''; en wij, die sommigen nog dezelfde fout

hooren begaan, zullen het in Corver niet laken, dat hij althans trachtte te spreken.

Een zijner vele leerlingen was Joh. Corn. Wattier.

De legende omtrent de jeugd van Andries en Helena Snoek, zooals die het laatst door Joh. Hilman (»Ons Tooneel, aant. p. 272) op 't voetspoor van mr. A. van Halmael Jr, en zijn naschrijvers werd medegedeeld, bleek bij onderzoek geheel onjuist te zijn.

Hun vader, Jan Snoek, was schipper, en stierf in Mei 1780, nalatende een zoon en vier dochters. De weduwe schijnt een slijterij te hebben gehouden, die totaal failliet ging. Helena was reeds vroegtijdig lid van een liefhebberij-tooneelgezelschap onder de zinspreuk: »Taal, poëzie en kunstbeleid is 't doel van onze werkzaamheid.» In 1787 vormden zij met andere acteurs, onder de leiding van Willem van Dinse, een tooneelgezelschap, dat een zwervend leven leidde.

Hoe de legende, volgens welke hun vader een welgesteld man en lid van het Wijnkoopersgild zou geweest zijn, in de wereld kwam, is gemakkelijk te verklaren uit het feit, dat er destijds niet minder dan vijf families Snoek te Rotterdam woonden, waaronder één, die werkelijk wijnkooper was.

In 1792 traden A. en H. Snoek op als directeuren van den Rotterdamschen schouwburg, waar zij 20 Augustus de eerste voorstelling gaven. Op de aanplakbiljetten vond men niet meer als vroeger, een waarschuwing geen flesschen mee te brengen en niet met notendoppen te smijten, maar:

»Word geadverteerd, dat geen Personen zonder onderscheid agter op het Tooneel zullen gepermitteerd zijn of toegelaaten worden.»

Uit hoofde van den oorlog met Frankrijk werd de schouwburg echter op bevel van den dijkgraaf, den 16 Febr. 1793, gesloten. De familie Snoek en hun troep speelden daarna op verschillende plaatsen in Zuid-Nederland totdat, na 't vertrek des stadhouders, in 1795, de schouwburg heropend werd. De opkomst was echter gering en nu vond Snoek vrijheid zich 22 Sept. 1795 aan den Amsterdamschen schouwburg te verbinden.

De geestdrift waarmede Kotzebue's »Menschenhaat en berouw» verwelkomd werd, wekt nu wellicht verbazing. Den bedenke echter, welke drama's toen vertoond werden: de nuchtere, eentonige van een Mercier, straks de gekunstelde, levenlooze van Lemierre. Kotzebue's drama's moesten wel opgang maken; zij getuigden van talent en vernuft. Vol leven en beweging en afwisseling, boeiden zij de toeschouwers. Het is waar, aan valsch pathos was hierin geen gebrek; de personen zijn dik-

werf erg oppervlakkig geteekend. Maar valsch pathos hinderde niet in een tijd, die er vol van was, en de gebreken in de voorstelling van menschen en toestanden werden niet opgemerkt door een publiek, dat nog nimmer zóó geboeid was, en verblind werd door de behendigheid, waarmee de intrige werd geleid, door het vernuft, onuitputtelijk in effectmakende grepen, door den levendigen dialoog. Bij al zijn voorspoed had Kotzebue hier te lande echter dezen tegenspoed, dat zijn gebrekkigste werken, de drama's, werden gesteld boven zijn beste, de blijspelen. Thans zijn de laatste met de eerste vergeten!

Kotzebue gaf aan het treurspel den genadeslag, en met hem werden de Fransche dramatici verdreven van ons tooneel. Een periode begon, waarin de tooneeldirecteuren niet meer bij voorkeur uit Parijs, maar uit Duitschland de nieuwe stukken ontboden. Kotzebue, weldra ook Iffland en hun volgelingen, werden de gevierde poëeten.

UIT ROTTERDAM.

Veel belangrijks heeft het Tooneel sedert mijn laatste schrijven niet opgeleverd. Gelijktijdig verschenen op het programma: *De domme streek* van Schöntan en *Onnadenkendheid* van L'Arronge; het eerste bij de Rotterdamsche afdeeling van het Nederlandsch tooneel, het tweede in den Nieuwen Rotterdamschen Schouwburg. Beide stukken heeten blijspelen, beide verdienen echter eerder den naam van kluchtspelen. Den korten inhoud mede te deelen van stukken, die gebouwd zijn op eene dwaasheid of op eene ongerijmdheid, en die hun grootste waarde ontleenen aan het spel der artisten, het zou nergens toe dienen. Beide gezelschappen verdienen evenwel lof voor de uitstekende uitvoering.

Geheel onverdeeld was de bijval, dien de Heer van Zuylen genoot met de opvoering van *Lucie Didier*. De Heer Crispijn en Mevrouw de Graef-Verstraete vervulden de hoofdrollen als artisten van den eersten rang. Lucie, die haar eer opoffert om de eer van haren man te redden, en dan sterft van smart, terwijl zij aan den beleedigden echtgenoot het bewijs ter hand stelt, dat zij zich alleen uit liefde voor hem heeft opgeofferd, werd door Mevrouw de Graef-Verstraete zoo waar voorgesteld, dat de illusie meestal volkomen was.

De Rotterdamsche Afdeeling gaf ons *Fiammina*, doch zoo verkort en slecht vertaald, dat Mario Uchard zijn werk niet zou herkend hebben. We mogen aannemen, dat een stuk, dat reeds in Maart 1857 in het Théâtre français is opgevoerd en na dien tijd herhaalde malen ook hier te lande is ten tooneele gebracht, genoegzaam bekend is. Eveneens is het bekend, dat het een der stukken is, waarin Mevrouw Beersmans het meest schittert. Voegen wij hierbij, dat het spel van den

Heer D. Haspels voor het hare niet onderdeed, dan zal niemand zich verwonderen, dat zelfs menig mannenoog vochtig werd, en dat wij de opvoering van Fiammina eene der beste opvoeringen in dit seizoen noemen,

Kon het Nederlandsch Tooneel niet voor eene betere vertaling gezorgd hebben? Moeielijkheden zijn eenvoudig ontweken of slecht vertaald. Ziet hier eenige voorbeelden:

Peut-on bien être allé à Java?
Décidément, tu tournes au melancolique.

Ah, bien oui!

Consentiriez-vous à travailler dans ces conditions.

Tu songes creux!

Et voilà comme les jeunes gens se perdent.

Entre sa mère et nous il n'y a plus solidarité d'honneur.

Je ne suis plus la folle...

Oui, je connais cette ivresse-là, ça monte à la tête, mais ça ne descend pas au coeur.

L'amour ne se discute pas.

Henri à déjà eu une affaire.

Vous m'accablez sous le poids d'une implacable raison.

Jammer dat Java zoo ver is?

Je zult nog eindigen met een zelfmoord.

Dat is het ware woord.

Zoudt gij willen werken op die voorwaarde.

Je zit te dutten.

En zoo gaan de jonge lui verloren.

Tusschen uwe moeder en ons bestaat geen gemeenschap meer.

Ik ben niet meer het lichte meisje...

Ja, ik ken die zaken.

De liefde komt van zelf.

Henri heeft al eene uitdaging gedaan.

Gij verplettert mij onder uwe juiste redeneeringen.

Het zou mij niet moeielijk vallen, dit aantal voorbeelden te verdubbelen. Waarom heeft de Heer Le Gras de vertaling niet eens met het oorspronkelijke vergeleken?

De Rotterdamsche Afdeeling heeft *Maria Stuart* van Schiller aangekondigd. Eenige jaren geleden heeft dit stuk te Rotterdam, ik meen wel veertien of vijftien achtereenvolgende voorstellingen beleefd met stampvolle zalen. Moge het succès thans even groot zijn als toen!

Merkwaardiger dan dit alles was evenwel de welgeslaagde opvoering van een goed oorspronkelijk tooneelspel van J. C. De Vos. *Na dertig jaren*. Voor ik hierover uitweid, volge hier een schets van den hoofdinhoud.

Herman Steiner, fabrikant (*D. Haspels*) is na een stormachtige jeugd, en na eenige jaren tuchthuisstraf in Duitschland te hebben ondergaan, zich als werkman in eene Nederlandsche stad komen vestigen, met het vaste voornemen zijn leven te beteren. Hij heeft weldra de genegenheid van zijn patroon verworven, en klimt spoedig tot hooger werkkring in de fabriek, wordt eindelijk deelgenoot en trouwt met de dochter van zijn patroon. Na diens dood is hij alleen eigenaar van de fabriek. Hij brengt die tot grooten bloei. Hij is rijk en wordt algemeen ge-

acht en bemind; niet het minst door Mevrouw Steiner (*Mevrouw Beersmans*) en zijn drie kinderen Evert (*Jan C. de Vos*) Christina (*Mej. Mina Beersmans*) en Fransje, een meisje van vijf jaren.

In dien gelukkigen toestand zien wij het huishouden van Steiner als het scherm opgaat. Anne Terwey (*Mej. Heyblom*) brengt een bezoek aan Christine. Zij luisteren te zamen naar het vioolspel van een straatmuzikant, Max Dederdink. Christine kan de verzoeking niet weerstaan den jongen man binnen te roepen; hare vriendin gaat hem halen, en Max hangt een treurig tafereel op van den toestand, waarin hij verkeert, door het slecht gedrag van zijn vader.

Terwijl Steiner geroepen wordt, omdat zijn dochter hem voor Max wil trachten te winnen, treedt vader Dederdink binnen, die zijn zoon in dat mooie huis had zien binnegaan. Dederdink (*J. Haspels*) is het type van een volleerden schurk. De weinige oogenblikken, die hij moet wachten eer Steiner verschijnt, heeft hij zich reeds ten nutte gemaakt om een horloge van Christine te stelen, dat hij echter, bij later inzien, door Max terug laat geven.

Zoodra Steiner verschijnt, herkent Dederdink in hem zijn vroegeren tuchthuismakker, numero 68, en is terstond besloten, van die kennis partij te trekken tot wat de Franschen noemen: *chantage*, d. i. geldafpersingen, door te dreigen met het bekend maken van een geheim. Op die *chantage* is het verdere gedeelte van het stuk gebouwd.

In het eerst wil Steiner er niets van hooren, en is vast besloten zelf alles aan zijne vrouw mede te deelen. Maar elke poging om langs een omweg tot de moeilijke bekentenis te komen, stuit af op de weinige vergevingsgezindheid door mevrouw Steiner betoond. Hij valt dus in de handen van den schurk.

Nu volgt een reeks van steeds grootere eischen van Dederdink, en van steeds grootere martelingen van den eerlijken Steiner. Zijn drukke omgang met den boef maakt hem verdacht bij vrienden en deelgenooten, rooft hem de rust van zijn huis, de achting en de vriendschap van zijne kennissen. Nog grooter worden de eischen. Reeds is Dederdink zijne vrouw komen voorstellen aan mevrouw Steiner. En al heeft zijne vrouw in een staat van halve dronkenschap de zaak bijna verklapt, toch stelt hij nog hogere eischen. Hij wil deelgenoot worden in Steiners fabriek. Op een feestmaal heeft hij dit reeds aan de gasten verteld, en eischt van Steiner de verklaring, dat hij, Dederdink, de waarheid heeft gezegd.

Dat is te veel. Er moet aan dien toestand een einde komen, en Steiner legt ten aanhoore van alle gasten en van vrouw en kinderen de bekentenis af van zijne vroegere schuld. Hij jaagt Dederdink weg. Zijne vrienden verlaten hem. Maar Anna Terwey, zijn knecht Johan, en daarna zijne kinderen en eindelijk zijne vrouw hangen hem aan, en zien in hem, wat hij waarlijk is: een braaf en edel mensch.

Ziedaar den hoofdinhoud van „Na dertig jaren.” Veel, heel veel valt er in af te keuren, maar ook veel te prijzen.

In de eerste plaats is de aanloop af te keuren. Wat doet Max in het stuk? Zijn vader had wel op een andere wijze in aanraking kunnen komen met Steiner. Bijvoorbeeld, op eene wijze, die een meer bevredi-

gende ontkenning toeliet; iets misdadigs, waardoor ten slotte Dederdink in de handen der justitie valt. Doch over de ontkenning straks. Max is een zeer ongelukkig gekozen personaadje. Hij wordt in een salon geroepen, en hij, de bedelaar, is dadelijk verliefd op de dochter des huizes, gaat met zijn lompen op een sofa zitten, en vertelt sprookjes aan het jongste kind, dat terstond erg met hem ingenomen is. Later verschijnt hij nog eens, op het punt van naar een conservatoire te gaan op kosten van Steiner, en neemt dan van Christine eenige bedriegelijke woorden meê, die eene liefde zullen aanwakkeren, welke de alreeds verloofde Christine nooit zal kunnen beantwoorden. Zijn verschijnen was nutteloos, zijn verdwijnen laat het publiek geheel onbevredigd.

In de tweede plaats laat Steiner zich te gemakkelijk door Dederdink inpakken. Hij ziet terstond, met welk ergelijk soort boef hij te doen heeft; iedereen laat hem duidelijk genoeg blijken, hoezeer zijn omgang met Dederdink hem verdacht maakt, en toch geeft hij zeer gemakkelijk spel aan den volleerden schurk.

In de derde plaats is de ontkenning zwak. Die vrienden, die na zijne bekentenis afdruipeu, heel goed! Maar moet Anna Terwey de eerste zijn, die hem toevalt? moet een knecht het voorbeeld geven aan vrouw en kinderen? moet hun toenadering hun zooveel moeite kosten, hun, die den braven Steiner nooit anders gekend hebben, dan als een liefdevollen man en vader? moet die Dederdink zoo maar ongestraft verdwijnen? Is het weggagen uit Steiners woning straf genoeg voor den schurk, die zooveel kwaads heeft gesticht? Waarom hem in den beginne niet een valschen wissel of iets dergelijks laten schrijven, waarvoor hij ten slotte door het gerecht werd opgepakt? Hij is immers slecht genoeg voor zulke dingen?

Wij hebben tot nu toe de gebreken beschouwd, en iedereen zal toestemmen, dat wij ons de zwakke punten van het werk des heeren de Vos niet ontveinsd hebben en ook niet getracht hebben ze te vergoeelijken. Waar wij dus van geen parti-pris ten voordeele van den auteur beschuldigd kunnen worden, mogen wij met dezelfde vrijheid prijzen, waar werkelijk te prijzen valt. Welnu, het stuk belooft veel voor de toekomst. Wanneer de heer de Vos zich niet laat ontmoedigen door de gebreken, die de eerste werken van een zoo jeugdig schrijver toch gewoonlijk aankleven, belooft zijn werk zeer veel.

In de eerste plaats om het genre, dat hij koos. Zielestrijd blijve zijn studie; hij kan en zal daarin slagen. Reeds in dit stuk is Steiners zielestrijd uitstekend geschilderd. Er zijn zeer dramatische momenten in die zielsangst van den humanen Steiner. Wij nemen aan, dat het spel van den heer Haspels er veel toe bijdroeg om die schildering aangrijpend te maken. Maar wat er niet in ligt, kan hij er niet uit halen.

In de tweede plaats om de karakterschildering. Het doet er in dat geval niet toe, of wij de karakters zoo zouden wenschen als de auteur ze geteekend heeft. Maar zoo als de auteur ze gedacht heeft, zijn zij meesterlijk volgehouden. De Dederdink bij zijn optreden, en de Dederdink aan het slot, het is volkomen dezelfde personaadje.

In de derde plaats om de degelijkheid van taal en uitdrukking. De

dialogen zijn flink, en ieder der personen spreekt, zoo als zijn karakter medebrengt, dat hij spreken moet. Natuurlijkheid is eene eerste vereischte, en die schijnt den auteur weinig moeite te kosten.

Ook de assessoires waren dikwijls gelukkig. Zeer vermakelijk is de scène, waar Dederdinks vrouw, het met goud opgetooide wijf, den invloed van den portwijn begint te gevoelen. Minder kan dat gezegd worden van het tooneel, waarin Dederdink en de knecht handgemeen worden. Toch zijn er menschen, die dit laatste heel aardig vonden.

De heer de Vos houde moed, en ga voort op den goeden weg waarop hij zich bevindt. De conceptie moge ditmaal veel te wenschen overlaten, het hoofd, dat zulke karakters kan denken, de hand, die de pen zoo goed weet te hanteeren, zij zullen eenmaal tot grooter dingen in staat zijn.

PETRUS.

HET TOONEEL IN DE HOOFDSTAD.

Van de 800 plaatsen in den schouwburg van Lier waren er op 10 April 700 *onbezet*, toen er weer eens gelegenheid was een kijkje te nemen in die zoo geprezen zeventiende eeuw om welks wille zelfs de Amsterdamsche N. Z. Voorburgwal ongedempt zou moeten blijven. Prof. Alberdingk Thijm is waarschijnlijk de eenige, die volharding en zelfverloochening genoeg heeft om nu en dan een gelegenheidsstuk te schrijven, dat groote nasporingen, veel overleg en vinding en eindelooze aanwijzingen aan het tooneelgezelschap vordert, en dat uit den aard der zaak gewoonlijk niet meer dan een of twee maal kan opgevoerd worden. En openbaart zich de dank veelal in allerlei aanmerkingen, thans openbaarde zich bovendien de belangstelling in eene bijna volkomene afwezigheid van het publiek. Wie dezen dag niet naar Delft was en meeschettert in het koor van bewonderaars der zeventiende eeuw, had er op zijn post moesten zijn. Daar waren levende schilderijen uit den tijd van de Groot en Hooft, daar was een heldere teekening van toenmalige toestanden en dat in den vorm eener gedramatiseerde anecdote, waartoe alle gegevens op een na (de verloving van een jong paar, aan wie door de Groot's advies een huwelijk werd mogelijk gemaakt) uit historische bescheiden waren geput. Het tekstboekje *Huyg de Groot in Amsterdam 1632* (C. L. van Langenhuyzen) is zeer belangrijk, vooral om het naschrift, dat eene belangrijke aanwijzing bevat ter beoordeeling van historische drama's en wat er mee verwant is. Het was een allerlieftst kleurig tableau, evenals *De zegepraal der schoonheid*, eene wederopvoering van het stuk, dat we bij de Vondelsfeesten zagen. Voor beide had de directie zich veel moeite gegeven en voor het eerste waren zelfs nieuwe kamers geschilderd in den stijl van dien tijd. Jammer, dat Vondel het beeld der bekoorlijke Baertje niet kunstrijker vond weergegeven, en zijn

bewondering moest uitspreken tegenover een vrouwenborstbeeld uit een kapperswinkel.

Het nieuws van de week was het stuk van L. van Deyssse *Wederzien*, dat niemand verlangde weder te zien.

De heer van Deyssel heeft veel tooneelkritiek geschreven en heel weinig was er, dat genade bij hem vond. Het is dwaas te vorderen, dat de criticus tevens in staat zij werk voort te brengen gelijk aan dat, hetwelk hij beoordeelt, maar billijk is de eisch, dat hij als scherpzinnig en zelfstandig beoordeelaar in staat zij, zijn eigen stuk te beoordeelen. Dat hij het zoo schreef, is verdedigbaar; dat hij het liet opvoeren, maar heel weinig. Dat verklaart zich daaruit, dat de heer v. Deyssel niet volgens een bepaald plan beoordeelt, zich geen ideaal drama denkt, maar bij zijne kritiek alleen geleid wordt door den indruk, dien het kunstwerk op hem maakt, zonder dat bepaald kan worden of die indruk onder andere omstandigheden ook anders zijn zou. Zijne kritiek vertegenwoordigt een *genre*, zoo goed als de onze en deze twee genres staan tot elkaar, als de kunst van Sarah Bernhardt tot die van Agar. De kritiek die Duitschland groot gemaakt heeft, mag trotsch zijn op twee verheven voorbeelden, die deze twee soorten van kritiek vertegenwoordigen. Herder, de impressionistische, oordeelt met »Gefühlswärme», Lessing, de doctrinaire, oordeelt met »Verstandesschärfe». Daarmede stemt overeen, dat Herder geen drama's schreef en Lessing alleen voorbeelden bij zijn eigen theoriën. Van ons standpunt — naar Lessings wijze oordeelende, moeten we — behoudens het goede van het stuk, waarop we straks wijzen — *Wederzien* afkeuren. Onze tijd vordert veel kennis in der haast verkregen, veel haastigen en ingespannen arbeid en daarom ook veel en gemakkelijk genietbare uitspanning. Dat bepaalt voor onzen tijd het ideaal van het drama.

»Poëzie, die leerzaam sticht en streelt», blijft het altijd, maar naar de richting van onzen tijd behoort het drama de groote vraagstukken op het tooneel te brengen of licht te werpen op toestanden, nauw gezien of schaars begrepen. Daarom bewonderen we Daniël Rochat, dat eene kwestie behandelt en ons tevens een blik doet slaan in de werkplaats der Engelsche geloovigen uit de hoogste standen; daarom prezen we met warmte *S of Z*, dat ons wel geen minbekende wereld ontsluit, maar de jodenkwestie ons helder en duidelijk voorstelt. We hebben geen huiselijkheid genoeg voor beredeneeringen in den familiekring, veelal geen tijd of kracht voor gezette studie na afloop onzer werkzaamheden — de schouwburg behoort ons wat te denken te geven: een surrogaat voor onze studie en stof voor een meer dergelijk gesprek, dan ons veelal bezighoudt.

Wat nu is de leidende gedachte in *Wederzien*? In de vorige eeuw zou het geheeten hebben: »De ongelukkige uit dankbaarheid of de beloonde zelfopoffering.» Het stuk wekt bij den toeschouwer een niet te omschrijven gewaarwording op, of het zou moeten zijn: knorrigheid, dat lales anders loopt, dan men wenscht.

Jacoba heeft Maurits lang en innig liefgehad, als kind; zij wordt

arm, hij wint een eervollen naam en komt een bezoek brengen bij den Nederlandschen gezant te Londen, wiens vrouw voor hare dochter Kitty de hand des haar onbekenden van Leeuwen winnen wil. Op haar verzoek wijst Jacoba van Leeuwen af en verwijst dezen naar Kitty, die hij niet lief heeft en toch ten huwelijk vraagt, maar onmiddellijk weer opgeeft, als hij ziet, dat Jacoba zich de zaak sterk aantrekt, waarop van Leeuwen en Jacoba een paar worden en het scherm valt.

Het kan o. i. den Graaf en de Gravin van Amerongen, Nederlandsch ambassadeur te Londen, niet moeielijk vallen zijne dochter eene schitterende partij te laten doen; het kan Kitty niet invallen, zich een onbekende in de armen te moeten werpen, de gravin kan zich niet zoovernederen, haar juffrouw van gezelschap met vele woorden te zeggen: »Geef uw aanstaande aan mijne dochter, anders heeft zij er geen" en Jacoba zelf kan bezwaarlijk alleen uit dankbaarheid van Leeuwen naar Kitty verwijzen. Maar van Leeuwen, zoo onafhankelijk, kan het alleromogelijkst Jacoba, die hij liefheeft, opgeven en Kitty vragen, die hij niet liefheeft. Aangenomen, dat het ongelooflijke waar is, en dat zoo iets *is* gebeurd, dan nog is de exceptie geen onderwerp voor de kunst. De kunst copieert niet, zij schept en sterkt zich door een rijkdom van waarnemingen.

Te prijzen is in het stuk de goede zuivere taal, de dialoog, waarvan woord en wederwoord logisch op elkaar passen; te prijzen ook is de karakterteekening van elk der afzonderlijke personen, maar in het bijzonder die van Jacoba en Kitty en het eerste tooneel is bijzonder goed geschreven.

Herder of Lessing zou alleen geen Goethe of Schiller hebben gevormd ze moesten elkaar aanvullen, zoo ook zal de heer van Deyssel slechts een deel van de lessen der andere kritiek hebben te hooren en in zich op te nemen, om er eenmaal in te slagen wat goeds te leveren.

Tegenvoeter van Van Deyssel is de heer M. B. Mendes da Costa, die geheel en al met »Verstandesschärfe" en met mathematische nauwkeurigheid zijn *Thuisgebleven* in elkaar heeft gezet. Sedert we het hoorden lezen, heeft het alweer veel gewonnen en met genoeg hebben wij het gezien. *Wederzien* had minstens in drie bedrijven kunnen zijn, het *eene* van *Thuisgebleven* paste bij uitstek bij de handeling.

Meerlandt, commissaris van politie, zal alleen naar een bal gaan, omdat zijn vrouw Marie hoofdpijn heeft; de rekening van haar modiste is wat hoog, zij verbergt die en wekt zijn achterdocht, roemt haar neef Anton, kashouder bij van Zevenhuizen, en wekt zijn jaloerschheid. Een brigadier roept hem op 't bureau, er is een brandkast bestolen, en wel bij van Zevenhuizen. Pas is hij weg, als Anton komt, die f 2500 ter leen vraagt om de kas aan te vullen, waarnit hij voor een vriend die som genomen heeft. Marie zal haar vader er om vragen, maar onverwacht komt Meerlandt thuis; zij vreest, dat hij, Anton vindende, hem zal arresteren, zij verbergt hem, wil haar man niet in de kamer laten, deze dringt door en vindt Anton: er ontstaat eene scène, Anton wil zich gevangen geven, qui pro quo, opheldering, scherm valt.

Ziedaar een pendant van *Het Blakertje*, dat ik niet aarzel uit-

munten te noemen. Van alles is partij getrokken, de menschen zijn levende menschen; de toestanden eenvoudigen en natuurlijk en de karakters in dit kleine stukje keurig fijn geteekend, tot de brutale meid Aagje toe, (die het publiek amuseerde, dat altijd om brutale meiden lacht, als ze namelijk op het tooneel staan) en de bijzonderheden zijn zóó wel overdacht, dat er waarlijk kwaadwilligheid toe zou behooren in dit *lever de rideau* fouten te zoeken. Enkele aardige zetten ontbreken niet.

Beide oorspronkelijke stukken werden hoogst verdienstelijk gespeeld. Waarlijk, drie oorspronkelijke stukken in eene week, dat is een wonder en nog grooter wonder, dat bij die drie eene vertaling uit het Fransch komt, die hiermee een viertal stukken vormt zonder ontucht of misdaad. Dat vierde, „Victorine's Huwelijk” is er op gemaakt volstrekt deugdzaam te zijn en de beste eigenschap van 't stuk is, dat het den prijswinnaar 15000 francs opbracht. In 1851 was 't geen succes en thans evenmin. Hoe zou een vader, die 30 jaren boekhouder was, zich of zijn kind kunnen onteeren, door haar, die als de dochter des huizes werd beschouwd, met den zoon zijn meesters in den echt te doen treden? De bloem der Amsterd. afd. speelde het en deed een hoogst verdienstelijk werk. Het was ons recht aangenaam de toiletten van 1765 eens weer in volle frischheid te zien.

We zeggen dit met nadruk; omdat we niet verdacht willen worden van weelde op het tooneel te veroordeelen, gelijk enkelen beweerden, dat we deden. We veroordeelen die, als ze gebruikt wordt, om het publiek te trekken naar onbeduidende stukken; naar stukken zonder letterkundige waarde.

T. H. DE BEER.

HET FRANSCH TOONEEL.

IV.

De wintercampagne 1882—1883 was voor den heer La Rounat, den wakkeren directeur van het Théâtre de l'Odéon, over het geheel niet bijzonder gelukkig. Naar het scheen had de grillige fortuin aan het »Tweede Théâtre Français” den rug gekeerd, en was alles, wat werd aangewend om de belangstelling van het publiek op te wekken en levendig te houden, te vergeefs.

Zelfs de stukken, waaraan de meeste zorg was besteed en waarvan men zich overtuigd hield de beste verwachting te mogen koesteren, waren niet in staat de toeschouwers op den duur te boeien, terwijl eveneens vruchteloos beproefd werd om het geneesmiddel in veelvuldige afwisseling te vinden.

Ahnra, een drama in verzen van M. Grangeneuve, een stuk rijk aan dramatische schoonheden, en daarbij met den fijnsten kunstsmaak allerprachtigst gemonteerd, kon zich niet op het repertoire handhaven, ofschoon de eerste opvoering van alle zijden luide werd toegejuicht, en de sympathie door het min of meer vaderlandsche onderwerp, eene geschiedenis uit den strijd tusschen Galliers en Romeinen, in hooge mate was op-

gewekt, Ook *Le Nom*, het uitmuntend stuk van M. E. Bergerat, een werk, dat in het laatst van Februari ten tooneele werd gevoerd, en te recht gunstig ontvangen was, had geen blijvend succes; andere stukken ondergingen hetzelfde lot, kortom: het scheen in allen ernst, dat het publiek, wispelturig en onbegrijpelijk in zijne neigingen, als het somtijds zijn kan, op eenmaal van het ongelukkige Odéon afkeerig was geworden.

La Rounat gaf echter, hoe hachelijk de toestand voor het oogenblik ook mocht zijn, den moed niet verloren. Bekend met de uitstekende krachten, waarover hij in het gezelschap, dat onder zijn bestuur stond, kon beschikken, vervolgde hij onvermoeid zijne pogingen, om de gunst van het publiek te herwinnen, en een nieuw leven te brengen in zijn langzamerhand verlaten geworden théâtre. Zooveel volhardende ijver en geduldige inspanning bleven ten slotte niet onbeloond, en op Zaterdag 17 Maart werd door de opvoering van *Formosa*, waarin Mlle Tessandier de titelrol vervulde, het verloren terrein als met een enkelen slag weder veroverd.

Geweldig was de indruk reeds bij de eerste voorstelling op het publiek gemaakt, zoowel door de eenvoudige opgezette en krachtig volgehouden hoogst dramatische handeling, als door de schoone verzen, waarin het stuk geschreven is; terwijl daarenboven de voorspelling der critiek, dat *Formosa* niet slechts een letterkundig succes zoude zijn, maar ook aan den ondernemenden directeur ruimschoots vergoeding zoude schenken voor zijne geledene teleurstellingen, nog dagelijks bewaarheid wordt.

Formosa, drama in verzen, in vier bedrijven door M. Auguste Vacquerie, kan in zeker opzicht moeilijk een nieuw stuk genoemd worden. Reeds verscheidene jaren geleden werd het door den schrijver aan den toenmaligen directeur der comédie Française, den heer Empis, aangeboden. Het droeg toen den naam van *Warwick ou le faiseur de rois*, en werd afgewezen. Eenigszins gewijzigd werd het nogmaals aangeboden, en daarop aangenomen, om naar alle waarschijnlijkheid, droevige bestemming van zoo vele manuscripten, voor goed in het stof der théâtrearchieven vergeten te worden. Van eene opvoering werd tenminste niets vernomen, en ook nu, onder den tegenwoordigen directeur Perrin, zou *Le faiseur de rois* vermoedelijk nog door niets in zijne rust gestoord zijn, indien La Rounat het stuk niet gekend had en het, terwijl hij het naar zijne juiste waarde beoordeelde, voor de herleving van het Odéon wenschelijk had geacht. M. Perrin, — en als verstandig en practisch bestuurder der Comédie-Française is dit hem niet euvel te duiden — was echter weinig bereid om zijne eigendomsrechten af te staan. Maar La Rounat hield aan; ook de dichter bemoeide zich met de zaak, en op beider aandringen, maar vooral wegens de omstandigheid, dat M. Perrin geene enkele actrice bezat, die de zware rol van *Formosa* naar behooren zou kunnen vervullen, werd ten slotte het recht om *Warwick* ten tooneele te voeren, aan het Odéon overgedragen. Vol vertrouwen op den met zoo veel moeite verworven schat, werd thans alles voor eene waardige en luisterrijke opvoering voorbereid, terwijl ter zelfder tijd het stuk herdoopt en de titel: *Warwick ou le faiseur de rois* in *Formosa* veranderd werd.

Deze naamsverandering is niet zonder beteekenis.

Werden wij door den naam gelijk die eerst was, onwillekeurig naar het historisch karakter verwezen, en wilden wij dus het werk van Vacquerie met het oog op de geschiedkundige waarde beschouwen, wij zouden een onjuist uitgangspunt voor onze waardeering gekozen hebben en daarenboven in ons oordeel hoogst ongunstig moeten zijn. Warwick in 1470, — het jaar waarin de handeling geplaatst is — de stugge, norsche Warwick, reeds niet jong meer, gehuwd en vader van twee dochters, dapper en veelvermogend, maar tegelijk geldgierig; deze Warwick, zoo als wij hem uit de geschiedenis kennen, is eene geheel andere persoonlijkheid, dan wij in het drama ontmoeten. 't Is ons onmogelijk in hem den ridderlijken held te zien, die zijne staatkundige plannen aan zijne genegenheid opoffert. Ook wat wij vernemen omtrent de toestanden in Engeland gedurende dit tijdperk van den oorlog der Twee Rozen, schijnt ons verre van betrouwbaar, maar het lag ook geenszins in de bedoeling van den schrijver ons een historisch tafereel met juistheid voor oogen te stellen.

De naam Formosa toont ons beter aan, wat de dichter gewild heeft. Zij, niet Warwick, is de hoofdpersoon van zijn drama. In haar is de oprechte reine liefde verpersoonlijkt, die, ofschoon verachtelijk opgeofferd, toch nog hem, dien zij lief had voor zich zoekt te behouden, en als zij wederom op het wreedst teleurgesteld, gedwongen is den eensgeliefden met fiere verachting van zich te stooten, de vernietiging van den hartstocht, die één met haar zelve is geworden, niet kan overleven. Aan de schildering van deze liefde, van dezen alles beheerschenden hartstocht heeft Vacquerie zijn werk gewijd. De omgeving, waarin de heldin zich beweegt, is in zeker opzicht bijzaak, en waar wij de ontkenning door de kunst des dichters mogen aanschouwen, komt de vraag naar de historische waarheid der bijomstandigheden, indien deze slechts niet storend op den loop der handeling inwerken, niet bij ons op.

Terwijl aldus de hoofdzaak scherp van hetgeen van minder belang is gescheiden wordt, hebben de pers en het publiek te Parijs op de vraag of Auguste Vacquerie in zijn werk geslaagd is, en of de vorm het schoone onderwerp waardig is, eenstemming bevestigend geantwoord.

Of dit antwoord juist is, moge, voor zoo verre dit doenlijk is bij onze beperkte ruimte, die ons belet meer dan eene enkele korte aanhaling te doen, uit een beknopt overzicht van den inhoud van *Formosa* duidelijk worden.

Zooals reeds gezegd is, speelt het drama van Vacquerie in Engeland in het najaar van 1470. Te midden van de woelingen der partijen, en de rampen van den oorlog der Twee Rozen is Engeland's troon onbezet. Eduard IV, uit het huis van York, is door Warwick verjaagd en naar Vlaanderen gevlucht. Hendrik VI, uit het huis van Lancaster, is sedert lang een gevangene in den Tower. Nog een derde pretendent, John van York, bevindt zich te Londen en zoekt, gesteund door eene vrij talrijke partij, zich van den troon meester te maken. Hij is in het geheim verloofd met Formosa, de dochter van den graaf van Essex, en wordt door haar hartstochtelijk bemind. Ook Warwick bemint Formosa. Het is

hem onbekend, dat deze niet meer vrij is, daar, gelijk wij zeiden, de verloving geheim wordt gehouden. Hoe die liefde ontstaan is, verhaalt ons Warwick zelf. De graaf van Essex is bij een oproer der arbeiders zwaar gewond en aan de gevolgen overleden. De zaak is onderzocht, en vier der schuldigen zijn met de galg gestraft. Dit heeft het volk verbitterd en als men den graaf naar zijne laatste rustplaats wil geleiden, omringt eene dreigende menigte den lijkstoet. Warwick, de afgod van het volk, bevindt zich onder de toeschouwers. Hij ziet, hoe de geestelijken en de bedienden van het huis Essex ontsteld de vlucht nemen, en het lijk zonder bescherming achtergelaten, weldra eene prooi van het opgegruilde grauw zal zijn. Slechts eene enkele is gebleven. Het is Formosa, des graven dochter. Zij alleen... maar wij laten Warwick zelf spreken, om ten minste, voor zoo verre ons bestek toelaat, een denkbeeld te geven van de schoone en gespierde verzen, waarin het geheele drama geschreven is.

Formosa is dus alleen gebleven:

. la fille du comte

Qui conduisait le deuil, et qu'un voile aux plis longs
 Enveloppait de noir de la tête aux talons,
 Laissant les hommes fuir, resta près de la bière,
 Droite, la défendant contre la ville entière,
 Dédaigneuse de vivre, et ce fut sombre à voir
 Ce cadavre gardé par ce grand spectre noir.
 Mais la foule hésita quelques instants à peine.
 Alors, voulant qu'on vit son mépris et sa haine,
 Elle arracha son voile et, pâle, l'oeil en feu
 Pour les insulter tous à la fois dans leur dieu,
 Tourna sur moi sa face indignée — et si belle
 Que j'en souffris. J'étais arrivé tout près d'elle.
 J'arrêtai mon cheval et je la saluai.
 Et ceux par qui le mort venait d'être hué
 Se découvrirent tous, et laissèrent le père
 A la fille, et, tombant à genoux sur la terre,
 Celle chez qui la peur ne savait pas entrer
 Ne vit plus que son père et se mit à pleurer.

Is het te verwonderen, dat Sarcey, op zulk eene wijze zijn ideaal vervuld ziende, de wederinvoering van het vers in het treurspel, in volle bewondering uitroept: »Le vers, c'est, voyez vous, la langue propre du théâtre?»

Maar wij vervolgen ons overzicht. Sedert Warwick Formosa bij het lijk van haren vader gezien heeft, en hare geestkracht hem, den vijand van het huis van Essex, gedwongen heeft haar eer te bewijzen, bemint hij haar. Doch slechts al te spoedig ontdekt hij, dat zijne genegenheid niet wordt beantwoord en dat Formosa in het geheim dikwijls bezoeken ontvangt van hertog John van York. Deze laatste wordt wederom door door een zekeren Sword, eene zeer zonderlinge verschijning, van War-

wick's liefde onderricht. Deze tijding verontrust den eerzuchtigen hertog in hooge mate. Hij begrijpt, dat hij Warwick, den gunsteling van het volk, noodig heeft om den troon te beklimmen, en het is hem eveneens duidelijk, dat hij van een medeminnaar geen hulp heeft te wachten. Wat dus te doen? Laf en eerloos besluit hij, zijne liefde aan zijne eerzucht op te offeren. Geen beter middel om den koningmaker elken argwaan te ontnemen, dan door hem zijne toestemming te verzoeken tot een huwelijk met Ellen, eene nicht van den veelvermogenden volksvriend. Het eerloos plan, waardoor Formosa's vurige liefde zoo wreed miskend en als met voeten getreden wordt, is weldra ten uitvoer gebracht. Verheugd geeft Warwick zijne toestemming. Alle beletselen tegen een huwelijk met Formosa schijnen hem nu uit den weg geruimd te zijn.

Dat hij hertog John thans op den troon zal plaatsens, spreekt van zelf.

Maar men heeft geen rekening gehouden met de arme Formosa. Geen zweem van argwaan was nog in haar hart opgekomen, toen zij Ellen, hare vriendin een bezoek brengt en plotseling de tijding van het huwelijksaanzoek van hertog John moet vernemen. Diep ontsteld en tot in het diepst van hare ziel beleedigd, verraadt zij haar geheim. Wanneer Ellen alles verneemt en zonder aarzelen afstand doet van hare rechten, kan dit Formosa slechts weinig troost schenken. Wat haar grieft en ten doode toe gewond heeft, is, dat de man, in wien zij het ideaal van alles wat goed en edel is bemind heeft, haar ter wille van zijne eerzucht, achteloos heeft kunnen opofferen. Verontwaardigd luidt dan ook haar antwoord tot Warwick, als deze van zijne liefde spreekt; doch tegelijk klinkt ons eene klacht van bitter wee in hare woorden te gemoet. Bewonderingswaardig is in dit tooneel de strijd der harts-tochten geschilderd. Boeiend en eene groote kennis van de eischen van het tooneel verradend is bovenal het einde, wanneer Formosa, na Warwick eerst zijn afscheid gegeven te hebben, hem onverwachts een onderhoud voor dien zelfden avond toestaat. Men gevoelt, dat dit onderhoud beslissend zal zijn, en wanneer de gordijn valt, is de aandacht in de hoogste mate gespannen.

Het volgende bedrijf bevredegt onze nieuwsgierigheid. Formosa verwacht Warwick. Hertog John is in het geheim van dit bezoek onderrecht. De wensch om zekerheid omtrent zijn lot te bekomen, doet hem het besluit nemen ongezien getuige van beider gesprek te zijn. Maar Formosa heeft bespeurd, hoe hij zich verboigen heeft. Zij kan den onwaardigen niet vergeten en besluit van deze omstandigheid gebruik te maken om hem weder voor zich te winnen. Wanneer Warwick verschijnt, veinst zij zijne liefdesbetuigingen met minder afkeer aan te hooren. Zij hoopt dat jaloezie haren vroegeren minnaar weder tot haar zal brengen. Maar zij heeft zich bedrogen. Welke wending het gesprek ook neemt, en hoe vertrouwelijk het onderhoud ook begint te worden, geen enkele beweging in den schuilhoek van hertog John verraadt, dat de trouweloze ziel zijner schuld bewust is. Een gevoel van bittere verachting vervult het hart van Formosa. Nog ééne poging wil zij aanwenden. Zij beklagt zich over John bij Warwick en overstelpt hem met verwijten. Doch als ook dit vruchteloos is, besluit zij zich

aan Warwick over te geven. Reeds is zij op het punt het beslissend woord uit te spreken, wanneer plotseling al de toorn der diep gehoonde vrouw in haar ontbrandt. Met een enkelen ruk schuift zij de gordijn, welke den hertog verbergt, ter zijde, en onder den uitroep »Lâche! tu paraitras!» vertoont zij den baatzuchtigen lafaard aan den verbaasden Warwick. Een storm van toejuichingen begroette in het Odéon deze meesterlijk gevonden en even voortreffelijk voorgestelde uitbarsting van lang verkropte hoon, terwijl met niet minder bijval het einde van dit bedrijf werd aangehoord, waarin Formosa aan Warwick hare hand belooft, wanneer hij Hendrik VI op den troon zal hersteld hebben.

Ten slotte nog een enkel woord over het vierde bedrijf, dat wellicht wegens den indruk door het derde gemaakt, over het algemeen het publiek minder bevredigd heeft. In weerwil van hetgeen gebeurd is, kan Formosa hare eerste liefde niet vergeten. Maar hare tranen en bedreigingen blijven vruchteloos. Nogmaals zweert zij, dat de kroon van Engeland niet de belooning zal zijn van het verraad aan haar gepleegd. Wat haar zelve betreft, zij kan slechts éénmaal beminnen, en liever dan met Warwick in het huwelijk te treden, maakt zij een einde aan haar leven. Stervende ontvangt zij den troost, dat ten minste één man haar oprecht heeft lief gehad. Wanneer een woest getier tot haar doordringt, en de kreet van: »Leve koning John» hare ooren treft, hoort zij tevens hoe Warwick het venster opent, en het volk toeroept: »Leve Hendrik VI.» Zij sterft met het bewustzijn, dat de koningmaker zijn eed getrouw zal zijn, en dat hertog John van York nooit over Engeland zal regeeren.

Aan het schoone werk van den heer Vacquerie viel eene waardige vertolking ten deel. Mlle Tessandier vermeerderde als Formosa op schitterende wijze de reeks harer triumpfen en was vooral in het derde bedrijf bewonderingswaardig.

Paul Monnet gaf uitnemend het trotsche, zich zelf bewuste karakter van den machtigen Warwick terug, terwijl Chelles de hoogst ondankbare en moeilijke rol van Hertog John op verdienstelijke wijze vervulde. Mlle Elise Petit was in ieder opzicht eene allerliefste Ellen, en wist het naïeve jonge meisje voortreffelijk weder te geven.

W. BEEKKERK.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Het Theater Porte-Saint-Martin te Parijs is door eene actienmaatschappij aangekocht voor 470.000 Francs. Maurice Bernhardt is tot directeur aangesteld, die tegelijkertijd met zijne moeder, Sara Bernhardt een contract heeft, waarbij zij zich verbindt 200 maal per jaar als gast aldaar op te treden.

De ten vorige jare afgebrande schouwburg te Rostock zal weder opgebouwd worden. De kosten worden op 305.678 mark geraamd.

Heinrich Kruse's treurspel „Otto Boge, der Burgemeister von Stralsund (Raven Barnekow) werd te Stuttgart in den Hofschouwburg met veel succes gespeeld, terwijl een nieuw blijspel van Otto Girndt, „Wir Marionetten” in het Wallner-theater te Berlijn in 't geheel niet voldeed.

NIEUWE UITGAVEN.

D. Cronen, Diplomatiek der Liebe. Lustspiel.....	f 0.40
C. Crouse-Schwiening, Kaiser's Geburtstag. Festspiel.	» 1.30
F. Helbig, die Wacht am Osterstein. Festspiel.....	» 0.30
S. Bagge, die Symphonie.....	» 0.65
Graf Waldersee, da Palestrina und die Gesamtausgabes. Werke.	» 0.65
Sen-Mare, Zum Opfer gefallen. Roman.....	» 3.25
W. Goedke, Hertha. Trauerspiel.....	» 1.30
F. v. Schönthan, der Schwabenstreich. Lustspiel.....	» 1.30
F. Hopp, der Pelspalatin und der Kachelofen.....	» 0.95
F. Sasz, der Schauspiel-Director. Dramat Scene	» 0.80
O. Teuber, Geschichte des Prager Theaters. Bd. I.....	» 3.25
L. Sternau, ein Advokat als Schwiegersohn, Lustspiel	» 0.55
A. Vacquerie, Formosa, drame en 4 Actes.....	» 2.20
P. Burani, M. Ordonneau et Cermoise, le Réveil de Vénus, Comédie.....	» 1.10
J. Claretie, Emile Augier.....	» 0.40
J. Claretie, Monsieur le Ministre, Comédie en 5 Actes.....	» 1.90
G. Livet et G. Vautrety, Le Mariage de Racine, comédie en un acte.	» 0.85
C. Raimond, la Facin, drame en un acte en prose.....	» 0.85
L. Valade, les Papillotes, comédie en un acte en vers.....	» 0.85
C. Mendès, les Mères ennemies. Drame en 3 Parties... ..	» 1.25

Valabrègue et Bertol-Groivil, le Crime, Drame en 5 actes	» 1.10
Valabrègue, les maris inquièts. Vaudeville.....	» 1.10
Mazères, de Rennes et le proces Sorrandi.....	»
Pajol et de Monlun. Ces Hommes, comédie en vers.....	» 0.85
A. Chabert. Résolution, comédie en acte	»
Gugenheim et Turpin de Sansay, Cinq-Mars, drame en 4 actes.	» 1.40
Théâtre de J. B. Poquelin de Molière, publié par D. Jouaust Dessins de Louis Zelvir, gravés à l'eau-forte par Flameng....	» 16.50
J. Richepin, la Glu, drame	» 2.20

Dutton Cook, Nights at the Play, a view of the English stage 2 vol.....	f 13.65
Norton en Sachville, Gorboduc, a tragedy (A. D. 1561) edited by L. Toulmin Smith.....	» 1,30
G. H. Calvert, Mirabeau an hist. drama.....	» 2.50
J. T. Knowles, Dramatic Works.....	» 2.30

Dahn, der Kurier nach Paris, Lustspiel.....	» 1.95
Uelbig, die Wacht am Osterstein. Festspiel.....	» 0.30
F. Melde, Akustik.....	» 4.55
C. Pastor, die Bühnendichtungen v. R. Wagner.....	» 0.65
Vogel, Richard Wagner.....	» 1.—
F. A. Strubberg, der Freigeist, Schauspiel.....	» 1.—
O. F. Gensichen, Frau Aspasia, Lustspiel.....	» 1,30

INHOUD VAN DEN TWAALFDEN JAARGANG.

Jaarverslag van het Nederlandsch Tooneelverbond	1
12de Algemeene Vergadering van het Nederlandsch Tooneelverbond (met bijlage)	4
S. J. Bouberg Wilson, De Tooneelschool	17
Prof. Dr. A. Pierson, Bijdragen tot de kennis van Shakespeare. (Coriolanus)	29, 49, 65
T. H. de Beer, Het tijdschrift	40
W. Beekkerk, »Le roi s'amuse"	58
J. H. de C. Salvini	60
P. Boas. Voorheen en thans. Herinneringen uit het Tooneelleven. .	89
P. Boas. De Tooneelschool	112
W. Beekkerk, »Haar tweede man," blijspel in één bedrijf door Johan Gram	115
Jac. T. Grein Jr. Een modelschouwburg	117
W. Beekkerk, Molièriana	149
T. H. de Beer. Molière in Nederland	154
W. Beekkerk, Molière in 't Friesch	159
J. K. Werken over het tooneel	160
T. H. de Beer, De tragedie van doctor Faustus	164
Petrus. Uit Rotterdam	22, 106, 120, 191
Uit Amsterdam	40, 74
T. H. de Beer. Het tooneel in de hoofdstad	101, 133, 177, 195
Jan v. Utrecht. Uit Utrecht	128
W. Beekkerk. Het Fransch tooneel	68, 96, 138, 198
Geschiedenis van het Rotterdamsch tooneel	181
Berichten en Mededeelingen	27, 48, 64, 83, 112, 143, 180, 203
Nieuwe uitgaven.	85, 204
Nieuwe uitgaven in Duitschland	116, 147
Allerlei	28
Correspondentie	28, 88

TOONEELSTUKKEN IN DEN 12den JAARGANG BEHANDELD.

<i>April 1572, (1) of de inneming van den Briel</i>	130
<i>Bertha</i> , oorspronkelijk tooneelspel in vijf bedrijven door M. A. Sipman.	134
<i>Bloedzuigers (De)</i>	129
<i>Boccaccio</i>	75
<i>Cesar de Bazan (Don)</i>	25
<i>Charlotte Corday</i> , door Ponsard	44
<i>Doctor Wespe</i> , uit het Duitsch, door M. B. Mendes da Costa.	75
<i>Domme streek (De)</i> , door Schönthan	191
<i>Door tantes opgevoed</i>	75
<i>Dora</i> , door Sardou	136
<i>Fianmina</i>	191
<i>Fijne beschuiten</i> , door Justus van Maurik Jr.	79, 120
<i>Gambetta, (Léon)</i> tooneelspel in vijf bedrijven naar het Hoogduitsch van R. Hahn	136
<i>Haar tweede man</i> , door Johan Gram	115
<i>Heeren en dames uit Pont-Arcy</i>	45
<i>De Honderdjarige</i>	45
<i>Huyg De Groot in Amsterdam (1632)</i> , door J. A. Alberdingk Thijm.	195
<i>Inkwartiering</i>	45
<i>Janus Tulp</i> , door Justus van Maurik Jr	137
<i>Koopman van Venetië. (De)</i> bewerkt naar Shakespeare door Prof. Dr. Burgersdijk	45
<i>Lady Tartuffe</i> , door Mevr. De Girardin	46
<i>Lodewijk XI</i> , van Casimir de la Vigne, vertaald door H. J. Schimmel.	101
<i>Logé's</i>	45
<i>Lucie Dudier</i>	191
<i>Maaltijd met hindernissen (Een)</i> door G. van der Hoeven	105
<i>Man met de Wassenbeelden, (De)</i>	25
<i>Marguerite Gauthier</i>	26
<i>Marietje</i> , blijspel	122
<i>Michael Strogoff</i>	25
<i>Musketiërs (De)</i>	74
<i>Na dertig jaren</i> , tooneelspel van J. C. De Vos.	192
<i>Nieuwe mannen</i> , door Julius Rosen	104
<i>Onnadenkendheid</i> , door L'Arronge.	191
<i>Onze Otto</i>	104

<i>Oude vrijers</i> , vertaling van »Les vieux garçons», door Victorien Sardou	23
<i>Priester (Een)</i> van Buet, bewerkt door A. J. Le Gras	124
<i>Raven (De)</i> vertaald uit het Fransch van Henri Becque door Mr. A. D. de Vries	76
<i>Schuld (De)</i> door M. B. Mendes da Costa en J. C. de Vos	76
<i>Stiefkind (Een)</i> naar Daudets »Jack»	136
<i>Talent en geboorte</i> , naar »Par droit de conquête," van E. Legouvé.	26
<i>Thuisgebleven</i> , door M. B. Mendes da Costa.	197
<i>Twee weezen (De)</i>	25
<i>Verloren eer</i> , naar het Hoogduitsch van Bohrman Rugia	105
<i>Victorine's huwelijk</i>	198
<i>Voddenrapper van Parijs (De)</i>	25
<i>Wederzien</i> , door L. Van Deyssel	196
<i>Wereld (Een) waarin men zich verveelt</i>	120
<i>Zegepraal der schoonheid (De)</i>	195
<i>Zoon (De) van Coralie</i>	24
<i>Zwarte Griet</i>	106

FRANSCH TOONEEL.

<i>Ahmra</i> , par Mr. Grangeneuve.	198
<i>Fédora</i> , par Victorien Sardou	138, 177
<i>Formosa</i> , par Vacquerie ,	199
<i>Frou-frou</i>	75
<i>Glu (La)</i> p. M. Richepin.	138
<i>Mademoiselle de la Seiglière</i>	25
<i>Mères ennemies (Les)</i> p. Catulle Mendès	97
<i>Roi (Le) s'amuse</i> p. Victor Hugo	58, 68
<i>Roman parisien</i> p. Feuillet.	177
